READ TOPIA 2

ผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง
ในระบบนิเวศการอ่านของไทย

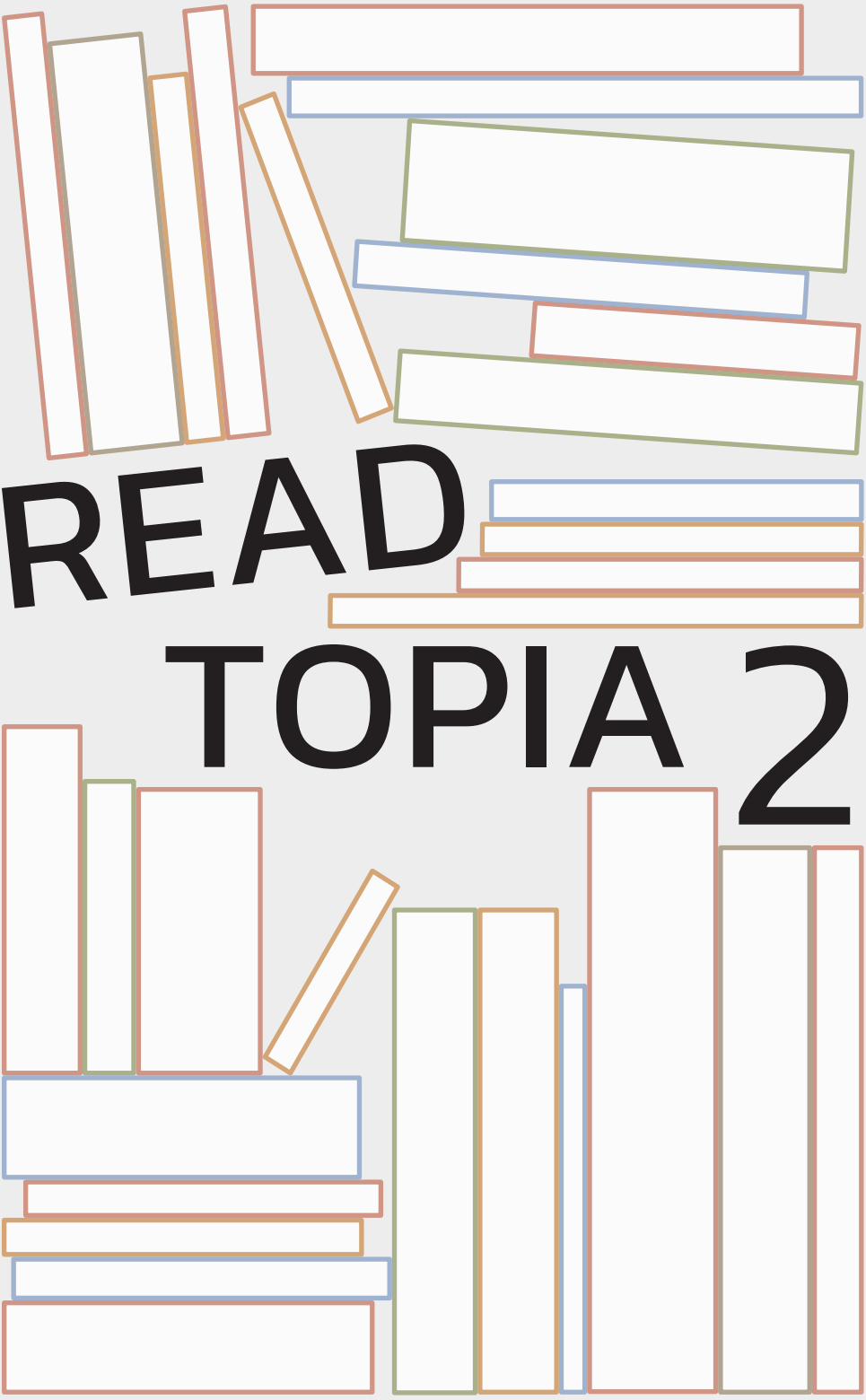

READ TOPIA 2

ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลง และสิ่งที่(ยัง)ไม่เปลี่ยนแปลง

READTOPIA คือความพยายามของ TK Park ที่จะรวบรวมเรื่องราวและแนวความคิดของผู้ที่มีส่วนในการบุกเบิกหรือสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับโลกหนังสือและการอ่าน เรื่องเล่าจาก 'ผู้มาก่อน' จำนวน 60 คน (รวมทั้งสองเล่ม) ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งว่า การเปลี่ยนแปลงในวงการหนังสือไม่ได้เกิดขึ้นเมื่อถูกกระตุ้นจากปัจจัยด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคมเท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นได้ เพราะ 'คนทำหนังสือ' อยากจะพัฒนาผลงานให้แตกต่าง มีเอกลักษณ์ เป็นที่จดจำ และมีคุณค่าต่อผู้อ่าน รวมไปถึงความพยายามปรับตัวให้อยู่รอดท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงด้วย

บทสัมภาษณ์ในหนังสือชุดนี้สะท้อนถึงทัศนคติ มุมมอง และตัวตนของผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น มีจุดเริ่มต้น จุดหักเห และทิ้งประเด็นไว้ให้ขบคิดสานต่อ

บุคคลเหล่านี้ล้วนมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานในการผลิตหนังสือ นิตยสาร หรือสื่อต่างๆ บ้างก็ริเริ่มเทคนิคใหม่ วิธีนำเสนอแบบใหม่ เนื้อหาแนวใหม่ ที่ทำให้เกิดบรรทัดฐานใหม่ หรือช่องทางเข้าถึงผู้อ่านที่หลากหลายและดีขึ้นกว่าเดิม บ้างก็ใช้หนังสือเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงสังคม เขียนเพื่อปลดปล่อย แสดงออก เรียกร้องแทนเสียงที่ไม่มีใครได้ยิน ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเรื่องความเท่าเทียม สิทธิมนุษยชน การเมือง หรือสิ่งแวดล้อม

แน่นอนว่าการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ดำรงอยู่ เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของวงการหนังสือ ผู้ให้สัมภาษณ์หลายคนเห็นตรงกันว่า ทุกวันนี้สังคมมีทางเลือกที่หลากหลายในการเข้าถึงการอ่าน นักเขียนอิสระและสำนักพิมพ์ขนาดเล็กผุดขึ้นเป็นจำนวนมาก สามารถตีพิมพ์ผลงานด้วยตนเองหรือเผยแพร่ผ่านเพลตฟอร์มได้อย่างไม่ยากเย็น คนที่ทำหนังสือมาตั้งแต่ยุคก่อนดิจิทัลดิสรัปชันจึงต้องค้นหาช่องทางที่จะเพิ่มศักยภาพของตนเองให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง

นอกจากเรื่องราวเบื้องหลังเส้นทางนักบุกเบิกและสร้างการเปลี่ยนแปลงแล้ว บทสัมภาษณ์แทบทุกชิ้นยังซุกซ่อนความหวังที่อยากเห็นสังคมไทยเปิดกว้างและให้โอกาสกับการสร้างสรรค์ผลงานหนังสือเพื่อชนรุ่นปัจจุบันและอนาคต

จะว่าไปแล้ว ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงนั้น สิ่งที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนักก็คือ การสนับสนุนอย่างจริงจังของรัฐต่อการพัฒนาระบบนิเวศหนังสือและการอ่าน ลำพังการลุกขึ้นมาลงมือทำเองในจุดเล็กๆ ก็เป็นได้เพียงประกายไฟที่ลุกโพลงวาบหนึ่งแล้วมอดดับ เป็นเช่นนี้นับครั้งไม่ถ้วน วงการหนังสือและสังคมการอ่านของไทยกำลังต้องการการระเบิดจากภายในครั้งใหญ่ คือการรวมพลังของทุกฝ่ายมุ่งไปสู่เป้าหมายที่เห็นพ้องร่วมกัน เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่จะไม่มีวันหวนกลับไปเดินบนเส้นทางเดิมอีกต่อไป

คณะผู้จัดทำ

สารบัญ

นักเขียน นักแปล

04 กิ่งฉัตร
12 อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์
20 ลาว คำหอม
28 ส. ศิวรักษ์
58 นันธวรรณ์ ชาญประเสริฐ
78 ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ
86 ภัควดี วีระภาสพงษ์
98 สฤณี อาชวานันทกุล
106 ชัยคุปต์
156 บอ.บู๋
164 แทนไท ประเสริฐกุล

นักวาดภาพประกอบ นักออกแบบปก

172 ทรงศีล ทิวสมบุญ
182 นักรบ มูลมานัส

บรรณาธิการ

38 อาจินต์ ปัญจพรรค์
44 สุชาติ สวัสดิ์ศรี
64 วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์
70 ทวีทอง และ นิดดา หงษ์วิวัฒน์

สำนักพิมพ์ โรงพิมพ์ ร้านหนังสือ ผู้จัดจำหน่าย

52 อ่าน ๑๐๑
114 ดอกหญ้า
118 นานมีบุ๊คส์
124 วิบูลย์กิจ
134 Book Re:public
190 เคล็ดไทย
196 ภาพพิมพ์

แพลตฟอร์ม ห้องสมุด และอื่นๆ

140 Bioscope
148 Ookbee
202 ชายคาเรื่องสั้น
212 Book Festival
220 Reading Room
224 ดรุณบรรณาลัย

กิ่งฉัตร

นักเขียนผู้พลิกขนบใหม่ ให้โลกนิยายไทย

เรื่อง: ภัทรภร วิวัฒนาการ
ภาพ: สรรค์ภพ จิรวรรณธร

"เราอ่านหนังสือเยอะมาก อ่านทุกอย่าง การอ่านมากทำให้เราอยากเขียน เพราะความฝันแรกคืออยากเห็นหนังสือที่เราเขียนวางเรียงอยู่บนชั้นในร้านหนังสือ"

นี่เป็นประโยคเปี่ยมด้วยความมุ่งมั่นของ **ปาริฉัตร ศาลิคุปต** เจ้าของนามปากกา **กิ่งฉัตร** เธอเป็นที่รู้จักในฐานะนักเขียนที่มีผลงานในวงการนิยายไทยมายาวนานกว่า 30 ปี มีผลงานที่ถูกนำไปสร้างเป็นละครโทรทัศน์มากกว่า 20 เรื่อง ทุกวันนี้ยังผลิตงานเขียนน้ำดี มีคุณภาพ และได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง ทั้งแนวรักโรแมนติก สืบสวน จนถึงแฟนตาซี

กิ่งฉัตรเล่าให้ฟังถึงจุดเริ่มต้นของการเขียนตั้งแต่วัยเด็กว่า "หนังสือเป็นการเปิดโลกของเราเลย เราอ่านหนังสือมาตั้งแต่ประถมและเริ่มอ่านจริงจังตอนมัธยมต้น เราชอบอ่านหนังสือในห้องสมุดโรงเรียนเป็นหลัก ติดหนังสือถึงขั้นไปห้องสมุดก่อนมากินข้าวกลางวันเสียอีก พอเลิกเรียนก็จะแวะร้านหนังสือข้างโรงเรียน ซื้อกลับบ้านไปอ่านบนรถเมล์ เรียกว่าเป็นเด็กที่กระหายการอ่านมาก อ่านทุกแนวที่มีในห้องสมุด แม้กระทั่งนิตยสาร แต่จะไม่ค่อยชอบอ่านแนวโศกนาฏกรรม

"พออ่านมากก็ทำให้เราอยากเขียน เป็นความใฝ่ฝันที่ประทับใจต่องานเขียน อยากเกิดความรู้สึกแบบนั้น อยากให้มีคนประทับใจกับสิ่งที่เราเขียน ครั้งแรกในชีวิตที่ฝันเกี่ยวกับวงการนี้ คือเดินเข้าไปในร้านหนังสือ แล้วได้เห็นหนังสือของเราวางเรียงอยู่บนเชลฟ์ เมื่อตั้งใจแล้วว่าเราชอบทางนี้ เลยมาเลือกเรียนวารสารฯ เอกหนังสือพิมพ์"

พรพรหมอลเวง จากนิยายเล่มแรกสู่ละครโทรทัศน์ยอดฮิต

พรพรหมอลเวง เป็นนิยายเล่มแรกในชีวิตที่เธอเขียนและเป็นผลงานแจ้งเกิด ภายใต้นามปากกา กิ่งฉัตร

"เราเริ่มเขียนเรื่องแรกคือ พรพรหมอลเวง เขียนตอนเรียนปี 4 ตอนนั้นกำลังฝึกงานที่หนังสือพิมพ์ *ไทยรัฐ* และต้องทำสารนิพนธ์หนึ่งฉบับ เลยตัดสินใจเขียนสารนิพนธ์ไปด้วย เขียนพรพรหมอลเวงไปด้วยพร้อมกัน

"เรื่องนี้ได้แรงบันดาลใจมาจากเพื่อนที่สวยและเก่งเหมือนนางเอก แต่ไม่ชอบเด็ก เพราะคิดว่าเด็กคือคนละโลก คุยกันไม่รู้เรื่อง แต่เรามองว่าไม่ใช่นะ เด็กคือผู้ใหญ่ในร่างเล็กลงมาหน่อยเท่านั้นเอง เด็กก็มีความรู้สึกนึกคิดเหมือนกับเรา เด็กสามารถซึมซับปัญหารอบตัวได้ เราเลยสร้างตัวละครเป็นเด็กที่ต้องอยู่กับครอบครัวที่มีปัญหา อยากให้คนรู้ว่าเด็กไม่ใช่อะไรที่คุยกันไม่รู้เรื่องและน่ารำคาญ เพียงแต่เราต้องดูให้เห็นว่าเราเข้าใจเด็กหรือเปล่า

"ใช้เวลาเขียนเล่มนี้ประมาณ 6 เดือน เขียนรวดเดียวจบพร้อมสารนิพนธ์ สมัยนั้นยังใช้พิมพ์ดีดเย็บเล่ม เข้าเล่มเองหมด ตอนเอาไปให้เพื่อนอ่านเพื่อนเผลอทำตกน้ำ หมึกพิมพ์ดีดเลือนเลยนะ ก็ต้องมานั่งทำใหม่ ต่อมาไปทำงานที่สำนักพิมพ์ *ผู้จัดการ* เลยฝากพี่ที่รู้จักกับสำนักพิมพ์ไปส่งให้ และได้ตีพิมพ์เป็นตอนๆ กับสำนักพิมพ์แห่งหนึ่ง จนกระทั่งช่อง 7 มาขอไปทำละคร ซึ่งกระแสตอบรับดีมาก เป็นงานเขียนเรื่องแรกแล้วได้ทำละครเลย"

สไตล์การเขียนนิยายที่แตกต่างกันของ 3 นามปากกา

รู้กันดีในแฟนหนังสือว่า นอกจาก กิ่งฉัตร เธอยังมีนามปากกาอื่นที่ใช้ในการเขียนด้วย นั่นคือ **อลินา** กับ **ชื่อถง** ถือเป็นการก้าวข้ามจากโลกใบเดิมนั่นคือนิยายรัก ไปสู่นิยายแนวสืบสวน-แฟนตาซี และนิยายจีน ซึ่งเจ้าตัวบอกว่าเป็นงานยาก ท้าทาย แต่ก็ขอลองดูสักตั้ง

"แต่ละนามปากกาก็จะมีเรื่องที่เขียนยากง่ายต่างกันไป กิ่งฉัตร เป็นแนวรักโรแมนติก อลินา เป็นสืบสวน-แฟนตาซี ส่วน ชื่อถง เป็นเรื่องจีน กิ่งฉัตร กับ อลินา เขียนค่อนข้างง่าย เรื่องจีนจะยากกว่า เพราะเป็นเรื่องไกลตัว แต่เราอยากลองทำ เพราะรู้สึกว่าเรื่องจีนน่าจะเล่นอะไรได้เยอะ ทั้งวัฒนธรรม ประเพณี เสื้อผ้า ความมหัศจรรย์ กำลังภายใน อภินิหาร ยาพิษ การล้วงของออกมาจากแขนเสื้อได้ตลอดเวลา มีความเหนือจริงเยอะแยะไปหมด แต่ของไทยเรายังติดในกรอบหลายอย่าง เช่น นิยายไทยจะมาเขียนว่าตัวละครกระโดดขึ้นชั้นสามมันเป็นไปไม่ได้ แต่ถ้าเป็นของ

นิยายจีนทุกคนก็จะว้าว

"แนวที่ไม่ถนัดเลยและคิดว่ายากมากคือ แนวประวัติศาสตร์ เพราะเราเป็นคนที่ไม่ค่อยแม่นข้อมูล ทำให้เราต้องระวัง พอระวังมากๆ ก็จะเกร็ง ซึ่งจะมีผลกับงาน ถ้าเราทำแล้วรู้สึกติดขัด คนอ่านก็จะรู้สึกได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มั่นใจอะไรก็จะไม่ทำดีกว่า

"เราเป็นคนเขียนก็รู้ว่าเรื่องไหนจะสนุก เราจะบอกทุกคนเสมอว่า นักเขียนคือคนอ่านคนแรก ถ้าเรารู้สึกสนุก เปอร์เซ็นต์ที่คนอ่านจะสนุกก็สูง แต่ถ้าอ่านเองแล้วมันยังฝืดเหลือเกิน อึดอัดเหลือเกินกว่าจะขยับไปได้แต่ละหน้าแต่ละบท ก็ควรจบตรงจุดนั้น สิ่งที่สำคัญมากคือเราต้องเคารพความรู้สึกของเราเอง ถ้ารู้สึกว่ามันโอเค มันสนุก ก็คือตามนั้น แต่ถ้าเราเขียนแล้วมันไม่สนุก เราบีบคั้นมัน อารมณ์ก็จะออกมาแบบนั้นจริงๆ จะทำให้เรารู้สึกว่าอึดอัด เรื่องมันเดินช้า ไม่ได้ดั่งใจ เพราะฉะนั้น ถ้าเจอความรู้สึกนั้น ให้ถอย อย่าฝืน เพราะฝืนแล้วมันจะออกมาทางตัวหนังสือทั้งหมด"

บุกเบิกนิยายรักที่มีนางเอกเป็นสาวเปรี้ยว แหกขนบแบบเดิมๆ

เมื่อพูดถึงนิยายรักโรแมนติกไทยยุคก่อน หลายคนคงติดตากับภาพนางเอกผู้แสนอ่อนโยน พูดจาอ่อนหวานนุ่มนวล กิริยามารยาทเรียบร้อยราวกับผ้าพับไว้ แต่ใครจะรู้ว่ากิ่งฉัตรนี่แหละเป็นนักเขียนคนแรกๆ ที่พลิกโฉมภาพลักษณ์นางเอกในนิยายแบบเดิมๆ ให้กลายเป็นสาวเปรี้ยวหัวขบถ มั่นอกมั่นใจ กล้าได้กล้าเสีย ไม่แพ้ชายอกสามศอก

"*สูตรเสน่หา* น่าจะเป็นเรื่องแรกในชีวิตที่เขียนให้นางเอกแหกขนบมากชนิดที่ตัวร้ายอ่อนด้อยไปเลย เพราะเราอยากจะสื่อว่า ผู้หญิงมีหลายสไตล์ ไม่ใช่ทุกคนที่รักเด็ก รักสัตว์ เราเชื่อว่าต้องมีนางเอกบางคนที่ไม่รักเด็ก ไม่รักสัตว์ แต่ก็ไม่ได้ร้ายสุดๆ คือยังร้ายแบบนางเอก ร้ายแบบโก๊ะๆ

"ตอนแรกที่เขียนก็กังวล เพราะคนอ่านสมัยนั้นก็ยังเป็นคนรุ่นเก่าที่เชื่อว่านางเอกต้องเป็นตามขนบประเพณี กลัวจะมีผลลบ คนอ่านจะรับไม่ได้ แต่คุณสุภัทร สวัสดิรักษ์ บ.ก. *สกุลไทย* บอกว่า 'การทำหนังสือก็เหมือนสำรับอาหาร ในกับข้าวบางอย่างก็มีทั้งเปรี้ยว ทั้งเค็ม ทั้งหวาน แตกต่างรสกันไป ต้องให้คนอ่านได้เลือกอ่านในสิ่งที่ชอบ ได้ลองสิ่งที่แปลกใหม่ ไม่ต้องห่วง ลองลงไปก่อน' พอลงไปแล้ว ก็ได้รับเสียงตอบรับดีมาก"

ด้วยความชอบครุ่นคิด ตั้งคำถาม จินตนาการถึงเรื่องราวและตัวละครต่างๆ ในโลกวรรณกรรม ทำให้กิ่งฉัตรสร้างตัวละครในนิยายของเธอออกมาได้อย่างมีมิติ ลึกซึ้ง และหลากหลาย

"เพราะเราเชื่อว่าคนมีความหลากหลาย และคิดว่าทุกคนมีสิทธิ์ที่จะเป็นตัวเอกในเรื่องราวของตนเอง เราเป็นนักเขียนเราก็ต้องตั้งคำถาม เราเรียนวรรณคดี *สังข์ทอง* ก็ตั้งคำถามว่า นี่พระเอกเหรอ ตั้งแต่เล็กก็ขโมยรูปเงาะ ทำให้แม่ยักษ์ตาย แกล้งตัดหูตัดจมูกเขยคนอื่น แต่สุดท้ายกลับประสบความสำเร็จอย่างงดงาม ทำไมเราไม่เคยรู้สึกว่าคนนี้ควรเป็นพระเอกหรืออย่างขุนแผน ที่มีเมียหลายคน ทำไมเป็นพระเอก นั่นเพราะเรายึดติดความเป็นรูปทองของพระเอกกัน แล้วนางพันธุรัตมีข้อเสียอะไร ข้อเสียคือเป็นยักษ์ ทั้งที่เขาก็ทุ่มเทความรักให้ลูกทุกอย่าง จนนาทีสุดท้ายก่อนตายก็ยังเป็นห่วงลูก เลยรู้สึกว่าเขามีชีวิตน่าสงสารมาก รู้สึกว่านางยักษ์ตนนี้เป็นผู้ให้จริงๆ เป็นคนที่น่ารักมาก แต่ทำไมต้องมาประสบชะตากรรมแบบนี้

"พอมองอีกมุมก็จะเห็นว่าทุกเรื่องมีความเข้าข้างมนุษย์ ส่วนตัวอะไรที่ประหลาดพิสดารไม่ใช่มนุษย์ก็จะถูกปัดให้เป็นตัวร้ายไป คิดดูว่าความผิดของตัวละครทุกตัวในนิยายแค่เพราะเป็นยักษ์ เลยเกิดไอเดียให้ตัวละครอยู่มาจนถึงปัจจุบัน แล้วมีชีวิตแบบปัจจุบันทุกอย่าง เหมือนเราๆ นี่ล่ะ แต่เป็นตัวละครที่ไม่ตาย มีความพิเศษ มีอาชีพที่ปรับมาจากในวรรณคดี นางพันธุรัตก็มาเป็นครูอนุบาล ฤๅษีแปลงสารในปัจจุบันก็ต้องทำเอกสารปลอมสิ เพราะเข้ากับอาชีพ สันตราก็เป็นนักธุรกิจ สังข์ทองทำอะไรไม่ได้ก็ต้องเป็นนักแสดง กากีมีกลิ่นกายหอมก็เปิดร้านเครื่องหอม ตัวละครทุกตัวสามารถมาปรับเป็นยุคปัจจุบันได้หมด"

กิ่งฉัตรเล่าว่า เอกลักษณ์ของนิยายเธอคือ การสร้างตัวละครที่มีเสน่ห์ มีชีวิตชีวา อ่านแล้วเชื่อว่ามีอยู่จริง ทำให้คนอ่านทั้งรัก ทั้งเอ็นดู หรือหมั่นไส้ก็ได้

"อาจจะเพราะนิยายของเราไม่ได้ดราม่าสุดติ่ง และเขียนค่อนข้างหลากหลายตามความรู้สึกของเราในตอนนั้น เราชอบอ่านแนวไหนก็เขียนแบบนั้น ไม่ว่าจะเป็นสืบสวน วรรณคดีจีน วรรณคดีไทย แม้กระทั่งเรื่องผี ทุกอย่างมาจากการอ่านอย่างหลากหลาย การฟังอย่างหลากหลาย มีเพื่อนที่หลากหลาย ทำให้งานเราไปได้ทุกแนว

"สมัยนั้นไม่มีตัวเลือกมาก งานเก่าๆ ก็จะถูกนำไปสร้างละครเยอะ แต่หลังๆ พอเริ่มเขียนแนวแฟนตาซี ก็อาจจะสร้างยาก แต่คิดว่าจุดเด่นของเราคือ ตัวละครที่มีบุคลิก อ่านแล้วเชื่อว่ามีอยู่จริงเหมือนกับเป็นคนที่มีอยู่จริงๆ ถ้าเราอ่านแล้วเชื่อก็จะทำให้คนอ่านเชื่อด้วย ส่วนหนึ่งของงานเขียนที่จะดีได้คือ ตัวละครต้องมีความเป็นตัวของตัวเอง ต้องมีเสน่ห์ในตัว ไม่ว่าจะในแง่ดีหรือแง่ลบ ถ้าทำให้คนอ่านเกลียดได้ ทำให้คนอ่านรักได้ ทำให้คนอ่านเอ็นดูได้ ทำให้คนอ่านหมั่นไส้ได้ ขอให้คนอื่นมีอารมณ์ร่วมได้ คุณก็ประสบความสำเร็จไปขั้นหนึ่งแล้ว"

ปรับตัวสู่โลกออนไลน์ อ้าแขนรับความเปลี่ยนแปลง

แม้จะสร้างชื่อมายาวนานกว่า 3 ทศวรรษ ทว่าเมื่อความเปลี่ยนแปลงมาถึง เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อโลกน้ำหมึกอย่างมิอาจหลีกเลี่ยง ปาริฉัตรก็ยินดีอ้าแขนตอบรับความเปลี่ยนแปลงนั้น ด้วยการก้าวข้ามจากโลกกระดาษเข้าสู่โลกออนไลน์

"จริงๆ เริ่มทำออนไลน์ ทำอีบุ๊กนานมากแล้ว นับจากเปิดสำนักพิมพ์ ลูกงุ่น ตอนแรกไม่คิดว่าอีบุ๊กจะโตเร็ว แต่เริ่มต้นจากที่ช่วงนั้นมีปัญหาว่าหนังสือที่ส่งไปอเมริกาเป็นหนังสือเสีย ถ้าส่งกลับมาเปลี่ยนก็จะเสียค่าใช้จ่ายมาก เลยทำอีบุ๊กเพื่อคนอ่านที่อยู่ต่างประเทศ ซึ่งจริงๆ หนังสือเล่มยังขายดีกว่า จนถึงตอนนี้ก็ยังดีกว่า เรื่องเดียวที่ยอดออนไลน์ดีคือ *วาสนาชะตาใจ* ซึ่งเป็นแนวจีน

"ฐานคนอ่านของเราจะเป็นคนอ่านหนังสือเล่ม จนถึงตอนนี้ยอดออนไลน์ก็ยังสู้หนังสือเล่มไม่ได้ แต่ภาพรวมยอดขายหนังสือเล่มตอนนี้ก็ลดลงอยู่แล้ว ด้วยเศรษฐกิจ ด้วยรูปแบบการอ่านที่เปลี่ยนไป ทำให้คนอ่านเปลี่ยนอยู่ตลอด รสนิยมของคนอ่านเปลี่ยนไปตลอดเวลา"

เธอยังเชื่อด้วยว่าอีบุ๊ก คือช่องทางที่ดีที่สุดสำหรับการลงสู่สนามของเหล่านักเขียนใหม่ในยุคนี้

"สำหรับนักเขียนใหม่เอี่ยมที่เพิ่งเริ่มต้นลงสนาม เราจะแนะนำทุกคนว่า ให้ไปเริ่มต้นจากอีบุ๊กก่อน เนื่องจากไม่ต้องลงทุน ไม่ต้องง้อสำนักพิมพ์ ไม่ต้องทำอะไรทั้งสิ้น เพราะการจะรวมเล่มในปัจจุบันค่อนข้างยาก งานต้องดีจริงๆ ถึงจะทำได้ แต่ถ้ายังไม่มีฐานคนอ่าน ควรใช้แพลตฟอร์มก่อนจะดีกว่า เพื่อเปิดตัวให้คนอ่านรู้จักเรา อย่าไปติดว่าต้องทำเป็นเล่ม ถ้าทำอีบุ๊กไปสักพักพอมีคนรู้จักค่อยมาทำเล่มก็ได้

"ทุกอย่างเป็นทุน ถ้าคุณยังไม่แข็งพอจะกลายเป็นภาระหนี้ ซึ่งไม่ควรจะมี แต่อีบุ๊กเงินลงทุนไม่เยอะ ผลตอบแทนดีกว่า ไม่ต้องแบกภาระสต๊อกเลย ทุกอย่างอยู่ในอากาศ ดาวน์โหลดไป แต่ขอแค่อย่าสูบเอาไปปล่อย เพราะกว่าที่นักเขียนหรือสำนักพิมพ์จะผลิตออกมาได้แต่ละชิ้นมันยาก แต่คุณเอาไปปล่อยภายใน 5 นาที ทำให้วงการอยู่ยากลำบากขึ้น"

แพลตฟอร์มออนไลน์ สวรรค์ของนักเขียนรุ่นใหม่

ในมุมมองของ 'นักเขียนรุ่นใหญ่' มองว่าแพลตฟอร์มออนไลน์เปรียบดั่งสวรรค์สำหรับ 'นักเขียนรุ่นใหม่' เลยก็ว่าได้

"การมาถึงของช่องทางออนไลน์หรือแพลตฟอร์มต่างๆ ไม่ได้มีผลกระทบกับนักเขียนเลยนะ จริงๆ คือดีสำหรับนักเขียนด้วยซ้ำ เพราะเป็นเวทีที่เปิดกว้างมากขึ้น สมัย 30-40 ปีก่อน นักเขียนต้องพึ่งนิตยสารเพื่อสร้างฐานคนอ่าน เพื่อสร้างชื่อ และต้องพึ่งพาสำนักพิมพ์ นักเขียนหลายคนพยายามจะเปิดสำนักพิมพ์แต่ไม่สำเร็จ อาจจะด้วยความไม่ชำนาญ แต่ปัจจุบันเรามีหนังสือทำมือ เปิดพรีออร์เดอร์ได้ นักเขียนสามารถทำเองได้หมดตั้งแต่ต้นจนจบทุกกระบวนการ ไม่ต้องเสี่ยงมาก นักเขียนเป็นนายของตัวเอง ทำโฆษณาเอง ประชาสัมพันธ์เอง เป็นทั้งนักเขียน นักลงมือทำและการตลาด นำผลงานของตัวเองออกไปสู่ตลาดให้มากที่สุด

> **"แพลตฟอร์มออนไลน์นี่ยิ่งเป็นสวรรค์สำหรับนักเขียนรุ่นใหม่ เพราะมันง่าย และมีปฏิกิริยาตอบกลับจากนักอ่านที่ไวมาก อย่างที่ลงตีพิมพ์เป็นตอนในเว็บต่างๆ ลงไปแค่ไม่ถึงหนึ่งนาทีก็มีฟีดแบ็กกลับมาแล้ว และเป็นตลาดที่กว้างมาก ไม่จำเป็นต้องมีบรรณาธิการ ไม่ต้องมีสำนักพิมพ์ มีแค่แพลตฟอร์มก็เขียนลงไป ถ้างานดี เดี๋ยวก็มีสำนักพิมพ์มาติดต่อเอง เลือกได้ด้วยว่าจะเอาสำนักพิมพ์หรือจะทำรวมเล่มขาย มีอีบุ๊กแทบไม่ต้องลงทุนอะไร ยิ่งจัดหน้าเองได้ยิ่งดี เดี๋ยวนี้ทุกอย่างง่ายมาก นักเขียนส่วนมากก็ปรับตัวกันได้เก่งขึ้น ถึงอายุเยอะก็หันมาใช้เทคโนโลยีกันมากขึ้นแล้ว ทุกคนปรับตัวกันหมด"**

"จากการเขียนหนังสือมา 30 กว่าปี เราเห็นเลยว่าทุกอย่างเปลี่ยนไปมาก เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา เราเห็นทั้งการเกิดและตายจากไปของนิตยสาร การเข้ามาของออนไลน์และอีบุ๊กที่เข้ามาตีตลาด การเปลี่ยนรสนิยมของผู้อ่าน ทุกอย่างไม่เคยหยุด มันเคลื่อนไหวตลอดเวลา ปรู๊ดไปทางนั้นปร๊าดมาทางนี้ ใครอยู่มานานๆ จะเห็นว่ามันเป็นยุคสมัย ของแต่ละยุคที่รุ่งเรืองแล้วก็เสื่อมไป นิยายไทยรุ่งมากแล้วก็ซา นิยายแปลจากฝั่งอเมริกามาแล้วก็ไปต่อมาก็นิยายสืบสวนญี่ปุ่นก็เข้ามา แล้วก็ถูกนิยายจีนตี

"ตอนนี้นิยายจีนกับนิยายวายบูมมาก แต่เราก็ไม่รู้ว่าต่อไปจะมีอะไรเข้ามาแทนได้อีกไหม คาดเดาไม่ได้เลย ไม่มีใครเดาตลาดได้เป๊ะ มีบ้างบางสำนักพิมพ์ที่เก่งจริงๆ ที่จะคาดการณ์ได้ว่ากระแสจะไปทางไหน แต่ถ้าให้ฟันธงลงไปคิดว่ายาก ใครจะคิดว่านิยายวายจะบูมมากขนาดนี้ นิยายจีนที่เราเคยอ่านตอนเด็กๆ เป็นกำลังภายในหมด ภาษาจีนก็ไม่มีคนสนใจ คนจะชอบเรียนภาษาญี่ปุ่น แต่ปัจจุบันคนจะไปทางภาษาจีน ทุกสำนักพิมพ์ก็จะรับคนแปลภาษาจีนได้ จีนเข้ามาตีตลาดหมดทั้งนิยายทั่วไป นิยายวาย นิยายสืบสวน ซึ่งอาจจะเป็นเพราะประเทศเขาใหญ่ และผลิตนักเขียนออกมาได้เยอะมากก็เป็นได้"

ในวันที่คำว่า soft power ถูกพูดถึงอย่างแพร่หลาย ย้อนกลับมามองเมืองไทยโดยเฉพาะแวดวงศิลปวัฒนธรรม กิ่งฉัตรเศร้าใจเมื่อพบว่างานเขียนเป็นศิลปะที่ถูกละเลย ถูกมองเป็นของฟุ่มเฟือย เป็น soft power ที่ไม่มีอำนาจ

"ประเทศเรามีการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมค่อนข้างน้อย เพราะมักจะมองเศรษฐกิจสำคัญกว่างานเขียนและงานศิลปะ ความเชื่อที่สืบต่อกันมาคือ ศิลปะคือความฟุ่มเฟือย ไม่มีความจำเป็นกับชีวิต ไม่ได้มองว่าศิลปะคือการกล่อมเกลา ไม่ได้มองว่านี่คือ moral คือแนวทางของสังคม ทำให้งานศิลปะถูกละเลย ไม่ได้รับการยอมรับ

"การสนับสนุนงานเขียนก็มีอยู่บ้างแต่น้อยมาก ส่วนมากเป็นภาคเอกชนที่สนับสนุนผลักดันกันเอง หลายเรื่องเราต้องช่วยตัวเอง ยุคสมัยที่เปลี่ยนไปทำให้ทุกอย่างยิ่งยากขึ้นกับวงการหนังสือ ผู้คนเน้นเรื่องปากท้องก่อนการจรรโลงจิตใจ ทำให้รู้สึกเสียดาย กลายเป็นว่า soft power ของเราไม่มีอำนาจ ไม่แข็งแกร่งพอ ซึ่งเราควรจะต้องมองว่านี่เป็นอาวุธ แต่กลับมองว่าเป็นของไม่จำเป็น ถ้างานของเราส่งออกไปต่างประเทศเหมือนที่จีนส่งมาไทย เราก็ประสบความสำเร็จแล้ว ตอนนี้เรามีแต่นำเข้ามา แทบจะไม่มีการนำงานของเราออกไปเลย"

เลือกทำเพราะมีความสุข แม้บางเรื่องอาจไม่ประสบความสำเร็จ

ผ่านร้อนผ่านหนาวมาหลายฤดู นักเขียนนิยายระดับแถวหน้าของเมืองไทยคนนี้บอกว่า ที่อยู่มาได้นาน เพราะเลือกเขียนในสิ่งที่อยากเขียน แม้บางเรื่องอาจไม่ประสบความสำเร็จ

"งานเขียนส่วนมากที่ไม่ประสบความสำเร็จน่าจะเป็นนิยายสืบสวนเล่มแรกๆ แต่ก็ไม่เฟลนะ เรารู้อยู่แล้วว่าเราทำเพื่อสนองความต้องการของเราเองที่อยากเขียน ซึ่งใช้นามปากกาว่า อลินา ตอนแรกที่จะทำ น้องสาวก็ถามว่าจะคุ้มไหม เพราะแนวทางต่างจากนามปากกาเดิมเยอะมาก แต่เราก็อยากทำเพราะเรามีความสุขในการเขียน อีกทั้งมีนักอ่านกลุ่มหนึ่งที่ตามอยู่ เราทำเพื่อตอบโจทย์เราและนักอ่านกลุ่มนี้ ถ้าเราไม่เขียน เขาจะหาอ่านจากที่ไหน ถึงจะไม่เป็นแนวที่ป๊อปปูลาร์ แต่เป็นแนวที่เราชอบอ่าน เวลามีพล็อตอะไรดีๆ เราก็จะเขียนมันขึ้นมา เอาแค่อยู่ตัว เลี้ยงตัวเองให้รอด ไม่เอากำไร เพราะเราไปเขียนเรื่องใหญ่มาอุดหนุนเรื่องเล็กได้"

ความสำเร็จที่ได้รับในวันนี้ เธอถือว่าเกินความคาดหมายมาไกล

"ทุกอย่างที่ผ่านมา เราคิดว่าเราได้กำไรแล้ว เพราะทั้งหมดเริ่มจากการที่เรารักการอ่านจริงๆ ช่วงแรกเราไม่ได้คาดหวังอะไรมาก หวังแค่ให้เราสามารถเลี้ยงตัวเองได้ถือว่าโอเคแล้ว ที่ผ่านมาเราได้ในสิ่งที่เราต้องการแล้ว และมีความสุขมากกับการเขียน เรามีความสุขมากๆ เมื่อเขียนจบเมื่องานเสร็จไปอีกหนึ่งชิ้น ก็จะรอดูผลว่าการตอบรับจะเป็นอย่างไร ต้องพร้อมที่จะได้รับทั้งคำชมและคำตำหนิ สมัยนี้คนเราเปิดเผยกันมากขึ้น อยากพูดอะไรก็พูด ฉะนั้น เราต้องพร้อมรับ เพราะอาจจะเป็นจุดที่เราคิดไม่ถึงก็ได้"

สำหรับคำแนะนำแก่คนอยากเริ่มต้นเขียน กิ่งฉัตรบอกว่า จงเขียนในสิ่งที่ชอบ และมองทุกอย่างให้ลึกกว่าคนอื่น

"เมื่อก่อนเราเคยพูดว่า คนที่เป็นนักเขียนต้องอ่านเยอะ แต่ตอนนี้ไม่แน่เสมอไป เพราะบางคนมีสไตล์ของตัวเอง คนสมัยก่อนอ่านมากเพื่อสะสมความคิดและแพสชัน ทำให้เป็นแรงขับจากการอ่านหนังสือ แต่ปัจจุบันเหตุปัจจัยหลายอย่างทำให้รูปแบบการเขียนเปลี่ยนแปลงไป แต่ละประเด็นแต่ละกรณีก็จะเปลี่ยนไปตามยุคสมัย

"สำหรับคนที่อยากเริ่มเขียน แต่เขียนไม่ออก ยังไม่มีพล็อต ต้องดูตัวเราเองก่อนว่าชอบแนวไหน เราจะเขียนได้ดีที่สุดจากแนวที่เราชอบอ่าน ชอบแบบไหนเขียนไปแบบนั้น แล้วต้องเป็นคนช่างสังเกต มองไปรอบๆ ด้าน มองให้ลึกมากกว่าคนอื่น เช่น คนอื่นอาจจะมองเห็นว่านั่นคือหมาตัวหนึ่ง แต่เราจะต้องเห็นพันธุ์ของหมา สีขนของหมา สายตาของหมา กิริยาของหมา มันต้องเห็นมากกว่าคนปกติ ต้องคิดผูกเรื่องได้

"อ่านให้เยอะ ดูเรื่องราวต่างๆ ให้เยอะ มองคนรอบตัวให้เยอะ มองเห็นให้มากกว่าที่คนอื่นมอง พยายามเข้าใจความเป็นมนุษย์ให้มากกว่าคนอื่น เข้าใจว่าทำไมถึงทำแบบนี้ ทำไมถึงมีปฏิกิริยาอย่างนี้ ต้องเข้าใจว่าคนไม่เหมือนกัน แต่ไม่ต้องไปคาดหวังว่าทำไมเขาถึงไม่ทำแบบนั้น ทำไมเขาถึงไม่ทำแบบนี้ เพราะมนุษย์มีร้อยแปดพันเก้ารูปแบบนิสัยก็จะแปลกประหลาดต่างกัน ยิ่งแปลกประหลาดยิ่งน่าสนใจที่จะเอามาเขียน ศึกษาผู้คนให้มาก ศึกษาสถานการณ์ให้มาก มองให้กว้าง แล้วจดบันทึกเก็บไว้เป็นข้อมูล วันนี้อาจจะยังเขียนไม่ได้ แต่วันหน้าอาจจะมีพล็อตอะไรเข้ากับสิ่งที่เราเก็บเอาไว้แล้วนำมาใช้ได้"

นอนอ่านหนังสือ ความฝันเรียบง่ายที่รอวันเป็นจริง

ถามเธอเป็นคำถามสุดท้ายว่า มีความฝันอะไรอีกไหมที่อยากลงมือทำให้สำเร็จ

"มีสิ่งที่อยากลองทำคือ หนังสือเสียง แต่ตอนนี้ยังไม่มีเวลาเลยจริงๆ บวกกับเราเขียนงานได้ช้าลงตามอายุ เราจะโหมงานหนักเหมือนสมัยเริ่มทำงานใหม่ๆ ไม่ได้แล้ว สายตาก็แย่ลงมาก และต้องดูแลสุขภาพคนในครอบครัวไปด้วย ทำให้ไม่พร้อมที่จะลุยงานทั้งวันทั้งคืนเหมือนเดิม เอาจริงๆ ตอนนี้ก็ถือว่าโอเคแล้ว หรือถ้าจะมีแพลนอย่างอื่นก็คงไม่หลุดแนวไปจากนี้

"แต่สิ่งที่อยากทำมากที่สุดตอนนี้คือ การได้นอนอ่านหนังสือไปเรื่อยๆ นอนอ่านไปแบบไม่ต้องทำอะไรเลย เมื่อก่อนเคยเป็นคนที่ภูมิใจในตัวเองมากว่าไม่มีกองดอง ซื้อหนังสือมาจะอ่านๆๆ ไปจนหมด แต่ตอนนี้พูดไม่ได้แล้ว หนังสือหลายเล่มที่ซื้อมาบางเล่มยังไม่ได้แกะออกมาจากซีลเลยด้วยซ้ำ"

อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์

ปณิธานกวีในความทรงจำนักเขียน

เรื่อง: วีรพงษ์ สุนทรฉัตราวัฒน์
ภาพ: อนุวัตน์ เดชธำรงวัฒน์

เราพบ **อ้อมแก้ว กัลยาณพงศ์** ในช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ เพื่อพูดคุยถึงโครงการ Art and Archives of Angkarn Kallayanapong ที่เธอค่อยๆ ทำอย่างบรรจง อาคารกำลังปรับปรุง เครื่องมือช่างจึงวางเต็มพื้นที่ส่วนหน้าของบ้าน ผลงานของศิลปินแห่งชาติถูกเก็บรักษาตามหลักการอนุรักษ์งานศิลปะภายใต้การดูแลของลูกสาว

บ้านหลังนี้หลบจากความวุ่นวายของถนนพระรามเก้าเข้ามาอยู่ในความสงบภายในซอยพระรามเก้า 59 ครั้งหนึ่งบ้านหลังนี้เคยเป็นที่พำนักและสร้างสรรค์ผลงานของ **อังคาร กัลยาณพงศ์** ศิลปินแห่งชาติประจำปี 2532 สาขาวรรณศิลป์ และกวีซีไรต์ ปี 2529 กวีผู้เป็นพ่อของเธอ

1: ปณิธานกวี

“

ถึงใครเหาะเหินวิมุติสุดฝั่งฟ้า
เดือนดาริกาเป็นมรคายิ่งใหญ่
แต่เราขอรักโลกนี้เสมอไป
มอบใจแด่ปฐพีทุกชีวิวายฯ

จะไม่ไปแม้แต่พระนิรพาน
จะวนว่ายวัฏฏะสังสารหลากหลาย
แปลค่าแท้ดาราจักรมากมาย
ไว้เป็นบทกวีแด่จักรวาลฯ

”

จากบทกวี *ปณิธานกวี*
โดย อังคาร กัลยาณพงศ์

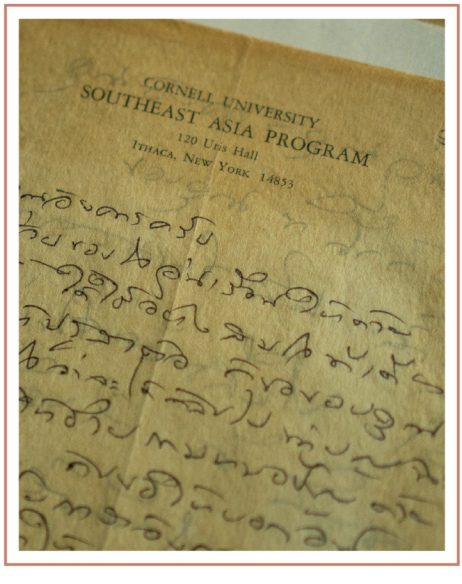

โครงการ Art and Archives of Angkarn Kallayanapong เป็นแหล่งรวบรวมผลงานทุกประเภทของอังคาร กัลยาณพงศ์ ข้าวของเครื่องใช้และผลงานของท่านมากกว่า 10,000 ชิ้น ได้รับการจัดทำทะเบียนสำหรับ archive และฐานข้อมูลระบบดิจิทัล เพื่อให้ผู้สนใจได้สืบค้นอย่างเป็นระบบ

“เราเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลของทุกชิ้นค่ะ เพราะหอจดหมายเหตุเป็นแหล่งรวบรวมผลงาน รวมถึงข้าวของเครื่องใช้ของศิลปินคนนั้นๆ เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงและสืบค้น เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า องค์กรต่างๆ สามารถยืมผลงานไปจัดแสดงได้ แต่ที่ผ่านมาองค์กรที่ดูแลผลงานของศิลปินไม่มีระบบทะเบียนที่แน่ชัด ฉะนั้นบางทีก็ทำให้ผลงานสูญหาย การทำทะเบียนไว้จะทำให้ข้อมูลเป็นระบบ เวลาที่ใครมีคำถามหรือต้องการศึกษา ที่นี่จะเป็นแหล่งรวมข้อมูลทุกอย่างที่สืบค้นได้ ให้คำปรึกษา ให้คำตอบ ให้ความเห็น รวมทั้งพิสูจน์หลักฐานบางอย่างได้อย่างเป็นระบบ”

ในระหว่างรีโนเวตอาคาร ผลงานจิตรกรรมราว 90 เปอร์เซ็นต์ของท่านอังคารถูกถอดออกมาจากกรอบและเก็บรักษาตามหลักการอนุรักษ์งานศิลปะ เราจึงเห็นกรอบรูปเปล่าวางซ้อนกันหลายร้อยชิ้น

“ส่วนนี้เป็นกรอบรูปที่เราถอดเอาผลงานออกมาเก็บรักษา เพราะการจะทำเป็น archive จะต้องมีวิธีการเก็บรักษาผลงานศิลปะให้ถูกต้อง ไม่ให้เกิดความเสียหายเพิ่มเติม เพราะผลงานจำนวนมากถูกสร้างมาตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษที่ 2490 ความเสียหายก็มีทุกรูปแบบค่ะ ผลงานขึ้นรา กระดาษฉีกขาด กระดาษไหม้ตัวเอง ทำให้ผลงานเสียหายค่อนข้างเยอะ ในแง่การเก็บรักษาต้องเก็บในเชิงอนุรักษ์งานศิลปะ เพื่อให้มันอยู่ได้อย่างถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์งานศิลปะ เราทำเองหมดเลยเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย”

อ้อมแก้วใช้ทุนส่วนตัวในการทำโครงการ Art and Archives of Angkarn Kallayanapong โดยมี วิศาขา กัลยาณพงศ์ น้องสาวช่วยดูแลเรื่องการรีโนเวตอาคาร ส่วนเธอดูแลผลงานทุกชิ้นของอังคาร กัลยาณพงศ์ ศึกษาการจัดการหอจดหมายเหตุเพื่อนำมาใช้กับหอจดหมายเหตุที่ทำให้พ่อ

"การจัดการหอจดหมายเหตุจะมีความซับซ้อนกว่าการจัดการพิพิธภัณฑ์ เราอยากทำให้หอจดหมายเหตุแห่งนี้มีความร่วมสมัย ไม่อยากให้แห้งแล้งหรืออยู่ในความคุ้นชินเดิมๆ อยากทำให้หอจดหมายเหตุเปลี่ยนไป มีความร่วมสมัย เพราะคนเจเนอเรชันต่อไปที่จะมาดูจะเป็นคนรุ่นใหม่"

เรานั่งอยู่ในห้องที่ครั้งหนึ่ง อังคาร กัลยาณพงศ์ เคยนั่งทำงานจิตรกรรมและวรรณกรรม บนโต๊ะมีปากกาคอแร้ง ขวดหมึก ปากกาหมึกดำ และดินสอสำหรับเขียนบทกวี แท่งชาร์โคล พู่กันและสีอะคริลิกสำหรับวาดภาพ ไม้รองมือขณะเขียนรูป ไม้เท้าที่ใช้ประจำ และแว่นตา

ผนังด้านหลังยังมีร่องรอยของเขา เป็นเหมือนร่างความคิด หรือไม่ก็รอยแสดงอารมณ์ชั่วขณะ และเบอร์โทรศัพท์มือถือของภรรยา

"ห้องนี้ คือห้องทำงานของท่าน เราเลือกบางชิ้นมาจัดแสดง เพราะถ้านำของทุกอย่างเข้ามา มันจะรกจนไม่น่าดู ผนังด้านนี้เราเปลือยเพื่อให้เห็นว่าท่านมีการร่างหรือเขียนอะไรบนผนัง นี่คือเบอร์มือถือของภรรยาท่าน มีสีหกเลอะเทอะ ด้วยความที่มีลายมือของท่าน เราก็เลยเว้นไว้ ไม่ทาสีทับ อยากให้มันดูน่าสนใจ มีความเป็นส่วนบุคคลและความเป็นครอบครัว ให้คนที่จะเข้ามาชม เห็นเบื้องหลังการทำงานว่าเกิดอะไรขึ้นระหว่างการสร้างผลงาน"

บ้านหลังนี้เป็นบ้านที่ อังคาร กัลยาณพงศ์ พำนักตั้งแต่ราว ปี 2525 จนกระทั่งเสียชีวิต การจัดทำโครงการหอจดหมายเหตุ จึงทับซ้อนระหว่างความเป็นส่วนตัวและสาธารณะ เป็นการแบ่งพื้นที่ในการสร้างความทรงจำที่สังคมไทยจะมีต่อ อังคาร กัลยาณพงศ์ และเป็นความทรงจำส่วนตัวที่อ้อมแก้วมีต่อพ่อ

"เราย้ายมาอยู่บ้านหลังนี้ ตอนอายุ 3-4 ขวบ จนปัจจุบัน แต่ระหว่างนั้นท่านก็ไปทำงานที่พะเยา เราก็ติดสอยห้อยตามท่านไป กลับมาบ้านหลังนี้อีกทีก็ 6-7 ขวบแล้ว แต่บ้านหลังนี้จะเป็นบ้านหลักที่ท่านทำงาน เราจะเห็นวิถีชีวิตการทำงานของท่านตั้งแต่เรายังเด็ก ได้เห็นวิธีการทำงาน ได้คลุกคลีกับท่าน ได้ใช้ชีวิตในบ้านหลังนี้ ก็เลยมีความทรงจำมากมายในบ้านหลังนี้ เราก็เลยมีข้อมูลเยอะมากที่จะเล่า ฉะนั้นการทำที่นี่ให้เป็นสถานที่จัดแสดงผลงาน มันก็ดีในแง่ที่ว่าคนจะได้เห็นและซึมซับบรรยากาศและสัมผัสถึงอินเนอร์บางอย่าง"

ในฐานะผู้จัดการโครงการ Art and Archives of Angkarn Kallayanapong และในฐานะลูกสาว ทำให้อ้อมแก้วได้ศึกษาผลงานของท่านอังคารอย่างใกล้ชิด และจัดหมวดหมู่แบ่งช่วงเวลาของการสร้างผลงานเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาของสาธารณะ

งานของท่านอังคารมีแนวคิดและรูปแบบปรับเปลี่ยนไปตามช่วงอายุ สุขภาพ และสภาพสังคม ในช่วงปี 2490 จนถึง 2507 เป็นการทำงานยุคแรก เป็นช่วงติดตาม อาจารย์เฟื้อ หริพิทักษ์ ไปทำงานอนุรักษ์จิตรกรรมไทยโบราณ ทำให้ได้อิทธิพลด้านการใช้ลายเส้นไทยที่ละเอียดและอ่อนช้อย

ช่วงต่อมาระหว่างปี 2521-2530 เป็นช่วงที่

ท่านอังคารสนใจเรื่องพุทธศาสนา ปรัชญา และจักรวาล ทำให้เนื้อหาสะท้อนคติชีวิต ปรัชญา และสัจธรรมผ่านรูปสัญลักษณ์ต่างๆ ดังปรากฏในภาพวาด เมฆมโนคติ และบทกวีที่ถูกสร้างสรรค์ในช่วงนั้น

ในช่วงบั้นปลายชีวิตตั้งแต่ปี 2530 จนกระทั่งท่านเสียชีวิตจากภาวะไตวายเมื่อปี 2555 เป็นช่วงที่สายตาไม่ดีจากทั้งอายุที่มากขึ้นและปัญหาสุขภาพทำให้ภาพวาดลดทอนรายละเอียดลงไปมาก

ขณะที่งานวรรณกรรมเป็นงานศิลปะอีกแขนงที่อังคาร กัลยาณพงศ์ มอบความรักและทุ่มเททำงานต่อเนื่องมาทั้งชีวิต

"ท่านมีความรักและหลงใหลในงานจิตรกรรมและวรรณกรรมมากๆ แต่งเป็นลมหายใจเลยก็ว่าได้" อ้อมแก้ว กล่าวถึงความรักในบทกวีของพ่อ

บทกวีของ อังคาร กัลยาณพงศ์ ถูกเผยแพร่ครั้งแรกในหนังสือ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* เล่มที่ 1 ปีที่ 1 ฉบับเดือนมิถุนายน ซึ่งในขณะนั้น สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบรรณาธิการ ก่อนที่รวมบทกวีเล่มแรกจะถูกรวบรวมและจัดพิมพ์ในชื่อ *กวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์* ในปี 2507

ในทัศนะของ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ บทกวีของอังคารมิได้เดินแบบท่านผู้มาก่อน "กลอนของเขาละสัมผัสในแบบสุนทรภู่สิ้น กาพย์ของเขามิได้เลียนลีลาของเจ้าฟ้ากุ้ง โคลงของเขาก็มิได้ตกเป็นทาสของศรีปราชญ์หรือนรินทร์อิน แต่แล้วข้อเขียนของเขาก็มิได้ทิ้งแบบแผนโบราณ หากส่อให้เห็นว่าเขาทั้งเข้าใจ และเคารพนับถือแต่ก่อน เป็นแต่เขาเขียนในสมัยของเขาเอง การแสดงออกจึงมิได้เป็นไปตามแบบโบราณ"

อ้อมแก้วบันทึกไว้ในหนังสือ *พ่ออังคาร ผู้มาจากดาวโลก* ว่า สุลักษณ์ได้แนะนำให้ อัลเลน กินสเบิร์ก (Allen Ginsberg) กวีคนสำคัญของ Beat Generation* ได้พบกับ อังคาร กัลยาณพงศ์ ทำให้บทกวี วักทะเล ของพ่อ ถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษ ตีพิมพ์ในนิตยสารกวีนิพนธ์ *Evergreen Review*

กวีผู้กบฏ เป็นชื่อบทหนึ่งในหนังสือ *พ่ออังคาร ผู้มาจากดาวโลก* อ้อมแก้วได้บันทึกข้อมูลและความคิดในเชิงกวีของผู้เป็นพ่อ

"พ่อมีเจตคติในการกำเนิดมาเป็นมนุษย์เพื่อที่จะสร้างสรรค์งานวรรณกรรม จนปวารณาตนว่าจะขอเกิดเป็นกวีทุกชาติไป ซึ่งความคิดนี้กลายเป็นสัญลักษณ์ของพ่อในเวลาต่อมา เจตนาของพ่อที่จะสื่อถึงความคิดนี้ ก็เพื่อต้องการให้มนุษย์เห็นความสำคัญของงานวรรณศิลป์ กล่าวคือตราบใดที่พ่อยังคงเวียนว่ายตายเกิด ก็จะขอเอาดีทางด้านกวี" (หน้า 81)

"กลอนแบบสุนทรภู่เป็นกลอนที่ถูกขัง ถูกขังด้วยลีลาสัมผัสอย่างนั้น แต่วิธีของกวีไม่ใช่วิธีที่ถูกลงโทษในฉันทลักษณ์ เหมือนดวงดาวในท้องฟ้า เราจะเห็นว่ามันมีอิสระมากมาย ถ้อยคำหรืออะไรก็ตามที่เจียระไนมาเป็นบทกวีนี่มันไม่ควรจะถูกจำกัดในรูปฉันทลักษณ์" คือน้ำเสียงของพ่อที่ลูกสาวบันทึกไว้ในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งเผยให้เห็นความคิดริเริ่มในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรม

2: ความทรงจำนักเขียน

"

แก้วเอยอ้อมเก็บแก้วแหวน
แสนเมืองแล้วซื่อซื้อเสน่หา
หวานรูปโฉมโนมพรรณมาณวิกา
ดั่งหยาดฟ้ามาฟ้อนชะอ้อนใจ
จะรักให้สุดซึ้งกวีชีวิต
เสกกายสิทธิ์วิญญาณไว้หวานสมัย
พรรณนากาพย์ฟ้าค่าชีวาลัย
ให้โลกรู้เกษมสุขทุกใจกัลป์
เดือนดาราระยับระย้าแก้วมณี
สุรีย์เริ่มอุษาโยคแย้มแสงสวรรค์
รื่นรื่นชื่นหอมรสสุคันธ์อัน
หิ่งหิ่งผึ้งพันธนาการหวานตาย

"

จากบทกวี *อ้อมแก้ว*
โดย อังคาร กัลยาณพงศ์

อ้อมแก้วค่อยๆ ซึมซับความสนใจในงานจิตรกรรมและวรรณกรรมจากพ่อ จนกระทั่งสองสิ่งนี้กลายเป็นตัวตนของเธอ

* กลุ่มหนุ่มสาวในช่วงยุค 50's ถึงช่วงกลางยุค 60's ชอบฟังเพลงแนว modern jazz และนั่งแฮงเอาต์ในร้านกาแฟ ผับบาร์ สนทนากันเรื่องวรรณกรรมและบทกวี

"ตอนนี้เราทำ Digital Content Marketing อยู่ที่ JWD Art Space เป็นนักเขียนอิสระ และกำลังทำสิ่งนี้อยู่" อ้อมแก้วผายมือไปรอบตัว การจัดการความทรงจำของคุณพ่อให้อยู่ในรูปแบบของหอจดหมายเหตุ คืองานสำคัญของเธอ

"ตอนที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เราพยายามดูแลท่านเท่าที่เราทำได้ เพราะช่วงวัยเราก็ห่างกันมาก เราได้ดูแลท่านตามสมควร พอท่านไม่อยู่ เราก็ได้มาเก็บตกสิ่งที่ท่านได้สร้างไว้ ไม่ทำให้ท่านหายไป การที่เราทำสิ่งนี้ก็เพราะว่าไม่อยากทำให้ท่านหายไปจากกระแสสังคม ทำให้คนรู้ว่ามีศิลปินที่ชื่อ อังคาร อยู่นะ เขาสร้างผลงานอะไรไว้บ้าง ให้ผลงานของท่านคงอยู่ ไม่เลือนหายไป ถ้าไม่มีอะไรรองรับเลย มันจะหายไปเหมือนที่เกิดขึ้นกับบุคคลมากมาย หอจดหมายเหตุถูกสร้างมาเพื่อสิ่งนี้ เป็นแหล่งรวบรวมทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง เพื่อการศึกษาและสืบค้น"

ถามอ้อมแก้ว หากคนรุ่นใหม่จดจำ อังคาร กัลยาณพงศ์ ในแบบที่ต่างไปจากเดิม เธอคิดอย่างไร

"คนรุ่นท่านทยอยล้มหายตายจากไป ซึ่งคนรุ่นก่อนจะจดจำท่านในแบบกึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บางคนก็มองท่านเป็นแบบนั้นไป คนรุ่นใหม่จะมีความคิดที่ต่างไป เขาไม่ได้อยู่ในมิติแบบนั้น เขาอาจจะไม่ได้เห็นความลึกซึ้งบางประการในผลงานของพ่อ พอสังคมผลัดเปลี่ยนรุ่น บางอย่างมันก็จะหายไป ฉะนั้นในรุ่นต่อไป ถ้าคนจะจดจำแค่ว่าเขาเป็นศิลปิน เป็นนักเขียน เป็นศิลปินแห่งชาติ ก็ไม่เป็นไรค่ะ มันเป็นสิ่งที่จะต้องเกิดขึ้นอยู่แล้ว หน้าที่ของเราคือส่งต่อข้อมูลเท่าที่เราจะทำได้ นำเสนออย่างสร้างสรรค์ บอกเล่าความหมายให้ครบถ้วน นั่นคือหน้าที่ของเรา"

"ระหว่างที่คุณจัดระบบผลงานและข้าวของเครื่องใช้ของพ่อ เพื่อจัดการความทรงจำของท่านอังคารให้ปรากฏต่อสาธารณะ มันทำให้ความรับรู้หรือความทรงจำที่มีต่อพ่อเปลี่ยนไปไหมครับ"

"ไม่นะ เพราะเราเห็นท่านชัดเจน เพราะฉะนั้นแก่นของท่านไม่เปลี่ยน เรารู้อยู่แล้วว่าท่านเป็นคนยังไง เราจะนำเสนออะไรในแง่ไหนให้คนได้ชม สิ่งที่เพิ่มคือสิ่งที่พบเจอระหว่างทาง แต่ไม่ได้ทำให้แกนกลางของเรื่องเปลี่ยนไป เราแค่หยิบจับมันมาเล่าเรื่อง ฉะนั้นความทรงจำไม่ได้เปลี่ยนไป เอาจริงๆ เราก็มีเวลาอยู่กับท่านเยอะ เพราะเราไม่ได้ทำงานประจำตลอด ทำให้เราได้มีเวลาอยู่กับท่าน ได้ใช้ชีวิตอยู่กับท่านในช่วงสุดท้ายของชีวิตด้วย มันก็เลยเป็นความทรงจำที่ลึกซึ้งที่เรามีต่อพ่อ

"คนอื่นจะมองว่าท่านเป็นปราชญ์ หรือบุคคลผู้มีความรู้ ซึ่งโอเคท่านก็เป็นแบบนั้น แต่ด้วยความที่เราเป็นลูก เราจะเห็นอีกมุมที่เป็นชีวิต ท่านก็เป็นคนธรรมดา มีอารมณ์โกรธ ไม่พอใจ ขี้เล่น เห็นความน่ารัก รักโลภโกรธหลง ฉะนั้นก็อยากนำเสนอให้คนได้เห็นในมุมมองนี้ด้วย

"การได้อยู่กับผลงานของท่าน ทำให้เราเห็นอารมณ์ของท่านมากขึ้นด้วย บนกระดาษที่ท่านร่างงานร่างความคิด มันมีความละเอียดอ่อน ความรู้สึก ความลึกซึ้งที่สัมผัสได้จากร่องรอยเหล่านั้น ก็ทำให้เรารู้สึกผูกพัน แม้ว่าท่านจะจากไปแล้ว แต่ก็เหมือนว่าท่านอยู่กับเราตลอดเวลา"

งานเขียนของอังคาร กัลยาณพงศ์ เผยให้เห็นความสนใจในสรรพชีวิตที่เชื่อมร้อยกัน แต่งานเขียนของเธอดิ่งตรงลึกเข้ามาภายในความซับซ้อน อันเป็นแก่นกลางและปริศนาของความเป็นมนุษย์

อ้อมแก้ว มีผลงานวรรณกรรมนับตั้งแต่ *เงาลับจากปลายป่า*, *ในเงาคือเราผู้ซ่อนเร้น*, *อีกไม่นานเราจะสูญหาย* และ *โนอาห์แห่งความทรงจำ*

"เราสนใจเรื่องของมนุษย์ สิ่งที่ซ่อนอยู่ในสัญชาตญาณของมนุษย์ ความคิดกึ่งดิบกึ่งดีของมนุษย์ สิ่งที่ซ่อนเร้นในตัวเอง" อ้อมแก้ว จึงขุดเอา little monster ที่ซ่อนอยู่ในมนุษย์ออกมาโลดแล่นผ่านตัวละครของเธอ

"เราพยายามนำเสนอสิ่งเหล่านี้ออกมาจากตัวละคร เพื่อให้เห็นความเป็นมนุษย์ สิ่งที่ไม่ได้มีแต่ด้านดี เป็นความซับซ้อนของมนุษย์ ความซับซ้อนของความสัมพันธ์ ไม่ว่าความสัมพันธ์รูปแบบไหนมันก็มีความเหลื่อมล้ำกันอยู่"

"มีเงาของพ่ออยู่ในเรื่องแต่งของคุณบ้างไหม"

"มีบ้าง แต่เราจะหยิบจากความฝันมาเล่า เพราะในฝันมันจะเป็นอะไรที่แฟนตาซี เราไม่ชอบเล่าเรื่องส่วนตัวมากเกินไป นักเขียนหลายคนอาจจะชอบเล่าเรื่องของตัวเองผ่านตัวละคร แต่สำหรับเราเราไม่อยากเขียนงานที่ตอบสนองอารมณ์ หรือชีวิตของตัวเอง เราอยากจะค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมหรือค้นหาสิ่งใหม่ๆ เข้ามาเป็นประเด็นในการเล่าเรื่อง มันจะทำให้งานมีรูปแบบของมันเอง ถามว่ามีกลิ่นอายของครอบครัว หรือมีชีวิตส่วนตัวไหม เราหยิบมาใช้เป็นกิมมิกมากกว่า"

"พอจะเล่าดีเทลของความฝันที่ฝันถึงพ่อให้ฟังได้ไหมครับ"

"เล่าจากเล่มนี้ก็แล้วกัน" เธอชี้ไปที่ปกหนังสือนวนิยาย โนอาห์แห่งความทรงจำ

"เราฝันหลังท่านเสียไปแล้ว เราฝันว่าท่านยังนอนอยู่ ยังนอนป่วยอยู่เลย เราก็เข้าไปประคองกอดท่าน ในฝันท่านยังมีชีวิต ในฝันเรารู้สึกว่าต้องดูแลท่านให้ดีที่สุด มันเหมือนกับอยากจะกลับไปทำอะไรให้มันดีขึ้นกว่านี้ ในฝันมักจะมีความรู้สึกแบบนี้ปรากฏ จะดูแลให้ดีที่สุด ซึ่งมันก็เป็นธรรมชาติของทุกคนที่พอคนที่เรารักไม่อยู่แล้ว ก็จะเกิดความรู้สึกแบบนี้ แต่มันไม่ใช่ความรู้สึกผิด เพราะเราได้ดูแลท่านจนถึงนาทีสุดท้ายของชีวิตจริงๆ เราไม่ได้รู้สึกว่าตัวเองขาดตกบกพร่อง"

หอจดหมายเหตุแห่งนี้น่าจะเป็นหลักฐานยืนยันว่าหลังจากที่เธอลืมตาตื่นจากความฝัน เธอได้ดูแลพ่อในทุกนาที ไม่เฉพาะนาทีสุดท้ายของชีวิต แต่เริ่มนับหนึ่งนาทีแรกของความทรงจำที่จะผลิดอกออกช่อ

"ในนิยายเล่มนี้ ก็จะมีฉากประคองกอดพ่อ" เธอยิ้ม

ลาว คำหอม

แก่นแกนที่เป็นสัจจะ
ของชีวิตใน ‘ฟ้าบ่กั้น’

เรื่อง: อินทรชัย พาณิชกุล
ภาพ: อนุวัตน์ เดชธำรงวัฒน์

ชายชราผมยาวขาวโพลน นัยน์ตาแกร่ง มือกระชับไม้เท้า ย่างก้าวระมัดระวัง โดยมีลูกสาวคอยประคอง คือภาพคุ้นตาของแขกผู้มาเยือนไร่ธารเกษม

ในวัย 92 **คำสิงห์ ศรีนอก** หรือ **ลาว คำหอม** ยังดูแข็งแรงแจ่มใส ทุกเช้าหลังตื่นขึ้นมากินข้าวกินปลา เขามักจะเสพข่าวสารบ้านเมืองผ่านโทรทัศน์ ท้องอิ่มก็ออกไปนั่งชมนก ชมไม้ริมสระน้ำ ตกบ่ายเอนหลังงีบหลับพอให้สดชื่นมีแรง จึงค่อยฉวยไม้เท้าคู่ใจ เดินนำฝูงหมาพาตรวจไร่

บนแผ่นดินกว้างใหญ่กว่า 100 ไร่แห่งนี้ เคยเป็นทั้งทุ่งปลูกข้าวโพด ไร่ฝ้าย ไร่ละหุ่ง จนถึงฟาร์มโคนม ทั้งยังเคยเป็นที่หลบภัยของนักศึกษายุคตุลาวิปโยค เป็นแหล่งพักพิงของบรรดานักคิด นักเขียน ปัญญาชน นักวิชาการ ศิลปินรุ่นแล้วรุ่นเล่า ที่ คำสิงห์ ศรีนอก หรือ ลาว คำหอม ต้อนรับทุกคนอย่างเท่าเทียมและเปี่ยมด้วยเมตตา

ในยามบ่ายวันหนึ่งที่กรุงเทพฯ ถูกรมด้วยฝุ่น PM2.5 กลายเป็น *เมืองในหมอก* เหมือนชื่อนวนิยายของ อนุสรณ์ ติปยานนท์ มองไปทางไหนก็มีแต่ม่านควันสีเทาปกคลุม ลมหายใจอบอวลด้วยสารพิษ

ผมและช่างภาพขับรถเกือบสามชั่วโมง แล่นฉิวบนถนนมิตรภาพ หนีละอองฝุ่นและลมแล้ง มุ่งหน้าแสวงหาความร่มเย็นจากแมกไม้ในไร่ธารเกษม รวมถึงความร่มเย็นทางจิตใจ ผ่านการสนทนากับผู้เฒ่าเจ้าของไร่ อย่าง คุณลุงคำสิงห์

เราสองนั่งเคียงกัน ณ ลานหน้าบ้านริมสระน้ำเขียวเข้มร่มรื่นด้วยพรรณไม้ป่า ตรงข้ามเป็นบ้านหลังน้อยให้อารมณ์คล้ายกระท่อมริมบึงในนิยายเรื่อง *วอลเดน* แดดอุ่น ลมพัดโชยชื่นใจ หมาสามตัวนอนกระดิกหางอยู่ใกล้ๆ แล้วบทสนทนาระหว่างชายชรากับคนหนุ่มก็เริ่มต้นขึ้น

"ทุกวันนี้ ชีวิตในแต่ละวัน คุณลุงทำอะไรบ้างครับ" ผมถามด้วยความอยากรู้

"ลุงเป็นคนปกติคนหนึ่ง เป็นสามัญชนที่เป็นสามัญจริงๆ อยู่แบบชาวบ้าน มีอะไรทำก็ทำ มีอะไรกินก็กิน ทุกอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่มีอะไรซับซ้อน

"นักเขียนนี่นะ โดยพื้นฐานเราต้องสนใจความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง และแน่นอน ความเปลี่ยนแปลงของมันไม่มีแต่ด้านดีด้านเดียว มันมีด้านที่ไม่ดีด้วย แต่เราก็จำเป็นต้องเรียนรู้ ซึ่งก็คงไม่มีอะไรดีกว่าการติดตามข่าวสารที่เกิดขึ้นในบ้านเราอย่างใกล้ชิด ก็ยังอาศัยทีวีในการติดตามข่าวสารบ้านเมือง ตื่นขึ้นมา 8 โมง ก็นั่งหน้าจอทีวีแล้ว ผมชอบดูช่อง 10 ทีวีรัฐสภา เพราะมีผู้หลักผู้ใหญ่แวะเวียนมาออกความเห็นต่างๆ นานา ทำให้เราตามทันยุคสมัย ไม่ถึงกับเป็นคนตกยุค"

ลุงคำสิงห์หยุดพักหายใจ ก่อนพูดต่อ "และที่ผมยังต้วมเตี้ยมตามเขาได้ทุกวันนี้ ก็เพราะได้คุยกับคนรุ่นใหม่ๆ คนรุ่นใหม่เขาคือครูนะครับ ผมเรียนรู้จากเขา เพราะคนรุ่นเก่าไม่มีอะไรจะสอนเราได้แล้ว สิ่งจำเป็นสำหรับคนรุ่นเราคือ ต้องติดตามสติปัญญาของคนรุ่นใหม่ให้ทัน ผมถือเป็นเรื่องสำคัญมากที่จะต้องติดตามความคิดของคนรุ่นใหม่ ด้วยความมั่นใจว่า ถ้าเราติดตามความคิดของพวกเขาทัน เราจะสามารถอยู่ในโลกปัจจุบันได้อย่างเป็นปกติ"

น้ำเสียงเนิบช้า เว้นจังหวะยาว ต้องใช้เวลาฟังอยู่ชั่วอึดใจกว่าจะจบประโยค ให้ความรู้สึกเหมือนกำลังแหงนมองใบไม้หมุนเคว้งจากต้นร่วงหล่นลงสู่ผืนดิน อ้อยอิ่งแต่ก็งดงาม

แม้จะเคลื่อนไหวน้อยตามสรีระสังขาร แต่ทุกคำถามเขาตั้งอกตั้งใจฟัง ก่อนตอบออกมาแทบทันที แสดงถึงความคิดความอ่านที่ยังคงกระจ่างชัด แม้จะพูดช้า แต่ทุกประโยคก็ลึกซึ้งคมคาย ไม่ต่างจากสำนวนภาษาที่เขาเขียน

"ทุกวันนี้ยังอ่านหนังสืออยู่ไหมครับ"

"ก็ยังอ่านอยู่นะครับ ถ้ามีหนังสือส่งมาให้อ่าน ส่วนมากเป็นงานของพวกเด็กๆ ส่งมาให้ช่วยดู

บางทีก็ขอให้เขียนคำนำให้บ้าง ผมบอกเขาว่าผมควรจะเลิกเขียนแล้ว แต่ถ้าอยากคุยเรื่องหนังสือหนังหา หรือขอคำแนะนำเป็นเรื่องๆ ไป ผมก็คุยได้"

"ขอโทษนะครับ อายุขนาดนี้ยังมีคนส่งงานมาให้ช่วยดูอีกเหรอ" ผมถามอย่างสุภาพ รู้สึกเกรงใจ แต่ก็อดสงสัยไม่ได้จริงๆ ว่าใครกันหนอส่งต้นฉบับมาให้นักเขียนชราวัยเก้าสิบช่วยดู

"เท่าที่ผมสังเกตจากคำถามก็พบว่า ยังมีโรงเรียนหลายแห่งเขาเอา *ฟ้าบ่กั้น* ให้เด็กๆ อ่าน เด็กเขาก็สนใจที่มาที่ไปของเรื่องราวต่างๆ ที่ปรากฏในนั้น มีวิธีเก็บข้อมูล สะสมข้อมูลยังไง ผมก็บอกว่าจริงๆ ไม่มีหรอก ก็เป็นนักท่องเที่ยวน่ะครับ ไม่อยากอยู่นิ่งๆ สมัยก่อนไปที่ไหนก็ขยันเขียน ชอบเขียนไดอารี มีเรื่องให้เขียนเยอะแยะ แล้วก็กลับมานั่งทบทวนเพื่อเปลี่ยนความจำของตัวเองให้เป็นตัวหนังสือ"

คำสิงห์ ศรีนอก เกิดปี 2473 ที่อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา เขาเป็นลูกชาวนาหมู่บ้านทุรกันดารแห่งหนึ่งในจำนวนนับหมื่นนับแสนหลังคาเรือนของภูมิภาคอีสาน

จากเด็กขี้โรค (เลือดออกตามไรฟันเพราะขาดสารอาหาร-ผู้เขียน) เรียนหนังสือกับพระแถวบ้านเข้ากรุงเทพฯ มาศึกษาต่อวิชาการหนังสือพิมพ์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เคยเป็นนักข่าวหนังสือพิมพ์ *แนวหน้า* แต่เงินเดือนไม่พอยาไส้ จึงเบนเข็มไปสมัครรับราชการเป็นพนักงานป่าไม้ ใช้ชีวิต 5 ปีในหุบเขาดงดอยภาคเหนือ กระทั่งผันตัวมารับบทผู้ช่วยนักวิจัยมหาวิทยาลัยคอร์เนล ลงพื้นที่เก็บข้อมูลชีวิตชาวนาในชนบทภาคอีสาน ราวปี 2499

ช่วงนั้นเองที่คำสิงห์วัยหนุ่มได้สัมผัสกับ 'ชีวิตสดๆ ในชนบท' หมายถึงชีวิตจริงที่เป็นปัญหาของชาวไร่ชาวนาในภาคอีสานที่คนอื่นไม่ค่อยเห็น เขาจึงอยากแนะนำคนอีสานให้เป็นที่รู้จัก เพื่อให้คนส่วนใหญ่ของประเทศรู้จักชาวอีสานมากขึ้น

"ตอนนั้นสายตาของคนทั่วไปมองคนอีสานว่าเป็นพวกกินข้าวไม่ล้างมือ นี่มาจากคำพูดของนักการเมืองที่อภิปรายในสภาเลยนะครับ ผมก็คิดว่าเขายังไม่รู้จักคนอีสาน ก็เป็นหน้าที่ของคนอีสานที่รู้จักคนอีสาน และรักคนอีสาน น่าจะต้องเขียน"

นั่นจึงเป็นที่มาของหนังสือรวมเรื่องสั้น ฟ้าบ่กั้น ตีพิมพ์ครั้งแรกปี 2501 สำนักพิมพ์ *เกวียนทอง* ส่งให้นามปากกา ลาว คำหอม แจ้งเกิดในวงการวรรณกรรมไทย

ลาว คำหอม เปรียบ ฟ้าบ่กั้น ไว้ว่าเป็น 'วรรณกรรมแห่งฤดูกาล' หมายถึงฤดูแห่งความยากไร้และคับแค้น ซึ่งเป็นฤดูที่ยาวนานมากของประเทศไทย ส่วนคำว่า 'ฟ้าบ่กั้น' มาจากคำกวีภาษาอีสานว่า 'ฟ้าบ่กั้นหยังว่าให้ห่างกัน' หมายถึง ฟ้าก็ไม่ได้ขวางกั้น แต่ทำไมเราช่างห่างกันเหลือเกิน

"ชีวิตคนอีสานในสมัยนั้นเป็นชีวิตที่ต่ำกว่าศูนย์ ได้รับการดูแลจากบ้านเมืองจากราชการนิดหน่อยเท่านั้น ผมจึงอยากให้มันเป็นคำร้องทุกข์ อยากเรียกร้องผู้มีชีวิตโอ่อ่าดีงามในเมือง ให้เห็นหัวอกเห็นอาการภายในของบุคคลผู้อมทุกข์ในชนบท เป็นคำเรียกร้องจากผู้ไม่มีอันจะกินต่อผู้ที่มีอยู่มีกินล้นฟ้าเหลือคณานับ ผมคิดว่าสิ่งที่ตัวเองรู้ดีก็คือสภาพของคนที่จมอยู่ในแอ่งของความทุกข์ยาก งานเขียนของผมก็เหมือนดูดน้ำจากแอ่งแห่งความทุกข์ให้มันเหือดแห้งไป"

เรื่องสั้น 17 เรื่องใน ฟ้าบ่กั้น ฉายภาพเรื่องราวชีวิตของชาวบ้านที่ต้องต่อสู้กับภัยรอบด้าน ทั้งภัยจากธรรมชาติ และภัยจากสังคมเมือง โดยมีฉากหลังเป็นชนบทอันยากไร้ เสื่อมโทรม และล้าหลังของภาคอีสาน

บรรดาเรื่องเอกที่คนกล่าวขานถึงอย่างลือลั่นก็เช่น *เขียดขาคำ* บรรยากาศสังคมหมู่บ้านชนบทที่เต็มไปด้วยความยากจนข้นแค้น *ฟ้าโปรด* เรื่องขำขื่นของเด็กสองคนกับคนแก่ที่แก่งแย่งขี้ควายกัน

เพื่อคุ้ยหาแมงกุดจี่ไปเป็นอาหาร สะท้อนความแร้นแค้นไม่มีจะกินในฤดูแล้งอีสาน *กระดานไฟ* ตีแผ่ความงมงายของชาวบ้านที่เชื่อว่า นอนบนกระดานไฟ ทำจากไม้ตะเคียนทองจะทำให้คลอดลูกปลอดภัย *คนหมู* บอกเล่าความอดอยากกระดับที่ทำให้ชาวบ้านต้องเปลี่ยนจากกินข้าวมากินรำ *คนพันธุ์* ยั่วล้อนโยบายในการพัฒนาของรัฐบาลยุคนั้นที่รับโคอ้วนท้วนจากอเมริกามาแทนที่โคไทยอันผ่ายผอม *ชาวไร่เบี้ย* ชะตากรรมของลุงมี ชายชราผู้พ่ายแพ้ต่อการเอารัดเอาเปรียบของเหล่านายทุน *ไพร่ฟ้า* โศกนาฏกรรมกลางป่าลึกของคนชั้นล่างที่ถูกคนชั้นสูงกดขี่ข่มเหงจนต้องจบลงด้วยความตาย *นักกานเมือง* ประจานภาพลักษณ์ชั่วช้าสามานย์ของคนที่ถูกเรียกว่า 'ผู้แทน' ฯลฯ

นอกเหนือจาก ฟ้าบ่กั้น ชั่วชีวิต ลาว คำหอม เขาเขียนหนังสือออกมาอีกเพียงไม่กี่เล่ม ได้แก่ *กำแพง*, *แมว*, *ลมแล้ง*, *กำแพงลม*, *กระเตงลูกเลียบขั้วโลก*, *ประเวณี*, *เวียดนาม: ความห่างเหินที่อยู่ติดรั้วบ้าน*, *ฟ้าไร้แดน* รวมถึงบทภาพยนตร์เรื่อง *ทองปาน*

"เรื่องหนึ่งที่คนชมกันเยอะคือการใช้ภาษา เขาว่าลาว คำหอม เป็นนายของภาษาชาวบ้าน คือเรียบง่ายแต่คมคายลึกซึ้ง" ผมถามถึงวิธีใช้สำนวนภาษาในงานเขียนของเขา พร้อมหยิบยกเอาประโยคที่ชอบเป็นการส่วนตัวขึ้นมา เช่น

"

'หน้าผ่องผุดประดุจสลักด้วยหยกพุกามนั้นเชิดและเฉย เหมือนกับว่า ณ ที่นั้นปราศจากศัพท์สำเนียงใดๆ ทั้งสิ้น ลูกปัดสีเหลืองเข้มสลับแดงห้อยระย้าใต้กลีบหู สุกปลั่งอยู่ในแสงแดดอ่อนเอื้องผึ้งหลายช่อทอดนิ่งบนเรือนผมดำสนิท'

'ข้าพเจ้ารักน้ำใจที่บึกบึนของเขา...'

'ในความรู้สึกจริงๆ ของข้าพเจ้านั้น ข้าราชการประเภทปกครองปราบปรามนั้น เป็นคนอีกพวกหนึ่งต่างหากกับประชาชนสามัญ และในระหว่างคนสองพวกนี้ ได้มีความหวาดกลัวเป็นช่องว่างขวางกั้น ฝ่ายคนธรรมดาสามัญก็มองท่านเจ้าหน้าที่เสมือนเป็นเจ้าชีวิตโหดที่เข้าใกล้มีแต่จะแพ้ภัยตัว นานๆ หรอกเขาจึงมีโชคได้พบพระมาลัยสักครั้งหนึ่ง และทางฝ่ายเจ้านายก็มองราษฎรเป็นเสมือนผักหญ้า จึงลิดรอนถอนกินตามใจชอบ'

'แดดกล้าเริงแรงเหมือนจงใจจะแผดเผาทุกชีวิตบนทุ่งกว้างให้มอดไหม้จนสิ้นซาก สะแบงหลวงกับพะยอมยืนโดดเด่น ทิ้งใบแก่สีเหลืองคล้ำร่อนลงดินเป็นครั้งคราว เขาหย่อนกายลงตรงโคนไม้ด้วยท่าทางที่เหนื่อยอ่อน เสื้อสีครามคล้ำเปียกชื้นไปด้วยหยาดเหงื่อ รอบตัวมีแต่ความอ้างว้างแห้งแล้ง...'

'นาคเดินออกมาสมทบเพื่อนข้างนอกอย่างเงื่องหงอย เกิดเป็นราษฎรชาวนานี่ช่างมีแต่กองทุกข์ เขาคิด อดอยากปากหมองก็สุดจะทุกข์อยู่แล้ว หันหน้าไปหาเจ้านายก็มีแต่คำขู่เข็ญ ...'

'เศรษฐีบุญหันไปจ้องหน้าที่ดำคล้ำ มองตาที่ขุ่นมัวเหมือนตาปลาตะเพียนสลบแดด แล้วยิ้มน้อยๆ ทำให้ชายชรายิ้มออกมาบ้าง พลางยกมือไหว้อย่างลืมตัว'

'ชีวิตชาวนาแท้ๆ ที่เกิดและเติบโตกลางท้องทุ่งอย่างลุงคง เป็นชีวิตที่ไม่มีแง่เงื่อนซับซ้อนอะไรนัก มีเส้นทางวางไว้เกือบแน่นอน พอฝนมาก็ลงไถ แล้วหว่านปักดำ ปีไหนฝนพอเหมาะก็เหลือได้ขาย ปีใดน้ำท่วมก็หันไปกินข้าวเชื่อ รวมถึงกะปิและน้ำปลาด้วย แล้วรอคอยแก้ตัวในปีหน้า'

ฯลฯ

"

"ตอนเขียนคุณลุงคิดอะไรอยู่ครับ" ผมถามหลังสาธยายเสียยืดยาว

"ผมตั้งใจอยากจะให้เป็นภาษาง่ายๆ นะครับ

ภาษาใน ฟ้าบ่กั้น เป็นภาษาที่ห่างจากวัด ไม่ใช่ภาษาวัด ไม่ใช่ภาษาพระ เป็นภาษาชาวบ้าน แต่การที่เราผูกพันกับวัด ถึงจะพยายามยังไงมันก็ยังคงติดภาษาวัดอยู่ไม่น้อย นี่ขนาดระมัดระวังมากแล้วนะครับ ยังไงก็ออกจากวัดไปไม่พ้น ยังป้วนเปี้ยนอยู่บนศาลาวัดนั่นเอง ภาษาของ ลาว คำหอม ก็เป็นภาษาที่ป้วนเปี้ยนอยู่บนศาลาวัด

"ศรีบูรพา เคยพูดกับผมว่า คำสิงห์มันร่ำรวยภาษาจังเลย เขาเองกว่าจะคิดออกมาได้แต่ละคำ คิดแล้วคิดอีก คำสิงห์นั่งแป๊บเดียวก็เขียนออกมาได้ภาษาชัดเจน ให้ภาพทางภาษาชัดเจน ท่านบอกว่าอ่านงานของผมตั้งแต่อยู่ในคุก ผมก็แปลกใจว่าในเมื่อติดคุกอยู่แล้วท่านอ่านงานผมได้ยังไง ท่านเล่าว่าพวกนักโทษที่อยากเป็นนักเขียน นำโดยคุณไสว มาลยเวช ก่อตั้งกลุ่มวรรณกรรมในคุก ก็มีคนข้างนอกส่งเรื่องสั้นเข้าไปให้อ่าน เรื่อง เขียดขาคำ ท่านว่าป๊อปปูลาร์มากในหมู่นักโทษ"

เจ้าของนามปากกา ลาว คำหอม ยิ้มแย้มในดวงตา เป็นยิ้มแห่งความภาคภูมิใจ คุณเคยเห็นดวงตายิ้มไหม บางทีมันก็มีเสน่ห์อย่างน่าประหลาด ยิ่งกว่ารอยยิ้มบนริมฝีปาก

พูดเรื่องเทคนิคการใช้ภาษา ผมก็เลยนึกขึ้นได้อีกคำถาม

"เห็นคุณลุงไปเปิดคอร์ส master class สอนการเขียนออนไลน์ สนุกไหมครับ"

ลุงคำสิงห์นิ่งคิด ก่อนตอบว่า "ในความรู้สึกของผม โลกการอ่านมันเปลี่ยนไปแล้วนะครับ ภาษาที่สื่อสารกันอยู่ในธรรมดานี้ ไม่ใช่ภาษาที่จะสร้างวรรณกรรมได้ เป็นภาษาหักๆ ขาดๆ วิ่นๆ เป็นภาษาอิเล็กทรอนิกส์ที่มีไว้สำหรับส่งอีเมล ไม่ใช่มีไว้สำหรับเขียนวรรณกรรม

"ผมเองไม่คิดว่าตัวเองจะทำวรรณกรรมโดยอาศัยอุปกรณ์เหล่านี้ อุปกรณ์ที่มีอยู่ในเว็บ มาคิดอย่างนี้ก็รู้สึกดีใจที่ตัวเองเขียน อย่างน้อยก็ได้สร้างวรรณกรรมไว้เล่มหนึ่ง โดยใช้อุปกรณ์ภาษาที่เรามี"

ครั้งหนึ่ง เสนีย์ เสาวพงศ์ นักเขียนผู้ล่วงลับ เจ้าของนิยายอมตะเรื่อง *ปีศาจ* เคยกล่าวไว้ว่า ถ้าจะวัดงานวรรณกรรมว่ามีพลังมากน้อยเพียงไร ดูได้จากแรงสั่นสะเทือนและปฏิกิริยาที่ตามมา

เวลาเกือบ 7 ทศวรรษ ฟ้าบ่กั้น ได้รับการพิสูจน์แล้วว่าสร้างแรงสั่นสะเทือนมากแค่ไหน ทั้งเป็นวรรณกรรมไทยเล่มแรกที่ถูกแปลเป็นภาษาต่างประเทศถึง 9 ภาษา เคยเป็นหนังสือต้องห้าม ถูกกดดันจากรัฐบาลเผด็จการให้เก็บออกจากแผง อยู่ในลิสต์หนังสือดีที่คนไทยควรอ่าน ได้รับยกย่องให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอีสาน ถูกใช้เป็นหนังสือประกอบการสอนในโรงเรียนมาหลายทศวรรษ ถูกอ่าน ถูกวิจารณ์ แม้กระทั่งหยิบยกขึ้นมาพูดถึงบนเวทีไฮด์ปาร์กเวลามีการชุมนุม ประหนึ่งคู่มือปลุกใจของเหล่านักประท้วง

"พี่เส (เสนีย์ เสาวพงศ์) ท่านบอกว่า หนังสือเล่มหนึ่งที่ส่งผลสะเทือนทางสังคมตั้งแต่ยอดจนถึงรากก็คือ ฟ้าบ่กั้น คนระดับพี่เสให้แต้มมากมายถึงเพียงนั้น มันก็คงจะมีแก่นแกนที่แข็งแกร่งพอควร แม้โลกมันเปลี่ยนไปแล้ว แต่ถึงอย่างไรผมก็ยังยืนยันว่างานวรรณกรรมแกร่งพอที่จะทะลุทะลวงแก่นแกนความเปลี่ยนแปลงของโลกได้มากที่สุด วรรณกรรมส่งผลสะเทือนต่อความคิดของมนุษย์ตั้งแต่ยอดจนถึงราก ไม่มีงานใดที่จะมีอิทธิพลต่อจิตใจของคนได้มากเท่ากับงานวรรณกรรม"

"รู้สึกยังไงบ้างครับ ที่ทุกวันนี้เด็กรุ่นใหม่ยังอ่านฟ้าบ่กั้น กันอยู่"

"การที่ผมยังถูกชักชวนให้ไปพูดเรื่อง ฟ้าบ่กั้น อยู่เป็นระยะๆ ก็คิดว่า ฟ้าบ่กั้น มันได้ทำหน้าที่ของมันอย่างสม่ำเสมอจนกระทั่งบัดนี้ โรงเรียนระดับมัธยมตามบ้านนอกยังชักชวนให้ผมไปพูดอยู่เลย" ลุงคำสิงห์ หัวเราะ-หัวเราะในดวงตา คุณต้องมาเห็นด้วยตัวเองอย่างผม แล้วจะรู้ว่ามันเป็นอย่างไร

"อะไรที่ทำให้วรรณกรรมเล่มหนึ่งอยู่เหนือกาลเวลาครับ"

"หนึ่งนะครับ ต้องยอมรับว่ามันจะต้องมีสัจจะเป็นแกนหลักเหมือนนิทานอีสป เขียนมาไม่รู้กี่ร้อยกี่พันปีแล้ว แต่เมื่อมันเป็นสัจจะของชีวิต มันก็ยังคงอยู่ อย่างเรื่อง *ราชสีห์กับหนู* อ่านแล้วก็ตีความได้ร้อยแปดประการบนแก่นแกนที่เป็นสัจจะของชีวิต

"ที่ผมใช้คำว่าแก่นแกนที่เป็นสัจจะของชีวิต ซึ่งก็เป็นแก่นแกนที่แข็งแกร่งของ ฟ้าบ่กั้น มันจะไม่คด ไม่งอ ไม่บิด ไม่เบี้ยวไปง่ายๆ เพราะผมมั่นใจว่าตัวเองได้ตั้งใจไว้สูงมาก ที่จะสร้างแก่นแกนที่เป็นสัจจะของชีวิต แล้วก็ไม่เคยสงสัยว่ามันเป็นอย่างนั้นหรือไม่"

ลุงคำสิงห์เชื่ออยู่เสมอว่า ตัวละครใน ฟ้าบ่กั้น เข้มแข็งพอที่จะยืนหยัดอยู่ในโลกนี้ต่อไปได้

"ฟังดูมีน้ำเสียงขี้โม้โอ่อ่าหน่อยนะครับ แต่ผมได้ตั้งใจสูงสุดแล้วที่จะให้ตัวละครเหล่านั้นอยู่กับกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะหวือหวายังไง ตัวละครใน ฟ้าบ่กั้น ก็เข้มแข็งพอที่จะยืนหยัดอยู่ในโลกนี้ได้ในทุกสภาวการณ์ ตัวละครใน ฟ้าบ่กั้น จึงไม่น่าจะตาย ผมเชื่อว่าเขาจะอยู่คู่โลกไปอย่างนี้แหละ เพราะแก่นชีวิตเขาเป็นสัจจะ"

ผมถามไถ่ถึงนักเขียนรุ่นหลังว่า มีใครบ้างไหมที่เขียนงานวรรณกรรมได้อย่างทรงพลังและอยู่เหนือกาลเวลา ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ปี 2535 ผู้เปรียบดั่งต้นไม้ใหญ่แห่งแวดวงวรรณกรรมไทยเหม่อมองท้องฟ้าราวกับคิดถึงใครบางคนที่อยู่บนนั้น

"เสียดาย วัฒน์ วรรลยางกูร เขาตั้งใจมาก เป็นนักเขียนที่ทุ่มเท ให้ความสำคัญกับพัฒนาการทางความคิด และในตัวเขาเองก็มีความคิดที่แสดงออกมาอย่างแข็งแกร่งและแหลมคม พอที่จะนำพาชีวิตให้ดำรงอยู่ในโลกนี้ได้อย่างมั่นคง" ลุงคำสิงห์ เว้นวรรคนิดหนึ่ง "คิดว่าที่เราพูดกันมาจะประเด็นซ้ำๆ หน่อย แต่มันมีแค่นี้จริงๆ แก่นแกนของชีวิตต้องแข็งพอไม่บิด ไม่งอ ปักหมุดความคิดบนโลกแผ่นนี้ให้มั่นคง"

เสียงชายชราผมสีดอกเลาเริ่มแผ่วเบา ขาดห้วงคล้ายหมดแรง เวลาผ่านไปพอสมควรแล้ว แดดยามเย็นสาดแสงเรืองรอง ลูกสาวคนกลาง-คำหอม ศรีนอก เดินออกจากบ้าน เธอคะยั้นคะยอให้พ่อจิบน้ำในขวด แล้วจัดแจงหาไม้เท้าคู่ใจ เตรียมตัวไปตรวจไร่ตามกิจวัตร

ผมนึกถึงข่าวใหญ่ที่กำลังเกิดขึ้น ข่าวหญิงสาวสองคนตัดสินใจอดอาหารเพื่อเรียกร้องความยุติธรรม* วินาทีนั้นก็พลันนึกถึงสภาพสังคมไทยไม่ว่าจะในชนบทหรือในเมือง ผู้คนยังต้องเผชิญกับระบอบที่กดขี่เอารัดเอาเปรียบ ระบอบที่ยังแบ่งแยกชนชั้น ไม่เท่าเทียมกัน แทบไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเรื่องราวใน ฟ้าบ่กั้น เมื่อ 60 ปีที่แล้ว

"คุณลุงดูข่าวม็อบเด็กๆ ที่ออกมาเดินขบวนประท้วงกันบ้างไหมครับ ข่าวคนถูกจับขัง อดข้าวอดน้ำ เพื่อเรียกร้องการเปลี่ยนแปลง"

ผมถามคำถามสุดท้ายเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมืองที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ลุงคำสิงห์ตอบทันที

"สภาพปัจจุบัน เราต้องยอมรับว่า ไม่ใช่สภาพของชีวิตที่สมบูรณ์ ไม่ใช่ชีวิตที่ดีเลิศลงตัว เพราะฉะนั้นการยืนหยัด ติดตาม แสวงหาความคิดที่แข็งแกร่งคมชัดเป็นแนวทางดำเนินชีวิต ยังเป็นสิ่งต้องทำ ต้องมีอยู่ต่อไป"

"แล้วอยากจะบอกอะไรพวกเขาไหมครับ"

"ก็ไม่มีอะไรมากเกินกว่าการให้กำลังใจ ผมขอบอกกล่าวพวกเด็กๆ ที่กำลังดิ้นรนแสวงหาโลกที่เหมาะสมสำหรับพวกเขา ผมเอาใจช่วย อวยพรให้พวกเขาสำเร็จในเป้าประสงค์ที่เขาแสวงหา"

สีหน้าเรียบนิ่ง แววตาเบิกกว้างแต่แน่วแน่ของคำสิงห์ ศรีนอก ชายชราผู้มีชีวิตโชกโชน ลูกชาวนาอีสาน เด็กวัด นักหนังสือพิมพ์ไฟแรง ข้าราชการตัวเล็กจ้อย นักเขียนต้องห้ามยุคท็อปบู้ตทมิฬ ผู้ลี้ภัยในต่างแดน เกษตรกรเลี้ยงวัว ศิลปินแห่งชาติ

ไม่ว่าอยู่ในบทบาทใด แต่ 'แก่นแกนที่เป็นสัจจะของชีวิต' ของเขาก็ยังคงมั่นคงเช่นเดิม นั่นคือการเป็นสามัญชนที่ต่อสู้เพื่อความยุติธรรม เป็นกระบอกเสียงให้แก่คนชั้นล่างผู้ตกทุกข์ได้ยาก ผ่านงานวรรณกรรม

ชื่อของ ลาว คำหอม และ ฟ้าบ่กั้น จะยืนเด่นดั่งเช่นภูผาต่อไป ไม่ว่ากาลเวลาจะผ่านไปนานเท่าไรก็ตาม

* สัมภาษณ์เมื่อต้นปี 2566

ซ่อนไว้ระหว่างบรรทัด:
มิติชีวิตคนทำหนังสือของ

ส. ศิวรักษ์

เรื่อง: เฉลิมชัย กุลประวีณ์
ภาพ: อนุวัตน์ เดชธำรงวัฒน์

ส. ศิวรักษ์ เป็นนามปากกาของ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผู้มีชื่อเสียงทั้งในและนอกประเทศ เขาเกิดเมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2476 ซึ่งในปีนี้จะมีอายุครบ 91 ปี

หลายคนบอกว่า เขาคือนักคิด นักเขียน คือปัญญาชนสยามที่ยังมีชีวิตอยู่ คือผู้อุทิศตนเพื่อความยุติธรรมในสังคม ผ่านผลงานเขียนหลายร้อยเล่มที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ การเมือง และศาสนา ทุกวันนี้สุลักษณ์ก็ยังคงมีหนังสือเล่มใหม่ออกมาอย่างสม่ำเสมอ แม้กระทั่งร้านหนังสือ *เคล็ดไทย* ร้านหนังสือ *ศึกษิตสยาม* จนถึงสำนักพิมพ์ *เคล็ดไทย* ก็ล้วนเกิดขึ้นมาจากเจตนารมณ์ของเขา

ก่อนการสนทนาจะเริ่มต้นขึ้นในแต่ละครั้ง เขามักจะขอชื่อและเบอร์ติดต่อของผู้มาสัมภาษณ์ราวกับเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ บทสนทนานี้เริ่มต้นในช่วงสายของวันเดียวกัน เป็นบทสนทนาที่ว่าด้วยการอ่านหนังสือ สำนักพิมพ์ และประวัติศาสตร์

เห็นคุณอ่านหนังสือมามาก อยากทราบว่าคุณเริ่มอ่านมาตั้งแต่ตอนไหน

ผมเริ่มอ่านหนังสือตั้งแต่ตอนบวชเณร อายุประมาณ 12-13 ก่อนนั้นผมไม่ชอบอ่านหนังสือ โดยเฉพาะโรงเรียนบังคับให้อ่าน ผมเบื่อ ก็เลยไม่ชอบ พี่น้องผมเขาชอบอ่าน *พล นิกร กิมหงวน (สามเกลอ)* ของ ป. อินทรปาลิต (ปรีชา อินทรปาลิต) ซึ่งผมไม่ชอบเลย

ขณะไปบวชเณรโดยบังเอิญ ได้อ่านเรื่อง *ไทยรบพม่า* ของ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผมเลยติดใจ ก็เลยเป็นแฟนท่านเรื่อยมาจนบัดนี้ ท่านมีอิทธิพลกับผมมาก ผมอ่านงานของท่านเกือบจะทุกเล่มแล้วมั้ง ผมเคยไปทำปริญญาเรื่อง สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ด้วยซ้ำไป

หนังสือแนวชีวประวัติบุคคล คุณได้อะไรจากการอ่านหนังสือประเภทนี้

ประวัติบุคคลที่ฝรั่งเขียนเขาให้แทบจะทุกแง่มุม แต่ประวัติบุคคลที่คนไทยเขียน มันจะเชียร์อยู่ท่าเดียว โดยเฉพาะหนังสืองานศพ คนตายเกือบไม่มีอะไรบกพร่อง แต่ฝรั่งเขาดีมาก เขาขุดคุ้ยได้หมด แม้แต่ทายาทเขาก็ยินดีเปิดเผย เช่น เขานอกใจเมียยังไง เขามีชู้ยังไง เขานอนกับใครที่ไหนบ้าง ผมได้ประโยชน์จากการอ่านหนังสือประวัติ โดยเฉพาะที่ฝรั่งเขียนดีๆ นะ ที่เขียนไม่ดีก็ไม่ได้เรื่องเหมือนกัน

ทราบมาว่าสมัยเด็กๆ คุณเคยทำนิตยสารยุววิทยา อยากให้เล่าประวัติความเป็นมาสักหน่อย

ตอนนั้นผมเบื่อไง อยู่โรงเรียนอัสสัมชัญ ครูสอนน่าเบื่อ และสิ่งที่เขาสอนก็น่าเบื่อ ผมก็เลยหาเรื่องสนุกๆ ด้วยการเขียนหนังสือ สมัยก่อนนี่พิมพ์ดีดมันหายากนะ ก็ต้องหาเพื่อนที่ลายมือสวยๆ มาเขียนด้วยลายมือ แล้วก็ให้ไปอ่านกันนอกบ้าน ไม่ให้อ่านในโรงเรียน แต่ทีนี้บางคนดันเสือกเอาไปอ่านในโรงเรียนแล้วถูกจับได้ สรุปว่าออกมาแค่ 5 ฉบับก็ถูกปิด

นิตยสารยุววิทยา เป็นนิตยสารแนวไหน

ตอนนั้นเริ่มมีหอสมุดของพวกยูซิส (USIS: United States Information Service หรือสำนักข่าวสารสหรัฐอเมริกา-ผู้เขียน) มาเปิดอยู่ไม่ไกลจากโรงเรียน ตอนนั้นที่โรงเรียนไม่มีห้องสมุด ครูก็เลยสอนให้ท่องจำอย่างเดียว ด้วยความที่ผมเป็นคนแปลกแหวกแนว ที่เขาสอนมันไม่ได้เรื่อง ผมก็เสนอ เช่น ควรเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เช่น ตู้ไทยลายกนกต่างๆ แล้วเราก็จะได้ความรู้ ผมก็เสนอให้เรียนรู้จากพวกนี้ เสนอเป็นบทความ ส่วนใครอยากเขียนนวนิยายก็เขียนนวนิยาย ใครอยากเขียนเรื่องสั้นก็เขียนเรื่องสั้น ใครอยากเขียนบทความก็เขียนบทความ ผมเองก็เขียนบทความด่าครูไป 2 ครั้ง มันก็เลยเกิดเรื่องขึ้น

นิตยสารเล่มนี้สร้างความเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง

เปลี่ยนแปลงสำคัญเลย เพราะถือเป็นครั้งแรกที่ผมถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ตอนนั้นผมอยู่ ม.6 ครูบอกว่าถ้าไม่เอาผมออกจากโรงเรียน เขาจะลาออก เรื่องไปถึงอธิการฯ ซึ่งเป็นครูฝ่ายปกครอง ท่านก็เรียกไปให้อ่านให้ฟัง พอผมอ่านเสร็จก็บอกว่าโห พวกเอ็งนี่ทรมานคนแก่ แต่ท่านก็ชมว่ามีอะไรดีๆ หลายอย่างที่แหวกแนวไปจากสมัยนั้น

ผมก็บอกว่าที่ผมด่านี่เป็นความจริง ครูคนนี้เลวร้ายจริงๆ ท่านก็บอกว่า ไอ้ความจริงบางอย่างเนี่ยมันพูดไม่ได้นะ ต้องหัดเอาไว้ถ้าเป็นนักเขียนต่อไปข้างหน้า ท่านก็แนะนำดี ท่านเทศน์ผมนาน สุดท้ายก็ไม่ให้ออกจากโรงเรียน ส่วนครูคนนั้นก็ไม่ได้ลาออกเหมือนกัน

วันเวลาผ่านไป คำว่า ความจริงบางอย่างมันพูดไม่ได้ คุณว่าท่านอธิการฯ เขาพูดถูกไหม

เป็นคำเตือนสติที่ดีนะ แต่ผมไม่เชื่อท่านจนบัดนี้ เพราะผมเป็นคนที่ติดคุกหลายหนไง ถ้าผมเชื่อท่านคงไม่ติดคุกหรอก (หัวเราะ) คือผมพูดในสิ่งที่คนเขาไม่กล้าพูดกัน ก็เป็นมาตลอดตั้งแต่เด็กจนเดี๋ยวนี้ แก่เต็มทีก็ยังไม่เลิกนิสัยนี้

เห็นอะไรในการเล่าเรื่องที่คนไม่กล้าพูดกัน ทำไมคุณถึงกล้าออกมาพูด กล้าออกมาเขียน

พระมหากษัตริย์นี่เป็นเรื่องสำคัญเลย คนเขาไม่ค่อยกล้าพูด หรือแม้แต่เรื่องศาสนาก็เหมือนกัน คนส่วนมากในตอนนั้นมีความรู้น้อย ผมก็พยายามจะอธิบายเรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ผ่านการพูด การเขียน

เห็นว่าบทความแรกที่คุณเขียนเกี่ยวข้องกับเรื่องศาสนา

ตอนนั้นมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย* เขาออกวารสารชื่อ *พุทธจักร* แข่งกับฝ่ายมหามกุฏราชวิทยาลัย** ซึ่งออกหนังสือชื่อ *ธรรมจักษุ* ผมเห็นมีหนังสือออกใหม่ ก็เลยอ่านแล้วเขียนไปให้เขาพิมพ์ ซึ่งเขาก็พิมพ์ให้ ตอนนั้นอยู่ ม.5 เองนะ บทความชิ้นแรกที่ผมเขียน

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
** มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คุณมีวิธีหาประเด็นทางวิชาการจากไหนเพื่อเอามาเขียน

เรารู้แค่ไหนก็เขียนเท่านั้น ไม่เขียนเกินความรู้ อย่างงานเขียนชิ้นแรกของผมต้องย้อนกลับไปตอนที่วงการสงฆ์ออกวารสารชื่อพุทธจักร มีฆราวาสคนหนึ่งชื่อ คุณฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ที่ตอนหลังเขามีชื่อเสียงมาก เขาเป็นโหร ออกหนังสือรายปักษ์ชื่อ *ปาริชาต* เป็นหนังสือของพวกฝ่ายขวา ขณะที่คุณสุภา ศิริมานนท์ ออกหนังสือฝ่ายซ้ายชื่อ *อักษรสาส์น*

ตอนนั้นผมไม่ได้อ่านฝ่ายซ้าย อ่านแต่ฝ่ายขวา คุณสุกิจ นิมมานเหมินท์ ซึ่งตอนนั้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ในรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เขาหมั่นไส้ว่าไอ้หนังสือปาริชาตนี่มันชอบเขียนเอาเรื่องคนโบราณ บางครั้งเขาก็เขียนมาเล่นงานปาริชาต ว่าเก็บเศษคนโบราณ เชี่ยวชาญการเอาตำรามาด่าพวกที่ยกย่องคนโบราณ เขาบอกว่าพวกนี้หลับหูหลับตายกย่องกรมสมเด็จพระยาดำรงฯ ที่บอกว่าศรีวิชัยอยู่ที่นครปฐม แต่จริงๆ มันไม่ใช่ ศรีวิชัยมันอยู่สุมาตรา ผมเป็นแฟนสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ก็เลยยัวะ ตอนนั้นกำลังขึ้น ม.6 ผมก็เขียนโต้ตอบบ้าง

บรรณาธิการพุทธจักร ได้อ่านบทความที่ผมเขียนขึ้นมาแต่ยังไม่เคยเผยแพร่ที่ไหน เขาตื่นเต้นมาก เชียร์มากเลย สุดท้ายบทความผมก็ได้ลงครั้งแรกที่วารสารพุทธจักร ในชื่อเรื่อง *ภายในดินแดนพุทธจักร* ส่วนในปีต่อมาก็นำบทความที่เคยเขียน

ลงในปาริชาต เป็นบทความชื่อ *เก็บอิฐสมัยใหม่ เข้าใจเกินตำรา* เป็นการเขียนตอบโต้ที่บรรณาธิการพุทธจักร เคยอ่านปาริชาต นี่ก็เป็นหนังสือที่เขาถือว่าคนมีความรู้มาเขียน จิตร ภูมิศักดิ์ เขาก็เขียนนะ ตอนนั้นเขายังไม่ได้เป็นฝ่ายซ้าย

ตอนนั้นที่คุณเขียนเรื่องศาสนา เกิดผลกระทบอะไรตามมาบ้าง

ก็ไม่มีอะไรมากหรอก เพราะว่ามันทะเลาะกันเล็กๆ น้อยๆ ไม่ใช่เรื่องการบ้านการเมือง แต่ทะเลาะกันเรื่องวิชาความรู้ ผมเป็นเด็กมันก็เลยดัง แต่สำหรับผู้ใหญ่เขาก็คงอ่านแล้วก็ เออ ไอ้นี่ก็เข้าทีดี เท่านั้นเอง ไม่มีอะไรพิเศษพิสดารหรอก

อยากให้เล่าถึงวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ว่ามีความเป็นมาอย่างไร

สังคมศาสตร์ปริทัศน์ มันเกิดขึ้นเพราะเหตุว่าอเมริกันเข้ามามีอิทธิพลในเมืองไทยมาก เพราะว่าไทยเป็นประเทศที่ด้อยพัฒนาและเป็นบริวารของอเมริกัน อเมริกันเขามาค้าขายทำกำไร กำไรนั้นเขาก็คืนให้ประเทศนั้นไป แต่เขาคืนเท่าไรเราก็ไม่รู้นะ เขาเรียกว่า public law ที่อเมริกาเอาดอลลาร์คืนให้เมืองไทยนี่ก็คืนให้ปีละหลายล้าน ส่วนมากก็ให้ทหารไทย เพราะอเมริกันมันเล่นกับทหารไทยอยู่

พอปี 2500 ไม่แน่ใจว่า สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะขึ้นหรือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะลง อเมริกามันก็เลยเอาเงินมาให้สมาคมทางวิชาการ มันบอกว่าเมืองไทยไม่มีสมาคมทางวิชาการเลย จะมีก็แห่งเดียว คือ 'สยามสมาคม' ซึ่งส่วนมากเป็นของพวกเจ้าของพวกฝรั่ง มันก็จะนำเงินมาให้สยามสมาคม ซึ่งตอนนั้นพระองค์วรรณฯ (พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์-ผู้เขียน) ท่านเป็นรองนายกฯ ก็ไม่ได้รับเงินอเมริกัน ท่านเลยเสนอให้ตั้งสมาคมใหม่คือ 'สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย' เพราะเห็นว่าทางวิชาการนี่เราจะต้องเน้นวิทยาศาสตร์ เน้นสังคมศาสตร์ ซึ่งเป็นของใหม่ในเวลานั้น สมาคมนี้ก็ไปเชิญพระองค์วรรณฯ มาเป็นนายกสมาคม โดยมี เกษม อุทยานิน เป็นอุปนายกสมาคม

เกษมเขาก็ดึงเอาสมาคมสังคมศาสตร์ฯ มาตั้งที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาฯ พวกไอ้กันมันบอกสมาคมนี้จะต้องพลิกตำราเรียนเมืองไทย สมัยนั้นไม่มีตำราเรียนเลยแม้กระทั่งมหาวิทยาลัย อาจารย์ก็แค่บอกคำให้นักเรียนจดเท่านั้น ไอ้กันมันอยากให้มีนักเรียนแบบอเมริกันว่างั้นเถอะ ทีนี้ก็หาคนมาเป็นผู้อำนวยการสำนักพิมพ์นี้ เขาหาใครไม่ได้ เขาก็มาหาผมเพราะผมเพิ่งกลับจากเมืองนอก สมัยนั้นคนส่วนใหญ่เขาอยากเป็นข้าราชการเพราะมันมั่นคง ไม่ถูกไล่ออก แถมได้บำนาญด้วย แต่ไอ้งานตำแหน่งนี้มันเป็นลูกจ้างเขานี่ เขาจะไล่ออกเมื่อไรก็ได้ เงินเดือนอาจจะแพงหน่อย สุดท้ายผมก็รับเป็นผู้อำนวยการสำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

ทีนี้ก็มีคณะบรรณาธิการ ซึ่งมี พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เป็นประธาน มีเจ้าคุณอนุมานราชธน, คุณหญิงอัมพร มีศุข, คุณธนิต อยู่โพธิ์ ผมก็เสนอว่าไอ้การเปิดตำราเมืองไทยไม่เคยทำกัน ที่อเมริกาถ้าคุณไม่เปิดตำราก็ไม่สามารถอยู่ได้ เขาเรียกไม่ได้ตำแหน่งประจำ ที่เมืองไทยเขากลัวติดคุกกัน ที่อื่นหากทำแบบนี้เขาไม่ติดคุกกัน ผมก็เสนอว่าควรจะออกวารสารเพื่อให้พวกอาจารย์หัดเขียนเรื่องสั้นๆ แปลเรื่องสั้นๆ ลงแล้วค่อยทำเป็นเล่มทีหลัง

ตอนนั้นออกนิตยสารอะไรไม่ได้เลยนะ ตั้งแต่ปี 2501 ที่ จอมพล สฤษดิ์ มีอำนาจมา หนังสือพิมพ์ก็ออกใหม่ไม่ได้ ทีนี้สมาคมสังคมศาสตร์ฯ พระองค์วรรณฯ ท่านเป็นรองนายกรัฐมนตรี ผมก็เห็นว่าท่านเป็นคนชอบตั้งชื่อ ก็เลยขอให้ท่านตั้งชื่อหนังสือด้วย ท่านก็ให้ชื่อว่า สังคมศาสตร์ปริทัศน์ พอจดทะเบียนเรียบร้อยก็เอาเข้าที่ประชุม คุณหญิงอัมพรก็เล่นงานผมเลย ท่านบอกว่าคณะกรรมการเขาให้ไปขอให้ท่านช่วยออกหนังสือให้ ไม่ได้ขอชื่อ ผมก็อธิบายว่าท่านโปรดการตั้งชื่อก็เลยเอาพระทัยท่าน คุณหญิงท่านว่าผมทำเกินอำนาจ งั้นผมจะเอาชื่อไปคืนท่าน ท่านผู้หญิงก็บอกว่า ไม่ได้ มันก็เลยเกิดชื่อสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ขึ้นมา ผมกะว่าจะให้พวกอาจารย์มหาวิทยาลัยอ่าน จะได้กระตุ้นให้เขาเขียน แต่ปรากฏว่าพวกนักศึกษามันอ่านกันเป็นแถว ผมเลยดังระเบิดขึ้นมาโดยไม่จำเป็น

แล้วร้านหนังสือศึกษิตสยาม มีประวัติความเป็นมายังไง

ย้อนกลับไปสมัยผมทำสมาคมสังคมศาสตร์ฯ เวลาพิมพ์หนังสือมันต้องขาย แต่เราไม่มีร้านขายหนังสือ ก็ต้องไปฝากเขาขาย ตอนแรกผมฝากไว้กับร้านหนังสือชื่อ *ก้าวหน้า* ที่เขาเช่ากับผม ผมขอให้เขาช่วยวางขาย ก็คิด 50-60 เปอร์เซ็นต์ กว่าจะเก็บตังค์ได้ก็ยาก ผมก็เสนอคณะกรรมการให้มีร้าน

ขายหนังสือ แรกๆ เขาก็ไม่ยอม ทีหลังทนผมตื๊อไม่ได้ เขาก็สร้างเป็นเพิงเล็กๆ ขึ้นมาเพื่อขายหนังสือบริเวณหน้าสำนักงานซึ่งอยู่ตรงข้ามโรงเรียนอุเทนถวาย ต่อมามีตึกแถวห้องหนึ่งอยู่ตรงข้ามกับวัดหัวลำโพง พวกคนจีนเขากลัวผี ไม่กล้าซื้อห้องนี้ ผมเลยซื้อมาได้ครึ่งราคา สุดท้ายก็ตั้งเป็นร้านศึกษิตสยาม ขายหนังสืออยู่ตรงนั้น ขายมา 20 ปี ที่นั่นก็เลยเป็นที่ชุมนุมคนหัวก้าวหน้าอะไรต่างๆ

ตอนผมมาจัดปริทัศน์เสวนาของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เด็กเขาเขียนหนังสือแล้วก็อยากพบกัน มันก็เลยเป็นที่มั่วสุมแห่งหนึ่ง วันที่ 14 ตุลาคม 2516 ใบปลิวก็ออกไปจากที่ร้านนี้นี่แหละ ตอนนั้นเราเสนอกันว่าเด็กอยากจะเรียนรู้ประชาธิปไตยให้มาเรียนที่สมาคมนักข่าว (สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย-ผู้เขียน) ทางนั้นเขากลัวก็เลยไม่ให้เรียน ผมก็เอามาเรียนที่ศึกษิตสยาม เพราะฉะนั้นไอ้ 14 ตุลาฯ นี่มันเกิดขึ้นมาจากที่ตรงนี้เอง ส่วนตอนเหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 หนังสือของเราก็ถูกยึดไปจนเกือบจะเรียกว่าล้มละลายก็ได้ เคราะห์ดีผมไม่อยู่ ถ้าผมอยู่ก็คงถูกฆ่าไปแล้ว

ในวงเสวนาของสังคมศาสตร์พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

แล้วแต่เลย อยากรู้เรื่องอะไรก็ได้ เราเปิดฟรีพวกเด็กๆ ในเวลานั้นที่มีชื่อเสียงในทุกวันนี้ที่มาร่วมด้วย ก็เช่น วิชัย โชควิวัฒน, พิภพ ธงไชย, อุทัย ดุลยเกษม, รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ตอนนั้นสิ่งที่เขาเรียนในมหาวิทยาลัยมันน่าเบื่อไง แต่ที่นี่คุณอยากรู้อะไร เราจัดให้ได้หมด

เผอิญผมได้เปรียบ ผมเป็นนักเรียนอังกฤษ เขาอยากพบ อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ตอนนั้นท่านเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ผมก็ไปเอามาได้ เขาอยากพบ อาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ซึ่งตอนนั้นเป็นประธานศาลฎีกา ผมก็ไปเอามาได้ อีกนัยหนึ่งมันก็เป็นสถานที่ที่คนรุ่นใหม่อยากจะรู้อะไรก็แสวงหาได้ อยากจะพูดอะไรก็พูดได้เต็มที่ มันเริ่มจาก 5 คน 10 คนเท่านั้นเองนะ

ในเวลาต่อมาที่อื่นก็เอาอย่างเรา เช่น ที่เกษตรศาสตร์ เขาก็ไปตั้งสภากาแฟ ที่ธรรมศาสตร์ เขาก็ตั้งสภาหน้าโดม เอาตัวอย่างไปจากเรานี่แหละ กระบวนการทั้งหมดมันเริ่มจากจุดนั้น

ตอนเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 ทำให้หนังสือของคุณโดนเผาไปด้วย

ตอนนั้นมันขวาจัดนี่นะ คุณธานินทร์ กรัยวิเชียร นายกรัฐมนตรี เห็นว่าจะต้องกำราบปราบซ้ายให้หมด เพราะตั้งแต่หลัง 14 ตุลา 2516 พรรคคอมมิวนิสต์มีอำนาจมากขึ้น ตอนนั้นเรายังไม่รับรองประเทศจีน จีนก็เข้ามาเคลื่อนไหวในนี้ มันก็เลยมีพวกคอมมิวนิสต์ พวกอะไรต่างๆ เพราะฉะนั้นคุณธานินทร์เขาก็ต้องการปราบคอมมิวนิสต์ให้หมด อะไรที่มีทีท่าเป็นคอมมิวนิสต์ เขาก็จับหมด หนังสือของเรา เช่น กวีนิพนธ์ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ ก็ถูกเผา ทั้งที่อังคารแกขวามาก แต่เขาไม่สนใจหรอก หนังสือของผมถูกเผาไปไม่ใช่น้อย

คุณทำอะไรบ้าง หลังจากหนังสือถูกเผา ถูกสั่งห้ามเขียน

ผมก็เขียนจดหมาย องค์การยูเนสโกเขาแนะนำว่าเขียนจดหมายถึงกระทรวงศึกษาธิการว่าควรจะชดใช้คืนผม กระทรวงศึกษาก็ไม่ตอบจดหมาย มันเก็บเข้าแฟ้มเงียบไปเลย ผมพูดอย่างไม่เกรงใจว่าผมถูกรัฐบาลไทยรังแกมาตลอด จนเดี๋ยวนี้ค่อยเบาบางลงไปหน่อย

ในฐานะนักอ่าน คุณคิดว่าการอ่านหนังสือประวัติศาสตร์มีข้อดีข้อเสียอย่างไรบ้าง

ประวัติศาสตร์หรืออะไรก็ตามนะครับ คุณอ่านคุณต้องตีประเด็นให้แตก อย่าเชื่อที่พระพุทธเจ้าท่านสอน กาลามสูตรบอกว่าอย่าเชื่อ ผมถูกจับครั้งล่าสุดตอนไปพูดที่ธรรมศาสตร์เรื่องประวัติศาสตร์ ก็เพราะเราไม่รู้ว่าอะไรเกิดขึ้นในอดีต อย่างพระนเรศวรผ่านมา 500 ปีแล้ว พระราชพงศาวดารบอกว่าท่านทำยุทธหัตถี แต่ในพงศาวดารของทางเพื่อนบ้านกลับบอกว่าโดนพระแสงปืนต้นยิงตาย

ทำไมถึงก่อตั้งร้านเคล็ดไทยขึ้นมา ทั้งที่มีร้านศึกษิตสยามอยู่

อย่างที่ผมบอก เมื่อก่อนเวลาพิมพ์หนังสือออกมา เราก็ไปฝากเขาขาย พอเราตั้งร้านหนังสือเอง เราก็ขายของเราเอง เมื่อเรามีมากขึ้นๆ ก็เลยตั้ง เคล็ดไทยขึ้นมาเป็นที่วางจำหน่ายหนังสือ ไม่ใช่วางเฉพาะของเรา แต่รับหนังสือจากที่อื่นมาวางขายด้วย แล้วคิดเปอร์เซ็นต์จากเขา นอกจากนี้เราก็มีรถส่งหนังสือไปตามร้านต่างจังหวัด สำนักพิมพ์ที่เขาไว้ใจเรา เขาก็ให้เราจัดการให้ เคล็ดไทยมีหน้าที่ส่งหนังสือไปวางขาย ศึกษิตฯ มีหน้าที่จัดพิมพ์ มันไปด้วยกัน แต่เป็นคนละบริษัท

คุณมีหลายบทบาทที่ต่างกันไป ทั้งเป็นนักเขียน เป็นบรรณาธิการ เป็นเจ้าของสำนักพิมพ์ แต่ละบทบาทมีหน้าที่ต่างกันอย่างไร

นักเขียน เราแสดงเอง แต่บรรณาธิการ เราต้องหาคนอื่นมาแสดงร่วมกับเรา แล้วเราควรจะลดบทบาทให้น้อยลง เพื่อให้คนอื่นแสดงมากขึ้น บรรณาธิการมีหน้าที่รวบรวมเพื่อนำเสนอออกไป ก็ต้องหาทางขายให้ได้ มันต้องไปด้วยกันหมด จากเขียนแล้วก็มาทำ หาคนอื่นมาร่วมเขียน แล้วก็หาทางตีพิมพ์ออกมา เมื่อพิมพ์เสร็จก็ต้องหาทางจำหน่ายให้ได้ ทุกๆ ขั้นตอนมันต้องไปแบบนี้

คุณเห็นอะไรในหนังสือนอกกระแสหลัก

ผมเห็นว่าหนังสือมันควรจะมีทุกอย่างที่คนอยากอ่าน ยิ่งได้เสรีภาพมากเท่าไรก็ยิ่งดีเท่านั้น อย่างสมัยก่อนที่อังกฤษ ถ้าคุณจะเขียนเรื่องเซ็กซ์นี่ไม่ได้เลย กฎหมายอังกฤษเพิ่งมาอนุญาตเมื่อ ค.ศ. 1962 หรือบางเรื่องอย่าง *Lady Chatterley's Lover* อังกฤษก็ไม่ให้พิมพ์ ต้องไปพิมพ์ที่ฝรั่งเศส ก็ต้อง

ต่อสู้เรื่อยมาจนเดี๋ยวนี้อังกฤษก็ได้เสรีภาพเต็มที่

แต่สำหรับเมืองไทยนั้นยิ่งกว่าอังกฤษ ฉีกกฎทุกอย่าง แต่ก่อนพูดเรื่องเจ้าก็ไม่ได้ เรื่องพระก็ไม่ได้ ผมก็ต้องขยับไปเรื่อยๆ ยอมติดคุกติดตะรางหลายหน ผมว่าเสรีภาพเราก็ดีขึ้นเรื่อยๆ นะ แต่ก็ยังไม่ดีนัก

นอกจากหนังสือแนวประวัติศาสตร์ ชีวประวัติ เห็นว่าคุณก็นิยมแปลหนังสือแนวปรัชญาศาสนวิทยา ยกตัวอย่างเช่น แนวความคิดของทะไลลามะ คุณเห็นอะไรในหนังสือประเภทนี้

ถ้าจะพูดให้หมั่นไส้ก็คือ ผมจะนำเอาอะไรที่เมืองไทยไม่มีมาให้ ยกตัวอย่างเราเรียนเรื่องตะวันตกกันเยอะ แต่กลับไม่ลงลึกไปที่รากเหง้าของตะวันตก ผมเป็นคนแรกที่นำปรัชญากรีกมาสอน มาแปลมาพิมพ์ขาย อย่างหนังสือชื่อ *โสกราตีส* นี่พิมพ์ตั้งสิบกว่าหน ก็น่าดีใจอยู่ พระองค์วรรณฯ ซึ่งท่านเป็นนักเรียนอังกฤษมาก่อน ท่านก็เขียนยกย่องมาก อันนี้พยายามอธิบายรากเหง้าตะวันตก

ขณะที่ทางตะวันออกของเรา รากเหง้าที่เราควรจะต้องรู้จักคือ จีนกับอินเดีย ซึ่งสองกระแสนี้มีอิทธิพลกับเรามาก อย่างจีนผมก็แปลประวัติศาสตร์จีน อินเดียผมก็แปลหลายเรื่อง เขียนหลายเรื่อง ยกตัวอย่างพุทธศาสนา เราก็รู้จักเฉพาะบ้านเราอย่างเดียวคือ เถรวาท ทะไลลามะท่านเป็นวัชรยาน พวกนั้นไม่รู้จักกัน เผอิญผมรู้จักท่านก็เลยขอเรื่องท่านมาแปล ตั้งแต่นั้นมาหนังสือเรื่องวัชรยานก็มีคนสนใจมากขึ้นเรื่อยๆ หรือมหายาน ผมชอบพอท่านติช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) ซึ่งเป็นพระนักเขียนทางด้านมหายาน เผอิญท่านชอบผม ผมก็เลยขอผลงานของท่านมาพิมพ์ ต่อมาคนรุ่นใหม่ก็แปลงานของท่านเยอะแยะ จนเกือบจะเรียกได้ว่างานของท่านติช นัท ฮันห์ ทุกชิ้นต้องมีแปลเป็นภาษาไทย

พูดให้หมั่นไส้ ผมเป็นคนแนะนำสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ แบบนี้เข้ามาในเมืองไทย การศึกษานอกกระแส หลักศาสนาพุทธนอกกระแสหลัก โดยเฉพาะศาสนาพุทธเพื่อสังคม เพราะคนส่วนมากนับถือพุทธ เข้าวัดแล้วก็ไม่ทำอะไร ผมมองว่าการเข้าวัดก็เป็นของดี แต่เมื่อจิตสงบแล้วก็ต้องเข้ามารับใช้สังคม ปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้นด้วย

การที่เรารู้ที่มาของแนวคิดทั้งตะวันตกและตะวันออก มันมีข้อดีอย่างไรบ้าง

ผมเห็นว่ามันมีประโยชน์นะ โดยเฉพาะคนไทยตอนหลังนี่เราเดินตามตะวันตกอย่างเดียว ผมก็ติฉินว่าเดินตามตะวันตกก็เดินอย่างผิวเผิน ไม่ลึกซึ้ง ผมถึงบอกคุณว่าต้องกลับไปหาราก กลับไปยังวัฒนธรรมกรีกเลยทีเดียว หรือแม้แต่ศาสนาคริสต์ ถ้าเราไม่เข้าใจก็ผิด แม้เราไม่ได้นับถือ แต่ศาสนาคริสต์ก็เป็นสิ่งสำคัญของตะวันตกมาตลอด เพิ่งจะหมดความสำคัญเมื่อ 100 ปีนี่เอง เพราะฉะนั้นเราควรจะรู้จักศาสนาคริสต์ทั้งในแง่บวกแง่ลบ ผมก็พยายามเสนอแนะเรื่องพวกนี้มาตลอด

ทุกวันนี้มีสื่อออนไลน์ออกมาเยอะมาก คุณเห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง

ผมเห็นว่าเป็นของดีครับ สื่อมีมาก เป็นของดี แต่มากเกินไปก็อาจจะเลอะเทอะกลายเป็นของธรรมดา แต่อันนี้เราไปขีดเส้นมันไม่ได้หรอกว่ามากเกินไปหรือไม่มากเกินไป แต่ผมเห็นว่าเสรีภาพเป็นของสำคัญ แม้คนเขาจะพูดเลอะเทอะไปบ้าง ผมก็บอกดีออก ให้เขาระบาย ผมเองก็มีหลายสื่อโจมตีผม ด่าผม ผมก็ไม่ว่าอะไรเพราะว่าเขาจะได้ระบายออกมาบ้าง ถ้าเขาด่าคนอื่นเขาอาจจะถูกจับ แต่ด่าผมไม่เป็นไรหรอก ผมไม่ว่า

เพราะฉะนั้นผมเห็นว่าการระบาย การแสดงออกเป็นสัญลักษณ์ที่ดีของสังคมที่จะเจริญงอกงาม ถ้าสังคมไม่มีเสรีภาพในการพูด ในการเขียนก็จะเป็นสังคมที่ตายแม้จะร่ำรวย เช่น สิงคโปร์ เป็นเมืองที่รวยที่สุดในเอเชียอาคเนย์ แต่คนสิงคโปร์นี่ผมเรียกว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจนะ เพราะเขาไม่กล้าแสดงความเห็นทางการเมืองเลย

พอมีสื่อออนไลน์มากขึ้น หนังสือยังจำเป็นอยู่ไหม

หนังสือจำเป็นครับ เพราะว่าสื่อออนไลน์มันมาแล้วก็ไป หนังสือยังอยู่กับเรา จะเปิดเมื่อไรก็ได้ แต่คนส่วนใหญ่จะไม่มีเวลาให้หนังสือ เพราะคนสมัยนี้ต้องการความรวดเร็ว ผมเห็นว่าความรวดเร็วก็เป็นคุณและเป็นโทษ บางอย่างเราควรจะช้าๆ บ้าง

ผมมีเพื่อนที่ญี่ปุ่น ญี่ปุ่นเขาเป็นประเทศที่รวดเร็วมาก รถไฟเขาก็เร็วที่สุดในโลก คนญี่ปุ่นกินอาหารก็กินเร็วที่สุด เพื่อนญี่ปุ่นเขาตั้งสมาคมชื่อ 'Slow is Beautiful' ผมมีเพื่อนชาวพุทธที่เขียนหนังสือพุทธที่ดีที่สุด เป็นเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เขาเขียนว่า 'Small is Beautiful' ยิ่งใหญ่เป็นของดี แต่เล็กๆ เป็นของงามกว่า บางคนบอกเร่งๆ เป็นของดี

แต่ช้าๆ ก็น่าจะดีกว่า ใช่ไหม อย่างนิทานอีสปไง เต่ายังชนะกระต่ายเลย

อยากให้เล่าถึงหนังสือลอกคราบสังคมไทย ได้ยินมาว่าเป็นหนังสือเล่มแรกที่ทำให้คุณถูกจับ

ลอกคราบสังคมไทย เป็นหนังสือเล่มแรกที่ทำให้ผมถูกจับ โดย พลเอก อาทิตย์ กำลังเอก จริงๆ เขาหาเรื่องจับผม ทั้งที่หนังสือยังไม่ออกจากโรงพิมพ์เลย อาทิตย์เขาเป็นทั้งผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารสูงสุด เขาอยากเป็นนายกฯ และตอนนั้นคุณเปรมยังเป็นนายกฯ อยู่ เผอิญตอนนั้นคุณเปรมกำลังป่วยด้วย อำนาจทางทหารก็น้อยลง ทีนี้เขาเลยจับผม นักศึกษาก็ออกมาเดินขบวนประท้วง ผมก็เลยถือโอกาสบอกว่าอย่าไปเดินขบวนเลยนะ ให้บ้านเมืองเรียบร้อยก่อน ก็เลยถูกจับครั้งแรก เคราะห์ดีพระเจ้าอยู่หัวท่านทรงพระมหากรุณา พอขึ้นศาลทหารแล้ว ท่านก็สั่งให้ยุติคดี

เห็นคุณเคยบอกว่า หนังสือที่ภูมิใจมากที่สุดก็คือบันทึกเรื่องราวความรู้ต่างๆ ที่เป็นจดหมายโต้ตอบระหว่าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กับ พระยาอนุมานราชธน คุณเห็นอะไรในการโต้ตอบของสองคน

ข้อแรก สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ท่านเป็นคนชั้นสูง รอบรู้เรื่องโบราณ รู้เรื่องทุกอย่างในทางศิลปวัฒนธรรม เรื่องดนตรีท่านก็เก่ง แล้วก็ไม่เคยมีใครบันทึกไว้เลยว่าท่านมีความรู้ความวิเศษอะไรบ้าง สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ก็เลยเขียนจดหมายไปถาม สมเด็จเจ้าฟ้าฯ ท่านก็อธิบาย แล้วเอาไปเขียนลงจดหมาย (ภายหลังรวบรวมการโต้ตอบของทั้งสองพระองค์เป็นหนังสือชื่อ *สาส์นสมเด็จ* เนื้อหาในจดหมายสะท้อนเกร็ดความรู้ในด้านต่างๆ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี พิพิธภัณฑสถาน วรรณกรรม ศิลปกรรม ดนตรีและนาฏศิลป์-ผู้เขียน)

ทีนี้เจ้าคุณอนุมานราชธน ท่านเป็นคนมีความรู้แบบตะวันตก จบแค่ชั้น ม.4 โรงเรียนอัสสัมชัญ เจ้าคุณอนุมานราชธน นี่ท่านดีนะ เวลาท่านไม่รู้ท่านก็แสวงหาความรู้เรื่อยมา ทีนี้พออยากรู้อะไรก็เขียนไปถามสมเด็จเจ้าฟ้าฯ ท่านก็ตอบ เรื่องสมัยใหม่ท่านก็ถามเจ้าคุณอนุมานฯ ส่วนเรื่องสมัยเก่าเจ้าคุณอนุมานก็ถามสมเด็จกรมพระยานริศฯ ซึ่งมันประเสริฐมาก คนสองวัย สองชนชั้น สองกระแสมาเรียนรู้จากกันและกัน

ผมว่าถ้าอยากจะรู้ความเป็นมาของพวกเราก็ควรอ่านหนังสือเล่มนี้ และผมภูมิใจมากที่สามารถเอามาตีพิมพ์ได้ทันวันประสูติ 100 ปี สมเด็จกรมพระยานริศฯ ซึ่งไม่ใช่ของง่ายกว่าจะทำได้ เพราะเจ้าของท่านหวงต้นฉบับมาก สมัยก่อนถ่ายเอกสารก็ไม่มี ผมต้องมาคัดลอก มาแก้ไข เสียเวลามากเหลือเกิน แต่ผมก็ดีใจมาก ว่าผมได้ทำเต็มที่ ตายไปก็ไม่เสียทีเกิด

เคยได้ยินว่าเวลาคุณอ่านหนังสือจบจะไม่ค่อยชอบเก็บสะสมหนังสือไว้ แต่จะให้คนอื่น ไม่ก็ไปบริจาคไว้ที่ห้องสมุด

มันก็ไม่ควรจะเห็นแก่ตัว ไม่ควรจะเอาไว้คนเดียว มีอะไรดีก็ต้องแจกจ่ายกัน อะไรที่ผมเห็นดีเห็นงามก็ลงทุนแปลบ้าง ให้คนอื่นช่วยแปลบ้าง ความรู้มันก็จะได้กระจายออกไป

คุณเห็นคุณค่าอะไรในหนังสือ

ผมเห็นหนังสือเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของเรานะ เพื่อนมนุษย์ที่มาคุยกับเรา เดี๋ยวเขาก็ไปแล้ว แต่หนังสือจะอยู่กับเรา เราจะหยิบอ่านเมื่อไรก็ได้

คิดว่าหนังสือของคุณส่งผลอย่างไรต่อสังคม อ่านหนังสือของคุณแล้ว ผู้อ่านจะได้อะไรบ้าง

หวังว่าคงจะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างนะ แต่ว่าชัวร์ขนาดไหนก็ต้องให้คนอื่นเขาพูด ผมพูดเองไม่ได้หรอก เพราะว่าพูดเองแล้วมันจะอวดโม้ไป ผมเห็นว่ามันก็อาจจะมีประโยชน์บ้าง อาจจะไม่มากนัก เพราะแวดวงของผมมันแคบ ไม่ได้กว้างขวาง

ถ้าแนะนำหนังสือให้กับคนรุ่นใหม่ได้ อยากให้คนรุ่นใหม่อ่านเล่มไหน

เขาต้องไปหาเอง เอาแน่ไม่ได้หรอกหนังสือเนี่ยมันอยู่ที่คนอ่าน (ยิ้ม)

ผมเคยแนะนำหนังสือของผมที่ชื่อ *ชวนอ่านและวิจารณ์หนังสือต่างๆ* ปรากฏว่า พระไพศาล วิสาโล ท่านเห็นว่าเป็นหนังสือประเสริฐมาก ท่านบอกว่าเปลี่ยนชีวิตท่านเลย เราไม่รู้นี่ก็เขียนไปเท่านั้นเอง แต่เผอิญท่านชอบ เหมือนอย่างผมไปอ่านเรื่องไทยรบพม่า ของ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ อาจไม่ใช่งานดีที่สุดของท่าน แต่มันก็มีอิทธิพลกับผม

อาจินต์ ปัญจพรรค์

หยาดเหงื่อบรรณาธิการ
กว่าเรื่องสั้นไทยจะหยัดยืน

เรื่องและภาพ: ศราวุธ ดีหมื่นไวย์

"ลุงเป็นส่วนหนึ่งในการบุกเบิกเรื่องสั้นไทย เพราะยุคก่อนๆ สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่พิมพ์แต่นิยาย หลังกลับจากเหมืองแร่ แกก็ตระเวนเอาเรื่องสั้นชุด *เหมืองแร่* ไปเสนอสำนักพิมพ์ต่างๆ แต่ไม่มีใครพิมพ์ สุดท้ายต้องมาพิมพ์เอง ขายเอง ปกทำด้วยกระดาษหนังไก่สองสี ไม่มีรูปภาพ ปรากฏว่าขายดี เลยเป็นแรงผลักดัน พอเป็นบรรณาธิการ ก็คอยให้โอกาสนักเขียนรุ่นใหม่อยู่เสมอ" **แน่งน้อย ปัญจพรรค์** คู่ชีวิต เล่าถึงหมุดหมายการทำงานของลุงอาจินต์

บนถนนดินแดงทอดยาวลัดเลาะผ่านไร่ของชาวบ้าน รถพาผมมาหยุดยืนตรงบ้านตีนเขา ในตำบลแก่งเสี้ยน จังหวัดกาญจนบุรี เก้าอี้หวายตัวเก่าริมระเบียงยังตั้งอยู่ที่เดิม แม้ **อาจินต์ ปัญจพรรค์** นักเขียนและบรรณาธิการ ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ปี 2534 ผู้แผ้วถางเส้นทางเรื่องสั้นไทย เมื่อ 4 ทศวรรษก่อนจะจากไปแล้วเมื่อปี 2561

ใบปริญญาที่อาจินต์ได้รับคือ เรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ ปัจจุบันตีพิมพ์นับครั้งไม่ถ้วน และยังหล่อหลอมความเป็นบรรณาธิการบนหน้าประวัติศาสตร์ถนนน้ำหมึกจวบจนวาระสุดท้ายของชีวิต

4 ทศวรรษก่อน นักเขียนเรื่องสั้นไทยแทบไม่มีที่ยืนบนหน้ากระดาษนิตยสาร แต่ด้วยความสนใจงานวรรณกรรม ทำให้เมื่ออาจินต์ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งบรรณาธิการนิตยสาร *ไทยโทรทัศน์* รายเดือนของสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 4 บางขุนพรหม ในปี 2499 เขาก็พลิกโฉมหน้านิตยสารไทย ด้วยการเปิดโอกาสให้นักเขียนนำเสนอเรื่องสั้นสู่นักอ่าน หลังจากนั้นลาออกมาก่อร่างสร้างนิตยสาร *ฟ้าเมืองไทย* รายสัปดาห์ ที่ได้รับความนิยมในแวดวงวรรณกรรมช่วงระหว่างปี 2512-2531

"ช่วงที่ลุงเป็นบรรณาธิการนิตยสารฟ้าเมืองไทย ได้สร้างปรากฏการณ์ใหม่ให้กับวงการหนังสือ เพราะนิตยสารยุคนั้นมีแต่นิยาย แต่ลุงพยายามเอาเรื่องสั้น บทความ สารคดีมาลงเพื่อให้มีเนื้อหาหลากหลาย เป็นความแปลกใหม่ที่คนอ่านก็ชอบ และด้วยอุปนิสัยความเป็นนักเขียน พอเห็นเรื่องสั้นที่ส่งมามีแววก็จะช่วยขัดเกลาแก้ไขจนได้ตีพิมพ์ เพราะแกเข้าใจความรู้สึกของนักเขียนว่า อยากเห็นงานของตัวเองได้รับการตีพิมพ์"

การเป็นบรรณาธิการที่พร้อมให้โอกาสนักเขียนทำให้มีต้นฉบับทั่วสารทิศส่งมาไม่ขาดสาย ยุคนั้นแวดวงวรรณกรรมค่อนข้างแคบ ไม่มีพื้นที่ให้นักเขียนนำเสนองานได้หลากหลายเหมือนยุคนี้ บรรณาธิการกับนักเขียนจึงมีความใกล้ชิดกัน ทุกวันจะมีนักเขียนหน้าใหม่แวะเวียนมาหาอาจินต์ยังที่ทำงานอยู่ตลอด ขณะที่อาจินต์ก็มีความสุขยามได้พูดคุยแนะนำ ถ้านักเขียนคนไหนมีความขยัน เขาก็จะเคี่ยวเข็ญเช้า-เย็น จนได้งานที่มีคุณภาพครองใจนักอ่าน

ป้าแน่งน้อยเล่าว่า ลุงอาจินต์มีบุคลิกความเป็นครู เห็นได้จากนักเขียนบางคนถึงขั้นยอมลาออกจากงานที่มั่นคงมาช่วยงาน ก่อนก้าวสู่ถนนนักเขียนอย่างเต็มตัว เช่น นิมิตร ภูมิถาวร (นามสกุลเดิม ภักดี) นักเขียนชื่อดังที่ตัดสินใจลาออกจากราชการครู เพื่อมาช่วยลุงอาจินต์ทำนิตยสารฟ้าเมืองไทยในช่วงท้ายๆ เนื่องจากขณะนั้นขาดแคลนคนมาช่วยทำงาน ปัจจุบันครูนิมิตรและภรรยาเสียชีวิตแล้ว

ระหว่างรับหน้าที่บรรณาธิการนิตยสารฟ้าเมืองไทย ลุงอาจินต์ลงมือทำงานเองทุกขั้นตอน ทำให้ทุกลมหายใจเข้าออกตั้งแต่ตื่นนอนก็เริ่มจรดปากกาจนงานเขียนลุล่วง จากนั้นจึงเดินทางไปโรงพิมพ์ กว่าจะกลับถึงบ้านก็ค่ำมืด แต่งานนิตยสารที่ล้นมือไม่ได้ทำให้ความคิดอยากเขียนเรื่องขนาดยาวลดหดหายไป แม้เรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ จะนำพาความสำเร็จมามากมาย ด้วยแรงผลักดันนี้ทำให้เกิดนวนิยายชุด *เจ้าพ่อ เจ้าเมือง* อันลือลั่นในเวลาต่อมา

"ช่วงที่เขียนเรื่องชุดเจ้าพ่อ เจ้าเมือง ลุงตั้งใจมาก ปกติไม่ค่อยเห็นแกเขียนเรื่องยาวๆ พอกลับมาเขียนอีกครั้งเลยตั้งใจหาข้อมูล จนมีหนังสือเก็บเต็มตู้ ขณะที่ข้อมูลอีกส่วนมาจากประสบการณ์วัยเด็ก เพราะพ่อรับราชการเป็นผู้ว่าฯ ทำให้มีข้อมูลเชิงลึกด้านงานมหาดไทย ซึ่งบรรยากาศในเรื่องเป็นช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 ไปจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อเรื่องชุดนี้ออกสู่สายตานักอ่าน หลายคนชื่นชอบ เพราะเป็นเรื่องราวที่ไม่ค่อยมีใครเขียน พอนำมารวมเล่มจึงกลายเป็นที่จดจำของนักอ่าน"

19 ปีของการเป็นบรรณาธิการนิตยสารฟ้าเมืองไทย ปลุกปั้นตั้งแต่อักษรตัวแรกไปจนถึงวันสุดท้ายที่ต้องลาแผง ป้าแน่งน้อยบอกว่า ลุงอาจินต์ไม่ได้แสดงความเสียใจออกมาให้คนรอบข้างเห็น ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่ยุคนั้นสนใจเรื่องสังคมและการเมืองมากขึ้น ขณะที่ลุงอาจินต์เอง

ก็เริ่มอายุมาก และรู้สึกว่าตัวเองทำมาแทบทุกอย่าง ตั้งแต่การเป็นนักเขียนไปจนถึงบรรณาธิการ สุดท้ายจึงตัดสินใจยุติการพิมพ์นิตยสาร แล้วพาตัวเองเดินทางไปสู่บทบาทใหม่

สำหรับนักเขียนที่ทำงานมาตลอดชีวิต การยุติบทบาทในนามบรรณาธิการไม่อาจหยุดยั้งความคิดสร้างสรรค์ เมื่อ *มติชนสุดสัปดาห์* เปิดคอลัมน์ *วาบความคิด* ให้อาจินต์เขียนบทความลงทุกสัปดาห์

"พอเลิกทำนิตยสารฟ้าเมืองไทย ทางค่ายมติชนก็ชวนให้ไปเขียนบทความลงในคอลัมน์ทุกอาทิตย์ เมื่อเขียนไปเรื่อยๆ ลุงก็เริ่มสนุก แกไม่รู้สึกเหนื่อยเหมือนตอนทำนิตยสารเอง โดยประเด็นที่เขียนมาจากเรื่องราวรอบตัวและแวดวงนักเขียน ช่วงที่เขียนลงในคอลัมน์เป็นอีกการเปลี่ยนของเทคโนโลยีที่เริ่มมีคอมพิวเตอร์เข้ามาแทนพิมพ์ดีด ด้วยความที่ลุงมีหัวด้าน engineer เลยเรียนรู้เร็ว ไม่นานก็พิมพ์คอมพิวเตอร์ส่งต้นฉบับทางอีเมลได้เอง" แน่งน้อยเล่าด้วยน้ำเสียงอารมณ์ดี

เมื่อล่วงเข้าสู่วัย 80 ความอ่อนล้าของร่างกายทำให้งานคอลัมน์ประจำไม่แหลมคมเหมือนเช่นเคย แน่งน้อยยอมรับว่า บางครั้งอาจินต์ก็ไม่รู้จะเขียนอะไร เรื่องบางเรื่องเขียนไปก็ไม่ได้สนุกเหมือนแต่ก่อน ประกอบกับยุคสมัยและรสนิยมคนอ่านเปลี่ยนไป เธอจึงรบเร้าบอกให้สามีเลิกเขียนอยู่หลายครั้ง แต่ไม่นานอาจินต์ก็แอบพิมพ์ต้นฉบับส่งโรงพิมพ์จนทันเวลา

"พอมาประมาณปี 2552 เป็นช่วงที่ลุงเริ่มรู้แล้วว่าตัวเองเขียนไม่ไหว เพราะบางครั้งเขียนส่งไปก็มีข้อผิดพลาดบ่อยครั้ง ด้วยอายุที่มากขึ้นทำให้ร่างกายไม่เหมือนเดิม บางสัปดาห์ถึงกับต้องหยุดเขียน ไม่นานหลังจากนั้นลุงก็ตัดสินใจเลิกเขียนให้มติชน"

มาถึงตรงนี้ ป้าแน่งน้อยพาผมเข้าไปชมในบ้านที่ลุงอาจินต์เคยอาศัย ตู้ไม้ใบใหญ่สองตู้วางเคียงกัน ชั้นบนเป็นรูปของบรรณาธิการวัยหนุ่ม แววตาลุกโชนด้วยไฟฝัน ส่วนรูปตรงกลางเป็นรูปลุงใบสุดท้าย แววตาโรยราไปตามอายุ แต่ยังเต็มเปี่ยมไปด้วยความอารี

"เรื่องจริงคือเสน่ห์ของความจริง"

อาจินต์เคยกล่าวไว้ในบทสัมภาษณ์ถึงแนวคิดการผลิตงานวรรณกรรมอยู่หลายครั้ง

"ลุงมีจุดเด่นในการนำเรื่องจริงมาเขียนเป็นงานวรรณกรรม สิ่งนี้เป็นเสน่ห์ทำให้ผลงานเข้าถึงคนอ่านได้มากขึ้น เห็นได้จากงานหลายชิ้นโดยเฉพาะชุดเหมืองแร่ แต่การเก็บข้อมูลของลุงส่วนใหญ่เกิดขึ้นระหว่างเดินทางแล้วเห็นผู้คน เก็บเรื่องราวนำมาแต่งเป็นเรื่องสั้นหรือบทความ บางครั้งพอคิดอะไรออกก็จดไว้กันลืม ลุงเป็นคนทำงานตลอดเวลา อ่านหนังสือแทบทุกแนว โดยเฉพาะงานวรรณกรรมของนักเขียนไทยและต่างประเทศ ทำให้สามารถนำแนวคิดที่พบเจอมาผสมผสาน จนกลายเป็นงานที่คนอ่านยุคนั้นชื่นชอบ"

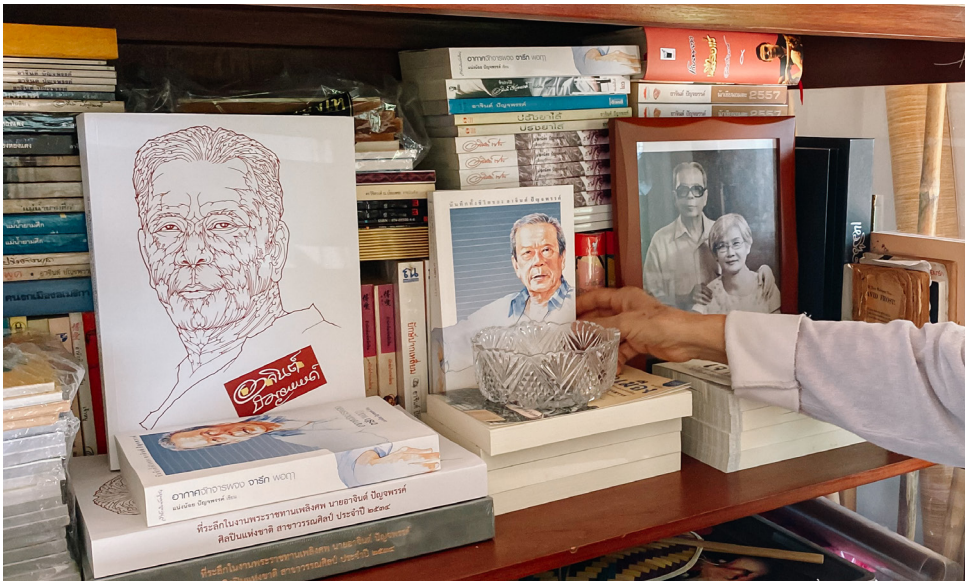

ด้วยชื่อเสียงการทำงานที่ประสบความสำเร็จ จึงมีคนยกย่องให้อาจินต์เป็นหนึ่งใน 'สี่มือทอง' แห่งวงการวรรณกรรมไทยร่วมสมัยยุคนั้น แต่ป้าแน่งน้อยบอกว่า สำหรับลุงแล้ว ความถ่อมตนเป็นอุปนิสัยที่ทำให้ไม่เคยยอมรับต่อคำชมนั้น

"ลุงไม่เคยคิดว่าตัวเองเป็นสี่มือทองตามที่คนยุคนั้นยกย่อง แต่แกมองว่าทุกคนต่างทำงานของตัวเอง เพียงแต่อยู่ในแวดวงเดียวกัน โดยฉายานี้ยกย่องให้กับผู้ที่มีผลงานโดดเด่นในแวดวงนักเขียนยุคนั้นคือ นพพร บุณยฤทธิ์ ซึ่งอายุมากสุดในกลุ่ม รองลงมาคือ ลุงอาจินต์ และ รัตนะ ยาวะประภาษ ส่วนคนที่อายุน้อยสุดคือ 'รงค์ วงษ์สวรรค์"

ความถ่อมตนของบรรณาธิการผู้สร้างนักเขียนมาประดับวงการวรรณกรรมมากมาย เห็นได้ชัดจากหลายบทสัมภาษณ์ ที่ย้อนถามถึงการเปิดโอกาสให้นักเขียนหน้าใหม่ อาจินต์มักจะตอบแบบถ่อมตนเสมอว่า "เราสร้างเขาไม่ได้ นักเขียนเหล่านั้นสร้างตัวเอง เราเพียงให้โอกาสเขา แต่เราไม่ได้สร้างพวกเขา"

สายลมแห่งกาลเวลาไม่เคยหวนกลับ แต่ความทรงจำที่มีต่อบรรณาธิการยังอัดแน่นและแผ่กิ่งก้านเหมือนต้นหูกระจงที่ป้าแน่งน้อยตั้งใจปลูกไว้ทั้งสี่ทิศริมลานปูนขนาดย่อมข้างบ้าน เพื่อให้ลุงอาจินต์ได้เดินออกกำลังกายใต้ร่มไม้แห่งความรัก

ใครที่เคยร่วมงานกับอาจินต์ มักจะชื่นชมถึงความเป็นสุภาพบุรุษตามแบบฉบับของลูกผู้ชาย สิ่งนี้แสดงออกผ่านงานเขียนหลายเล่ม รวมไปถึงการแสดงออกต่อคนรัก...

"ป้าพบลุงครั้งแรกตอนเป็นนิสิตจุฬาฯ ขณะนั้นทำกิจกรรมและรับหน้าที่เป็นสาราณียกรหนังสือหลายเล่ม พอดีช่วงนั้นเพื่อนแนะนำให้ไปพิมพ์ที่โรงพิมพ์ของลุงที่เพิ่งตั้งใหม่ ป้ากับเพื่อนเลยไปพิมพ์ที่นั่นก่อนที่ลุงจะเริ่มพิมพ์นิตยสารฟ้าเมืองไทย หลังจากนั้นก็ไปพิมพ์หนังสือและเจอลุงอีกหลายครั้ง ก่อนจะมาลาแกไปเรียนต่อที่สหรัฐอเมริกา"

สำหรับนักเขียนคนอื่น เส้นทางความรักกับงานเขียนอาจแยกออกจากกัน แต่สำหรับลุงอาจินต์แล้ว แนวคิด 'เฟมินิสม์' ของป้าแน่งน้อย ภายหลังกลับจากเรียนต่อในต่างประเทศ ทำให้งานเขียนของทั้งคู่มีความเข้มข้นมากขึ้น

"ใครอาจมองว่าลุงเป็นผู้ชายหัวโบราณ แต่จริงๆ แล้วแกเปิดกว้างด้านความคิด เพราะหลังจากแต่งงานปี 2520 ลุงเป็นบรรณาธิการของนิตยสารฟ้าเมืองไทย ได้หาทุนให้ป้าทำนิตยสาร *เสียงสตรี* และนิตยสาร *ผู้หญิงเก่ง* เนื้อหาของหนังสือพยายามผลักดันให้สิทธิสตรีมีความเท่าเทียมกับผู้ชาย เพราะยุคนั้นผู้หญิงได้รับการยอมรับจากสังคมน้อย เห็นได้จากการให้เงินเดือนในที่ทำงานเดียวกัน ผู้หญิงจะได้เงินเดือนน้อยกว่าผู้ชายเช่นเดียวกับตำแหน่งความก้าวหน้าในบริษัท ผู้หญิงได้รับโอกาสน้อยกว่ามาก"

นิตยสารที่ส่งเสริมความเท่าเทียมสิทธิของสตรี

เป็นเรื่องแปลกใหม่ในยุคนั้น ป้าแน่งน้อยเล่าว่า ลุงอาจินต์จะไม่ก้าวก่ายเรื่องเนื้อหาของงาน ปล่อยให้แสดงความคิดและแนวทางที่ต้องการนำเสนอให้ออกมาอย่างชัดเจน บางครั้งเมื่อแกอ่านงานบางชิ้นก็ชมว่าเรื่องนี้ดี หรือเรื่องอะไรที่มันแปลกใหม่แกก็จะถาม ถือเป็นการแลกเปลี่ยนกันทางความคิด ทำให้เกิดผลงานเขียนที่สอดแทรกแนวความคิดความเท่าเทียมของชายหญิงในสังคม

"ความเป็นสุภาพบุรุษของลุง บางครั้งก็เป็นเรื่องที่เราคาดไม่ถึง หลังจากป้ากลับจากต่างประเทศไปเจอลุงอีกครั้งในงานแต่งของเพื่อนที่เคยช่วยกันทำหนังสือตอนสมัยเป็นนิสิต วันนั้นลุงประกาศบนโต๊ะต่อหน้าเพื่อนกว่าสิบคนว่า พี่รอเธอมา 8 ปี แต่ป้าตอบแบบติดตลกกลับไปว่า ถ้างั้นพี่ก็รอต่อไปอีก 8 ปี ซึ่งลุงเป็นคนที่ให้เกียรติผู้หญิงมาก กว่าจะชวนไปดูหนังครั้งแรกได้ ก็ใกล้จะแต่งงาน"

ห้วงสุดท้ายแห่งชีวิต ลุงอาจินต์เข้าออกโรงพยาบาลที่กรุงเทพฯ บ่อยมากขึ้น ครั้งสุดท้ายต้องอยู่ในโรงพยาบาลร่วม 6 เดือน แม้ร่างกายจะโรยรา แต่ความเป็นบรรณาธิการยังเทียวขอปากกาและกระดาษ เพื่อเขียนบางสิ่งระบายออกมาเป็นตัวอักษร

> **"ก่อนลุงจะเสียชีวิต แกยังอยากเขียนหนังสือ ป้าก็บอกว่าเขียนเลย ยังไม่ต้องคิดว่าจะเอาไปลงที่ไหน ขอให้เขียนออกมาก่อน แต่พอเขียนออกมาลายมือก็ไม่เหมือนเดิม บางคำอ่านไม่ออก ส่วนเนื้อหาที่เขียนเป็นเรื่องเดิมๆ ที่แกฝังใจตั้งแต่เด็ก แม้ร่างกายลุงเจ็บป่วย แต่ความจำยังดี จนนาทีสุดท้ายก่อนเสียชีวิต"**

สายเครื่องมือแพทย์ที่ระโยงระยางบนเตียงนอนคนไข้ ยังเป็นภาพจำที่ป้าแน่งน้อยไม่อาจลืม หนังสือเล่มกะทัดรัดเขียนหน้าปกว่า 'การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย' ที่หมอเจ้าของไข้มอบให้ป้า ท่ามกลางสายตาที่เต็มไปด้วยเครื่องหมายคำถามถึงอาการของลุงหลังจากนั้น แต่หมอเองได้แต่พูดปลอบใจว่าเป็นเรื่องธรรมดาของผู้สูงอายุ

อาการป่วยของลุงอาจินต์หลังจากนั้นไม่ดีขึ้น ก่อนเสียชีวิตลุงยังมีสติดี รู้ตัวเองและสั่งเสียกับป้ากบ ซึ่งเป็นผู้ที่ดูแลว่า...

"กบอยู่กับน้อยนะ ลุงไม่อยู่แล้ว อยู่กับน้อย" ป้าแน่งน้อยเล่าถึงคำสั่งเสียสุดท้าย

การจากไปของนักเขียนและบรรณาธิการผู้ยิ่งใหญ่ แต่ผลงานหลายเรื่องของลุงอาจินต์ยังคงมีการตีพิมพ์ใหม่ เพราะไม่ใช่แค่การบันทึกเรื่องราวของสังคมในยุคก่อน ทว่ายังได้ซึมซับหยาดเหงื่อความมุ่งหวังของบรรณาธิการ ที่มุ่งหมายให้นักเขียนไทยมีพื้นที่หยัดยืน

"ป้าอยากให้คนรุ่นใหม่ได้ลองอ่านงานของนักเขียนรุ่นเก่าๆ เพื่อจะได้ศึกษาและเห็นมิติของสังคมในอดีต และจะมีผลต่องานเขียนของคนรุ่นใหม่ให้มีมิติที่เข้าถึงคนอ่านได้มากขึ้น"

หลังสิ้นสุดการสัมภาษณ์ ผมอำลาป้าแน่งน้อยแล้วค่อยๆ เคลื่อนรถลงจากเนินเขาไปบนถนนดินแดงที่ทอดยาว ราวกับหลุดเข้าไปในหน้ากระดาษท้ายๆ ของรวมเรื่องสั้นเหมืองแร่ ในฉากที่เหมืองแร่ต้องปิดตัว นิสิตหนุ่มผู้ถูกรีไทร์ต้องกลับไปเผชิญโลกความจริงอีกครั้งในเมืองหลวง

นาทีนั้นผมมองกระจกหลังเพื่อหารอยยิ้มของใครสักคน แต่ไม่พบ มีเพียงวลีของการจากลาจากหน้ากระดาษในเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ ผุดวาบขึ้นในหัว...

'อาจินต์ เอาผมไปฆ่าให้ตาย ผมก็รักคุณ'

สุชาติ สวัสดิ์ศรี

บนรอยต่อของเวลา

เรื่อง: วีรพงษ์ สุนทรฉัตราวัฒน์
ภาพ: อนุวัตน์ เดชธำรงวัฒน์

‘พึงรู้เถิดว่าประเทศเรานี้ เป็นของราษฎร’ คือข้อความแรกจาก **สุชาติ สวัสดิ์ศรี** ที่สื่อสารกับผม มันปรากฏบนเสื้อยืดสีดำที่เขาสวมใส่ในวันที่เรานัดสัมภาษณ์ที่บ้านท้ายซอยริมรางรถไฟ

“หาบ้านยากไหม” เขาถาม ก่อนที่จะนั่งเก้าอี้ ด้านหลังของเขามีอีกหนึ่งข้อความอยู่บนป้ายโลหะแขวนบนชั้นหนังสือ ‘I’M WORRIED THAT I’M NOT POLITICAL ENOUGH HA! HA!’

ข้อความทั้งสองต่างบอกกล่าวถึงตัวตนของสุชาติ ข้อความแรกบอกจุดยืนทางการเมือง ขณะที่ข้อความหลังเผยให้เห็นอารมณ์ขัน ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษที่บรรณาธิการพึงมี

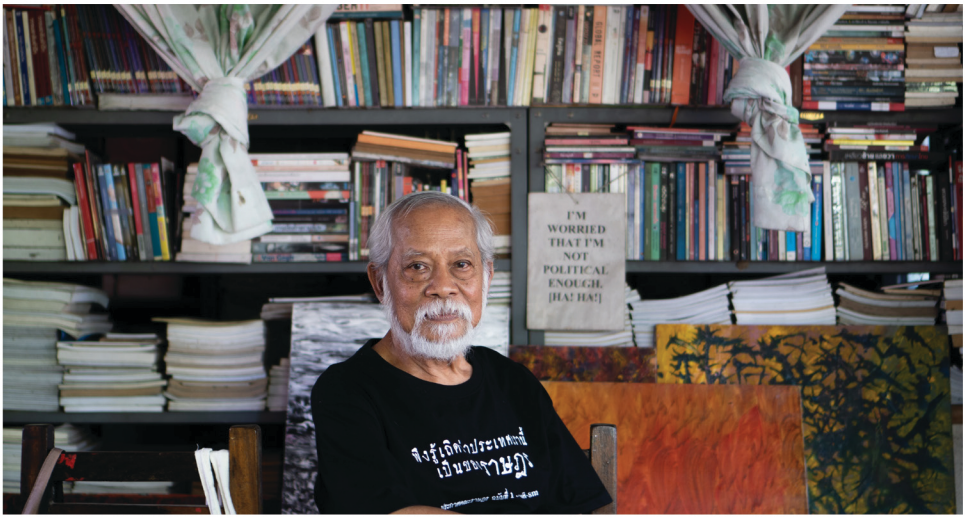

ผู้สร้างทางลัดของเวลา

ผมเคยมาที่บ้านท้ายซอยริมรางรถไฟแห่งนี้ในปี 2554 ยุคนั้นรถไฟฟ้าสายสีแดงยังอยู่ในจินตนาการที่ผู้คนในเขตปริมณฑลแห่งนี้นึกไม่ออก ในตอนนั้นผมยังมองไม่ออกเช่นกันว่าตนเป็นหนึ่งในประจักษ์พยานฉากที่เผยให้เห็นมรดกทางปัญญาของชาติได้เปื่อยยุ่ยไปกับน้ำ

ระดับน้ำเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วจนท่วมหนังสือเก่าและเอกสารชั้นต้นที่สุชาติเก็บรักษาไว้ในบ้าน จะว่าไปแล้วเอกสารเหล่านั้นมีสถานะไม่ต่างจากสมบัติของชาติหากมีใครเห็นคุณค่า แต่มันก็อาจจะเป็นเพียงกระดาษเปื้อนหมึกพิมพ์ได้เช่นกัน พวกเราช่วยกันขนย้ายหนังสือเก่าและเอกสารต่างๆ แต่ไม่สามารถปกป้องกรุทางปัญญาจำนวนมากให้รอดพ้นจากการชำรุดเสียหาย หลังจากเสร็จสิ้นงานเฉพาะกิจหลายคนเปิดเบียร์ดื่มคลายเหนื่อย สุชาติ สวัสดิ์ศรีมอบหนังสือ 'วรรณมาลัย (Anthology)' ชุดเพื่อนพ้องแห่งวันวาร เรื่องสั้น สุภาพบุรุษ ซึ่งอยู่ในสภาพเปียกชื้นไปกว่าครึ่งเล่ม ตอบแทนน้ำใจให้แก่กลุ่มคนที่มาช่วยกันขนย้ายหนังสือหนีน้ำ รวมถึงผมด้วย

หนึ่งในความเสียหายซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมการอ่านของชาติคือ *สุภาพบุรุษรายปักษ์* จำนวนหนึ่ง เป็นเอกสารชั้นต้นในการทำหนังสือวรรณมาลัยชุด เพื่อนพ้องแห่งวันวาร เรื่องสั้น สุภาพบุรุษ

"หนังสือชุดนี้ (สุภาพบุรุษรายปักษ์) ผมยืมมาจากคุณวิทย์ สุทธิเกษียณ แต่มันหายไปกับน้ำตอนน้ำท่วมปี 54 เสียดายมากๆ เลย" แต่อย่างน้อยที่สุด การหายไปของสุภาพบุรุษรายปักษ์จำนวนนั้นได้ก่อให้เกิดหนังสือวรรณมาลัยชุด เพื่อนพ้องแห่งวันวาร เรื่องสั้น สุภาพบุรุษ

ปกหลังของหนังสือเล่มนี้ระบุว่า

> **"วรรณมาลัย [Antology] เล่มนี้เป็นการนำเอาตัวบทเรื่องสั้นจากเอกสารชั้นต้นในหนังสือสุภาพบุรุษรายปักษ์ ที่จัดพิมพ์จำหน่ายเมื่อปี พ.ศ.2472-2473 เท่าที่ค้นหาได้เป็นบางส่วนมารวมไว้ เพื่อย้อนมองประวัติศาสตร์สังคมของสยามเมื่อ 80 ปีก่อน และเพื่อบ่งบอกสถานะบางอย่างของประวัติวรรณกรรมสยามสมัยใหม่...**
>
> **คำว่า 'คณะสุภาพบุรุษ' ของ กุหลาบ สายประดิษฐ์ และเพื่อนพ้อง ถือเป็นเพียงหมุดหมายเดียวของสายธารอักษรอันกว้างใหญ่เท่านั้น เพราะประวัติวรรณกรรมสมัยใหม่รุ่นบุกเบิกของเรายังมีสิ่งพิมพ์เก่าของคณะอื่นๆ ที่เป็นเอกสารชั้นต้นอีกนับไม่ถ้วน แต่ทว่าในปัจจุบันหมุดหมายดังกล่าวเหล่านั้นได้กลายเป็นเหมือน 'ข้อต่อที่หายไป' [missing link] มากขึ้นเรื่อยๆ"**

"สิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญของวรรณมาลัยคือคุณจะต้องอ้างอิงที่มาให้ได้" สุชาติย้ำถึงหัวใจสำคัญ

ของการเก็บรักษาเอกสารชั้นต้น ซึ่งเป็นต้นน้ำของงานวรรณมาลัย เพราะหนังสือประเภท Anthology คือการรวบรวมอดีตที่กระจัดกระจายไว้อย่างเป็นระบบ เพื่อส่งต่อให้คนในปัจจุบันและคนในอนาคตได้สืบค้นและสืบสานต่อเป็นหนังสือเล่มใหม่

"คุณต้องทำให้พวกเขาสามารถอ้างอิงกลับไปในอดีตได้ มันจะเป็นประโยชน์กับงานวิชาการในสาขาต่างๆ เป็นประโยชน์กับคนศึกษาวรรณกรรมที่ต้องการเขียนประวัติวรรณกรรม" บรรณาธิการผู้จัดทำหนังสือวรรณมาลัยเล่มสำคัญนี้บอก

ในมุมมองของสุชาติ ประเทศที่มีวัฒนธรรมการอ่านเข้มแข็ง การผลิตหนังสือในประเทศนั้นจะแสดงให้เห็นจากความหลากหลายของหนังสือ 2 ประเภท ประเภทแรกมาจากหนังสือจำพวกพจนานุกรม สารานุกรม ปทานุกรม หรือที่เรียกกันว่า Encyclopedia และประเภทที่สอง คือหนังสือจำพวกวรรณมาลัยต่างๆ หรือที่เรียกกันว่า Anthology

"ผมให้เครดิต ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา แห่งคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เสนอคำนี้เป็นภาษาไทยเมื่อประมาณ 2 ทศวรรษก่อนว่า วรรณมาลัย" สุชาติบอกว่าลักษณะการทำงานประเภท Anthology ใช้พื้นฐานของงานบรรณาธิการ

"ส่วนการจัดความหมายของคนทำงานเหล่านี้ที่มีลักษณะเฉพาะตัวมากขึ้น เขาจะเรียกกันว่า Anthologist มากกว่า Editor นักทำวรรณมาลัยทั้งหลายถือเป็นบุคคลที่จะก่อให้เกิดพลังของหนังสือในรูปแบบหนังสือสานต่อหนังสือ สังคมใดมีการผลิตหนังสือประเภทนี้มาก วัฒนธรรมการอ่านของผู้คนในสังคมนั้นๆ ก็จะมีความเข้มแข็งและเติบโตไปพร้อมกับวัฒนธรรมการพิมพ์"

สุชาติอธิบายถึงสายโซ่ทางปัญญาที่เชื่อมร้อยอดีต อนาคต และปัจจุบัน เข้าไว้ด้วยกัน การทำงานวรรณมาลัยในหัวข้อต่างๆ จึงเป็นเหมือนการสานต่อก่อเกิด และช่วย 'ลัดเวลา' ให้คนรุ่นปัจจุบันได้ทำความเข้าใจสังคมและผู้คนในอดีตอย่างมีรายละเอียดต่อมุมมองต่างๆ มากขึ้น

"สังคมเราให้ความสำคัญกับนักเขียนคณะสุภาพบุรุษ แม้ว่าเราจะมีนักเขียนคณะอื่นๆ มากมาย เช่น *สยามยุพดี* นิตยสารกึ่งหนังสือพิมพ์ที่มีผู้หญิงเป็น บ.ก. ผู้หญิงเป็นคนเขียน ซึ่งเกิดก่อนคณะสุภาพบุรุษ แต่ไม่รู้ว่ามีเอกสารชั้นต้นในหอสมุดแห่งชาติหรือเปล่านะ นี่คือนักเขียนหญิงที่วิพากษ์วิจารณ์การบ้านการเมือง เป็นเฟมินิสต์ยุคแรกมาก่อนคณะสุภาพบุรุษ แต่ตอนนั้นกำลังจะครบรอบวาระ 100 ปี กุหลาบ สายประดิษฐ์ ผมจึงเสนอว่าควรมีสิ่งนี้เกิดขึ้น แต่เอกสารชั้นต้นที่เรียกว่าสุภาพบุรุษรายปักษ์ หาแทบไม่ได้เลย ผมพยายามเพียรหาตั้งแต่สมัยที่ทำ *โลกหนังสือ* แต่ไม่มีหอสมุดแห่งชาติก็ไม่มี แต่โชคดีผมไปเจอสุภาพบุรุษรายปักษ์ที่บ้าน คุณวิทย์ สุทธิเกษียณ ตอนที่ไปสัมภาษณ์แกมาลงในโลกหนังสือ

"สำหรับบ้านเรา ประวัติวรรณกรรมไทยสมัยใหม่ล้มเหลวนะ งานประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทยไม่มีความหลากหลาย แต่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ค่อนข้างหลากหลายครับ ฉะนั้นการทำวรรณมาลัยจะทำให้ข้อต่อที่หายไปได้กลับคืนมา เป็นตัวเชื่อมข้อต่อที่หายไป วัฒนธรรมหนังสือที่งอกงามจะต้องมีวรรณมาลัยที่แพร่หลาย"

ประเด็นที่เป็นเนื้อหาต่างๆ ในงาน Anthology นั้นก็มีอยู่มากมายหลายแบบ มีตั้งแต่การศึกษาและชำระต้นฉบับในลักษณะ Annotation (การทำหมายเหตุประกอบ)

"คนที่ชำระต้นฉบับให้ผมคือ คุณศรีดาวเรือง (วรรณา สวัสดิ์ศรี) กรณีที่คุณนำเอาเรื่องสั้นในยุคสมัยหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษา เช่น จอมพล ป. พิบูลสงคราม คุณจะต้องคงความออริจินัลไว้ ถ้าอยากให้ปัจจุบันเห็นว่าเกิดอะไรขึ้นกับอดีต เพราะในตอนนั้นนักเขียนต้องเขียนตามภาษาที่รัฐกำหนด มันมีลักษณะอำนาจนิยมทาง

ภาษา ก็พอเข้าใจได้ว่า จอมพล ป. ต้องการศิวิไลซ์ภาษาไทยให้เป็นเหมือนฟอร์มของภาษาอังกฤษ ไม่มีชนชั้นในภาษา แต่มองอีกมุมหนึ่ง ภาษาไทยมีความหลากหลาย ชนชั้นมันขึ้นอยู่กับ state of mind ของคุณต่างหาก" สุชาติบอก

สถานะของงานวรรณมาลัยในต่างประเทศมีความหลากหลาย จนแตกตัวก่อให้เกิดสิ่งที่สุชาติเรียกว่า 'หนังสือสานต่อหนังสือ' ได้อย่างไม่สิ้นสุด เป็นการสร้างคุณภาพทางการอ่านให้เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ในบางประเทศอย่าง สวีเดน ญี่ปุ่น และมาเลเซีย มีรางวัลวรรณมาลัยประจำปี เพื่อมอบให้แก่นักวรรณมาลัยที่สร้างระบบหนังสือประเภทนี้ขึ้นมาอย่างยอดเยี่ยม

"งานวรรณมาลัยจะเกิดได้เราต้องมีสถาบันหนังสือที่เก็บรวบรวมเอกสารชั้นต้นที่หลากหลายครบถ้วน สมบูรณ์ แต่เอกสารชั้นต้นของบ้านเราหายไปหมด กระจัดกระจาย ขณะที่เอกสารชั้นต้นยุคเมจิของญี่ปุ่นสามารถค้นคว้าได้ในระบบออนไลน์ แต่เขาเก็บเอกสารชั้นต้นตัวจริงในห้องเก็บอุณหภูมิ ผมมี Anthology ที่อยากทำเป็น 100 หัวข้อเลย เก็บใส่แฟ้มไว้ แต่ทำไม่สำเร็จ เพราะค้นหาเอกสารชั้นต้นไม่ได้"

เรื่องสั้นตามใจชอบ คือ งานวรรณมาลัยที่สุชาติทำเผยแพร่ใน WAY คืองานของนักประวัติศาสตร์ที่ทำงานหนักบนความขาดแคลนของพยานหลักฐานและความไม่สมบูรณ์แบบของความทรงจำ แต่ภาระของนักวรรณมาลัยคือ การสร้างทางลัดของเวลาให้คนในปัจจุบันเชื่อมต่อกับอดีต เพื่อส่งมอบมวลมรดกทางปัญญาไปยังอนาคต

"ผมอยากรวมเรื่องสั้นที่ตัวเองชอบ 100 เรื่อง ตั้งชื่อไว้แล้วว่า '100 เรื่องสั้นที่ฉันชอบ' แต่บางเรื่องมันหาเอกสารชั้นต้นไม่ได้ แต่ เรื่องสั้นตามใจชอบที่ทำให้ WAY ผมอาจไม่ได้ชอบตัวบทเรื่องสั้นตามรสนิยมของผม แต่มัน 'ตามใจชอบ' เพราะผมสามารถหาเอกสารชั้นต้นได้ สามารถระบุได้ว่ามีที่มาจากหนังสือเล่มไหน วาระการเผยแพร่คือเมื่อไร ฉะนั้น ตามใจชอบ ก็คือผมสามารถเข้าถึงหลักฐานที่อ้างอิงได้ แต่ไม่ได้คำนึงถึงคุณภาพของตัวบท แต่ถ้าจะทำ '100 เรื่องสั้นที่ฉันชอบ' เรื่องสั้นที่คัดเลือกต้องได้ทั้งคุณภาพของตัวบทและสามารถเข้าถึงเอกสารชั้นต้นได้" สุชาติอธิบายถึงงานวรรณมาลัยชุด เรื่องสั้นตามใจชอบ

บรรณาธิการเคราง่าม

คนละแวกบ้านท้ายซอยริมรางรถไฟหลังนี้ต่างเรียกเขาว่า 'อาจารย์' ผมไม่แน่ใจว่าวินมอเตอร์ไซค์ผู้รับสายโทรศัพท์จากศรีดาวเรืองให้เข้ามารับที่ 'บ้านอาจารย์' หรือแม้แต่เพื่อนบ้านหลังคาติดกันจะรับรู้ถึงบทบาทของอาจารย์เคราขาวยาวเฟื้อยผู้นี้อย่างไร

ประจักษ์ ก้องกีรติ ผู้เขียน *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ* เคยกล่าวว่า หนังสือ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ส่งผลสำคัญต่อการก่อรูปทางความคิดและขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

สุชาติ เข้ามารับหน้าที่บรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ต่อจาก สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (ส. ศิวรักษ์) ในตอนนั้นเขามีอายุ 25 ปี เขาเล่าให้ฟังว่าเป็นช่วงที่ทำงานไปด้วย 'หนาวไปด้วย' เพราะสุลักษณ์ปล่อยให้เขาทำงานบรรณาธิการเพียงลำพัง ช่วงแรกสุชาติอาศัยเครือข่ายปัญญาชนที่สุลักษณ์สร้างไว้ในการติดต่อขอต้นฉบับมาตีพิมพ์ ก่อนจะผนวกกับ 'เครือข่ายนักเรียนใน' ซึ่งมาจากสายสัมพันธ์ของสุชาติ กับเพื่อนนักเขียนและกวี

"ช่วงกลางวันก็พบปัญญาชน ตกค่ำก็ไปกินเหล้ากับเพื่อนศิลปิน การทำสังคมศาสตร์ปริทัศน์ของผมค่อยๆ เขยิบห่างจากอาจารย์สุลักษณ์ ผมเริ่มให้ความสำคัญกับงานสร้างสรรค์ ช่วงที่ผมเป็นบรรณาธิการ อายุ 25 รับผิดชอบสิ่งที่อาจารย์สุลักษณ์ทำมา 6 ปี ผมรู้สึกต้องแบกสิ่งที่ ส. ศิวรักษ์ทำไว้ แต่ในเมื่ออาจารย์ให้เสรีภาพกับผมแล้ว ผมก็พยายามทุ่มเทด้วยการเป็นตัวของตัวเอง" สุชาติเล่าย้อนถึงความรู้สึกในวัยหนุ่มของตนเอง

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ การเปลี่ยนจากนิตยสารราย 3 เดือน เป็นรายเดือนเมื่อปี 2515 ทำให้เนื้อหาของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ มีลักษณะเป็นประเด็นสถานการณ์เศรษฐกิจ สังคม การเมืองปัจจุบันมากขึ้น ในยุคนี้มีการตีพิมพ์ผลงานของนักศึกษามากขึ้น รวมทั้งปัญญาชนนักเรียนนอกหลายคนก็มีบทบาท อาทิ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ยงยุทธ ยุทธวงศ์, สุรพงษ์ ชัยนาม, ไมตรี อึ๊งภากรณ์ และ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

ปัญญาชนเหล่านี้นำแนวคิดซ้ายใหม่ หรือ สังคมนิยมประชาธิปไตย มานำเสนอต่อสังคมไทย

"อาจารย์สุลักษณ์ให้เสรีภาพกับผม" นอกจากเครือข่ายปัญญาชนและนักวิชาการ เสรีภาพคือมรดกที่บรรณาธิการคนแรกของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ส่งมอบให้กับคนหนุ่มเครางามวัย 25 ผู้ซึ่งในเวลาต่อมาจะกลายเป็นบรรณาธิการคนสำคัญของสังคมการอ่านการเขียนของไทย และในเวลาต่อมาจะเป็นศิลปินแห่งชาติ และในเวลาต่อมาจะถูกถอดถอนจากตำแหน่งดังกล่าว

"ผมพยายามเอาสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ลงมาจากหอคอย เปลี่ยนจากลักษณะที่เป็น journal มาเป็น magazine เพื่อให้มีลักษณะ down to earth ผมปรับจากราย 3 เดือนให้เป็นรายเดือน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นให้ผมทำงานวรรณมาลัยในเวลาต่อมา"

ระหว่างทำสังคมศาสตร์ปริทัศน์ สุชาติทำหนังสือวรรณมาลัยชุด *แล้งเข็ญ เหมือนอย่างไม่เคย ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย* และ *คำขานรับ* ให้สำนักพิมพ์ดวงกมล เมื่อปี 2518

"งานชุดนี้มี 4 เล่ม เป็นการคัดและรวบรวมเรื่องสั้นตาม issue ที่ผมกำหนด เล่มแรก (แล้งเข็ญ) ผมกำหนด issue ให้ ว่าด้วยช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท เล่มที่สอง (เหมือนอย่างไม่เคย) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครู เด็กกับโรงเรียน เพราะการศึกษาเป็นหัวใจหลักของสังคม เล่มที่สาม (ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย) รวมเรื่องที่มีลักษณะโมเดิร์นนิสต์แสดงความแปลกแยกของคนในเมืองใหญ่ เล่มที่สี่ (คำขานรับ) เล่มนี้มีลักษณะที่เรียกในสมัยนั้นว่า เพื่อชีวิต ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่มาพร้อมกับการต่อสู้ มาพร้อมกับการ uprising ของนิสิตนักศึกษา ประชาชน ในช่วงก่อนและหลัง 14 ตุลาฯ"

สุชาติหยุดเรื่องที่กำลังเล่า ก่อนจะบอกว่า "จริงๆ มีเล่มที่ห้า ที่ตั้งใจจะทำคือเล่ม 'ไอ้ลูกขบถ' คอนเซปต์คือ การต่อสู้เพื่อโค่นล้มสังคมทราม" แต่ไอ้ลูกขบถไม่ได้เกิด เพราะถูกทำให้ตายไปอย่างไร้เมตตาในเหตุการณ์ 6 ตุลา 2519

สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ยุติลงหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ สุชาติใช้คำว่า ถูกถีบ ออกมาจาก สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ใช้ชีวิตระเหเร่ร่อนหลบซ่อนอยู่ใต้ขนตาศัตรูตามสำนวนที่เขามักบอกที่มาว่า "เป็นสำนวนของสามก๊ก"

ไม่นานจากนั้น เขาเริ่มต้นพีเรียดใหม่ของชีวิตด้วยการเป็นบรรณาธิการนิตยสารโลกหนังสือ ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญในการสร้างวัฒนธรรมวรรณกรรมวิจารณ์ ก่อนจะก่อตั้งและควบตำแหน่งบรรณาธิการ *ช่อการะเกด* นิตยสารรวมเรื่องสั้นราย 3 เดือน

นิตยสารที่เป็นเหมือนสำนักงานทะเบียนราษฎรที่นักเขียนต้องส่งผลงานมา 'ผ่านเกิด'* และผ่านสายตาบรรณาธิการท่านนี้

* หนึ่งในหลักเกณฑ์การพิจารณาต้นฉบับ เพื่อตีพิมพ์ลงนิตยสารช่อการะเกดแต่ละเล่ม สุชาติจะแบ่งต้นฉบับออกเป็น 3 กอง คือ 1. ผ่านเกิด หมายถึง ต้นฉบับได้ตีพิมพ์ในเล่มนี้ 2. ผ่านรอ หมายถึง ต้นฉบับยังไม่ได้ตีพิมพ์ แต่นำไปรอพิจารณาร่วมกับต้นฉบับอื่นที่นักเขียนจะส่งมาในเล่มถัดไป 3. ไม่ผ่าน

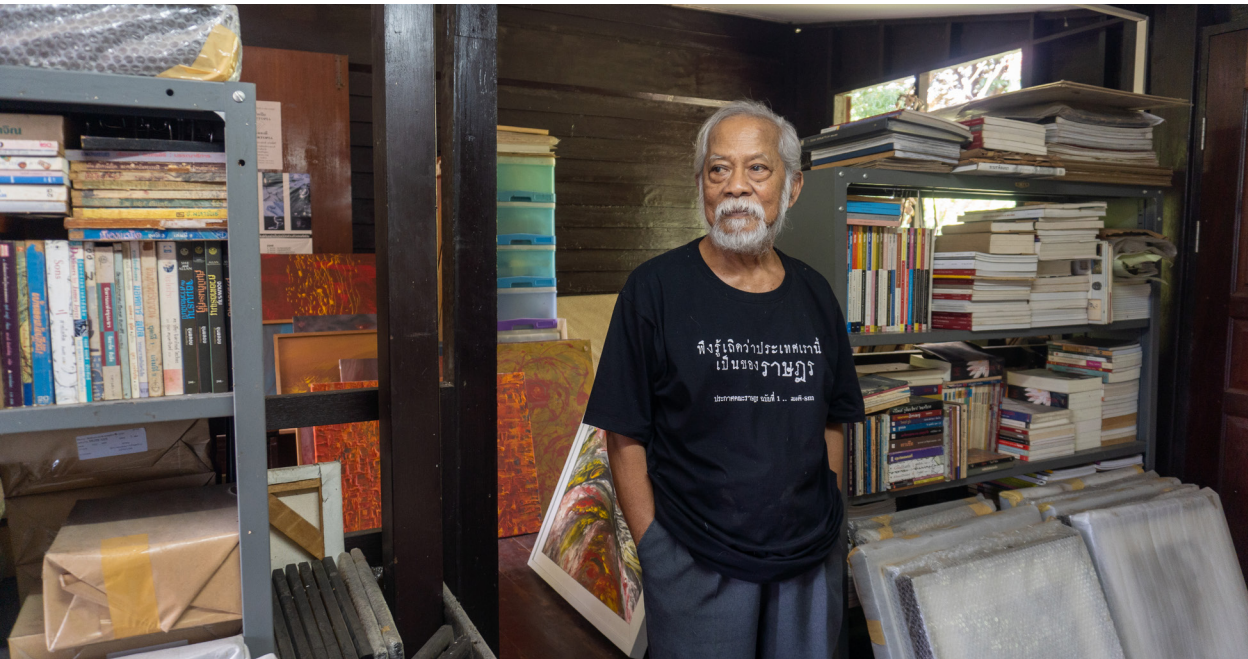

พึงรู้เถิดว่าประเทศเรานี้
เป็นของราษฎร
ประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 .. ๒๔๗๕

"การเป็นบรรณาธิการ ช่อการะเกด ก็ถือว่าเป็นงานวรรณมาลัย เราคัดเลือกเรื่องที่มีคุณภาพจากนักเขียน นี่คือลักษณะการทำ Anthology เหมือนกัน ผมเปิดให้นักเขียนเขียนเรื่องแนวไหนมาส่งก็ได้ เขียนผิดศีลธรรมก็ได้ แหกขนบก็ได้ ไม่ต้องเอาใจผม แต่ต้องสามารถบอกเหตุปัจจัยที่อธิบายถึงความซับซ้อนของจิตใจ ผมอยากอ่านเรื่องประเภทประพฤติชั่วร้ายแรงอย่างยิ่งเลย ผมก็ให้ในสิ่งเดียวกับที่อาจารย์สุลักษณ์ให้ผม ผมให้เสรีภาพในการสร้างสรรค์แก่นักเขียนที่เขียนเรื่องสั้นส่งเข้ามาให้พิจารณา"

ผมถามว่า "คุณสุชาติมองหาอะไรในสิ่งผิดศีลธรรมที่จะปรากฏในเรื่องสั้นครับ"

เขาบอกว่า "ชีวิตมันเป็นแบบนั้นใช่ไหม ผู้ที่ได้ชื่อว่าประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง เขาคงมีดีเทลอะไรที่ทำให้กระทำเยี่ยงนั้น อาจจะมีมุมมองที่เรียกว่า 'ราโชมอนเอฟเฟกต์ (Rashomon effect)'** มองกันคนละมุม เข้าใจกันไปคนละแบบ ซึ่งราโชมอนเยี่ยมยอดมาก originality มากๆ มันเผยให้เห็นใบหน้าที่หลากหลายของมนุษย์ คนทำงานศิลปะที่จะขุดค้นตรงนี้ได้ต้องมีหลายปัจจัย แต่สิ่งหนึ่งที่เขาต้องมีก่อนคือ 'เสรีภาพ' ถ้าคุณบอกว่า ไม่ได้! มีกองเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม อย่าเล่น Facebook เกรียนนัก เพราะจะถูกปลดนะ อันนี้ก็จบละ" สุชาติบอก

เชื่อหรือยัง-อารมณ์ขันคือคุณสมบัติพิเศษของบรรณาธิการ

ผมขออนุญาตบรรณาธิการเคราวามท่านนี้ขึ้นไปชมงานศิลปะส่วนตัวที่เก็บไว้ยังชั้นสองของบ้าน บนนั้นคือ อาณาจักรส่วนตัว เป็นห้องทดลองทางศิลปะของชายชราวัยผู้นี้ "พวกของเวียง (วชิระ บัวสนธ์) กำลังหาสถานที่จัดแสดงงานให้ผม ผมยังสนุกกับโลกของศิลปะ" สุชาติบอกพลางรื้อค้นแฟ้มเก็บงานศิลปะของเขาให้แขกชม

ภายในห้องเก็บหนังสือไว้มากมาย หนังสือเล่มหนึ่งวางอยู่บนชั้นอย่างโดดเด่น ผมจำมันได้ในทันที เป็นหนังสือเล่มที่เขาเคยมอบให้ผมเมื่อปี 2554 แต่เพราะความชื้นจากน้ำทำให้รากินกระดาษ เพื่อสุขอนามัยจึงต้องทิ้งมันไป

"คุณมีเล่มนี้หรือยัง" สุชาติถาม เขาหมายถึงหนังสือวรรณมาลัยชุด เพื่อนฟ้องแห่งวันวาร เรื่องสั้นสุภาพบุรุษ ผมตอบทันทีแม้ไม่ตรงคำถาม "ผมอยากอ่านมากครับ"

เขาก้มหน้าลงบนกระดาษ องศาของใบหน้าและสีของหนวดเครา ทำให้ผมนึกถึงภาพถ่ายในมุมคล้ายกันของ เออร์เนสต์ เฮมิงเวย์ (Ernest Hemingway) สุชาติมอบหนังสือเล่มนี้ให้ผมเป็นครั้งที่สอง เขาระบุชื่อของผู้รับลงไปบนเนื้อกระดาษในแผ่นแรก ก่อนจะลงท้ายชื่อ 'สุชาติ สวัสดิ์ศรี'

** ปรากฏการณ์ที่ผู้คนเผชิญเหตุการณ์เดียวกัน แต่กลับตีความเหตุการณ์ที่เจอแตกต่างกัน ซึ่งมีจุดกำเนิดมาจากภาพยนตร์เรื่อง Rashomon

สำนักพิมพ์อ่าน ๑๐๑

ผู้ผลักดัน
วรรณกรรมคลาสสิก
สู่นักอ่านรุ่นใหม่

เรื่อง: ธรรมรุจา ธรรมสโรช
ภาพ: สรรค์ภพ จิรวรรณธร

แดดเปรี้ยง ณ ใจกลางกรุงเทพฯ บรรณาธิการผู้ก่อตั้ง สำนักพิมพ์ *อ่าน ๑๐๑* สุริยกานต์ พรมมงคล หรือที่ผู้อ่านเรียกกันว่า บ.ก.ดอยล์ ได้ให้โอกาสมาพูดคุยกัน แม้เขาจะออกตัวว่าพูดไม่เก่ง แต่เราก็สัมผัสได้ถึงความตั้งใจอันแน่วแน่ในการส่งต่อผลงานดีๆ มาสร้างสีสันให้แก่พื้นที่วรรณกรรม

สำนักพิมพ์แห่งนี้ แม้จะเพิ่งเปิดตัวได้เพียงไม่กี่ปี แต่ก็ได้เข้ามาเพิ่มความหลากหลายให้แก่ระบบนิเวศการอ่านในเมืองไทย ด้วยรูปเล่มแปลกตาทันสมัย ถูกใจนักอ่านจำนวนมาก อาทิ *สิทธารถะ (Siddhartha)* *แวร์เธ่อร์ระทม (Die Leiden des jungen Werther)* หรือ *ประตูแคบ (La Porte étroite)* ชื่อเหล่านี้ล้วนแต่เป็นวรรณกรรมคลาสสิก ซึ่งท้าทายทั้งการแปลและการตีความ

"เหตุผลที่ใช้ชื่อ 'อ่านร้อยเอ็ด' เพราะว่าร้อยเอ็ดเป็นบ้านเกิดของตัวเอง และคำว่า '๑๐๑' ตีความในแง่การอ่านเบื้องต้นได้ด้วย หรือแปลว่าอ่านแบบเกินร้อย เกินร้อยเล่ม สำนักพิมพ์ตั้งเป้าว่าถ้าจะให้อยู่รอดต้องทำให้เกินร้อยเล่ม" สุริยกานต์ยิ้มอารมณ์ดีเมื่อเล่าถึงที่มาของชื่อสำนักพิมพ์

ความทรงจำเกี่ยวกับวรรณกรรมคลาสสิกตรงไหนที่ตรึงใจคุณเป็นพิเศษ

วรรณกรรมคลาสสิกในมุมของผมคือความท้าทาย ท้าทายที่จะทำความเข้าใจ ขบคิด ตีความเนื้อหาของแต่ละเรื่อง ภูมิหลังผมเป็นคนต่างจังหวัดที่ขาดแคลนหนังสือ เพิ่งมาเริ่มอ่านวรรณกรรมตอนเรียนปริญญาตรี ก็รู้สึกชอบเพราะว่ามีอะไรซ่อนอยู่ในตัวเรื่องเยอะ ส่วนใหญ่เรื่องที่ชอบเป็นเรื่องที่อ่านครั้งแรกแล้วไม่เข้าใจ ผู้อ่านต้องมีทักษะระดับหนึ่ง เล่มแรกที่ชอบ เราจะสงสัยว่ามันคืออะไร ไม่ค่อยเข้าใจ ติดค้างอยู่ในความรู้สึก แล้วจะพยายามกลับมาอ่านให้เข้าถึงให้ได้

ยกตัวอย่างเล่ม *หนึ่งร้อยปีแห่งความโดดเดี่ยว* เป็นหนังสือปกแข็ง ที่สะดุดใจคือชื่อเล่มมันเท่จังเห็นแล้วก็ชอบเลยยืมมาอ่านที่หอพัก แต่อ่านไม่รู้เรื่องเลย ตอนนั้นเราไม่รู้จักว่าวรรณกรรมแนว Magical Realism มันประมาณไหน อ่านไปได้แค่ 50 หน้าก็ต้องเอาไปคืน มันจึงคาใจว่าต้องกลับมาอ่านใหม่

เมื่อได้กลับมาอ่านอีกครั้งในฐานะบรรณาธิการ ความรู้สึกเปลี่ยนไปบ้างไหม

ก็คิดว่าเข้าใจมากขึ้น พอเรียนจบทำงาน ผมซื้อหนังสือเล่มนี้กลับมาอ่านอีกครั้ง ใช้เวลาพอสมควรอ่านจบก็รู้เรื่องประมาณหนึ่ง บวกกับได้อ่านบทความเกี่ยวกับ Magical Realism ก็เห็นอะไรมากขึ้น มันเกี่ยวกับวัยวุฒิด้วย การเป็นเด็กต่างจังหวัดทำให้ทักษะการอ่านของเราน้อยเป็นทุนเดิม เสน่ห์ของวรรณกรรมคลาสสิกคือมันจะติดอยู่กับเรา ชวนให้เรากลับมาอ่าน

พูดถึงโอกาสการอ่านหนังสือของเด็กร้อยเอ็ดวันนั้นกับวันนี้ต่างกันแค่ไหน

ดีขึ้นหน่อย แต่มันก็ผ่านเวลามาหลายสิบปี ถือว่าพัฒนาช้านะ โรงเรียนในต่างจังหวัดยังขาดแคลนหนังสืออยู่ สมัยผมเป็นเด็ก ในห้องสมุดจะมีหนังสือปกแข็งตั้งอยู่ในตู้ที่ล็อกกุญแจ ปัจจุบันก็ยังไม่ค่อยมีห้องสมุดที่สมบูรณ์ เรายังเห็นครูโรงเรียนต่างๆ มาขอรับบริจาคหนังสือไปเข้าห้องสมุดโรงเรียน ทุกวันนี้ยังเป็นลักษณะนั้นอยู่ ห้องสมุดไม่เอื้อต่อการอ่านเท่าที่ควร งบประมาณมันน้อยและได้มาช้า

เราเป็นคนตัวเล็กๆ เป็นสำนักพิมพ์เล็กๆ ก็จะส่งหนังสือที่พิมพ์ไปให้สถาบันการศึกษาเดิมของตัวเอง อย่างเล่ม *เจ้าชายน้อย* ก็จะส่งให้ที่โรงเรียนมัธยม เราทำโครงการกับผู้อ่านว่าถ้าผู้อ่านซื้อหนึ่งเล่ม เราจะสมทบให้ห้องสมุดอีกหนึ่งเล่ม

เจ้าชายน้อยวรรณกรรมในดวงใจ เราก็อยากมีส่วนร่วมในวรรณกรรมที่เราชอบ เล่มนี้มีคนแปลไว้แล้ว แต่เราเห็นจุดต่าง เรายังมีประเด็นอยากจะนำเสนอซึ่งแตกต่างไปจากฉบับพิมพ์ครั้งก่อนๆ ในการจัดพิมพ์เราจึงไปเชิญท่านอาจารย์วัลยา วิวัฒน์ศร มาเป็นบรรณาธิการต้นฉบับ ในกระบวนการทำงานเราได้เรียนรู้จากทั้งนักแปลและบรรณาธิการต้นฉบับอีกเยอะเลย ด้วยตัวภาษาเขาเขียนมาใน

ภาษากวี ดังนั้นคำเล็กคำน้อยจึงมองเพียงผิวเผินไม่ได้ ต้องมองด้วยความลึกซึ้ง

การดึงคนรุ่นใหม่ให้มาสนใจงานวรรณกรรมคลาสสิก ถือเป็นอีกโจทย์หนึ่งของสำนักพิมพ์อ่าน ๑๐๑ เลยไหม

ใช่ครับ โจทย์ของสำนักพิมพ์คือเราพิมพ์งานเก่าอาจจะพูดได้ว่าล้าสมัยด้วยซ้ำ ไม่ว่าผ่านมา 70-80 ปี หรือเป็นร้อยปี ผู้อ่านรุ่นเก่าๆ เขาซื้ออยู่แล้ว แต่เราพยายามจะสื่อสารกับผู้อ่านรุ่นใหม่ พยายามเชื่อมโยงผลักดันให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่ เราพิถีพิถันเรื่องการออกแบบปกหนังสือมาก ใช้เวลาออกแบบนาน เราจะติดต่อกับผู้ออกแบบปกล่วงหน้าและใช้เวลาทำงานร่วมกันนาน 3-5 เดือน โชคดีที่ไม่ต้องบรีฟให้ผู้ออกแบบปก เขาจะขอหนังสือไปอ่านแล้วตีความเอง

ผมมองว่าการบรีฟ คือการวางกรอบความคิดของบรรณาธิการ และของผู้แปล ซึ่งมันจะตีกรอบศิลปินไปส่วนหนึ่ง ถ้าผู้ออกแบบสนใจอ่านและตีความเองก็ยิ่งเข้าทางเรา แต่วิธีนี้ก็ต้องให้เวลาเขานานกว่าปกติ และต้องปรับเปลี่ยนแผนให้สอดคล้องกัน

แล้วรสนิยมการอ่านวรรณกรรมคลาสสิกล่ะ ถ้าเทียบสมัยนี้กับเมื่อก่อนเปลี่ยนไปอย่างไรบ้าง

การพิมพ์วรรณกรรมคลาสสิกมีมาตลอดอยู่แล้ว แต่ผู้อ่านไม่ใช่กลุ่มใหญ่ สำนักพิมพ์ที่ตีพิมพ์วรรณกรรมคลาสสิกก็อยู่ไม่ได้ และล้มหายตายจากไปเรื่อยๆ ซึ่งเป็นความท้าทายของเรา มันมีบทเรียนให้เห็น มันท้าทายเราว่าทำอย่างไรจะอยู่ได้ สำนักพิมพ์อ่าน ๑๐๑ ก็ยังต้องแก้โจทย์ต่อไป

ปัจจุบันกลุ่มผู้อ่านวรรณกรรมคลาสสิกยังขยายตัวอยู่ แต่ต้องใช้เวลา กระแสที่ช่วยเสริมช่วยดึงให้คนรุ่นใหม่อ่านคือ ไอดอลเกาหลีที่แนะนำรีวิวหนังสือต่างๆ เช่น จินยอง (Jinyoung) แนะนำหนังสือเล่มโปรด แล้วแฟนคลับชาวไทยจะซื้อตาม นี่เป็นปรากฏการณ์ที่ดีที่ไอดอลเชื่อมโยงกับวรรณกรรม ช่วยทำให้หนังสือเรื่องนั้นๆ ขายดี

กดดันไหมกับความคาดหวังของผู้อ่านที่มีต่อวรรณกรรมคลาสสิก

ไม่กดดัน ผมว่าเป็นปกติอยู่แล้วที่ผู้อ่านจะคาดหวังหนังสือดีๆ ยิ่งเราเลือกงานวรรณกรรมที่มีความซับซ้อน เราก็ต้องใช้ความรู้ความสามารถทั้งหมดทำงานออกมาให้สมบูรณ์มากที่สุด ความคาดหวังของผู้อ่านไม่ได้เป็นแรงกดดันของผมหรือของสำนักพิมพ์ เราบริหารจัดการเวลาที่เรามี ทรัพยากรที่เรามี เพื่อที่จะให้งานออกมาดีที่สุดเท่าที่เราสามารถทำได้

แสดงว่ามีฐานผู้อ่านแน่นแล้ว จึงไม่กังวล

ด้วยความที่เราเป็นผู้อ่านมาก่อน ความคาดหวังต่องานของสำนักพิมพ์ก็จะประมาณนี้แหละ เป็นเรื่องธรรมดาที่เราจะคาดหวังสิ่งที่ดี ซื้อของก็อยากได้ของดี และพอเราปรับบทบาทมาเป็นผู้ผลิต เราก็ผลิตของที่ดีมีคุณภาพออกมา ส่วนหนึ่งคือเราเปิดกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อ่าน เคยมีผู้อ่านมาแจ้งว่าเล่มนี้เนื้อในกระดาษไม่ค่อยดี เราก็ปรับ จะใช้วิธีการทำงานแบบค่อยๆ ปรับเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ยังไม่มีสูตรตายตัว แค่ต้องเรียนรู้หน้างานต่อไป

อะไรคือความฝันของสำนักพิมพ์อ่าน ๑๐๑

อยากเพิ่มความหลากหลายทั้งแนวทางและเนื้อหาหนังสือในประเทศไทย แต่มันก็มีข้อจำกัดว่าเราเป็นคนตัวเล็กๆ ทุนน้อย เราทำเท่าที่เราทำได้

> **“เรารู้สึกว่าในเมืองไทยการทำงานวรรณกรรมแปลคือ การดิ้นรนของคนตัวเล็กๆ การเปลี่ยนแปลงอะไรสักอย่างมักจะเริ่มจากคนตัวเล็กๆ ดิ้นรนทำขึ้นมาเองก่อน ไม่ค่อยมีหน่วยงานหรือองค์กรไหนมาสนับสนุน เว้นแต่ว่าทำมาสักระยะหนึ่ง มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ ก็อาจจะได้รับการช่วยเหลือทีหลัง แต่ตอนเริ่มต้นทุกคนก็ลองผิดลองถูกเอง เจ็บตัวเอง”**

อยากเห็นอะไรในสังคมผู้อ่าน

ในมุมของสำนักพิมพ์อ่าน ๑๐๑ อยากให้หนังสือที่เราทำมันไปถึงมือผู้อ่านให้มากขึ้น ผมว่าตัวแปรที่มีผลต่อกำลังซื้อก็คือสภาวะเศรษฐกิจ ถ้ามีการบริหารจัดการที่ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น ก็คิดว่ามีโอกาสที่หนังสือดีๆ จะไปอยู่ในมือผู้อ่านได้มากขึ้น หนังสือไม่ใช่ซื้อแล้วอ่านทันที แต่จะมีลักษณะที่ว่าซื้อไปเก็บไว้เพื่อรอเวลาที่เหมาะสม รอจังหวะชีวิต หรือรออารมณ์ที่จะอ่าน ที่ผ่านมาเศรษฐกิจตกต่ำ ผู้อ่านเลยต้องกันเงินไว้ซื้อสิ่งที่จำเป็นมากกว่า

สิ่งใดที่เรียกได้ว่าเป็นรางวัลจากการทำงาน

รางวัลในการทำงานของผมก็คือการตรวจงาน จะมีความสุขในขณะที่ทำงาน เจอปัญหา แล้วเราแก้ปัญหาให้มันสำเร็จลุล่วงได้ มันมีความอิ่มใจอยู่บ้างในฐานะที่เราเป็นส่วนหนึ่งในการนำเสนอหนังสือดีๆ กับผู้อ่าน

สำหรับคุณ หัวใจของงานแปลคืออะไร

คิดว่าต้องเข้าให้ถึงสารที่ผู้เขียนต้องการสื่อ ยิ่งเป็นวรรณกรรมคลาสสิกของนักเขียนรางวัลโนเบลจะค่อนข้างยากและซับซ้อน กระบวนการของสำนักพิมพ์อ่าน ๑๐๑ คือเลือกนักแปลที่เราเชื่อมั่นว่าสามารถเข้าถึงตัวงานได้ งานที่เลือกมาเป็นงานที่เราเชื่อมั่นว่าผู้แปลใช้เวลาทุ่มเทกับมันเต็มที่และมีคณะกรรมการตรวจกลั่นกรองมาระดับหนึ่งแล้ว

ยกตัวอย่างตอนจัดพิมพ์เรื่อง *เพลงรำลึกบาป (La Symphonie Pastorale)* งานนักเขียนโนเบล อ็องเดร ฌีด (Andre Gide) ซึ่งอาจารย์อำพรรณ โอตระกูล แปลไว้เมื่อเกือบสามสิบปีก่อน เดิมทีไม่คิดว่าจะมีอะไรต่อเนื่อง แต่พอทำแล้วก็รู้สึกว่าอยากพิมพ์เล่มอื่นๆ ของเขา ชอบความขบถ ชอบที่เขาตั้งคำถามกับสังคมที่เขาอยู่ ก็เลยลองศึกษาเล่มอื่นๆ กับอาจารย์อำพรรณ ก็เกิดการแนะนำจนได้พิมพ์อีกเล่มคือ *มโนธรรมกลับด้าน (L'Immoraliste)* ซึ่งเป็นการแปลใหม่ จัดพิมพ์ใหม่ ผู้แปลไปเชิญอาจารย์ปณิธิ หุ่นแสวง ซึ่งเป็นครูของผู้แปลอีกทีมาเป็นบรรณาธิการต้นฉบับ ช่วยกลั่นกรองให้งานสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ทำงานกับนักเขียนนักแปลหลากหลาย ความท้าทายอยู่ตรงไหน

ความยากอยู่ที่เราเป็นสำนักพิมพ์เล็กๆ โนเนมก็มีความกลัวเวลาเราไปติดต่อต้นฉบับ ซึ่งต้นฉบับที่เราติดต่อเป็นของครูบาอาจารย์นักแปลที่คุณวุฒิสูง ช่วงแรกเราก็กังวลว่าท่านจะยอมให้เราเป็นผู้จัดพิมพ์ไหม จะไว้วางใจเราไหม นี่คือความเกร็งในช่วงแรก แต่พอมีผู้แปลที่ไว้วางใจและงานที่ทำออกมาเราก็ตั้งใจทำ ไม่ได้สุกเอาเผากิน เชื่อว่าคุณภาพงานที่ผ่านมามันช่วยส่งเสริม เมื่อเราไปติดต่อผู้แปลท่านใหม่ ท่านเคยเห็นผลงานเราแล้วก็เลยอนุญาต ให้ความไว้วางใจจัดการผลงานของท่าน

มองพฤติกรรมคนอ่านทุกวันนี้อย่างไร แล้วสำนักพิมพ์ต้องปรับตัวตามอย่างไรบ้างในยุคดิจิทัล

สื่อโซเชียลก็แย่งเวลาผู้อ่านไปบ้าง แต่เรื่องยอดขายที่ตกก็เพราะปัญหาเศรษฐกิจมากกว่า ผมว่าสักพักคนอ่านจะเริ่มเหนื่อย โซเชียลมันทำให้เราวิ่งตามเรื่องนั้นเรื่องนี้ไม่ได้หยุด การอ่านเหมือนการเดินช้าๆ ชมวิวไปเรื่อยๆ ผมคิดว่าคนใช้โซเชียลจะมีวิธีการจัดการตัวเองกับโซเชียลได้มากขึ้น แรกๆ อาจจะจมอยู่กับโลกโซเชียล ต่อไปอาจจะบริหารเวลาได้ดีขึ้น

อยากฝากอะไรถึงนักแปลรุ่นใหม่บ้างไหม

ต้องอ่านหนังสือให้มากขึ้น สะสมคลังคำให้มากขึ้น ยกตัวอย่างนักแปลระดับครูบาอาจารย์ที่แปลงานมา 30-40 ปี ท่านจะเรียนรู้ตลอดเวลาเพื่อสะสมคลังคำ เวลาแปลจะได้หยิบคำเหล่านั้นมาใช้ ทำให้งานสละสลวย มีวรรณศิลป์ น่าอ่าน น่าติดตาม บางท่านฝึกแต่งกลอน ถ่ายรูปวิวทิวทัศน์ เขียนกลอนบรรยาย ผู้แปลระดับนั้นยังไม่หยุดนิ่ง นักแปลรุ่นใหม่ก็ต้องสั่งสมคลังคำและผละให้ห่างจากโซเชียลบ้าง เพื่อให้ภาษาไม่เป็นภาษาปาก

อยากฝากทิ้งท้ายถึงผู้นำประเทศบ้างไหม

ผู้บริหารประเทศนี่เกี่ยวมากในการจัดการกระจายความรู้ ด้วยงบประมาณนี่ถือว่าประเทศเราไม่ได้ยากจนอะไร มันติดขัดที่การบริหารจัดการ การใช้งบประมาณของเรากลายเป็นการก่อสร้างเมกะโปรเจกต์ เช่น อาคาร สถานที่ แต่ขณะที่งบด้านการพัฒนาบุคลากรมันน้อย ดังนั้นถ้าจัดสรรงบด้านบุคลากรได้จะดีมาก อย่างเช่น บุคลากรครู งบอบรม งบเพื่อให้ครูบาอาจารย์นำมาพัฒนาหลักสูตรและใช้เวลาไปกับการสอนจริงๆ

บทสนทนากับ สุริยกานต์ พรมมงคล สำนักพิมพ์อ่าน ๑๐๑ นอกจากจะจบด้วยคำถามทิ้งท้ายให้ผู้นำประเทศได้ขบคิด ยังจุดประกายความหวังให้แก่ผู้อ่านรุ่นใหม่ๆ ว่า ในอนาคตเราจะมีทางเลือกเพิ่มในการคัดสรรหนังสือดีๆ โดยเฉพาะวรรณกรรมคลาสสิกระดับโลกไปประดับชั้นหนังสือที่บ้านมากขึ้นกว่าเดิม

นันธวรรณ ชาญประเสริฐ

แด่วรรณกรรม
และความโดดเดี่ยว

เรื่อง: วีรพงษ์ สุนทรฉัตราวัฒน์
ภาพ: นันธวรรณ์ ชาญประเสริฐ/อ่านอิตาลี

‘เห็นสภาพหนังสือแล้วคิดว่ามันคงอยู่กับคุณวีรพงษ์นานมาก’ ลายมือของ **นันธวรรณ์ ชาญประเสริฐ** ปรากฏบนแผ่นรองปกนวนิยาย *หยามเหยียด (Il disprezzo)* ของ อัลแบร์โต โมราเวีย (Alberto Moravia) นักเขียนเอกแห่งศตวรรษที่ 20 สภาพหนังสือเก่าคร่ำเกินอายุการจัดพิมพ์เหมือนคนหนุ่มที่แก่ก่อนวัย เพราะนายโมลแตนีตัวแสบผู้น่าหยามเหยียดทำให้ผู้อ่านระทึกไปกับความซับซ้อนของมนุษย์

นี่คือผลงานแปลของนันธวรรณ์ในปี 2015 ก่อนที่อภิรดา มีเดช เพื่อนร่วมกองบรรณาธิการสำนักงานจะยืมหนังสือเล่มนี้เดินทางไปท่องเที่ยวอิตาลีในช่วงฤดูร้อนของปีเดียวกับที่นวนิยายเล่มนี้ถูกเผยแพร่ในฉบับภาษาไทย โดยไลต์เฮาส์ พับลิชชิ่ง หนังสือเล่มนี้จึงเดินทางจากถนนลาดพร้าวไปยังเมืองฟลอเรนซ์ เมืองที่นันธวรรณ์ย้ายไปอาศัยตั้งแต่ปี 1999 ปัจจุบันเธอพำนักอยู่ที่เมืองแห่งนี้กับครอบครัวที่น่ารัก ประกอบด้วยสามีและลูกชายวัยรุ่น

ช่วงปลายปี 2015 สำนักพิมพ์ *อ่านอิตาลี* จัดพิมพ์บทละครคลาสสิกของ ลุยจิ ปิรันเดลโล (Luigi Pirandello) *ตัวละครทั้งหกตามหานักประพันธ์ (Sei personaggi in cerca d'autore)* ออกมาเป็นหนังสือเล่มแรกของสำนักพิมพ์อ่านอิตาลี นันธวรรณ์ เป็นผู้แปลและก่อตั้งสำนักพิมพ์ขนาดเล็กแห่งนี้

"ก่อนหน้านั้น นันแปลนิยายให้ *บทจร*, *กำมะหยี่*, *ไลต์เฮาส์*, *มติชน* และอีกหลายแห่งค่ะ" นันธวรรณ์เล่าถึงจุดกำเนิด อ่านอิตาลี ผ่านวิดีโอคอลในเดือนมกราคม 2023 อากาศต้นปีในอิตาลีหนาวทารุณ แต่คู่สนทนาของเธอนั่งอยู่ในอุณหภูมิอบอุ่นของเมืองขอนแก่น ซึ่งเป็นเมืองเกิดของเธอ ก่อนที่จะทิ้งเมืองแห่งนี้ไว้เบื้องหลังด้วยการหนีออกจากบ้านในวัย 14 ปี

อ่านอิตาลี เคยถูกใช้เป็นชื่อเพจสำหรับประชาสัมพันธ์ผลงานของนันธวรรณ์ ซึ่งจัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ต่างๆ มาก่อน แต่ เรืองเดช จันทรคีรี บรรณาธิการและผู้จัดการสำนักมาตรฐานวรรณกรรม พิมพ์จำกัด (มวจ.) ยุให้เธอตั้งสำนักพิมพ์ โดยเสนอให้ใช้ชื่อที่มีอยู่แล้วเป็นชื่อสำนักพิมพ์

"อ่านอิตาลี! เราก็ขำๆ มันจะเป็นไปได้เหรอ" ต่อมา วรงค์ หลูไพบูลย์ แห่งสำนักพิมพ์บทจร ก็เป็นอีกแรงส่งให้นันธวรรณ์ก่อตั้งสำนักพิมพ์ "หลังจากสองคนนี้บอก เราก็ลองดู"

ตัวละครทั้งหกตามหานักประพันธ์ จัดพิมพ์ในปี 2015 หลังจากนั้นนันธวรรณ์เพียงคนเดียวได้ออกตามหานักประพันธ์อิตาเลียนทั้งคลาสสิกและร่วมสมัย กระทั่ง ลุยจิ ปิรันเดลโล, อันตอนีโอ ตาบุคคี, อัลแบร์โต โมราเวีย, อุมแบร์โต เอโค, มิเลนา อากุส, เลโอนาร์โด ชัชชา, เอเลนา แฟร์รานเต, เปาโล จอร์ดาโน และ เปาโล คนเญตติ เดินทางข้ามกำแพงภาษามาสู่โลกของนักอ่านไทย

สำนักพิมพ์ขนาดเล็กแห่งนี้ทำงานข้ามประเทศ รับส่งข้อมูลกันบนอากาศ ทีมงานเกือบทั้งหมดอยู่ประเทศไทย มีเพียงนักแปลหญิงเพียงคนเดียวที่พำนักในอิตาลี แต่ราวกับว่าสำนักพิมพ์แห่งนี้ทำงานด้วยกองทัพภาคพื้นดิน

"ดูเป็นคนไม่มีอุดมคติอะไรนะคะ นันเป็นคนไปเรื่อยๆ แล้วแต่โชคชะตา" เธอบอก แต่ผมแย้งทันที

"จะพูดแบบนั้นก็ไม่ได้ครับ เพราะคุณนันเคยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ต้องการทำสิ่งดีๆ ตอบแทนประเทศอิตาลี ถ้อยคำนี้ไม่น่าจะมาจากคนที่ใช้ชีวิตไปเรื่อยๆ"

"ใช่ ตอนมาอยู่อิตาลีแรกๆ นันรู้สึกมีความสุข เพราะชีวิตก่อนหน้าที่จะมาอิตาลี เคยคิดว่าความสุขไม่มีอยู่จริง ก็เลยอยากตอบแทนประเทศที่ทำให้เรามีความสุข"

"คุณนันช่วยขยายความได้ไหมครับ ทำไมการแปลวรรณกรรมจึงเป็นสิ่งดีงามที่คุณนันเลือกทำเพื่อเป็นการตอบแทนประเทศที่มาพำนัก"

"คนในประเทศนี้บอกว่า เราเผยแพร่วัฒนธรรมของประเทศอิตาลีไปให้ประเทศอื่นได้เรียนรู้วัฒนธรรมของเขา" นันธวรรณ์ตอบคำถามด้วยการอ้างอิงคำประกาศของกระทรวงวัฒนธรรม

และการท่องเที่ยวแห่งสาธารณรัฐอิตาลี ในวาระการมอบรางวัล 'ผลงานแปลแห่งชาติ' สาขารางวัลพิเศษ ประจำปี 2019 ให้แก่เธอ

"ก่อนหน้าที่จะทำอ่านอิตาลี เราเคยปลูกผักออร์แกนิก คุณยายคนหนึ่งอยู่ละแวกบ้านถามว่าเรียนจบอะไรมา เราบอกว่าจบอักษรศาสตร์ ยายบอกว่าน่าเสียดายที่ไม่ได้ทำงานอย่างที่เรียนมา เราก็ฉุกคิด หรือเราน่าจะทำงานอะไรที่มันสร้างบางสิ่งให้ดำรงคงอยู่ อะไรที่มีส่วนสำคัญสักอย่างต่อโลกใบนี้ ก็คิดว่าคงจะเป็นงานแปลนี่แหละที่เราทำได้"

'นันธวรรณ์ ชาญประเสริฐ เป็นนักแปลงานประพันธ์อิตาลีเป็นภาษาไทยคนสำคัญที่สุดในปัจจุบัน' คือคำประกาศเกียรติยศให้แก่นันธวรรณ์ในฐานะนักแปลวรรณกรรม กระทรวงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวแห่งสาธารณรัฐอิตาลี ระบุว่า เธอ 'ทำงานแปลมาเป็นเวลาหลายปี จึงเป็น 'ทูต' ของวรรณกรรมอิตาลีในประเทศไทยอย่างแท้จริง และสมควรได้รับรางวัลสำหรับความทุ่มเทในการทำงานของเธอเป็นอย่างยิ่ง'

นันธวรรณ์บอกผมว่า รางวัลเป็นแรงกระตุ้นและพลังให้เธอต้องทำงานแปลอย่างจริงจังมากขึ้น

"แต่บอกตรงๆ นะคะ ส่วนตัวยังหาไม่เจอเลยว่าจุดมุ่งหมายของชีวิตคนคืออะไร บางทีก็เจอ บางทีก็ไม่เจอ บางทีก็ใช่ บางทีก็คิดว่าไม่ใช่ แต่การที่เราทำงานที่สร้างบางสิ่งให้ดำรงคงอยู่ อย่างน้อยก็ 20 ปี 50 ปี มันอาจจะเป็นคำตอบนั้นหรือเปล่า"

เป็นคำตอบที่ชวนให้ประหลาดใจ เพราะเธอทำงานแปลมาอย่างจริงจังและต่อเนื่องยาวนาน แต่กลับบอกว่า นี่คือการเริ่มต้น

"ช่วงนี้นันกำลังปิดต้นฉบับ 2 เล่ม เล่มหนึ่งที่กำลังแปลคือ *L' Arminuta** ผลงานของ โดนาแตลลา ดิ ปิเอตรันตอนีโอ (Donatella Di Pietrantonio) เป็นเรื่องราวของเด็กผู้หญิงฐานะยากจน เธอถูกยกให้ครอบครัวมีฐานะเป็นผู้เลี้ยงดู จนวันหนึ่งถูกส่งตัวกลับมายังครอบครัวที่ให้กำเนิด ทำให้ชีวิตของเธอพลิกผัน

"L' Arminuta เป็นภาษาถิ่นของแคว้นหนึ่งในอิตาลี ใช้เรียกเด็กที่พ่อแม่ยกให้คนอื่นเอาไปเลี้ยง แต่หากเด็กคนนี้กลับมาหาครอบครัวเดิม เด็กคนนั้นจะมีฉายาว่า L' Arminuta แปลว่า 'เด็กที่หวนคืนกลับมา' เป็นเหมือนตราติดตัว"

ผมฟังเรื่องย่อของ L' Arminuta ที่เธอกำลังแปล แล้วนึกถึงชีวิตของเด็กหญิงคนหนึ่งที่เกิดในชนชั้นล่างของเมืองขอนแก่น ตอนเด็กๆ เธอต้องทำนา ถอนกล้า ดำนา หาบกล้า ตีข้าว เลี้ยงควาย พ่อแม่แยกทางกัน แม่จึงลงประกาศหนังสือพิมพ์เพื่อหาผู้อุปการะ เธอได้ไปอยู่บ้านของใครคนหนึ่งในกรุงเทพฯ แต่เธอทะเลาะกับเด็กผู้ชายคนหนึ่งที่อยู่มาก่อน เพราะเขาชอบแกล้งเธอ

วันหนึ่งตอนขึ้นรถเมล์ไปโรงเรียนอนุบาลด้วยกันพร้อมเด็กคนอื่นๆ เธอไม่ขึ้นรถคันเดียวกับเขา เธอขึ้นรถสาย 25 เพราะจำได้ว่า รถคันนี้ผ่านปากน้ำ จากปากน้ำเธอนั่งรถสองแถวไปลงวัดตำหรุ เธอไปหาตายายคู่หนึ่งที่เธอรัก เธอไม่มีเงินจ่ายค่ารถ แต่สมัยนั้นเด็กนักเรียนไม่จำเป็นต้องจ่ายค่ารถ เธออยู่กับตายาย และพี่ๆ ซึ่งเป็นลูกๆ ของตากับยาย ต่อมาแม่ตามให้กลับ แต่เธอไม่ยอม แม่เลยต้องฝากเข้าเรียนชั้น ป.1 ที่โรงเรียนวัดตำหรุ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีความสุขที่สุดในวัยเด็ก เธอเล่นหมากเก็บกับพี่ๆ จับปูแสม ไปดูลิเกคณะสมศักดิ์ ภักดี ในตอนกลางคืน แต่พอขึ้น ป.2 ญาติฝ่ายพ่อไปรับให้กลับไปอยู่ขอนแก่น ทุกอย่างก็เปลี่ยนไป

พออายุ 14 ปี เธอจึงหนีออกจากบ้าน นั่งรถไฟจากขอนแก่นไปสมุทรปราการเพื่อไปหาพ่อ

"ตอนอ่าน L' Arminuta ครั้งแรก นันอ่านแล้ววางเลย ตอนแรกจะไม่แปล เพราะมันกระเทือน คิดว่าตัวเองทำไม่ไหวหรอก เพราะตอนที่ตัวละครเด็กผู้หญิงเข้าไปอยู่ในบ้านหลังหนึ่ง เธอต้องนอนแออัดกับพี่น้อง เด็กผู้หญิงคนนี้นอนบนฟูกเดียวกับน้องสาว แต่นอนสลับหัวกับเท้ากัน คือเอาเท้าขึ้นไปไว้บนหัวของอีกคน แล้วน้องสาวก็ฉี่รดที่นอน แม่กับพ่อก็เย็นชา เป็นเหมือนคนบ้านนอกของบ้านเราที่ไม่แสดงความรักออกมา พอเราอ่านนิยายเรื่องนี้ ความรู้สึกในตอนเด็กก็กลับมา วางหนังสือเล่มนี้ทันที ตอนนั้นคิดว่าจะไม่ทำเล่มนี้ แต่พอผ่านไปสักระยะ ก็ตัดสินใจแปลหนังสือเล่มนี้โดยไม่ใช้ความรู้สึก เห็นตัวอักษรแล้วก็แปลไปตามนั้น พยายาม keep distance"

* หนังสือ *ลาร์มินูตา* แปลและจัดพิมพ์แล้วโดยสำนักพิมพ์อ่านอิตาลี

"คุณนันเคยให้สัมภาษณ์ว่า เมื่อก่อนคิดว่าความสุขไม่มีอยู่จริง พอจะเล่าถึงชีวิตช่วงนั้นได้ไหมครับ"

"แล้วคุณรู้สึกไหมคะ ว่ามันมีอยู่...ตอนที่เรียนมหาวิทยาลัย เราโดดเดี่ยว ไม่มีใคร ไม่มีความสุข เหงา และเคว้งคว้าง"

หลังจากนั่งรถไฟไปหาพ่อที่สมุทรปราการ เธอจำต้องกลับไปขอนแก่นอีกครั้ง แต่ก็ออกจากโรงเรียนตอน ม.4 ไปทำงานเป็นคนรับใช้ที่ระยอง ต่อมาก็ลาออกไปอาศัยอยู่กับพ่อ และได้เข้าเรียนต่อที่โรงเรียนจนจบ ม.6 เอ็นทรานซ์เข้าคณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

"เอ็นท์เข้าคณะเกษตร เพราะดูหนังเรื่อง *บุญชูผู้น่ารัก* สันติสุข (สันติสุข พรหมศิริ) กับ จินตหรา (จินตหรา สุขพัฒน์) แสดงก็เลยเลือกคณะเกษตร" เธอหัวเราะให้ความทรงจำรสขม เพราะเรามองอดีตจากมุมมองของปัจจุบัน

"ช่วงปิดเทอม เราได้อ่านหนังสือ *The Old Man and the Sea* ฉบับแปลของ อาจารย์วิทย์ ศิวะศริยานนท์ (ผลงานของ เออร์เนสต์ เฮมิงเวย์ (Ernest Hemingway) ใช้ชื่อภาษาไทยว่า *เฒ่าผจญทะเล*) ซึ่งแปลดีมาก เราชอบมาก อ่านแล้วมีกำลังใจ หนังสือเล่มนี้ให้พลังกับชีวิตมาก จากนั้นก็ไปหาฉบับภาษาอังกฤษมาอ่าน หนังสือเล่มนี้ทำให้อยากเขียนหนังสือ ทำให้อยากแปลหนังสือ ปีต่อมาก็เลยเลือกคณะอักษรศาสตร์ The Old Man and the Sea เป็นหนังสือเปลี่ยนชีวิตค่ะ"

ผมเข้าใจแล้วว่า ทำไมเธอเลือกตัวละครอย่างตาเฒ่าซานติเอโก ใน เฒ่าผจญทะเล ให้เป็นตัวละครที่น่าจดจำในโลกวรรณกรรม ตอนนั้นผมสัมภาษณ์เธอลงในเว็บไซต์ *WAY* นันธวรรณ์ขุดลึกลงไปในหัวใจตาเฒ่าซานติเอโกให้ผมฟังอีกครั้ง จนมองเห็นเธอนั่งคุดคู้ในความโดดเดี่ยวแต่สง่างามของตาเฒ่าผจญทะเล

> **"ตาเฒ่าซานติเอโกโดดเดี่ยวมากเลยนะ เขาอยู่คนเดียว ก่อนจะออกทะเล เขากินแค่กาแฟถ้วยเดียว แล้วก็ไม่ได้บ่นอะไรเลย การที่เขาไม่โวยวายไม่ฟูมฟายทำให้เรามีพลัง เขาตื่นเช้ามืดออกไปหาปลา ต่อสู้เพียงลำพังกับปลาในทะเล แต่กลับไม่รู้สึกโดดเดี่ยว ชอบวิธีที่เขาเผชิญสิ่งต่างๆ อย่างสงบ ไม่ฟูมฟาย สิ่งนี้ทำให้เรามีพลัง"**

ปีถัดมา นันธวรรณ์ย้ายไปเรียนสาขาวิชาภาษาอิตาเลียน คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เธอเลือกอธิบายเส้นทางชีวิตของตัวเองผ่านตัวละครในนวนิยายที่เธอแปล

"คุณได้อ่าน *พยานไม่รู้เห็น (Testimone inconsapevole)* แล้วใช่ไหมคะ กุยโด แกวร์เรียรี (ตัวเอกของเรื่อง) บอกว่า ถ้าเขาบอกว่าเลือกเป็นทนายเพราะอยากต่อสู้กับโจรผู้ร้ายก็เหมือนเป็นการโกหก โชคชะตาต่างหากที่ทำให้เราเป็นเราในทุกวันนี้ค่ะ

"ตอนนั้นเด็กเรียนดีจะเลือกเรียนภาษาญี่ปุ่น เพราะจบมาได้งานดี เป็นที่ต้องการของตลาด แต่อาจารย์ที่สอนเคร่งครัดมาก ถ้าไม่ทำงานส่งจะใช้ไม้ตีข้อมือ เราไม่ชอบให้ใครบงการชีวิต ก็เลยเลือกภาควิชาอิตาเลียน เพราะชอบงานศิลปะของอิตาลีและภาพวาดของราฟาเอล (Raphael)"

นันธวรรณ์ เริ่มต้นทำงานแปลตั้งแต่เรียนชั้นปีที่ 1 ตั้งแต่ยังไม่ย้ายมาเรียนที่คณะอักษรศาสตร์ แต่พอมาเรียนคณะอักษรศาสตร์ เธอเริ่มมองหาลู่ทางที่จะนำผลงานไปตีพิมพ์ตามหน้านิตยสาร

"เราไปดูที่แผงหนังสือ เปิดนิตยสารดูว่ามีเล่มไหนลงเรื่องแปลบ้าง เราเห็น *ลลนา* จึงลองส่งวรรณกรรมเยาวชนไปให้พิจารณา ลลนา ลงให้ทั้ง 2 ตอน ให้ค่าเรื่องละ 2,000 บาท ซึ่งเยอะมาก เราดีใจมาก ได้ตั้ง 4,000 บาท ตอนนั้นคุณนันทวัน หยุ่น เป็นบรรณาธิการค่ะ"

จากนั้น เธอทำงานแปลอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เรียนมหาวิทยาลัยกระทั่งทำงานที่บริษัทขายสปอตไลต์และสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย เธอซื้อหนังสือวรรณกรรมภาษาอังกฤษจากร้านหนังสือบนถนนสุรวงศ์ บางเล่มสั่งซื้อจาก Amazon แต่นันธวรรณ์บอกว่า หัวใจของการแปลวรรณกรรมไม่ใช่ภาษาอังกฤษ หรือภาษาอิตาเลียน แต่เป็นการใช้ภาษาไทย

"การอ่านหนังสือภาษาต่างประเทศ ไม่ได้ทำให้เราแปลหนังสือได้เสมอไปนะคะ แต่เป็นการอ่านหนังสือภาษาไทย ช่วงนั้นเราอ่าน *ช่อการะเกด* อ่านเรื่องสั้น *สะพานขาด* ของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ แล้วชอบมากเลย รวมถึงนักเขียนหลายๆ คนในช่อการะเกด ต้องบอกว่าหนังสือเล่มนี้มีส่วนมากในการทำให้เราเป็นเราทุกวันนี้ เพราะเราอ่านแบบจริงจังมาก เหมือนเราหลุดเข้าไปในนั้น เราจมเข้าไปในภาษา แล้วติดอยู่ในรสของถ้อยคำ จนกระทั่ง

ทำให้เราเป็นเราอย่างทุกวันนี้”

ช่วงแรกของการแปล เธอแปลงานวรรณกรรมจากภาษาอังกฤษ แปลผลงานของ เออร์เนสต์ เฮมิงเวย์, มาร์กาเร็ต แอ็ตวูด, เคท โชแปง, แคทเธอรีน แมนส์ฟิลด์, ออสการ์ ไวลด์, จอห์น สไตน์เบ็ก, ดอริส เลสซิง, อันตอน เชคอฟ และนักประพันธ์ชั้นเอกของโลกอีกมากมาย

“เราทำงานแปลมาอย่างสม่ำเสมอค่ะ แต่ตอนทำงานที่สภาอุตสาหกรรม เรารู้สึกว่ากำลังเสียเวลาในชีวิตเพื่ออะไร แปลกดีเนาะ บางคนก็พอใจกับการทำงาน โดยไม่จำเป็นต้องตั้งคำถามมากมายกับชีวิต แค่ไปทำงานเพื่อให้ได้ค่าตอบแทน ซึ่งไม่ใช่เรื่องผิด แต่เราทำแบบนั้นไม่ได้ เรารู้สึกว่ากำลังทำสิ่งนี้เพื่ออะไร พอกลับบ้านเปิดคอมพิวเตอร์แปลหนังสือ รู้สึกว่านี่คือสิ่งที่เราต้องทำ นี่คืองานของเรา นี่คือชีวิตของเรา”

การแปลวรรณกรรม คือ ความสุขเดียวของชีวิต เธอเหงา โดดเดี่ยว ไม่มีใคร เคว้งคว้าง และไม่อยากมีชีวิต เหมือนตัวละครในนวนิยายที่เธอแปล

“แต่ความโดดเดี่ยวทำให้อินกับวรรณกรรม” เธอบอกเหมือนเผยความลับ “เคยไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาว่าเราไม่มีความสุข เหงา โดดเดี่ยว มีความทุกข์ อาจารย์ก็สอนว่า นี่คือผลกำไรของชีวิต ถ้าเราไม่เคยเจ็บปวด เราจะอ่านบทกวีได้ไม่ลึกซึ้ง ถ้าเราไม่เคยเหงา เราจะไม่เข้าใจบทกวีที่เราอ่าน เราจะต้องดิ่งลงไปในอีกด้านหนึ่งของชีวิต เราจึงจะอ่านงานบางประเภทแล้วซาบซึ้ง”

วรรณกรรม คือ ความสุขเดียวของชีวิต ส่วนชีวิตในด้านอื่นๆ ล้วนจมอยู่ในความทุกข์ ที่นี่ไม่ใช่บ้านของเธอ เพราะบ้านคือ จำนวนของความสัมพันธ์ที่สามารถนับได้และอยู่รายรอบเรา การอยู่โดดเดี่ยว คือ จำนวนเฉพาะ จำนวนเฉพาะสามารถหารด้วย 1 และตัวมันเองเท่านั้น นี่คือเงื่อนไขที่ทำให้จำนวนเฉพาะแตกต่างไปจากตัวเลขในลำดับจำนวนต่างๆ ตามที่ เปาโล จอร์ดาโน (Paolo Giordano) ใช้ ‘จำนวนเฉพาะ’ เป็นเมตาฟอร์ อธิบายตัวละครในนวนิยาย *ความโดดเดี่ยวของจำนวนเฉพาะ (La solitudine dei numeri primi)* นวนิยายที่นันธวรรณ์แปลและรักมัน

“จริงๆ แล้ว ตอนที่ทำงานอยู่สภาอุตสาหกรรมก็พยายามหาลู่ทางไปเรียนต่อ แต่เราไม่มีเงิน เราไม่พอใจกับชีวิตที่เป็นอยู่ขณะนั้น ตอนนั้นมีโปรแกรมแชต ICQ เราก็แชตพูดคุยทำความรู้จัก

กับผู้คนและฝึกภาษา ตอนนั้นเองสามีก็ทักมา

“ตอนนั้นเราแชตคุยไปหมดทุกคน เขาทักมา เราก็ตอบ พอมาอีกวัน เขาทักมา แต่เราจำคนผิด (หัวเราะ) ปรากฏว่าเขาเอาจริง เขาอยากมีแฟน แต่ไม่อยากได้คนอิตาลี ตอนนั้นเราคิดว่ามันเป็นพลังของคนสองคนที่จูนเข้าหากัน เขามาหาเราที่เมืองไทย บวกกับการที่เราไม่อยากจะอยู่ที่เมืองไทยอยู่แล้ว เราก็เลยไปกับเขา”

“เหมือนมัตเตียกับอลิเชใน ความโดดเดี่ยวของจำนวนเฉพาะ” ผมรู้สึกแบบนั้น แต่เป็นมัตเตียกับอลิเชในเวอร์ชันสมหวัง

“พอเราสองคนอยู่ด้วยกัน ไม่เคยมีปัญหาอะไรเลย เหมือนมาเติมเต็มให้กัน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาเราก็รู้สึกว่าความสุขมีอยู่จริง” เมื่อเธอเล่าถึงตรงนี้ก็ทำให้ผมรู้สึกเหมือนมีผีเสื้อนับพันตัวกระพือปีกบินอยู่ในท้อง

“มีเรื่องอะไรไปเขียนบ้างไหมคะ นันพูดอะไรไม่ฉะฉานเอาซะเลย” เธอแสดงความกังวลหลังการสัมภาษณ์

“ผมรู้สึกสนุกที่ได้คุยกับคุณนันในวันนี้ครับ คงเหมือนกับวันที่คุณนันได้รับพลังจากตาเฒ่าซานติเอโก ใน The Old Man and the Sea ผมมีเรื่องเขียนแน่นอนครับ”

วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์

กับของสะสมของบรรณาธิการ

เรื่องและภาพ: วีรพงษ์ สุนทรฉัตราวัฒน์

"คุณรู้ไหม ยิ่งแก่ยิ่งต้องทำงาน แล้วคุณจะเป็นหนุ่มสาว ถ้าอายุมากแล้วรู้สึกว่าพอแล้ว อะไรๆ ฉันก็รู้แล้ว ดวงตาไม่คึกคัก ไม่มีชีวิตชีวา ผมก็ยังเห็นอาจารย์รตยา จันทรเทียร อดีตประธานมูลนิธิสืบฯ เดินขึ้นดอยเชียงดาวอยู่เลย ท่านอายุ 91 แล้วนะครับ"

วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ ในวัย 63 ปียังคงเดินทางทำงานอย่างต่อเนื่อง เขามีหนังสือกว่า 30 เล่ม ปัจจุบันเป็นคอลัมนิสต์ให้กับเว็บไซต์ *The101.world* และ *The Cloud* ตลอดเส้นทางการทำงาน เขาได้รับการยอมรับจากผู้อ่านและสถาบันต่างๆ เขาได้รับรางวัลคุณนิลวรรณ ปิ่นทอง และรางวัลศรีบูรพา รางวัลแรกในฐานะบรรณาธิการผู้มีผลงานดีเด่น รางวัลหลังในฐานะนักเขียนผู้มีผลงานทรงคุณค่า

แสงแดดยามบ่ายในวันที่ 3 ของเดือนมกราคม คือของขวัญจากฤดูหนาว เก้าอี้โยกสีฟ้าพาสเทลสองตัววางอยู่หน้าสระน้ำตรงชานบ้าน จำนวนเก้าอี้บอกเล่าชีวิตของคน เขาใช้ชีวิตร่วมกับ ดร.สรณรัชฎ์ กาญจนะวณิชย์ นักเขียน นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม ผู้เป็นเหมือน companion ของเขา เบื้องหน้าไกลลิบคือ ดอยหลวงเชียงดาว ตั้งตระหง่านและเก็บงำความทรงจำของเวลา

ขาตั้งกล้องวางอยู่ตามจุดต่างๆ ภายในบ้านของฟรีแลนซ์วัยหลังเกษียณผู้นี้ ราวกับบ้านคือสนามการทำงาน วันชัยเริ่มต้นบทบาทใหม่หลังถูกปลดจากตำแหน่งผู้อำนวยการฝ่ายข่าว สถานีโทรทัศน์พีพีทีวี เมื่อหลายปีก่อน ด้วยการกำกับภาพยนตร์สารคดีเรื่อง *Unfriend Elephants*

"ไม่รู้ใครอันเฟรนด์ใคร" วันชัยหยอกล้อชื่อหนังสารคดีของตัวเอง "ผมใช้เวลาถ่ายประมาณ 2 ปี ได้ออกอากาศที่เกาหลีและไทยไปแล้ว ตอนนี้ก็อาจจะมีโอกาสไปฉายทั่วโลก โปรเจกต์นี้เป็นของเกาหลีที่ตั้งใจขายไปทั่วโลก" นอกจากภาพยนตร์สารคดีเรื่องนี้ เขายังเป็นโปรดิวเซอร์ให้หนังสารคดีชุด *อ่านป่ากับหมอหม่อง* อีกด้วย

จุดเริ่มต้นในวิชาชีพสื่อมวลชนของวันชัย คือการเป็นพนักงานระดับปฏิบัติงานในตอนที่ยังเรียนมหาวิทยาลัยชั้นปีที่ 4 วันชัยเริ่มงานพาร์ตไทม์ในกองบรรณาธิการวารสาร *เมืองโบราณ* "ตอนนั้นผมตรวจเพลต ส่งเพลตไปโรงพิมพ์" จากนั้นสำนักพิมพ์เมืองโบราณ วางแผนจะออกหนังสือหัวใหม่ ที่ในเวลาต่อมาจะมีชีวิตยืนยาวตราบถึงวันที่คนอ่านนิตยสารน้อยลง

"สำนักพิมพ์เมืองโบราณ อยากจะทำนิตยสารคล้ายๆ *National Geographic* มีเนื้อหาสาระภาพสวย รูปเล่มดี เขียนสนุก ผมยังจำได้ตอนที่พวกเราประชุมเพื่อตั้งชื่อหนังสือเล่มนี้ ตอนนั้นมีกัน 5 คน พี่สุชาดา จักรพิสุทธิ์ เป็นบรรณาธิการคนแรก ตอนนั้นผมเสนอชื่อ Image ตอนนั้นนิตยสาร *Image* ยังไม่เกิดนะ สุดท้ายที่ประชุมเลือกชื่อ *สารคดี*"

ระหว่างปี 2533-2553 วันชัยมีบทบาทเป็นบรรณาธิการบริหารนิตยสารสารคดี เขียนสารคดีขนาดยาวตีพิมพ์ไม่น้อยกว่า 100 ชิ้น นิตยสารสารคดีได้รับการยอมรับจากคนอ่าน โดยเฉพาะเรื่องความถูกต้องของข้อมูล

นิตยสารสารคดี ฉบับที่ 1 ตีพิมพ์เดือนกุมภาพันธ์ 2528 หน้าปกเป็นเส้นสายของแสงพลุสว่างกลางความมืด เรื่องหลักที่นิตยสารสารคดีฉบับแรกนำเสนอคือ เรื่องราวของวัวชน บทสัมภาษณ์ใหญ่ประจำเล่มเป็นการสัมภาษณ์ บรรจง โกศัลวัฒน์ ในฐานะผู้สร้างภาพยนตร์สารคดี และที่ซวนเซอร์ไพรส์คือ คอลัมน์สารคดีภาพโดย เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

"เราถ่ายรูปพลุขึ้นปก เหมือนเป็นการเอาฤกษ์เอาชัย แต่มันขายไม่ได้" วันชัยเล่าถึงปกแรกของสารคดี "ก็เลยต้องทำอะไรที่คนอื่นไม่ทำ เราพยายามคิดตลอดว่าจะทำอะไรที่โดดเด่น"

กระทั่งเดือนตุลาคมของปีถัดมา สารคดี ฉบับที่ 20 มอบพื้นที่หน้าปกให้แก่ใบหน้าของ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ คำพาดปกฉบับนั้นคือ 'คิดถึงอาจารย์ป๋วย' การพูดถึงและคิดถึง ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ในปี 2529 เป็นเรื่องที่ต้องออกแรงใช้ความกล้าหาญที่จะคิดถึง

"ตอนนั้นครบรอบ 10 ปี อาจารย์ป๋วยลี้ภัยออกนอกประเทศหลัง 6 ตุลา 2519 พวกเราคิดกันว่าเอาวะ ไม่มีใครกล้าทำ กูทำแม่ง! สารคดีฉบับนั้นเป็นข้อเขียนที่เขียนจากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้คนแวดล้อมอาจารย์ป๋วย แต่เราไม่ได้ไปอังกฤษนะครับ เราได้รูปอาจารย์ป๋วยจาก ไมตรี อึ๊งภากรณ์ ลูกชายของอาจารย์ป๋วยที่เราสนิทกันมาก ปรากฏว่าขายเกลี้ยงเลย เพราะเป็นสิ่งที่คนอื่นไม่กล้าทำ ก็เลยเป็นปรากฏการณ์"

วันชัยเล่าถึงจุดหักเหครั้งสำคัญในการค้นพบบุคลิกพิเศษของสารคดี ก่อนจะถามผมว่า "แล้วคุณจดจำ สารคดี ได้จากเล่มไหน"

"สารคดี ฉบับครบรอบ 20 ปี 6 ตุลา ครับ ผมจำได้ว่าเป็นเล่มที่ตัวละครทั้งสองฝ่ายมาพบกันบนหน้ากระดาษ"

"เล่มนั้นโดนด่าฉิบหายเลย" เขาหัวเราะ "โดนถล่มถ้าทุกวันนี้ก็คือโดนทัวร์ลง ในตอนนั้น 6 ตุลา เป็นประวัติศาสตร์ที่ทุกฝ่ายอยากลืม มันเจ็บปวดมาก ฝ่ายปราบปรามก็กลัว ฝ่ายที่ถูกปราบก็เจ็บปวดเกินจะพูดถึง ตอนทำก็สัมภาษณ์ทุกฝ่ายนะ ตั้งแต่กระทิงแดง ฝ่ายซ้าย ฝ่ายขวา พี่ธงชัย (ธงชัย วินิจจะกูล) พอหนังสือออก คนอ่านที่ทรงอิทธิพลในสังคมก็ด่าเราว่า ที่ผ่านมา สารคดี ก็ทำเรื่องดีๆ มาตลอดนะ อยากจะทำเรื่องเลวๆ รึยังไง"

หลังจากเราคุยกันถึงรายละเอียดในนิตยสารสารคดี ก็ทำให้ความทรงจำของผมที่มีต่อนิตยสารเล่มนี้หวนกลับมา ผมจำได้ว่าลักษณะเด่นอีกอย่างของการนำเสนอ คือการวางข้อเท็จจริงของคู่ขัดแย้งให้คนอ่านตัดสินด้วยตัวเอง

"ให้คนอ่านตัดสินเอง เพราะสื่อทำหน้าที่เป็นเมสเซนเจอร์ เราไม่ได้รู้ดีไปเสียหมด เราทำหน้าที่นำ 'ข้อเท็จจริง' ของวันนั้นนะครับ ไม่ใช่ 'ความจริง' มานำเสนอ วันนี้สังคมแต่ละฝ่ายเขามองเรื่องนี้อย่างไร เราพยายามบอกเสมอว่า สิ่งนี้ไม่ใช่สัจธรรม"

ผมชวนเขาย้อนกลับไปยัง สารคดี ฉบับ 20 ปี 6 ตุลาฯ อีกครั้ง เพื่อถามบรรณาธิการในตอนนั้นว่าเขามีวิธีอย่างไรจึงสามารถชวนให้คู่ขัดแย้งในประวัติศาสตร์บาดแผล ยอมเปิดใจเล่าถึงฝันร้ายอีกครั้ง ทั้งฝ่ายผู้กระทำและฝ่ายถูกกระทำ

"เขามองว่า สารคดี เป็นสื่อที่น่าเชื่อถือ และเป็นช่องทางให้เขาได้พูดบ้าง หลังจากที่ไม่เคยพูดมาก่อน อย่างน้อยเขาก็มีสิทธิ์พูด จริงไม่จริง...ไม่รู้นะ แต่เราเปิดโอกาสให้เขาพูด คนอ่านตัดสินเอง แต่บางคนก็ไม่พูด ไม่ยอมให้สัมภาษณ์ อยากให้สังคมลืมไป แต่บางคนก็อยากย้ำในสิ่งที่เขาเชื่อ"

สังคมไทยในปี 2566 ย่อมแตกต่างไปจากสังคมไทยในปี 2539 เรามีช่องทางการสื่อสารมากขึ้น และเฉพาะเจาะจงมากขึ้น ใครๆ ก็สามารถเป็นสื่อได้ พฤติกรรมการบริโภคสื่อเปลี่ยนไป ผมชวนเขาคุยเรื่องบทบาทการเป็น เมสเซนเจอร์ ของสื่อ ว่ายังคงฟังก์ชันอยู่ไหมในสังคมร่วมสมัย

> **"ตอนที่ทำทีวี ไม่ว่าจะเป็น พีพีทีวี หรือ ไทยพีบีเอส ผมพูดกับนักข่าวเสมอว่า เราทำหน้าที่เป็นเมสเซนเจอร์ เราเอาข้อมูล ณ วันนี้ไปบอก ไม่ได้แปลว่าสิ่งที่เราเชื่อจะเป็นความจริงแท้ เราชี้นำสังคมไม่ได้ เพราะทุกคนมีเสรีภาพในการเลือกที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อ เราก็แค่เอา fact ไปบอกให้เขาตัดสินเอง ยิ่งเราชี้นำสังคมเท่าไร เราก็ขาดความน่าเชื่อถือมากขึ้นเท่านั้น เพราะหัวใจสำคัญที่สุดของการเป็นสื่อ คือความน่าเชื่อถือ ความน่าเชื่อถือเป็นเกราะคุ้มกันของเราเลยนะ"**

การนำเสนอความถูกต้องของข้อมูล คือการสะสมความน่าเชื่อถือให้นิตยสารเล่มหนึ่ง รวมถึงองค์กรสื่อทุกประเภท แต่การขอโทษเป็นความรับผิดชอบที่จะทำให้สิ่งที่สะสมมายังคงอยู่เพื่อต่อยอดต่อไป

"ถ้าค้นพบว่าเราพลาด ก็ต้องขอโทษ เราให้ข้อมูลใหม่ในฉบับถัดไปหลังจากที่เรารู้ว่าเราพลาดตรงไหน สารคดีมีคอลัมน์หนึ่งคล้ายๆ คอลัมน์ตอบปัญหาของผู้อ่าน เราใช้พื้นที่นั้นขอโทษ เรื่องแบบนี้เกิดขึ้นได้ตลอด เราบอกตัวเองตลอดว่า กูก็พลาดได้ ถ้าพลาดต้องขอโทษเป็น สิ่งนี้ถ้าสะสมไปเรื่อยๆ มันจะเป็นความน่าเชื่อถือ"

เป็นเวลากว่า 25 ปี วันชัยสะสมความกล้าหาญและความน่าเชื่อถือของการนำเสนอ ตลอดชีวิตการทำงานเขาน่าจะขอโทษผู้อ่านมาหลายครั้ง กระทั่งยุติบทบาทบรรณาธิการบริหารนิตยสารสารคดี ด้วยการข้ามสายมาทำสื่อโทรทัศน์ในตำแหน่งรองผู้อำนวยการ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ในวัย 50 เขาได้ใช้ของที่สะสมมาตลอด 25 ปี ในการบริหารสื่อทีวีสาธารณะ สิ่งหนึ่งที่ถูกนำออกมาใช้ในยามหน้าสิ่วหน้าขวานก็คือ ความกล้าหาญ

ทันทีที่ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ยึดอำนาจ ก็เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่พวกเขาต้องออกคำสั่งให้โทรทัศน์ทุกช่องยุติการออกอากาศ แต่เย็นวันนั้น สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส แพร่ภาพข่าวการทำรัฐประหารทาง YouTube วันชัยได้รับมอบหมายให้เป็นผู้เจรจาต่อรองกับฝ่ายทหาร เพื่อยืดระยะเวลาการรายงานข่าวให้นานที่สุด

"วันที่เกิดรัฐประหาร (22 พฤษภาคม 2557) เป็นวันที่ผู้บริหารคนอื่นไม่อยู่ คนก็โทรมาตามให้ผมไปดูน้องๆ ตอนนั้นก็คิดว่างานเข้าแน่ เพราะผู้บริหารมีอำนาจ อำนาจมาพร้อมกับความรับผิดชอบ ถ้าน้องๆ ยืนยันว่าขอทำต่อ คุณมีอำนาจให้เขาทำ แต่คุณต้องรับผิดชอบแทนเขาด้วย คณะรัฐประหารบอกว่า ห้ามออกอากาศ แต่กองบรรณาธิการต้องการหาช่องทางออกให้ได้ พวกเขาเลยคิดถึงช่องทางออนไลน์ ตอนนั้นเขาประชุมกันว่าจะออก YouTube แต่มันต้องได้รับการอนุมัติ และมีคนรับผิดชอบ"

"พอน้องมันเสนอ ผมก็บอกว่า เอาเลย ทำไปเลย เพราะมันเป็นหน้าที่ที่สื่อต้องทำอยู่แล้ว ทำไปเลย เดี๋ยวพี่รับผิดชอบเอง เพื่อนๆ หลายคนบอกผมว่า สิ่งที่มึงทำวันนั้นเพียงวันเดียวคุ้มเงินภาษี 2,000 ล้านทันที แต่ไม่หรอก มันเป็นการทำตามหน้าที่ของทีวีสาธารณะ เราต้องพิสูจน์ว่าการทำหน้าที่นี้ต้องมีความกล้า"

หลังจากนั่งฟังเรื่องราวในชีวิตการทำงานของเขา ผมมีความรู้สึกเหมือนกำลังอ่านหรือชมหนังสารคดีที่ตัวละครเผชิญหน้ากับความท้าทาย เส้นเรื่องเต็มไปด้วย conflict ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ควรมีในงานสารคดี

"ช่วงไหนของชีวิตที่รู้สึกว่าท้าทายที่สุดครับ"

"มีความท้าทายในทุกช่วงวัย ตอนที่โดนให้ออกจากพีพีทีวี นั่นก็สุดๆ เลยนะ จากที่เคยทำงานมาตลอดชีวิต คุณตื่นเช้ามาทำงานทุกวันเป็นเวลา 30 กว่าปี แต่วันหนึ่งคุณไม่มีงานให้ทำ ถูกเชิญออกเพราะนายกฯ ไม่โปรดคุณ"

"ตอนนั้นรู้สึกอย่างไรครับ" ผมถาม

"แค้นเลย แค้นใจ เราทำอะไรผิด เราทำหน้าที่ของเรา ทำไมไม่มีคนปกป้องเราเลย ไม่มีใครช่วยเราเลย สมาคมสื่อเงียบสนิทหมด หลังจากนั้นก็เข้าป่งเข้าป่าไปเลียแผล จากนั้นมีคนยุให้ทำสำนักข่าวออนไลน์ แต่เราไม่อยากแบกภาระ แรกๆ มันจะสนุก แต่สุดท้ายต้องดิ้นรนเพื่อหารายได้มาเลี้ยงลูกน้อง เราไม่อยากแบกภาระนั้น อยากทำอะไรด้วยตัวเองดีกว่า ทำเป็นจ๊อบๆ ไปดีกว่า"

เรื่องนี้มีการเล่าลือกันว่า คสช. ได้เชิญผู้บริหารระดับสูงของสถานีโทรทัศน์พีพีทีวี เข้าไปหารือเพื่อขอให้ปลดวันชัย ซึ่งทำหน้าที่ผู้อำนวยการฝ่ายข่าว เนื่องจากหน่วยงานความมั่นคงได้ติดตามการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลของเขาผ่าน Facebook ตลอด ตั้งแต่วันที่ถูกทหารควบคุมตัวเมื่อปี 2557

ทุกวันนี้ เขาจึงเป็นฟรีแลนซ์สูงวัยตื่นเช้ามาเดิน เพราะ "การเดินทำให้เราได้ปลดปล่อย ถ้าอยู่ที่นี่ (เชียงดาว) เดินเสร็จก็ไปเอาไก่ออกจากกรง ไปเก็บไข่ เก็บผัก ก็มีรูทีนของมันนะ ทำอาหารกับแฟน วันนี้ทำอะไรกินดี กินเสร็จ ล้างจาน ถ้ามีคนสั่งของก็ขายของออนไลน์" เขาหมายถึงผลผลิตทางการเกษตร เช่น ถั่วเหลือง ข้าว และชากุหลาบปลอดสารพิษ

"เดือนหนึ่งก็หาเวลามาเขียนบทความ ช่วงนี้ถ่ายทำสารคดีด้วย เดี๋ยวจะต้องเข้าป่าตามนัดหมาย มีประชุม Zoom กับทีมงานอยู่บ่อยๆ ถ้าอยู่กรุงเทพฯ รูทีนก็คล้ายๆ กัน แต่ไม่ต้องขายของออนไลน์"

ดูเหมือนชีวิตเพิ่งเริ่มต้น แต่เขามีประสบการณ์ที่สะสมมาทั้งชีวิต เพื่อใช้เป็นเสบียงในการเดินทางไปบนเส้นทางใหม่ วันชัยบอกว่า ไม่ว่าจะเขียนหนังสือ ทำหน้าที่บรรณาธิการ บริหารองค์กรสื่อ หรือปลูกข้าวอินทรีย์ ก็ล้วนต้องใช้ความกล้าและน่าเชื่อถือ

"สิ่งเหล่านี้เราค่อยๆ สะสมมา ไม่ได้เกิดขึ้นภายในคืนเดียว"

ลูกปลา Dec 24/12
Love peace & music
24 M.M.
NOP
30-12-12
4/5/56
TARA

ทวีทอง & นิดดา หงษ์วิวัฒน์

กับ ‘ครัว’ ตำราอาหาร
ในความรุ่งเรืองและยุคเปลี่ยนผ่าน

เรื่อง: เสาวลักษณ์ เชื้อคำ
ภาพ: สรรค์ภพ จิรวรรณธร

เมื่อพูดถึงการเปลี่ยนแปลงในแวดวงสิ่งพิมพ์ ความรุ่งเรืองหนึ่งที่นักอ่านรุ่นหลังอาจนึกไม่ถึง คือบรรดาหนังสือสูตรอาหาร ตำราว่าด้วย ‘ปากะศิลป์การครัว’ และนิตยสารอาหารที่กินพื้นที่ส่วนหนึ่งของแผงได้อย่างองอาจ

และถ้าได้ลองสำรวจปากคำของนักอ่านรุ่นเก๋า เชื่อว่าส่วนหนึ่งจะต้องนึกถึงนิตยสาร *ครัว* และตำราอาหารจากสำนักพิมพ์ *แสงแดด* มาเป็นอันดับต้น ด้วย ‘วิธีคิด’ และ ‘วิธีทำงาน’ อย่างนิตยสารครัว เป็นก้าวสำคัญก้าวหนึ่งที่เปลี่ยนหน้าที่ของตำราอาหารให้ต่างไปจากที่เคย โดยมี **นิดดา หงษ์วิวัฒน์** หรือ **ป้านิดดา** ของเหล่านักอ่านขาประจำ และคู่ชีวิต **ศาสตราจารย์ ดร.ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์** เป็นสองสามีภรรยาผู้ก่อตั้งนิตยสารที่ว่าด้วยความสุขในทุกครัวเรือนเล่มนี้

นิตยสารที่ว่านี้ ไม่ใช่นิตยสารหน้าปกมินิมอลสีขาวสะอาดสำหรับวางประดับร้านกาแฟ แต่เป็นนิตยสารที่มีภาพเมนูสามัญอยู่บนปก เช่น ขนมจีนน้ำพริก ขันโตกล้านนา หรือ ก๋วยเตี๋ยวสุโขทัยในห่อใบตอง ภายในอัดแน่นไปด้วยสูตรอาหารตำรับชาวบ้าน วิถีการหาอยู่หากินเฉพาะถิ่น รวมไปถึงร้านเด็ดรสมือดีจากชุมชนต่างๆ

นิตยสารครัวและสำนักพิมพ์แสงแดด ก่อตั้งโดยนิดดา หงษ์วิวัฒน์ ด้วยประสบการณ์ที่สั่งสมมาจากการทำนิตยสาร *M&C แม่และเด็ก* สำนักพิมพ์ *เมืองโบราณ* และ สำนักพิมพ์ *ปลาตะเพียน* และสื่ออีกหลายต่อหลายชื่อ ร่วมกับแรงสนับสนุนจากคู่ชีวิต ศาสตราจารย์ ดร.ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ อดีตอาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล ผู้ซึ่งวางมือจากงานวิชาการมาลงแรงกับโลกของนิตยสารและสิ่งพิมพ์ด้านอาหารในภายหลัง

เพื่อเป็นการบันทึกการเปลี่ยนผ่านของตำราอาหาร จากยุคหน้ากระดาษสู่ยุคหน้าจอ ก็คงไม่มีอะไรจะเหมาะไปกว่าการบันทึกสุ้มเสียงของผู้ก่อตั้งทั้งสองท่านนี้

หนังสืออาหาร ตำราอาหาร ในยุคก่อนที่จะเริ่มทำสำนักพิมพ์แสงแดด

ในยุคที่ตำราอาหารถือเป็นหนังสือยอดนิยมที่สร้างเงินและสร้างเกียรติได้อย่างยิ่งยวด การเกิดขึ้นของสำนักพิมพ์แสงแดดและนิตยสารครัว กลายเป็นหมุดหมายหนึ่งที่พลิกเรื่องอาหารจากตำราที่ระลึกประจำวังให้กลายเป็นหนังสือลำลองติดบ้านได้ในเวลาไม่นาน

ทวีทอง: ก่อนหน้านี้ หนังสืออาหารจะมาจากในรั้วในวัง เสร็จแล้วมาตอนหลังความนิยมมันก็ออกมาสู่ประชาชน ครอบครัวที่มีฐานะหน่อยก็จะพิมพ์สูตรอาหารที่แม่เขาเคยทำ เคยบันทึกเอาไว้ ตำราอาหารสมัยเก่าจะถูกพิมพ์ออกมาแจกจ่ายในงานศพบ้าง วันเกิดบ้าง ตอนหลังมาก็เริ่มมีสำนักพิมพ์มารวบรวมเป็นเล่มไว้

ถ้าถามว่าก่อนหน้านี้มันมีนิตยสารอาหาร มีตำราอาหารมาก่อนไหม มันก็มี เพียงแต่ว่ามันเป็นแบบเก่า มันมีฟังก์ชันบางอย่างของมัน ที่เราเริ่มทำหรือก่อนหน้าที่เราทำประมาณ 5-6 ปี หนังสือตำราอาหารแบบใหม่มันกำลังได้รับความนิยม

นิดดา: สมัยก่อนจะมีพวกปากะศิลป์ เป็นหนังสืออาหารทั่วไปที่เป็นตำราโบราณ แล้วก็มี *แม่บ้าน* แล้วต่อมาก็มี *แม่บ้านทันสมัย* ที่เน้นเรื่องสูตรอาหารหรือความรู้เรื่องคหกรรมอีก

บรรยากาศตอนนั้น หนังสือส่วนใหญ่จะเป็นทาง non-fiction อื่นๆ ที่ไม่ใช่อาหาร อาหารยังไม่โดดเด่น ป้าเป็นบรรณาธิการสำนักพิมพ์เมืองโบราณก่อน แล้วป้าเป็นนักทำบันทึก ป้าเห็นว่าเขาเป็นโบราณคดีมันเลยจำกัดมากเลย ตอนหลังป้าเลยขออนุญาตเปิดสำนักพิมพ์ปลาตะเพียนขึ้นมา เพื่อจะได้มีอิสระในการทำหนังสือ ได้ทำหนังสือเด็ก ทำอะไรอื่นๆ เพื่อจะหาตลาด

เสร็จแล้วป้าก็จับมือ อาจารย์ศรีสมร คงพันธุ์ ทำหนังสือเรื่องแป้งสาลีและขนม พอออกไปแล้วมันดี เรารู้แล้วว่าผลตอบรับดีกว่าอย่างอื่น ทำอยู่ที่นั่น 6 ปี แล้วก็ท้องแฝด ตอนท้องไม่ได้ทำงานเลยลาออกมา พอคลอดเขาเสร็จก็มาเปิดสำนักพิมพ์แสงแดดเลย

รุ่งอรุณของแสงแดด

นักอ่านรุ่นใหญ่หลายคนอาจประหลาดใจหากได้รู้ว่าป้านิดดาใช้เวลาอยู่ในห้องครัวน้อยกว่าการอยู่ที่โต๊ะบรรณาธิการ ผิดกับภาพลักษณ์ของหนังสือที่ให้น้ำหนักเรื่องการปรุงอาหารเป็นสำคัญ แต่ป้านิดดามองว่าสิ่งสำคัญในการทำหนังสืออาหารไม่ใช่การทำอาหารเก่ง แต่ต้องเข้าใจอาหารและเข้าใจการบริหารธุรกิจหนังสือต่างหาก

นิดดา: ตอนแรกทำหลายอย่าง ทำพ็อกเกตบุ๊กด้วย แต่หลังๆ มาทำหนังสืออาหารเป็นหลัก เพราะอย่างที่บอกว่าป้าเป็นคนทำสถิติทุกอย่าง เลยรู้ว่าเทรนด์หนังสืออาหารมาก่อน ในเมื่อมันขายดี ทำไมไม่ขยายล่ะ (หัวเราะ) เราก็ขยายตำราอาหาร แล้วเราเน้นคุณภาพด้วย เพราะหนังสืออาหารมันเป็นความสุข ถ้าเป็นขาวดำ ทำอาหารมันจะดูอร่อยได้ยังไง เราก็ใช้กระดาษดีๆ และทำปกแข็ง เพราะคนจะเปิดบ่อย ตั้งแต่นั้นมาหนังสือเราก็สวยขึ้นเลย

จนกระทั่งมาถึงปี 2535 เราเห็นนิตยสารหญิงของเพื่อนเขาเปิด เขาใช้เงินทุนสูงมากเลย หลายสิบล้าน ป้าไม่เชื่อว่าทำไมจะแพงขนาดนั้น ป้าก็เอาละเรามีข้อมูลเยอะทั้งสูตรทั้งรูป ก็เอามาเรียบเรียงใหม่แล้วเปิดเป็นนิตยสารครัว คนก็ไม่เชื่อว่าทำไมถึงชื่อว่า ครัว เขาคิดว่าหรือมันเป็นภาษาฝรั่งเศสไหมแบบครัวซองต์หรือเปล่า ไม่ค่อยมีใครเชื่อว่าเป็นภาษาไทยแท้

เนื่องจากว่าเราใช้ข้อมูลเก่า เพราะฉะนั้นเราขอแจกฟรีก่อน 6 เดือน แต่เราขอโฆษณานะ มีโฆษณาเข้ามา แล้วให้บริษัทใหญ่ๆ มารับหนังสือของเราฟรี คุณจ่ายแต่ค่าไปรษณีย์ให้สมาชิกของคุณ

6 เดือนผ่านไป ประกาศเปิดตัวเลย เปิดนิตยสารครัวอย่างยิ่งใหญ่ ยิ่งใหญ่แบบไหนรู้ไหม (หัวเราะ) เวลาเขาจัดงานเปิดตัวเมื่อก่อนเนี่ยมันต้องเป็นแกรนด์ปาร์ตี้ เป็นบอลรูม ป้าว่าเสียเงินโดยใช่เหตุ ป้ากับป้าศรีสมรเอาดอกไม้มาจัด วางโต๊ะ แล้วแถลงข่าวถ่ายรูปกันเอง ส่งไปตามสื่อต่างๆ ครัวก็เกิดตั้งแต่ตอนนั้นมา

คิดอย่างครัว

นอกจากภาพอาหารที่ดูเย้ายวนราวกับจะได้กลิ่นออกมาจากหน้ากระดาษ กระดูกสันหลังอย่างหนึ่งของนิตยสารครัวคือ ข้อมูลที่แม่นยำและมีชีวิต ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผลมาจากการทำงานหนักการลงพื้นที่ และการรักษามาตรฐานตามแบบฉบับของครัว

นิดดา: พอเราเปิดครัวขึ้นมา เวลาเราค้นอะไรเกี่ยวกับอาหารต่างๆ มันย้ากยาก มันต้องไปอ้างอิงของฝรั่ง เราเลยตั้งใจเลยว่าจะทำหนังสือให้เป็นแหล่งอ้างอิง เราตั้งใจค้นคว้า จนมีคนว่า โง้โง่นะ สำนักพิมพ์นี้ แค่บทความเรื่องมะละกอ ต้องลงพื้นที่ต้องไปเก็บข้อมูล ไปค้นว่ามะละกอเข้าเมืองไทยมาจากไหนได้อย่างไร เขาบอกว่าแค่เอามะละกอมาถ่ายรูปก็จบแล้ว แต่ทุกครั้งที่เราลงพื้นที่ เราจะได้อะไรใหม่ๆ กลับมาเสมอ

ทวีทอง: คือ ต้องเสริมอย่างนี้ เนื่องจากตอนนั้นจะมีนิตยสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผู้หญิง เรื่องความงาม เรื่องแฟชั่นเยอะ นิตยสารพวกนี้เขาไม่ค่อยลงพื้นที่หรอก เพราะเนื้อหาของเขาเป็นเนื้อหาในสตูดิโอ ยุคสมัยนั้นถ้าใครทำนิตยสารแล้วต้องลงพื้นที่เก็บข้อมูล คนก็ยังมองไม่ออก

นิดดา: เราบอกลูกน้องว่าการลงพื้นที่ ใช้คนเยอะใช้เงินเยอะ เพราะฉะนั้นที่เราตั้งใจเก็บงานนี้ เราจะไม่ได้จบที่งานนี้ ทุกคนจะต้องแตกงานให้ได้ว่าระหว่างทางเราจะเก็บอะไรได้อีกบ้าง อย่างตอนที่เราลงพื้นที่ในหมู่บ้านยี่สาร (อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม) เราไปทำเรื่องอื่น แต่เราเก็บข้อมูลเรื่องอาหารไทยริมทะเลจนได้หนังสืออีกเล่มหนึ่งเลย เพราะฉะนั้นการลงพื้นที่ของเราจึงต้องเป็นการลงพื้นที่ที่ลึก แต่ได้มาก

เราอยากทำให้ครัวเป็นนิตยสารที่ทิ้งไม่ลง สมาชิกหลายคนทุกวันนี้เขาเก็บตั้งแต่เล่มหนึ่งจนถึงเล่มสุดท้าย เขาบอกว่าอ่านเมื่อไรก็ได้ เพราะเราไม่ได้ทำหนังสือแบบสักแต่ว่าทำ แล้วหลายครั้งหนังสือครัวกลายเป็นข้อมูลอ้างอิงได้จริงๆ ซึ่งเป็นจุดยืนในการทำงานของเราตั้งแต่ต้น ตอนหลังมาน้ำหนักเรื่องเนื้อหาจะอยู่ที่อาจารย์ทวีทองแทน

ทวีทอง: ตอนนั้นผมลาออกจากมหิดลมาได้หนึ่งปี แล้วก็มาช่วยเขาทำงานดู ทีนี้ความที่ตัวเองเป็นคนที่ต้องทำงานแบบลงพื้นที่เก็บข้อมูล เราเลยเห็นว่าเรื่องพวกนี้มันมีมิติในด้านสังคมวัฒนธรรมอยู่บ้าง เพราะฉะนั้นตอนมาช่วงป้านิดดา เราก็รู้สึกว่าถ้าเราจะทำให้มันน่าสนใจ มันน่าจะต้องมองอาหารในเชิงวัฒนธรรม

“เรามองว่าอาหารมันไม่ใช่แค่สูตรอาหาร แต่ต้องไปถึงพื้นฐานด้านวัฒนธรรม อันนี้เป็นจุดตั้งต้นที่เราแตกเนื้อหาออกไป แต่เราไม่ได้ทิ้งเรื่องสูตรอาหารหรอก สิ่งที่เราต้องการคือการทำให้สูตรอาหารมันมีสีสัน มีความน่าสนใจมากขึ้น ซึ่งมันได้รับการต้อนรับค่อนข้างดี เป็นกำลังใจที่ทำให้เราทำต่อมาเรื่อยๆ”

ที่เราลงพื้นที่เนี่ย ชุมชนเขาก็แปลกใจเหมือนกัน เพราะเรามาทำนิตยสาร มาวิเคราะห์ระบบอาหารในชุมชน แล้วเอาเรื่องราวพวกนี้มาเขียน แต่พอถึงระดับหนึ่งแล้วเราทำแค่รายงานอย่างเดียวมันไม่พอ เราต้องวิเคราะห์ว่าความเป็นมาของที่นี่เป็นอย่างไรบ้าง ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นชุมชนของเขา ต้องไปให้ถึงว่าเขาเกี่ยวโยงกับข้างนอกอย่างไร ซึ่งทำให้แม้กับคนในชุมชนเองก็ตื่นเต้นกับสิ่งที่เราเขียน

นิดดา: ตัวป้าเองรู้สึกว่า ครัวทำให้ป้าได้สัมผัสแผ่นดินจริงๆ สิ่งที่ป้าไม่เคยเห็น ไม่เคยรู้ว่ามันเกิดขึ้นมาก่อน เราก็เป็นตัวแทนประชาชนจำนวนหนึ่งซึ่งไม่รู้เหมือนกัน แต่เราได้เจออะไรสนุกๆ เยอะ

ทำอย่างครัว

ไม่ว่าจะเพิ่มเติมเนื้อหาอื่นใดเข้ามา นิตยสารครัวและสำนักพิมพ์แสงแดดยังมั่นคงอยู่เสมอว่าหัวใจหลักของหนังสืออาหารย่อมอยู่ที่สูตรอาหาร การทดลองสูตรอาหารและระบุปริมาณวัตถุดิบเครื่องปรุงให้เป็นมาตรฐานสากลจึงเป็นพันธะสัญญาหลักที่ฝังอยู่ในทุกงานมาจนถึงปัจจุบัน

นิดดา: ส่วนมากที่เราได้ตำรามาเยอะ เราก็ได้มาจากชาวบ้านที่เขามีฝีมือ ซึ่งเราเรียกว่าเขาเป็น spontaneous (โดยธรรมชาติ) ในการทำอาหาร เขาก็จะหยิบหนึ่ง หยุมหนึ่ง ไปตามความถนัดของเขา เราไม่อยากเห็นคนอ่านบ่นว่าตำราอาหารพอเอามาทำแล้วไม่เห็นทำได้เลย เราต้องคิดก่อนว่า เอ๊ะ สูตรที่ชาวบ้านทำได้ เราจะทำได้เหมือนกันไหม คนอ่านจะทำได้เหมือนกันไหม เราเลยเปิดห้องแล็บครัวขึ้นมา

ทวีทอง: ซึ่งแน่นอน เราไปเรียนรู้จากสิ่งที่ฝรั่งเขาทำมา (หัวเราะ) ตอนนั้นต้องบอกเลยว่าอาจารย์เองก็ดูแมกกาซีนอาหารของฝรั่งเยอะมากเลย มาดูว่าเขาทำกันอย่างไร และสิ่งหนึ่งที่เราเอามาใช้คือคอนเซปต์ที่เรียกว่าเป็นการทดสอบอาหาร คือทุกสูตรต้องผ่านการทดสอบจากสิ่งที่เราเรียกว่าเป็น test kitchen ก่อน นี่จะเป็นส่วนที่ทำให้หนังสือเรามีเครดิต

นิดดา: หนังสือของเรา ทำสูตรไหนก็ต้องได้เป๊ะตามนั้น (ยิ้ม)

ทวีทอง: แล้วอีกอย่างหนึ่งที่เราดูจากนิตยสารต่างประเทศ คือเรื่อง restaurant review ที่คนเขียนต้องเป็น food critic แล้วต้องวิจารณ์จริงๆ เขาทำได้เพราะว่าสำนักพิมพ์สนับสนุนค่าใช้จ่ายทั้งหมด

เรามาดูว่าถ้าเราจะทำอย่างนั้น เราทำได้ไหม เราก็ทำไม่ได้อีก เราอยากให้มีสิ่งเหล่านี้แต่ทุนเรามีไม่เพียงพอ แล้วเราจะทำยังไงให้มันฉีกออกมาดี เลยมีความคิดว่า เราลงชุมชนอยู่แล้ว ดังนั้นทำไมเราถึงไม่แนะนำร้านเด่นๆ ในชุมชนล่ะ เวลาเราลงท้องถิ่น นอกจากการไปหาเรื่องราว สารคดีต่างๆ แล้ว เราต้องไปหาร้านอาหารด้วย

ร้านอาหารที่เราไปหาคือร้านชาวบ้านๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นร้านใหญ่ แต่สำคัญว่าต้องอร่อย รสมือต้องดี และสอง เราต้องตอบให้ได้ว่าทำไมถึงอร่อย

พอเราไปถามเขาเรื่องนี้ ชาวบ้านเขามีความสุขกระตือรือร้นที่จะตอบเราว่าเขาทำอย่างไร เรารู้สึกว่าในระดับพื้นที่มันมีสิ่งที่เรียกว่า ‘ศิลปินนักทำอาหาร’ มันทำให้เราฉีกตัวเองออกมาทำเรื่องพวกนี้เยอะขึ้นเรื่อยๆ เป็นที่มาของคอลัมน์ที่ชื่อว่า *รสมือท้องถิ่น*

นิดดา: ปรากฏว่าเราเลยกลายเป็นที่เชื่อถือของสื่ออื่นๆ ได้ เพราะเราลงไปถึงพื้นที่จริงๆ สื่อโทรทัศน์หลายที่พูดเลยว่าไม่ต้องลงพื้นที่เอง ไปดูในนิตยสารครัวก่อน หลายร้านโด่งดังร่ำรวยจนถึงทุกวันนี้ จะบอกว่าเราเป็นแหล่งอ้างอิงก็ได้ แต่จริงๆ เราอยากเชิดชูภูมิปัญญาของชุมชนมากกว่า เพราะศิลปินนักทำอาหารจริงๆ อยู่ในชุมชนทุกที่

บันทึกไว้อย่างครัว

แม้จะเป็นที่รู้จักในแง่ของผู้ผลิตตำราอาหาร แต่สิ่งหนึ่งที่ทั้งสองได้ลงแรงทำและภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง คือการเรียบเรียงและบันทึกเรื่องพื้นฐานให้กลายเป็นสารานุกรมฉบับย่อมๆ หลายเล่ม ไม่ว่าจะเป็นสารานุกรมผัก ผลไม้ ดอกไม้ ผีเสื้อ เรื่อยไปจนถึงหนังสือภาพนก สัตว์ป่า เครื่องเบญจรงค์ หรือกระทั่งจิตรกรรมฝาผนัง

การตีพิมพ์สารานุกรมภาพสี่สีในยุคสมัยที่มีกล้องแอนะล็อกเป็นเครื่องมือหลัก นับเป็นภาระงานที่ใช้แรง ใช้เวลา และใช้เงิน แต่เมื่อโอกาสเอื้ออำนวย สำนักพิมพ์แสงแดดและสื่ออื่นในเครือไม่เคยรีรอที่จะลงมือทำ

ทวีทอง: เรามีพื้นเพเป็นคนเขียนหนังสือ เป็นคนอ่านหนังสือ เป็นคนเก็บหนังสือ แล้วก็ทำงานที่เกี่ยวข้องกับหนังสือมาก่อน พอเราลงพื้นที่มาก เราเห็นว่าเรามีข้อมูลอยู่มาก เราก็ต้องหาทางที่จะใช้ประโยชน์ คือค้นคว้าเพิ่มเติมแล้วพิมพ์ออกมาเป็นเล่ม

อย่างชุดสารานุกรม เรามีสารานุกรมวัฒนธรรมไทยเป็นแรงบันดาลใจ อันนั้นมันเป็นงานที่มีคุณค่ามาก แต่คงต้องใช้เวลาทำนาน เรามาคิดว่าเราจะทำอะไรดีนะที่มันดีๆ แบบนี้ ตามกำลังทรัพย์และกำลังคนของเรา ตอนนั้นออกมาแล้วมันขายไม่ค่อยได้หรอก แต่ดีใจนะที่ได้ยินว่าสมัยนี้ หนังสือพวกนี้เริ่มมีคนเห็นคุณค่ามากขึ้น

นิดดา: อย่างสารานุกรมผักนี่ ผักที่เรารู้จักก็จะเป็นผักเศรษฐกิจ ผักกาด คะน้า แต่จริงๆ แล้วผักมันมีมากกว่านั้น แล้วมันมีคุณค่าทุกตัว เรารู้สึกว่าผักเหล่านี้น่าทำ ส่วนสารานุกรมสัตว์นี่เรารู้สึกว่าโลกมันถูกทำลายไปเรื่อยๆ กลัวว่าเด็กจะไม่ได้สัมผัสผีเสื้อว่ามันหลากหลายพันธุ์ นกมันมีอะไรบ้าง สัตว์ทั้งหลายที่อยู่ในป่ามันเป็นอย่างไร

ทวีทอง: นอกจากสารานุกรมผักแล้ว เราก็ยังอยากจะทำดิกชันนารีอาหาร แต่เป็นดิกชันนารีอาหารในเชิงวัฒนธรรม เพราะเราเห็นว่าต่างประเทศเขามีดิกชันนารีอาหาร อยากทำมากเลย เคยพยายามจัดแจงให้คนมาทำ ปลุกปล้ำกันอยู่พักใหญ่ มีอีกหลายอย่างที่เราอยากทำ สารานุกรมปลา สารานุกรมเรือ แต่ในที่สุดก็ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะมันเป็นงานที่ยาก แล้วมันดิ้นได้ด้วย

SAFARI
PURE TEA
سفاري
foil wrapped for freshness

แสงแดดไม่ลาลับ

แม้จะยังมีโครงการที่หมายมั่นปั้นมือไว้อีกหลายอย่าง แต่เมื่อยุคสมัยของดิจิทัลมาถึง สำนักพิมพ์แสงแดด นิตยสารครัว และสื่อสิ่งพิมพ์อื่นๆ ในเครือย่อมได้รับผลกระทบอย่างเลี่ยงไม่ได้ เฉกเช่นเดียวกับนิตยสารและสิ่งพิมพ์อื่นๆ ทั่วโลก

ทวีทอง: คืออินเทอร์เน็ตเนี่ย ข้อมูลมันเยอะมาก ข้อมูลหลายอย่างมันมีอยู่ในอินเทอร์เน็ต รวมทั้งสูตรอาหารด้วย ที่จริงเราก็เห็นปรากฏการณ์ที่มันเป็นดิสรัปชันอย่างนี้มาไม่ต่ำกว่า 3-4 ปีก่อนที่เราจะปิด เราพยายามคิดว่าเราจะต้องปรับอย่างไร แต่สุดท้ายก็ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรมากมาย เพราะเราไม่รู้จะเปลี่ยนแปลงอะไรอย่างไร ช่วงจังหวะนั้น นิตยสารอื่นๆ ทยอยปิดตัวไปบ้างแล้ว เคยมีคนถามว่านิตยสารครัวจะปิดไหม เราบอกว่าไม่ปิดหร้อก... อย่างนี้ (หัวเราะ)

ธุรกิจสำนักพิมพ์เนี่ย จริงๆ แล้วมันไม่ง่าย เพราะเราต้องลงทุน โรงพิมพ์ก็ต้องได้เงินจากเราตามดีล แต่รายได้ที่เราได้จากการขายมันมาจากร้านหนังสือ ปีหนึ่งเช็คมาไม่กี่ครั้ง

ช่วงที่เริ่มเปลี่ยนผ่าน รุ่นลูกก็เข้ามาอยู่ในช่วงนั้นพอดี ความคิดเรื่องแมกกาซีนดีไซน์ใหม่ๆ ก็เข้ามา เราเห็นแล้วว่าต้องเปลี่ยน คือยังเข้มข้นเหมือนเดิม แต่เปลี่ยนลุค เปลี่ยนเนื้อหา เปลี่ยนรูปแบบใหม่หมดเลย ตอนนั้นมีทั้งคนชมคนติ คนชมบอกว่าโห ทันสมัยเลย แต่คนรุ่นเก่าไม่เอาก็มี

เรายืนยันทำครัวโฉมใหม่จนครบ 1 ปี หลังจากนั้นก็รู้แล้วว่าอย่าไปฝืนมัน เลยเกิดนิตยสารครัวฉบับสุดท้ายขึ้นมา

นิดดา: นิตยสารเนี่ยต้นทุนมันเยอะมาก ดังนั้นมันจึงไม่ได้เกิดกับแค่นิตยสารเราที่เดียว แต่เกิดเป็นปรากฏการณ์เลย ร้านหนังสือเริ่มไม่สั่งหนังสือ เริ่มปิดตัว สำนักพิมพ์เล็กๆ เริ่มอยู่ไม่ไหว บางร้านเรายกหนี้ให้เลยเพราะเห็นใจกัน เราเห็นยอดขายที่มันตกลง ก็รู้สึกว่าเราจะไม่ฝืน เพราะถ้าเราฝืน เราแบกสายส่ง เราแบกทีมงานไว้เยอะแยะ ก็เลยคิดว่าเราต้องหยุดเลือดไหล เพื่อให้ชีวิตทุกคนอยู่ได้

ทวีทอง: ความคิดที่จะหยุดไปเลยนี่ไม่มีนะ มีแต่ว่าเราจะต้องเปลี่ยนไปในรูปแบบไหนก็เท่านั้น

จากครัว สู่ KRUA.CO

ปัจจุบันนิตยสารครัวยุติการตีพิมพ์รายเดือนแล้วผันตัวมาอยู่บนโลกออนไลน์ในชื่อเว็บไซต์ *KRUA.CO* (ครัวดอทโค) ภายใต้การดูแลของผู้บริหารในรุ่นลูกคือ น่าน หงษ์วิวัฒน์ หรือ เชฟน่าน, วรรณแวว หงษ์วิวัฒน์ และ แวววรรณ หงษ์วิวัฒน์ เรื่องราวของสูตรอาหาร วัตถุดิบ ไปจนถึงเหล่าศิลปินนักทำอาหาร จึงถูกนำเสนอใหม่ในรูปแบบวิดีโอ บทความออนไลน์ พอดแคสต์ และสื่อสารพัดรูปแบบ โดยยังรักษาจิตวิญญาณอย่างครัวเอาไว้เข้มข้นในรหัสพันธุกรรม

ในขณะที่ผู้ก่อตั้งรุ่นพ่อแม่ทั้งสองคน เมื่อรามือจากตำแหน่งผู้บริหารแล้ว ก็ถือโอกาสเข้ามาเรียนรู้โลกของสื่อดิจิทัล และผลิตผลงานในฐานะ online content creator ไปตามความสุขใจ

ทวีทอง: ช่วงเปลี่ยนผ่านมันไม่ง่ายเลยสำหรับรุ่นพ่อแม่ แล้วก็ไม่ง่ายสำหรับรุ่นลูกด้วย เพราะทุกคนเติบโตมาพร้อมกับนิตยสาร เติบโตมาพร้อมกับวิธีคิดเหมือนกันกับเรา เพราะฉะนั้นพอรุ่นลูกเขาบอกว่าต้อง go online เราก็ต้องเปลี่ยนผ่านการตัดสินใจไปให้เขาด้วย จะคิดว่าพ่อแม่ยังเป็นใหญ่อยู่ไม่ได้ ช่วงหลังมานี่ เราก็เห็นความจำเป็นว่าต้องเล่น Facebook เป็น ต้องไลฟ์เป็น ของป้านิดเขามีทีมมาช่วยทำ แต่ของผม ผมเป็นแอดมินเอง

นิดดา: ตอนนี้ก็มีอินฟลูเอนเซอร์ มียูทูบเบอร์มาพูดเรื่องอาหารมากมาย แล้วเราก็ไม่ได้อยู่ในวัยที่ตามทัน เราคงไม่สามารถคอมเมนต์ตรงนี้ได้แล้ว

ทวีทอง: 20 กว่าปีที่ผ่านมาทำงานแมกกาซีนนี่ เราก็สั่งสมทักษะการเขียนมาระดับหนึ่งเหมือนกัน พอถึงจุดหนึ่งที่เราไม่ได้ทำงานบริหารแล้ว สิ่งนี้มันก็ยังอยู่ที่ตัวเรา พอลูกทำออนไลน์เราก็ไปช่วยเขียนให้ การเขียนมันเป็นตัวเรา มันเป็นแรงบันดาลใจของชีวิต ถ้าเราหยุดไป เหมือนกับเราหยุดสปิริตของเราไป อาศัยว่าตอนนี้เรามี KRUA.CO เราก็ส่งออกไปทางนี้

นิดดา: ส่วนเจตนาของป้า คิดแค่อยากจะเผยแพร่ความรู้ของป้าเพื่อช่วยคนได้อย่างไร เวลามีคนมาให้ดงให้ดาวอะไร ป้าก็จะบอกเลยว่าป้าไม่รับดาว ป้าขอรับบุญอย่างเดียว ของป้าคนตามแสนกว่าคนเลยนะ (หัวเราะ)

ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ

ชีพจรของนักเขียนเรื่องป่า

เรื่อง: เอกวิทย์ เตระดิษฐ์
ภาพ: คชาณพ พนาสันติสุข

“รู้ไหม ผมไม่เคยนึกถึงคำตอบข้อนี้เลยครับ” ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ หรือ หม่อมเชน เป็นฝ่ายออกปากสนทนาถึง ‘วิถี’ งานเขียนของตัวเองขึ้นมาก่อน

เพื่อตอบของข้อสงสัยถึงเหตุผลที่เขา ‘เลือก’ ไม่เขียนเรื่องป่าในมุมลึกลับ การผจญภัย และความน่าหวาดหวั่น ทั้งที่เรื่องทำนองนั้นเป็นแนวที่ได้รับความนิยมอยู่ในแวดวงวรรณกรรม

บนเส้นทางระหว่างบรรทัด หม่อมเชนเลือกเล่าความเป็นไปในวันธรรมดาๆ ของสัตว์ป่าตัวหนึ่ง คุณค่าและความหมายของการพิทักษ์ป่า ไม่ได้มีเรื่องราวผจญภัยอย่างพรานไพรในนิยายหลายบท หรือกระทั่งเรื่องราวของตัวเองที่ผ่านประสบการณ์ถูกสัตว์ป่าหมายเอาชีวิตมาหลายครา แต่กลับไม่เคยปรากฏกังวานของเสียงปืน หรือฉากคาวเลือดในสวนอักษรของนักเขียนคนนี้เลย

ครั้งหนึ่ง เขาบรรยายเหตุการณ์ที่โดนเสือโคร่งทำร้ายเอาไว้ว่า

“

แม้ว่าผมจะมีบาดแผลบริเวณใบหน้า แขนและมือ จากคมเขี้ยวและเล็บของเสือ

แต่ผมไม่ได้รู้สึกเลยว่ามันเจตนาที่จะทำร้าย มันเป็นเพียงเสือที่ถูกไล่ต้อนจนกระทั่งจนมุมตัวหนึ่ง

เป็นอีกครั้งหนึ่งที่ผมทำพลาด

ด้วยความต้องการจะได้ภาพที่ดี

จึงต้องจ่ายในราคาที่แพง

”

จากหนังสือ *เสือสอนสอง*
ตอน *ในโลกแคบ*

“ผมรู้สึกแปลกใจเหมือนกันว่าทำไมถึงเขียนออกมาในมุมแบบนี้ ทั้งที่ตอนเด็กๆ ผมก็มีประสบการณ์เข้าป่าไปกับคนล่าสัตว์ แต่เมื่อถึงเวลาเล่ากลับเป็นมุมตรงกันข้ามกับสิ่งที่เคยเจอมาตอนเด็กๆ”

“คือถ้าจะตอบแบบหล่อๆ ตอนนี้ก็ได้นะ... แต่ความจริงผมก็ไม่แน่ใจเหมือนกันว่าอะไรทำให้ผมเลือกทางนี้ มันอาจเป็นเพราะตอนที่มีโอกาสได้เข้าป่า เราไม่ได้มีความกลัวต่อสิ่งที่พบตรงหน้า หรือคิดว่าป่าเป็นเรื่องอันตรายที่ต้องเข้าไปผจญภัย ในมุมงานเขียนจะเรียกว่าเป็นสไตล์ก็ได้”

กว่า 3 ทศวรรษของการเป็นนักเล่าเรื่อง นับจากวันเริ่มต้นจับปากกาจนถึงการใช้แป้นพิมพ์บรรยายเรื่องราวบน Facebook

ป่าหลายแห่งเกิดการเปลี่ยนแปลง สัตว์ป่ามีล้มตายและเกิดใหม่

เทคโนโลยีมีความก้าวหน้า ไฟล์ดิจิทัลมีบทบาทมากกว่าฟิล์มสไลด์

นิตยสารหลายฉบับที่เคยแบ่งพื้นที่ให้เรื่องราวทางธรรมชาติทยอยปิดตัวลง

หลายสิ่งหลายอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลง บางอย่างคงไม่หวนคืนกลับมาอย่างเก่า

หากจะมีอะไรที่เป็นข้อยกเว้น เห็นจะเป็นชีพจรของ ม.ล.ปริญญากร ที่ยังคงเต้นอยู่ในจังหวะเดิม-จังหวะเดียวกับที่เขาได้เริ่ม

นี่เป็นบทสรุปที่เกิดขึ้นหลังจากเครื่องบันทึกเสียงได้ทำหน้าที่จนสำเร็จ และคำถามแรกถึงสุดท้ายบรรลุวัตถุประสงค์...

ในนิยายเรื่องป่าในอดีต ทำไมคุณถึงเลือกถ่ายทอดถึงความเงียบสงบ แทนการเล่าถึงมุมลึกลับอันตรายหรือการผจญภัยในป่า

นักเขียนเรื่องป่าส่วนหนึ่งเขาฟังเรื่องราวการผจญภัยมาจากข้างกองไฟ บางคนมีประสบการณ์จริง บางคนเคยล่าสัตว์ แล้วเขาก็เล่าเรื่องราวเหล่านั้นออกมา ส่วนผมเริ่มเขียนหนังสือจริงจังหลังจากได้เข้าป่าไปดูนก ได้เห็นถึงการใช้ชีวิต รูปแบบการบินไปบินมา การออกแบบร่างกายที่สอดคล้องกับหน้าที่ พอเราศึกษาต่อก็พบว่าทุกอย่างมันเกี่ยวพันกันหมด เลยมองเห็นถึงความมีชีวิต

อย่างนกบางชนิดมีหนวด เพราะมันกินแมลงปีกแข็ง หนวดของมันมีเพื่อป้องกันปีกแข็งๆ ของแมลง นกบางตัวมีจังหวะการบินเหมือนผีเสื้อ เพราะมีหน้าที่โฉบจับผีเสื้อในอากาศ แล้วเมื่อช่วง 30 กว่าปีที่แล้วไม่ค่อยมีใครนำเสนอในมุมนี้ ผมหมายถึงเรื่องการดูนกแบบจริงจัง ยังไม่มีใครเขียนเรื่องแบบนี้ลงในนิตยสารสักเท่าไร

อันที่จริง เวลาผมเข้าป่าไปดูนก ขับรถไปติดหล่ม พบอุปสรรคระหว่างทาง มันก็เป็นการผจญภัยแบบหนึ่งนะ แต่นั่นมันก็เป็นผลจากสิ่งที่เราเลือกทำ ไม่ได้คิดว่ามันเป็นความภาคภูมิใจที่ได้เอาชนะอุปสรรค หรือคิดว่ามันเป็นการแสดงออกของลูกผู้ชาย ก็เลยไม่รู้สึกว่ามันเป็นเรื่องที่ต้องนำเสนอเล่าถึงสิ่งรอบตัวที่เราเห็นดีกว่าว่าสัตว์เกิดมามี

หน้าที่ทำอะไร คุณสมบัติของสัตว์ป่ามันไม่ได้อยู่ที่ซากไง มันอยู่ที่การทำงาน มันควรจะมีชีวิต ได้ใช้ชีวิตในแบบของมันตามสมควร

แล้วเคยได้อ่านนิยายเกี่ยวกับการผจญภัยในป่าบ้างไหม

อันนี้ผมพูดตรงๆ เลยนะ ผมไม่ค่อยได้อ่านหรอก เพราะผมมีความรู้สึก bias ต่อการเข้าป่าล่าสัตว์อยู่แล้ว ผมไม่ได้หมายความว่าไม่ชอบนักเขียนนะ อย่างคุณวัธนา บุญยัง ก็คุ้นเคยกัน ผมแค่ไม่ชอบมุมที่นำเสนอเท่านั้น อย่างเรื่อง *เพชรพระอุมา* พออ่านไปเจอฉากที่บรรยายถึงการล่าสัตว์หรือเล่าว่าสัตว์ตัวนั้นตัวนี้อันตรายก็มีความรู้สึกค้านอยู่ในใจ

เมื่อนานมาแล้ว ผมเคยเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ เล่าถึงเหตุการณ์ยิงเสือโคร่งที่เขาใหญ่ ผมให้ความเห็นว่า การยิงเสือเป็นเรื่องที่ไม่สมควรทำ เราไม่ควรจัดการกับสัตว์ป่าแบบนั้น เขาใหญ่ได้รับการประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติเพื่อเป็นบ้านของสัตว์ป่า เราเป็นคนที่เข้าไปในบ้านของเขา พอเจ้าของบ้านมีท่าทีไม่พอใจ เราจะไปทำอย่างนั้นกับเจ้าของบ้านไม่ได้ ปรากฏว่าพองานตีพิมพ์ออกไป มีจดหมายหลายฉบับส่งมาถึงสำนักพิมพ์ตำหนิบทความชิ้นนั้น เขาคิดว่าเสืออันตราย ถ้าเราไม่ฆ่ามัน มันก็จะฆ่าคน ซึ่งก็เป็นมุมคิดหนึ่งที่ยังเชื่อกันว่าสัตว์ป่าและป่าเป็นสถานที่อันตราย

เคยคิดไหมว่าถ้าเขียนมุมการผจญภัยจะได้งานเยอะขึ้น มีคนอ่านเพิ่มมากขึ้น

ก็เป็นไปได้ แต่ว่ามันมีประโยชน์อะไรล่ะ อย่างทุกวันนี้ AI ทำได้ตั้งหลายอย่าง มันอาจแย่งงานช่างภาพ แย่งงานทุกอย่างไปจากคน แต่ผมกลับไม่รู้สึกว่ามันจะแย่งงานจากผมได้นะ AI อาจถ่ายรูปนกบินชัดๆ ได้ แต่นกเบลอๆ แบบที่ผมทำงานมาตลอดมันคงไม่ทำหรอก เราพบหนทางของเราแล้วว่ามันเป็นอย่างไร

สมมติว่าช่างภาพปล่อยให้กล้องทำงานเอง เซ็ตโหมด auto ไว้แล้วกดชัตเตอร์อย่างเดียวแบบนั้น AI ก็ทำได้ และทำได้ดีกว่าเราด้วยซ้ำ ฉะนั้นการที่เราลงมือทำในแนวทางของตัวเอง มันช่วยให้เรามีที่ยืนในอาชีพตลอด มันอาจเป็นแค่งานที่คนติดตามเฉพาะกลุ่ม ไม่ได้เป็นงานแมส ยิ่งสมัยนี้มีคอนเทนต์มากมายเปิดเลื่อนผ่านไปอย่างรวดเร็ว มีรูปสวยๆ อยู่เป็นล้านรูปในโซเชียลมีเดีย อาจมีคนกดถูกใจให้ แต่เดี๋ยวเดียวเขาก็ลืม ซึ่งมันไม่ส่งผลให้เกิดอะไร

แม้ตัวคุณเองจะเคยโดนสัตว์ป่าชาร์จ แต่ก็ยังคิดว่ามันไม่อันตรายหรือน่ากลัวอีกเหรอ

ผมว่ามันเป็นเรื่องปกติของการเข้าป่า อย่างที่บอกมันเป็นผลจากสิ่งที่เราเลือกทำ กระทิงบางตัวมันอาจหงุดหงิด แต่ช้างบางตัวก็มีนิสัยดี แต่ประเด็นมันเป็นเรื่องของระยะไง ผมเข้าไปใกล้สัตว์ป่ามากเกินไป ที่ผมชอบพูดว่ามันเกินระยะที่ให้เกียรติกัน

มันไม่ใช่ความผิดของสัตว์เลย เป็นความผิดของผมที่ไม่เชื่อเอง

งานเขียนของคุณเป็นงานประเภทไหน

ผมไม่รู้เหมือนกันว่ามันเป็นแนวไหน คงไม่ใช่แนวโรแมนติกหรอก อย่างเวลาผมเขียนถึงพระจันทร์ มันก็ไม่ใช่เรื่องของความโรแมนติก พระจันทร์มีมุมที่เราไม่เคยเห็นอยู่อีกด้านหนึ่ง เพราะระบบโคจรของมัน ตั้งแต่เกิดจนตายถ้าเราไม่ได้ทำงานในนาซา หรือขึ้นจรวดออกไปสำรวจ เราก็ไม่มีวันได้เห็น

อย่างสัตว์ป่าเองก็เหมือนกัน มุมของเขาไม่ได้มีแค่ภาพที่น่ากลัว เราสามารถหยิบจับเอาสิ่งต่างๆ มาเขียนได้ เหมือนเวลาผมเจอเสือกินกวาง มันมีหลายแง่มุมให้เราเขียนถึง มุมที่เสือต้องทำหน้าที่ในฐานะผู้ล่า อีกมุมเป็นเรื่องการดิ้นรนเอาชีวิตรอดของกวาง ช่วงที่ต้องเขียนบทความเยอะๆ ผมใช้วิธีนี้แบ่งงานเขียนสำหรับลงในที่ต่างๆ

ทราบมาว่าช่วงหนึ่งคุณเขียนบทความไม่ต่ำกว่า 20 ชิ้นต่อเดือน

มันเริ่มตอน พี่สืบ นาคะเสถียร เสียชีวิต พี่สืบทำให้ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้น ตอนนั้นมีคนสนใจเรื่องป่าเยอะ ไม่ใช่เฉพาะแวดวงอนุรักษ์ วงการอื่นๆ ก็ให้ความสนใจ ปฏิทินก็ต้องเป็นรูปสัตว์ป่า แล้วมีหนังสือเกี่ยวกับธรรมชาติเกิดขึ้นเยอะมาก นิตยสารอย่าง *GM*, *PLAYBOY*, *ขวัญเรือน*, *ดิฉัน*, *พลอยแกมเพชร* หรือเล่มไหนๆ ทั้งนิตยสารผู้ชาย หรือผู้หญิงก็ต้องมีคอลัมน์สำหรับเรื่องป่าเรื่องธรรมชาติอย่างน้อยหนึ่งคอลัมน์ มันอาจไม่เคยมีใครพูดในมุมนี้มาก่อนว่าปรากฏการณ์ที่ห้วยขาแข้งมันก่อให้เกิดแรงกระเพื่อมในแม่น้ำสายเล็กๆ อีกมาก

แล้วความเปลี่ยนแปลงนั้นก็เกิดขึ้นกับผมด้วย จากนั้นผมมีงานประมาณ 20-30 ชิ้นต่อเดือน มันก็อาจเป็นเพราะวิธีการเขียนของผมอาจไปเข้าตาบรรณาธิการเข้า แต่ผมก็ไม่ทราบว่าตอนนั้นมีคนเขียนคอลัมน์แบบผมมากน้อยแค่ไหน ก็ไม่ได้เห็นใครเขียนแบบนี้มาก่อน จะมีแค่นิตยสาร *ท่องเที่ยวแค้มปิ้ง* กับ *อ.ส.ท.* นักเขียนก็มาจากสตาฟฟ์ของหนังสือเป็นส่วนใหญ่

เคยตั้งความหวังกับผลงานที่ปล่อยออกไปไหม

ผมไม่ได้คิดว่างานของผมจะมีอิทธิพลกับใครนะ เคยเจอคนมาบอกว่า เขาสนใจเรื่องป่าเพราะอ่านหนังสือที่ผมเขียน ซึ่งมันเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทีหลัง ไม่ได้รู้สึกคาดหวังว่าต้องทำงานเพื่อให้คนรู้สึกแบบนี้ ผมคิดว่าคนมันเปลี่ยนไม่ได้ มันอยู่ที่สิ่งแวดล้อม การปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก หรือถ้าใครสักคนจะเปลี่ยนจริงๆ มันต้องมีจุดเปลี่ยนที่มีความสำคัญกว่านี้

อย่างเช่น คนเข้าป่าไปยิงสัตว์ แล้วมีลูกวิ่งมากอดแม่ก็เลยเกิดคลิกว่าไม่เอาแล้ว ไม่อยากเห็นเหตุการณ์แบบนี้อีก ผมว่าถ้าเกิดเรื่องอย่างนั้นขึ้นเขาอาจเปลี่ยนได้ ถ้าเปลี่ยนโดยการอ่าน นั่นหมายความว่าเขาต้องมีพื้นฐานแบบนี้อยู่แล้ว งานเขียนของผมทำหน้าที่แค่ให้เขามีความมั่นใจในสิ่งที่เขาคิดมากขึ้น อย่างน้อยเขาก็ไม่ได้คิดอยู่คนเดียว

ตอนนี้รู้สึกเหมือนว่างานเขียนของคุณเริ่มน้อยลง

น้อยลง เพราะมันเกิดความเปลี่ยนแปลง นิตยสารมันไปไม่รอด อย่างนิตยสารดิฉัน เพิ่งหยุดไปเมื่อ 4-5 ปีที่แล้ว ผมก็ยังเขียนต้นฉบับส่งด้วยลายมือ แนบฟิล์มสไลด์ แล้วส่งไปรษณีย์อยู่นะ เกือบทุกเล่มหยุดเขียน เพราะหนังสือเขาปิดตัว ไม่ค่อยมีที่ขอให้เลิกก่อน

ในฐานะที่เคยแนะนำตัวว่าเป็นช่างภาพสัตว์ป่าทำงานมานาน ทำไมมีหนังสือรวมภาพถ่ายสัตว์ป่าออกมาน้อย

(หัวเราะ) ของผมคนเดียวมีแค่ 2 เล่ม คือ *ชีพจรไพร* กับ *อาชิ* งานส่วนใหญ่จะทำร่วมกับน้องๆ มีหลายคนช่วยกันทำ อย่างหนังสือ *50 ปี เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง* (นิ่งคิด...) นั่นน่ะสิ... เป็นเรื่องที่ผมไม่เคยนึกมาก่อนเหมือนกัน

ผมคิดว่าผมเป็นคนทำงานช้า อย่างหนังสือ *ชีพจรไพร* ผมใช้เวลาถ่ายอยู่ 3-4 ปีกว่าจะสำเร็จ แรกๆ พอเรามีรูป เราคิดว่ามันดีแล้วอยากเอาภาพไปรวมเป็นหนังสือ แต่ผมคิดว่าเราไม่ควรทำให้หนังสือเป็นสมุดแสตมป์ มันควรมีคอนเซปต์ มีเรื่องราว อย่างชีพจรไพร ผมตั้งใจว่าจะถ่ายภาพป่า 3 ฤดูกาล เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในป่า แต่ถึงที่สุดพอผ่านไปหนึ่งปี มันก็ทำไม่สำเร็จ แล้วก็ต้องใช้เวลาเกือบ 4 ปี หรือพอตั้งใจทำหนังสือภาพนกเงือกที่เทือกเขาบูโด หรือเรื่องผืนป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก ก็ไม่สำเร็จเพราะมีปัจจัยหลายอย่าง

G-1000

อุปสรรคของการเป็นช่างภาพสัตว์ป่า หรือการทำอาชีพนี้คืออะไร

จริงๆ แล้วมันสามารถทำได้เรื่อยๆ อุปสรรคคงเป็นเรื่องที่ต้องใช้ทุนเยอะ ไม่ต้องพูดถึงค่าพิมพ์กระดาษ หรือการออกแบบ แค่เรื่องช่างภาพจะเข้าไปทำงาน มันมีต้นทุนมากเกินกว่าที่หลายๆ คนจะยืนระยะได้จริงจัง และถึงตอนนี้เหมือนกับว่ามันไม่มีที่ทางให้อยู่มากเท่าไร ถ้าคุณไม่ได้มีชื่อเสียงมากก็ลำบาก ไม่เหมือนช่างภาพในต่างประเทศที่เราเห็นแค่ชื่อก็ตัดสินใจซื้อได้เลย

ผมว่าทุกคนเจอปัญหาเดียวกัน มีคนอยากทำเยอะแยะไปหมด แต่ประเด็นคือ จะทำอย่างไร หาทุนมาจากไหน ถ้าคุณตั้งใจทำจริงๆ มันต้องใช้เงินเยอะ ต้องใช้เวลาไปฝังตัวอยู่ในพื้นที่ คุณต้องลาออกจากงานประจำ ถ้าคุณมีครอบครัว มีลูกต้องดูแล ก็ยิ่งลำบาก

การใช้ Facebook ของ ม.ล.ปริญญากร เป็นอย่างไร

อันนี้ก็เป็นความตั้งใจ จะเห็นว่าผมไม่ค่อยเขียนเรื่องไร้สาระ ผมมองว่านี่เป็นคอลัมน์คอลัมน์หนึ่ง ก็เขียนเหมือนที่ผมเขียนคอลัมน์นี่ล่ะ ตอนแรกๆ ก็เขียนยาวเหยียดเหมือนกับที่เขียนส่งให้นิตยสารตีพิมพ์ แต่ก็มาเข้าใจภายหลังว่า คนคงไม่มานั่งอ่านอะไรที่มันยาวๆ แบบนี้หรอก ตอนแรกผมคิดว่ามันเปลี่ยนแค่แพลตฟอร์ม ไม่ได้คิดว่าวิธีการมันเปลี่ยนด้วย ก็พยายามทำให้มันกระชับ เพื่อให้คนได้ใส่ใจกับสิ่งที่เราอยากบอก เป็นการฝึกฝนอย่างหนึ่ง สิ่งที่ดีคือมีการตอบกลับเร็ว มีคนแสดงความคิดเห็น เพราะสมัยเขียนลงนิตยสาร เราแทบไม่รู้เลยว่าคนอ่านรู้สึกอย่างไร

ในโซเชียลมีเดียมีเรื่องการเที่ยวป่าออกมามากมาย คุณมองเรื่องนี้อย่างไร

มันเป็นการใช้ป่าในอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าคนอ่านมีพื้นฐานเรื่องป่าอยู่แล้วก็ไม่เป็นไร อย่างผมก็ไม่รู้สึกอะไรมาก แต่ถ้าคนที่เพิ่งเริ่มสนใจแล้วถูกกำหนดให้เห็นป่าไปในทิศทางแอดเวนเจอร์อย่างเดียวก็คงไม่ดี แทนที่จะเข้าไปด้วยความเคารพ หรือศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับป่าอย่างจริงจัง หรือการใช้เครื่องมืออย่างกล้องกับเลนส์ มันเป็นแค่เครื่องมือนำพาเราเข้าไปอยู่ในป่า แล้วมันควรจะทำให้เราตัวเล็กลง แต่บางคนพอมีกล้องกลับทำตัวใหญ่โต มีอัตตามากมาย

ถ้าจะให้เห็นภาพชัดคือผ้าเหลือง คนที่บวชควรใช้ผ้าเหลืองนำพาตัวไปสู่สมาธิ แต่เรากลับเห็นพระหลายรูปใช้ผ้าเหลืองเพื่อผลประโยชน์อย่างอื่น มันก็เหมือนกัน กล้องควรเป็นเพียงเครื่องมือที่นำเราไปสู่ป่า เหมือนเป็นใบเบิกทาง เป็นพาหนะให้เรา

ไปเรียนรู้เรื่องราวของป่า เพราะถึงที่สุดป่ามันคือความว่างเปล่า ไม่มีตัวตน ต้องละกิเลส ในป่ามันสอนเรื่องราวแบบนี้อยู่แล้ว

มองเรื่องเล่าเกี่ยวกับป่าสมัยนี้เป็นอย่างไร

ผมว่ามีเยอะมากเลยนะ แต่การนำเสนอบางทีมันมีแต่มุมที่เป็นเปลือก ฉาบฉวยมากเกินไป อย่างเช่น เวลาคนพูดถึงความสวยงามของช่วงเวลาที่ป่ากำลังเปลี่ยนสี ก็จะเล่าแค่ว่ามันสวย แต่ความจริงแล้วมันเป็นช่วงเวลาที่โคตรลำบากของต้นไม้เลยนะ มันกำลังปรับตัวเพื่อเตรียมเข้าสู่ฤดูแล้ง แล้วไอ้ความสวยงามที่ว่ามันคงอยู่ได้ไม่นาน เดี๋ยวเดียวก็ร่วงหล่นแล้ว

แล้ววรรณกรรมเรื่องป่าจะอยู่รอดไหม

ผมว่าเราอยู่ในยุคสมัยที่คนสามารถเสพสื่อได้หลายทาง ไม่จำเป็นต้องอ่านจากหนังสือเพียงทางเดียว แต่ผมก็ไม่แน่ใจเหมือนกันว่าคนที่ทำงานด้านนี้เขายังทำอยู่ไหม ผมไม่รู้เหมือนกัน บางทีการเล่ามันอาจเปลี่ยนแพลตฟอร์มไปเท่านั้น ทุกวันนี้ก็ยังมีคนที่เชื่ออย่างฝังใจอยู่ว่า ป่าเป็นเรื่องของการผจญภัย มีมุมลึกลับ อันตราย เรื่องเล่าแบบนี้ยังคงมี ก็ยังไม่ได้หายไปไหน บางคนยังแคลงใจอยู่ว่าถ้าเข้าป่าไปเจอเสือจะถูกกินหรือเปล่า ผมคิดว่าในอนาคตก็ยังคงมีคนที่เชื่อเรื่องแบบนี้อยู่

การลดลงของป่าในปัจจุบัน หรือสัตว์ที่กำลังค่อยๆ สูญพันธุ์จะส่งผลต่อการเขียนไหม

ผมว่าสัตว์ป่ามันไม่น่าสูญพันธุ์นะ สัตว์บางชนิดจำนวนเพิ่มมากขึ้นด้วยซ้ำ เดี๋ยวนี้ไม่มีอะไรที่มันหายากแล้ว มีนกหลายชนิดที่ผมไม่เคยฝันว่าจะได้เห็น เดี๋ยวนี้คนก็เห็นกันเยอะแยะ มีภาพถ่ายเสือลายเมฆที่ว่าถ่ายยากออกมาให้เห็น สมเสร็จก็ไม่ได้หายากอีกแล้ว นกยูงในห้วยขาแข้งก็เห็นได้ทุกครั้งที่เข้าไป เมื่อก่อนวัวแดงก็ไม่ได้มีเยอะเหมือนสมัยนี้ เรื่องที่สัตว์จะสูญพันธุ์ ผมคิดว่าไม่น่าเป็นห่วงหรอก การดูแลรักษาป่ามันดีขึ้นแล้ว ก็ต้องยกความดีความชอบให้พี่สืบอีกนั่นล่ะ ที่จุดประกายการเปลี่ยนแปลงขึ้นมา แต่ถ้าหากว่ามันลดลง เรื่องเล่าจากป่าก็ย่อมน้อยลงเป็นธรรมดา

แต่ในอีกมุม คนที่เป็นนักเขียนก็โตขึ้น มีประสบการณ์การทำงานมากขึ้น แล้วเรื่องราวในป่ามันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อย่างเช่น เรื่องปัญหาของสัตว์ป่าตอนนี้มันไม่ได้มีแค่เรื่องการล่าสัตว์ มันมีปัญหาสัตว์ป่าติดเกาะ ป่าถูกแบ่งออกเป็นหย่อมเล็กหย่อมน้อย สัตว์อย่างกวางผาไม่อาจไปมาหาสู่กันได้ เรื่องระหว่างคนกับช้างแถวเมืองกาญจน์ แถวระยอง ตราด ป่ารอยต่อ มันเป็นปัญหาที่สัตว์ในปัจจุบันกำลังเจอ เรื่องเล่ามันมีอีกมากและไม่ได้จำกัดอยู่แค่การไล่ล่าหรือไล่ฆ่าอีกแล้ว

มันมีถนนอยู่สองสายที่ต่างคนต่างเดิน เส้นหนึ่งเป็นถนนของงานอนุรักษ์ที่มันดีขึ้น คนใส่ใจกับเรื่องนี้มากขึ้น แต่ถนนอีกฝั่งของคนที่หวังใช้ประโยชน์จากป่าก็เพิ่มขึ้นเหมือนกัน มันยังมีคนที่คิดหาทางจัดการกับธรรมชาติ หาวิธีสร้างเขื่อนในป่า หาวิธีใช้ป่าแบบต่างๆ ที่แย่คือบางคนคิดได้อย่างไรว่าธรรมชาติเป็นศัตรู คุณคิดว่าคลื่นเป็นศัตรูของคุณหรือถึงต้องไปสร้างกำแพงกั้นมัน แทนที่จะปรับตัวหรือเรียนรู้อยู่กับมัน แต่กลับไปคิดหาวิธีเอาชนะมัน ผมคิดว่าการเขียนเรื่องป่าคงไม่สิ้นไร้เรื่องราวหรอก ยังไงก็ยังมีคนชอบอ่านอยู่ อาจมีคนรุ่นใหม่ๆ ขึ้นมา คนที่เข้าป่าหลายคนแค่เปลี่ยนเครื่องมือจากปืนเป็นกล้องถ่ายภาพ จากปากกาเป็นโทรศัพท์มือถือ

อีกอย่าง เทคโนโลยีมันทำให้เราเห็นธรรมชาติมากกว่าเดิม ช่วยให้เราถ่ายรูปสิ่งใหม่ๆ ได้ ทำให้เราได้เห็นธรรมชาติในมุมที่มหัศจรรย์มากยิ่งขึ้น เช่น การถ่ายภาพสัตว์ป่าตอนกลางคืน และทุกวันนี้ยังมีการค้นพบพืชและสัตว์ชนิดใหม่ๆ อยู่ตลอด แต่เราก็ต้องเข้าใจด้วยนะ ว่าจริงๆ แล้วสิ่งที่พบอาจไม่ได้เป็นชนิดใหม่ มันอาจเป็นสิ่งที่อยู่ตรงนั้นมานานแล้ว อยู่มานานกว่าเรา เราแค่ไม่เคยเห็นหรือรู้จักมันมาก่อน ฉะนั้นเราควรดีใจว่าเราได้รู้จักสิ่งต่างๆ เพิ่มขึ้นอีกแล้ว

วันหนึ่งเราอาจช่วงชิง
ความเป็นใหญ่ทางความคิด
ด้วยการแปล

ภัควดี วีระภาสพงษ์

เรื่อง: วีรวรรธน์ สมนึก
ภาพ: อนุวัตน์ เดชธำรงวัฒน์

นิยามการงานแห่งชีวิตของนักแปลเลื่องชื่ออย่าง **ภัควดี วีระภาสพงษ์** คือการถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งไปยังภาษาปลายทางให้ได้มากที่สุด

ถ้าหากว่าการแปลเป็นหนึ่งในการแสดงภาษา นักแปลคือผู้ใช้วรรณศิลป์ทุกอย่างเพื่อแปรเปลี่ยนสิ่งที่อยู่ข้างหน้าให้เป็นตัวอักษร เปรียบดั่งนักแสดงไร้เวที หรือผู้แสดงที่อาจไม่มีสปอตไลต์ฉายส่องมาเลยก็ตาม

วรรณกรรมต่างประเทศที่นักอ่านไทยคุ้นเคย อย่าง *สมัญญาแห่งดอกกุหลาบ (The Name of the Rose)* ของ อุมแบร์โต เอโก (Umberto Eco) เกือบได้ชื่อเป็นภาษาไทยว่า 'นามาภิไธยแห่งดอกกุหลาบ' หากสำนักพิมพ์ไม่ขอให้เปลี่ยน ขณะที่ *ความเบาหวิวเหลือทนของชีวิต (The Unbearable Lightness of Being)* ของ มิลาน คุนเดอรา (Milan Kundera) ผู้แปลบอกไว้ว่าควรจะชื่อ 'ความเบาหวิวเหลือทนของภาวะการดำรงอยู่' เพราะคำว่า being มีความหมายว่า การดำรงอยู่ แต่ด้วยการต่อรองทางภาษา ชื่อแรกที่คุ้นกว่าจึงสมควรได้รับการตีพิมพ์

ส่วนนิยามการงานแห่งชีวิต ภัควดี วีระภาสพงษ์ ผู้แปลหนังสือทั้งสองเล่ม เล่าว่า การแปลคือการถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งไปยังภาษาปลายทางให้ได้มากที่สุด และบางครั้งการแปลคือการถอดรหัสภาษาให้ใกล้เคียงต้นฉบับแบบ 100 เปอร์เซ็นต์มากที่สุด และอาจต่อรองได้ด้วยการเพิ่มบางจุดที่สามารถชดเชยส่วนที่หายไปจากอีกจุดหนึ่ง

"การที่สังคมได้รับแนวคิดแตกต่างไปจากกระแสหลักจนเปิดความคิดไปสู่ทางเลือกอื่นๆ ทำให้สังคมนั้นๆ มีทางเลือกมากขึ้น แล้วมันก็อาจจะเปลี่ยนเส้นทางไปทางอื่นได้" ภัควดีให้ความเห็นต่อคุณค่าของการแปลไว้เช่นนี้

นับแต่นวนิยายเล่มแรก *ซาฮาโตโพล์ค เทพเจ้าจอมมายา (Zahatopolk)* ของ เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (Bertrand Russell) ก็นับร่วม 30 ปีแล้ว ที่นามของภัควดี วีระภาสพงษ์ ปรากฏในฐานะนักแปลทั้งวรรณกรรมและงานวิชาการ ยิ่งกับผลงานแปล *สามัญสำนึก (Common Sense)* ของ โธมัส เพน (Thomas Paine) หนังสือเล่มเล็กสุดทรงพลังที่วิพากษ์ระบอบการปกครองของทรราช ถูกพูดถึงอย่างกว้างขวาง สอดรับไปกับขบวนการต่อสู้เรียกร้องประชาธิปไตยในประเทศไทยที่กำลังเป็นกระแสแห่งยุคสมัย นักแปลเปรยว่า นั่นเป็นวาระซ่อนเร้นที่คาดหวังอยากให้เกิด ด้วยวันหนึ่งอาจช่วงชิงความเป็นใหญ่ทางความคิดด้วยการแปล

คุณเติบโตมากับการอ่านแบบไหนจึงมาเป็นนักแปลได้

เป็นคนชอบภาษาโบราณ จริงๆ แนวคิดอาจจะไม่ได้รับอะไรมาเลย แต่ชอบภาษาตั้งแต่ *ขุนช้างขุนแผน* ชอบภาษาร้อยแก้วของรัชกาลที่ 6 หรืองานของ แสงทอง (หลวงบุณยมานพพาณิชย์) ส่วนอีกคนที่ชื่นชอบคือ พระยาอนุมานราชธน

ก่อนเข้ามหาวิทยาลัย เราสนใจอ่านนิตยสาร *โลกหนังสือ* และ *ปาจารยสาร* สำหรับ โลกหนังสือ โดยบรรณาธิการ สุชาติ สวัสดิ์ศรี จะเปิดมุมมองใหม่ๆ เขาลงบทความที่อาจจะไม่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมอย่างเดียว มีเรื่องเชิงสังคมด้วย ส่วนปาจารยสารก็ไม่ได้ลงเรื่องทางสายพุทธอย่างเดียว ยุคนั้นมีงานที่ประทับใจเป็นพิเศษคืองานของอาจารย์สุวินัย ภรณวลัย เขียนเรื่องทฤษฎีทางสังคมนิยมทั้งเรื่องวัตถุนิยมวิภาษวิธี

ดูเหมือนว่าบรรยากาศตอนเรียนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่งผลต่อความคิดความอ่านของคุณอยู่ไม่น้อย

เราเรียนสาขาวิชาปรัชญา เลือกวิชาโทวรรณคดีอังกฤษ บรรยากาศตอนเข้าปีหนึ่ง เมื่อปี 2525 เป็นช่วงที่ผ่านเหตุการณ์ตุลาคม 2519 มาไม่นานมาก แล้วก็ผ่านเหตุการณ์นโยบาย 66/2523 สมัยพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ที่ผลักดันนักศึกษาออกจากป่า มาไม่นานเช่นกัน ตอนนั้นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ก็เริ่มหมดอิทธิพลไป แต่แนวคิดด้านสังคมนิยมในแวดวงนักศึกษาก็คล้ายว่ายังหลงเหลืออยู่

ช่วงนั้นนักศึกษาที่ภายหลังกลายมาเป็นนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ในประเทศอย่างอาจารย์เกษียร เตชะพีระ กลับจากป่ามาเข้าเรียน แล้วกำลังจะไปเรียนต่อต่างประเทศ อาจารย์ธงชัย วินิจจะกูล กับ อาจารย์สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล กำลังรอเรียนต่อที่ต่างประเทศ อาจารย์ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ กลับมาจากต่างประเทศได้สัก 2-3 ปี ก็มีวิธีสอนที่แปลกใหม่เป็นที่ฮือฮา มีนักศึกษาจัดงานเสวนาพูดคุยกับคนเหล่านี้อยู่ตลอด พอช่วงที่ใกล้จบ อาจารย์ธเนศ วงศ์ยานนาวา กลับมาพร้อมแนวคิดที่แปลกไปอีกแบบหนึ่ง

ความสนใจในตอนนั้นมีเรื่องอะไรบ้างจึงเริ่มมาทำงานแปล

กับวิชาปรัชญา เราสนใจนักคิดกรีกอย่างโสกราตีส และสนใจวรรณกรรมที่สั่งสมจากการอ่าน มองไปถึงตัวเองหลังจากเรียนจบว่าน่าจะทำงานในวงการหนังสือ จุดเริ่มต้นนี้ก็ตลกดี คือตอนแรกไม่เคยคิดเรื่องจะทำงานแปลหนังสือมาก่อน แล้วมีเพื่อนมาชวนว่ามีโปรเจกต์งานแปลมาจากสำนักพิมพ์ใหญ่แห่งหนึ่ง เราก็โอเครับงานเพราะอยากมีรายได้ พอทำก็ค้นพบว่าเราได้ทำในสิ่งที่เราชอบ ตั้งแต่นั้นก็ทำมาตลอด ใช้ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยที่มีหนังสือทั้งภาษาอังกฤษและวารสารด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองเป็นแหล่งข้อมูล และเราก็สั่งซื้อจากสำนักพิมพ์หรือร้านหนังสือที่ขายเฉพาะหนังสือจากต่างประเทศ ส่วนงานแปลเล่มแรก ซาฮาโตโพล์ค เทพเจ้าจอมมายา ของเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ ซึ่งมาจากโปรเจกต์สมัยเรียนที่ถูกพักไว้ ก่อนจะได้มาตีพิมพ์ภายหลังกับสำนักพิมพ์ *ประพันธ์สาส์น* ในปี 2533

สำหรับคนอยากเป็นนักแปล คุณคิดว่าควรเริ่มจากอะไร

คนที่อยากเป็นนักแปลต้องเริ่มจากการลองแปล เพราะมีหลายคนที่อยากทำงานแปล แต่พอทำไปแล้วพบว่าตัวเองไม่ชอบ เพราะเป็นงานที่น่าเบื่อ ใช้เวลานาน ค่าตอบแทนไม่มาก และชื่อเสียงก็น้อยเหมือนนักแสดงไร้เวที หลายคนก็เลยไม่ค่อยชอบ ทั้งที่เขาอาจจะไม่ได้ต้องการเรื่องชื่อเสียง เพียงแต่ว่าในกระบวนการทำงานมันทำให้หลายคนรู้สึกเบื่อ เช่น การแปลต้องอ่านหลายรอบ อ่านก่อนแปล 1 รอบ ระหว่างแปลก็อ่านซ้ำอีกรอบ จากนั้นก็อ่านรอบที่ 3 หลังแปลเสร็จ หรือบางทีมากกว่า 3 รอบด้วยซ้ำ อย่างเรื่อง สมัญญาแห่งดอกกุหลาบ เราอ่านหลายรอบ แก้หลายรอบ

หนังสือแปลในไทยส่วนใหญ่แปลมาจากภาษาอังกฤษ การเก่งหรือไม่เก่งภาษาอังกฤษมีผลต่อการเป็นนักแปลไหม

การแปลไม่ใช่คนที่เก่งภาษาอังกฤษอยากจะแปลทุกคน เพราะการถ่ายทอดภาษาไทยก็ต้องทำให้ตรง ส่วนถ้าจะเปิดพจนานุกรมแปล ก็สามารถทำได้ระดับหนึ่ง ซึ่งก็ต้องค่อยๆ พัฒนาความรู้ทางภาษาของเราไปเรื่อยๆ เพราะการเปิดพจนานุกรมไม่ใช่สิ่งเดียวที่ทำให้เราเข้าใจภาษา เนื่องจากยังมีเรื่องโทน เรื่องมู้ดอีก ดังนั้น การแปลจะต้องพัฒนาเรื่องความเข้าใจภาษาอังกฤษด้วยการอ่านหนังสือเยอะๆ อ่านภาษาอังกฤษ ดูหนัง หรือติดตาม forum ที่เขาคุยกันว่า สำนวนนี้แปลหรือหมายความว่าอะไร

ครั้งหนึ่งตอนแปลนิยายของ เรย์มอนด์ แชนด์เลอร์ (Raymond Chandler) เราติดอยู่คำหนึ่ง ก็เลยไปถามใน forum เขาก็บอกว่ามันคือเมืองของอเมริกา ที่ทั้งเมืองมีถนนเส้นเดียวแล้วก็มีปั๊มน้ำมัน คือเข้าไปถามได้ แต่เราจะต้องอธิบายบริบทเพิ่มเติม

ผลงานของคุณส่วนมากแปลจากอังกฤษเป็นไทย แล้วมีที่แปลไทยเป็นอังกฤษบ้างไหม

ไม่เคยทำ ไม่ถนัดทำ คือไม่ว่าเราแปลอะไร ภาษาปลายทางเราต้องดีกว่าภาษาต้นทาง ทีนี้ถ้าให้แปลไทยเป็นอังกฤษ เราไม่ใช่คนที่ภาษาปลายทางดี ไม่ใช่คนที่เก่งภาษาอังกฤษมาก ในลักษณะที่เขียนหรือพูดก็ไม่ใช่คนที่ถูกต้องขนาดนั้น มีบางคนเก่งมากที่แปลไปกลับได้ แต่เราไม่ใช่เลย จริงๆ แล้ว

เราถนัดภาษาไทย ไม่ใช่คนที่เขียนหรือพูดภาษาอังกฤษเก่ง

'นักแปลคือนักแสดงไร้เวที' คำนี้มีที่มาอย่างไร

ได้มาจากคนที่เขียนเรื่องทฤษฎีการแปลของต่างประเทศ เขานิยามว่า 'นักแปลคือนักแสดงไร้เวที' หมายความว่า ถ้าการแปลเป็น performance ทางภาษา เหมือนนักแสดง performance ต่อภาษา แต่นักเขียนมีเวที เพราะเขาอยู่บนเวที มีคนรู้จัก ขณะที่นักแปลก็ต้องทำ performance ทางภาษาทางวรรณศิลป์ทุกอย่าง แต่ไม่ได้อยู่บนเวที ถ้าตามหลักไม่น่าจะเป็นคนที่มีคนรู้จัก แต่ส่วนตัวเราใช้ชื่อจริงนามสกุลจริงในการแปลทั้งวรรณกรรมและงานวิชาการ เพราะคิดนามปากกาไม่ออก แต่มีครั้งหนึ่งที่ใช้ 'ภัควดี ไม่มีนามสกุล' อันนั้นไม่ใช่ฉายา แต่ตอนนั้นมีการเมืองค่อนข้างรุนแรง แล้วคนในครอบครัวก็ขอร้องว่าอย่าใช้นามสกุล ทำให้ช่วงหนึ่งเราก็ไม่ใส่นามสกุล แต่ตอนนี้ก็กลับมาใช้เหมือนเดิมแล้ว

คุณเคยบอกว่า การแปลคือการต่อรอง ช่วยขยายความให้ฟังอีกทีได้ไหม

เป็นแนวคิดของเอโก คือมันมีทฤษฎีการแปลหลายแบบ เอโกเขาก็เขียนทฤษฎีการแปล แล้วก็บอกว่าการแปลเป็นการต่อรอง ก็คือคุณทำยังไงให้มันใกล้เคียงที่สุดแต่มันไม่มีทางเป็นไปได้ 100 เปอร์เซ็นต์ ถ้าหากว่าตรงจุดนี้คุณทำได้ 50-60 เปอร์เซ็นต์ แต่คุณอาจจะต่อรองด้วยการเพิ่มบางจุดที่มันสามารถเล่นได้ ที่คนแปลสามารถทำให้มาชดเชยในส่วนที่หายไปตรงอีกจุดหนึ่ง มันเป็นลักษณะนี้ที่เอโกบอก

การช่วงชิงและครองความเป็นใหญ่ทางความคิดได้ด้วยการแปล มันเป็นอย่างไร

คือสังคมไทยเราก็รู้กันอยู่ว่าแวดวงการอ่านค่อนข้างจำกัด คนไทยเองก็มีความรู้ด้านภาษาอังกฤษจำกัด แล้วหนังสือในเมืองไทยก็มีการแปลน้อย ทีนี้สมมติว่าถ้าเราเลือกแปลงานของฝ่ายสังคมนิยม ฝ่ายซ้าย คนไทยก็จะได้อ่านก่อนไง มันเหมือนกับว่าเป็นการสร้างอิทธิพลทางความคิดกับคนได้ หรืออย่างเช่น เคยมีคนเสนอให้เราแปลงานของ แซมมวล ฮันติงตัน (Samuel Huntington) หรือ อดัม สมิธ (Adam Smith) ที่เป็นนักคิดสายเสรีนิยม เราก็จะไม่แปล คนที่อยู่สายเสรีนิยมก็ไปแปลเองสิ เราจะเลือกงานสายสังคมนิยม อย่างเดวิด ฮาร์วีย์ (David Harvey) คาร์ล โปลานยี (Karl Polanyi) หรือว่า เอริค ฮ็อบส์บอม (Eric Hobsbawm) มากกว่า จริงๆ ชื่อที่เอ่ยมาก็เป็นฝ่ายซ้ายหมดเลย เป็นมาร์กซิสต์หมด ยกเว้น คาร์ล โปลานยี เราก็เลยคิดว่าพอมันมีหนังสือที่อ่านเป็นภาษาไทยได้อยู่ในสังคมไทย มันก็ถูกใช้ในแวดวงการศึกษาใช่ไหม คือหนังสือของเรามันก็ไปอยู่ในหนังสือแนะนำหรือหนังสือที่อาจารย์แนะนำให้นักศึกษาอ่าน นักศึกษาก็ได้อ่าน ทีนี้เขาก็อาจจะได้รับอิทธิพลทางความคิดไปบ้าง หรืออย่างน้อยก็มีทางเลือกที่จะได้สนใจงานชิ้นนี้ ที่จะได้อ่านได้รับรู้งานประเภทนี้

มีงานประเภทไหนบ้างไหมที่คิดว่าจะไม่แปลแน่ๆ

อย่างที่เอ่ยไปแล้วก็คือถ้าเป็นงานวิชาการงานสายเสรีนิยม ก็รู้สึกว่าเราไม่จำเป็นต้องแปล หมายถึงคนที่เชื่อในสายเสรีนิยมก็ควรไปแปลเอง แล้วก็มีหนังสือที่ไม่แปลอีกประเภทก็คืองานวรรณกรรมประเภทกระแสสำนึก เพราะไม่ใช่แนวทาง หรืองานวรรณกรรมก็ยอมรับว่าแปลน้อยลงเยอะ เคยคิดด้วยซ้ำว่าจะไม่แปลแล้ว เพราะว่ามาแปลงานวิชาการเยอะจนมีความรู้สึกว่าเดี๋ยวนี้เวลาแปลงานวิชาการจะรู้สึกเซฟโซน รู้สึกสบายคุ้นชินต่อมัน พอจะต้องกลับไปทำงานวรรณกรรมระยะหลัง ก็รู้สึกไม่มั่นใจตัวเอง รู้สึกว่าคลังภาษาในเชิงวรรณกรรมพอเราไม่ได้ใช้งาน มันก็ลืมไปเยอะ

เวลามีหนังสือแปลสักเล่ม สำหรับคุณ สำนักพิมพ์ หรือ นักแปล เป็นผู้เลือก

มีทั้ง 2 แบบคือ หนึ่ง สำนักพิมพ์เสนอ และสอง เราอยากแปลเอง อย่างงานวรรณกรรมของ มิลาน คุนเดอรา เราอยากแปลเอง ส่วนงานที่สำนักพิมพ์เสนอ เช่น โครงการจัดพิมพ์คบไฟ อยากให้แปลงานชุด *The Buru Quartet (จตุรภาคเกาะบูรู)* ของ ปราโมทยา อนันตา ตูร์ (Pramoedya Ananta Toer) ที่เล่าถึงการต่อสู้ทางการเมืองในอินโดนีเซีย หรืองานวิชาการอย่าง *The Great Transformation (เมื่อโลกพลิกผัน)* ของ คาร์ล โปลานยี คือเราอยากแปลแล้วคุยกับสำนักพิมพ์เอง

การเลือกแปลก็มาจากการได้อ่านก่อนแล้ว

อยากนำเสนอ ระยะหลัง ตั้งแต่อายุเยอะขึ้น เราอ่านน้อยลงเยอะ ยอมรับว่าที่อ่านน้อยลงก็เพราะว่าการเมืองปัจจุบันทำให้เราเหนื่อยที่จะอ่านหนังสือ ทุกวันนั่งอ่านเรื่องราวคดีความก็เหนื่อยแล้ว

พอจะเลือกแปลวรรณกรรม ทำไมต้องเป็นงานของ มิลาน คุนเดอรา

นิยายของเขาไม่ค่อยเน้นในเรื่องอารมณ์มาก คล้ายว่าเขาค่อนข้างจะใช้เหตุผล แต่จริงๆ มันมีอารมณ์ที่ซับซ้อนแฝงอยู่ แล้วมันจะไปผูกกับเรื่องบริบททางสังคมเยอะ ซึ่งเราจะชอบงานลักษณะอย่างนี้มากกว่า โดยส่วนตัวจะไม่ชอบงานที่พูดถึงอารมณ์ส่วนลึกของปัจเจกบุคคลที่เป็นเรื่องของคนคนเดียว แต่จะชอบเรื่องคล้ายๆ ภาวะของมนุษย์ที่อยู่ในบริบทสังคมแล้วถูกกระแสสังคมพัดพาไปทางใดทางหนึ่ง แล้วตัวละครมีการตัดสินใจเลือกในช่วงบริบทของสังคมแบบนั้น ซึ่งงานคุนเดอราก็จะพูดถึงภาวะของมนุษย์ในลักษณะสังคมแบบต่างๆ

อย่างสังคมเผด็จการ ประสบการณ์ชีวิตคุนเดอราจะอยู่ในช่วงที่เช็กเปลี่ยนเป็นคอมมิวนิสต์ แล้วตอนหลังประเทศเขาพยายามที่จะให้ประชาชนเรียกร้องเสรีภาพมากขึ้น จนถูกสหภาพโซเวียตบุกยึดครอง แล้วคนอย่างคุนเดอราก็ถูกกวาดล้างจนต้องลี้ภัยไปฝรั่งเศส ในนิยายเรื่อง ความเบาหวิวเหลือทนของชีวิต หรืออย่าง *เรื่องตลก (The Joke)* ของคุนเดอราก็จะพูดถึงสังคมคอมมิวนิสต์ที่เป็นเผด็จการ แต่ถ้าเป็นงานยุคใหม่กว่านั้นอย่างเช่น *อมตะ (Immortality)* หรือ *ความเขลา (Ignorance)* ก็จะพูดชัดเจนถึงสังคมประชาธิปไตย เสรีนิยมประชาธิปไตย ซึ่งมันก็มีบริบทอีกแบบหนึ่ง

นิยายคุนเดอราจะมีข้อแปลกอย่างหนึ่งที่คนมักจะเข้าใจผิดไป ว่าเป็นนิยายที่ถูกพูดถึงเยอะ แต่จริงๆ ไม่ได้ขายได้เยอะ คืออาจจะเป็นเพราะมันได้รับการพูดถึงเยอะ เพราะคนที่พูดถึงก็เป็นคนในแวดวงวรรณกรรมเอง นักเขียนไทยอ่านวรรณกรรมของคุนเดอราเยอะ ก็เลยเหมือนกับมีกระแสเยอะ แต่ถามว่าคนทั่วไปอ่านหนังสือขายดีไหม ไม่ใช่ หนังสือนิยายมันไม่ได้ขายดีถึงขนาดนั้น

อีกหนึ่งงานวรรณกรรมที่เลือกแปล สมัญญาแห่งดอกกุหลาบ มีที่มาอย่างไร

ส่วนตัวเป็นคนสนใจศาสนาคริสต์ตั้งแต่เด็ก เคยอ่านไบเบิลพระคัมภีร์ใหม่ แล้วชอบอ่าน *เชอร์ล็อก โฮมส์* ชอบอ่านนิยายสืบสวน ก็เป็นความสนใจสองอย่างนี้ แล้วเราก็ชอบอะไรโบราณๆ หน่อย งานอุมแบร์โต เอโก อาจจะตอบโจทย์ตรงนี้ หลายเรื่องพูดถึงเรื่องปรัชญา สัญวิทยา ตรรกวิทยา เทววิทยา พูดถึงบริบทสังคม ขณะเดียวกันมันอ่านสนุก มีความเป็นป๊อปคัลเจอร์อยู่ในนั้น แล้วก็มีแนวคิดวิชาการเยอะ อันนี้ก็เลยเป็นสิ่งที่ทำให้อ่านแล้วชอบ ซึ่งปกติเราเป็นคนที่ชอบอ่านวรรณกรรมไทยหรือวรรณคดีไทยเก่าๆ ก็เลยเป็นโอกาสที่เราอยากจะลองใช้ภาษาแบบนั้นกับงานแปล

เดิมที สมัญญาแห่งดอกกุหลาบ มีชื่อว่า นามาภิไธยแห่งดอกกุหลาบ แต่สำนักพิมพ์บอกว่าไม่ได้ เพราะมันเหมือนล้อเลียน แต่ตอนนั้นเราไม่ได้คิดอะไร แค่อยากตั้งชื่อให้มันตรงกับภาษาอังกฤษ แต่พอเปลี่ยนเป็นสมัญญากลายเป็นว่ามันต้องแปลไทยซ้ำอีก จริงๆ อาจจะเกินจากชื่อต้นฉบับนิดนึง เพราะชื่อต้นฉบับ The Name of the Rose เป็นคำธรรมดา แต่เราจะไปแปลว่า 'ชื่อดอกกุหลาบ' ก็ไม่ได้ มันแปลก

ความเบาหวิวเหลือทนของชีวิต นิยายแปลที่ชื่อติดหูนักอ่าน ได้ชื่อนี้มาอย่างไร

มาจาก The Unbearable Lightness of Being ใช่ไหม light ก็คือความเบา ถูกไหม ทีนี้พอเบาแล้วมัน unbearable คือแทบจะทนไม่ได้ มันจะต้องเบามาก เบาแบบเบาหวิวเลย ทีนี้ unbearable ก็คือเหลือทน ส่วน being ก็เป็นอีกคำหนึ่งที่แปลยาก ไม่รู้จะแปลว่าอะไร แม้แต่คุนเดอราเองก็บอกว่าความหมายของ being ของเขาคือชีวิต ก็แปลว่าชีวิตอื่นๆ โดยส่วนตัวเราก็รู้ว่าแปลไม่ตรงเสียทีเดียว จริงๆ ถ้าจะให้ตรงที่สุดคือ 'ความเบาหวิวเหลือทนของภาวะการดำรงอยู่' แต่นอกจากยาวแล้วในทางภาษาบางทีมันก็ใช้ไม่ได้ มันแปลก สุดท้ายก็เลยตัดสินใจใช้คำว่า ชีวิต แต่ถ้าแปลในเล่มก็จะใช้ว่าการดำรงอยู่ ถ้าเจอคำว่า being ก็จะแปลว่า 'การดำรงอยู่' ไม่ได้แปลว่า 'ชีวิต'

นี่คือการต่อรองทางภาษาอาจจะพร่องไปเป็น 50-60 เปอร์เซ็นต์ของต้นทาง เราก็พยายามที่จะไปชดเชยข้างในเล่ม ความเบาหวิวเหลือทนของชีวิต คนอื่นบอกว่าเป็นคำสวย ติดหู ติดตา บางคนแค่เห็นชื่อยังไม่ได้อ่านนิยาย ก็รู้สึกว่าอยากหยิบอ่าน

ถ้าพูดถึงชื่อที่ภูมิใจที่สุด คือหนังสือเรื่อง

Blessed Unrest ของสำนักพิมพ์ *มูลนิธิโกมลคีมทอง* ชื่อนี้แปลออกมาว่า 'ไม่สงบจึงประเสริฐ' ซึ่งตอนนั้นสำนักพิมพ์เขาก็ติว่าเหมือนเราไปล้อเลียนศาสนาพุทธ แต่เราไม่ได้มีเจตนา เราแปลคำว่า blessed ว่า พระเจ้าอำนวยพร ส่วน unrest คือความไม่สงบ แล้วมันก็ตรงกับเนื้อความในหนังสือ *ไม่สงบจึงประเสริฐ* เราแปลออกมาแล้วภูมิใจมาก

จากแปลวรรณกรรมมาสู่การแปลหนังสือสังคมการเมือง มันเริ่มจากอะไร

เราเป็นคนที่สนใจเรื่องสังคมการเมืองอยู่แล้ว แต่มามีแรงบันดาลใจอีกครั้งหนึ่งในสงครามอิรัก ปี 2546 ตอนนั้นสื่อเมืองไทยกระแสหลักก็จะเอาข่าวจาก CNN มานำเสนอ ซึ่งข่าวจาก CNN ก็จะพูดถึงแสนยานุภาพของสหรัฐอเมริกา พูดเรื่องอานุภาพทำลายล้าง กระแสข่าวมาทางนี้หมด

พอดีกับเราสนใจสังคมการเมืองอยู่แล้ว และอ่านงานของอีกฝ่ายหนึ่งอยู่แล้ว นั่นคือฝ่ายซ้าย อย่าง เอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said) พอเราอ่านก็มีการไปเถียงกับคนในอินเทอร์เน็ต สมัยนั้นมันมีเว็บบอร์ด เราก็ไปเถียงกับคนอื่น เถียงกันไปเถียงกันมาก็เลยคิดว่าอยากแปลบทความพวกนี้ออกมาเผยแพร่ จากนั้นพอเผยแพร่แล้วก็มีสื่อกระแสหลักบางแห่งเขาก็ดึงไปลงในวารสารรายสัปดาห์ของเขา ซึ่งมันก็เป็นมุมมองที่ตรงข้ามกับกระแสหลัก เราก็เลยคิดว่าจริงๆ การแปลมันสามารถโต้แย้งหรือว่านำทางแนวคิดของคนได้เหมือนกันในหลายๆ ประเด็น จากแต่เดิมที่ชอบแปลงานวรรณกรรมด้วยความสุขส่วนตัว ก็เริ่มเปลี่ยนมาคิดว่างานแปลพวกนี้มันสามารถที่จะชี้นำความคิดคนได้ในระดับหนึ่ง หรืออย่างน้อยก็เป็นการโต้แย้งแนวคิดกระแสหลักได้ ทำให้คนมีทางเลือกในการคิดมากขึ้น ตั้งแต่นั้นมาเราก็เลยมี agenda ในใจว่าจะเลือกงานที่มันสนับสนุนแนวคิดที่เราต้องการเผยแพร่

หนังสือเล่มสำคัญมากอย่าง สามัญสำนึก มีที่มาที่ไปอย่างไร

สำนักพิมพ์ *Bookscape* เขาสนใจอยากจะแปลซีรีส์เกี่ยวกับหนังสือที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ๆ ของโลก แล้วการปฏิวัติมันก็จะมีปฏิวัติอเมริกาจากที่เคยเป็นเมืองขึ้นอังกฤษ

Common Sense ของ โธมัส เพน สมัยนั้นเขาเขียนลงจุลสารแล้วคนได้รับอิทธิพลมาก มันก็มีข้อถกเถียงว่า หนึ่ง จะไปประนีประนอมกับอังกฤษ ประนีประนอมกับบริเตนแล้วก็คล้ายๆ ว่าขอเงื่อนไขที่ดีขึ้นดีไหม หรือสอง จะประกาศเอกราชแยกตัวออกมา แต่ถ้าประกาศเอกราชแยกตัวออกมาแล้วจะเอาระบอบกษัตริย์ไหม หรือสาม ที่ โธมัส เพน เสนอว่าให้ประกาศเอกราชออกมาแต่อย่าใช้ระบอบกษัตริย์ปกครอง

สามัญสำนึก เป็นหนังสือที่มีคนอ่านเยอะ

โดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่ๆ เพราะมีการวิจารณ์เรื่องระบอบกษัตริย์อยู่พอสมควร สอดรับกันพอดีกับกระแสม็อบปี 2563-2564 เลยมีคนเอาไปโควตเยอะ

โดยเฉพาะประโยคข้อความที่ว่า 'เราจงทุบทำลายมงกุฎให้แตกสลายเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยในพิธีปิดงานฉลอง แล้วโปรยเศษซากแจกจ่ายแก่ประชาชนผู้ทรงสิทธิ์ที่แท้จริง'

เคยคิดไหมว่า วันหนึ่งสังคมไทยจะมาถึงจุดที่งานแปลมีอิทธิพลในช่วงการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยที่ถูกกดมานาน

แต่ละสังคมก็จะมีทางเดินของตัวเอง แต่คิดว่าการที่สังคมมันได้รับแนวคิดใหม่ๆ ที่แตกต่างออกไปจากกระแสหลัก ได้เปิดความคิดไปสู่ทางเลือกอื่น อันนี้จะทำให้ในสังคมนั้นๆ มีทางเลือกมากขึ้น แล้วมันก็อาจจะเปลี่ยนเส้นทางไปทางอื่นได้ ซึ่งงานแปลมันช่วยตรงนี้ การถ่ายทอดแนวคิดข้ามภาษามันมีอิทธิพลต่อคน ทำให้คนมีกรอบความคิดกว้างขึ้น ให้ความรู้สึกเหมือนเส้นทางเดินมีทางเลือกมากขึ้น

ตอนนี้งานที่อยากแปลเป็นเรื่องเกี่ยวกับอนาคิสต์ (Anarchist) อยากทำให้เป็นเรื่องเป็นราว มันเป็นความสนใจส่วนตัวมานานแล้ว และระยะหลังคนสนใจมากขึ้น คนชอบเข้ามาคุยมาถามเรื่องนี้ คือสังคมมันกระหายต้องการความรู้อื่นๆ ความรู้ใหม่ๆ นักแปลก็ต้องทำงานออกมาเยอะๆ เพื่อช่วยเติมความสงสัยใคร่รู้ของคนในสังคม

สิ่งที่ท้าทายในฐานะนักแปลคืออะไร

หนึ่งคือ แปลไม่ออก สองคือ ไม่รู้ แปลผิดโดยไม่รู้ ก็แก้ได้ด้วยการมีบรรณาธิการที่ดี ซึ่งบรรณาธิการที่ทำงานละเอียด เขาก็จะทักมา บรรณาธิการที่ดีเขาจะอ่านจากภาษาอังกฤษด้วย เขาจะเทียบประโยคต่อประโยคเลย ส่วนเรื่องแปลไม่ออก ทางแก้ก็คือเราจะพยายามค้น ที่เราแปลไม่ออกก็เพราะไม่เข้าใจบางอย่างในประโยคที่เราไม่เข้าใจมันจริงๆ ค้นไปจนสุดท้ายก็คือไปถามเอาเลย ไปถามตาม forum ในโซเชียลมีเดียที่มีการพูดคุยเรื่องนั้น อีกความท้าทายคือ ทำยังไงถึงจะถ่ายทอดความหมายดั้งเดิมออกมาให้มากที่สุด ให้มันตรงกับต้นฉบับมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งมันก็ไม่มีทาง 100 เปอร์เซ็นต์ แต่เราก็หวังว่ามันจะใกล้เคียงที่สุด

ค่านิยมใหม่ๆ ที่เห็นจากการแปลทุกวันนี้ น่าจะเป็นการแปลตัวบทจากภาษาต้นทาง

ต้องย้อนเล่าว่าตอนแปล The Name of the Rose ต้นฉบับเป็นภาษาอิตาเลียนแปลเป็นภาษาอังกฤษ แล้วเราก็แปลจากอังกฤษมา ซึ่งถ้าพูดถึงสมัยนิยมของยุคนี้ถือเป็นสิ่งที่นักอ่านไทยไม่นิยมแล้ว เดี๋ยวนี้คนอ่านมีข้อเรียกร้องว่าอยากให้แปลจากภาษาต้นทาง ซึ่งอันนี้ก็เป็นอีกเรื่องคล้ายๆ เรื่อง

ลิขสิทธิ์ที่โดยส่วนตัวคิดว่าเราก็ไม่วิจารณ์คนอ่าน เพราะนี่คือค่านิยม คือความนิยม

สิ่งที่เราควรจะทำคือ ก็ต้องเป็นไปตามที่คนอ่านต้องการ ยกเว้นบางกรณีอย่างงานของคุนเดอราที่แปลจากอังกฤษ คือบางเล่มเขาอนุญาตเองว่าแปลจากอังกฤษได้ เขาตรวจแล้วมันก็พอโอเค เพราะฉะนั้นบางทีมันก็มีความจำเป็นที่ว่าเดี๋ยวนี้คนอ่านเขาไม่นิยมอ่านการแปลหลายทอด ก็เป็นเรื่องของความนิยม เพราะฉะนั้นอย่างงานที่เราแปลเล่ม *ฐานันดรที่สามคืออะไร? (What Is the Third Estate?)* ของ เอ็มมานูแอล โจเซฟ ซิแยส (Emmanuel Joseph Sieyès) เขาถึงต้องให้คนรู้ภาษาฝรั่งเศส อย่าง อาจารย์สายัณห์ แดงกลม มาเป็นบรรณาธิการ แล้วไปเทียบกับภาษาฝรั่งเศสอีกทีหนึ่ง

คุณมองสถานการณ์เรื่องลิขสิทธิ์ในงานแปลของวงการหนังสือเมืองไทยอย่างไรบ้าง

มันเป็นเรื่องของยุคสมัย ปัจจุบันนอกจากมีกฎหมายควบคุม เดี๋ยวนี้คนเขาไม่ได้มองลิขสิทธิ์เป็นแค่กฎหมาย แต่เขามองเป็นเรื่องจริยธรรมผสมเข้าไปด้วย ซึ่งอาจจะถูกหรืออาจจะผิดก็ได้ อันที่จริงเราก็ว่ามันถูกครึ่งผิดครึ่ง แต่เนื่องจากมันเป็นสมัยนิยม ถ้าคุณจะทำงานร่วมกับคนหมู่มาก หมายความว่าเพราะงานของเรามันจะเป็นสาธารณะออกไป ก็จำเป็นต้องคำนึงเรื่องสมัยนิยม

ยกตัวอย่างเมื่อก่อน กรณี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เอางานของคนอื่นมาเขียน เอานิยายคนอื่นมาเขียนในงานตัวเอง เช่น *กาเหว่าที่บางเพลง* ถ้าย้อนไปดูในต่างประเทศ ฝรั่งก็ทำแบบนี้ เชกสเปียร์ที่เขียนบทละครดังๆ อย่าง *แฮมเล็ต* ก็ไปเอาโครงเรื่องมาจากคนอื่นจากประเทศอื่นทั้งนั้น เมื่อก่อนมันเป็นเรื่องปกติเป็นเรื่องธรรมดา แต่ว่าคึกฤทธิ์แกมีปัญหาตรงที่แกอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านของยุคสมัย แล้วก็ยังทำแบบเดิม ก็เลยต้องถูกวิจารณ์เป็นเรื่องปกติ ยิ่งตอนนี้คนสนใจกันมาก ทั้งเรื่อง originality ความเป็นต้นแบบ แล้วก็ต้นฉบับที่แท้จริง เป็นงานที่ไม่ลอก ต้องบอกว่าแนวคิดประเภทนี้สมัยก่อนมันไม่มี อย่าง เชกสเปียร์ นี่บอกเลยว่ามันไม่มีอะไรใหม่ใต้ดวงอาทิตย์นี้ สมัยก่อนเขาไม่ถือสากันเป็นเรื่องธรรมดามาก เปรียบเหมือนเพลงร้อยเนื้อทำนองเดียว

แล้วในฐานะนักแปลที่อยู่ตรงกลางระหว่างสำนักพิมพ์กับผู้อ่าน คุณคิดเห็นอย่างไร

ลิขสิทธิ์ในแง่หนึ่งมันเป็นกฎหมายที่เกิดมาจากระบบทุนนิยม ที่คนสร้างอะไรขึ้นมาแล้วบอกว่าคุณเป็นเจ้าของสิ่งนั้นไปตลอด เราก็ไม่เห็นด้วย แต่ขณะเดียวกันเนื่องจากโลกมันเปลี่ยนไปเยอะ ถามว่าถ้าจะคุ้มครองต้นแบบบางสิ่งบางอย่างไว้บ้างไหม โอเค มันก็ควรจะมี โดยส่วนตัวเราคิดว่าระบบกรรมสิทธิ์มันควรจะมีการบาลานซ์ระหว่างกรรมสิทธิ์เอกชน กรรมสิทธิ์สังคม สมบัติสาธารณะให้มันสมดุลมากกว่านี้ เพราะฉะนั้นระบบลิขสิทธิ์รวมไปถึงระบบสิทธิบัตรนี่มันก็สร้างปัญหาต่อเศรษฐกิจและสังคมโลกพอสมควร เราไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเรื่องจริยธรรม เพียงแต่ว่าเราก็ต้องเข้าใจด้วยว่าค่านิยมมันเปลี่ยน ในเมื่อเราทำงานตรงจุดนี้ เราทำงานตามสำนักพิมพ์ที่เราทำด้วย เขาก็ต้องการทำให้มันถูก

อย่าง สำนักพิมพ์ *ฟ้าเดียวกัน* เขาก็ขอลิขสิทธิ์อย่างถูกต้อง และจ่ายเงินเยอะด้วย ถ้าเขาไม่ได้ทำตามระบบลิขสิทธิ์เขาก็ต้องถูกวิจารณ์ อย่างเรื่องกรณีลิขสิทธิ์ระหว่างสำนักพิมพ์บทจร กับสำนักพิมพ์สามัญชน โดยกฎหมายแล้ว สามัญชนก็ยังไม่ได้แพ้คดี ถูกไหม มันก็เป็นเรื่องของกฎหมาย แต่ทีนี้ค่านิยมของคนทั่วไปที่เขามองมาก็มองแบบหนึ่ง สำหรับเราในเมื่อทำงานยุคปัจจุบันที่มันมีกฎหมายครอบอยู่ แล้วก็มีค่านิยมของคนครอบอยู่ บางครั้งเราก็จำเป็นต้องปรับตัวให้เป็นไปตามนั้น เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเท่านั้นเอง เพราะจริงๆ แล้ว หนังสือบางเล่มมันก็ถูกแปลมานานแล้วในเมืองไทย เพียงแต่ถ้าจะทำขึ้นใหม่ก็ต้องทำให้มันถูกต้องหรือเปล่า

หนังสือแปลในเมืองไทย คิดว่าประเภทไหนที่เยอะเกินไปหรือน้อยเกินไป

ไม่มีเยอะเกินไป มีเยอะเท่าไรยิ่งดี ถ้าน้อยเกินไปก็มีหลายๆ ด้านพวกงานปรัชญาก็มีคนแปลน้อย แม้แต่วรรณกรรมก็ยังไม่เยอะ เพราะวรรณกรรมของโลกมันก็มีหลากหลายเล่มที่พ้นไปจากความสนใจคนไทย แปลบทกวีก็ไม่ค่อยมี ซึ่งก็ยากอยู่แล้วสำหรับงานบทกวี งานวิชาการก็ขาดเยอะ เอาง่ายๆ อย่างงานเศรษฐศาสตร์คลาสสิกแบบ อดัม สมิธ ก็ยังไม่ได้ถูกแปล

ทราบว่าคุณเคยปฏิเสธไปรับรางวัลสุรินทราชา ทุกวันนี้มองเรื่องรางวัลอย่างไร

ก็ยังปฏิเสธเหมือนเดิม แต่เราก็เข้าใจนะว่ามันก็อาจจะมีคนในวงการหนังสือจำนวนหนึ่งที่รู้สึกว่ารางวัลเป็นสิ่งที่ดี เป็นการให้กำลังใจ เป็นแรงกระตุ้น แต่สำหรับเราคิดว่ารางวัลเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น เรารู้สึกว่าการทำงานหนังสือมันไม่ใช่การที่มีคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มหนึ่งมาบอกว่าผลงานเราดีหรือไม่ดี เราต้องการจากคนที่อ่านงานทั่วไปมากกว่า

ตราบใดที่งานที่เราทำยังพอขายได้ มีคนพูดถึงหรือมีคนด่าก็ได้ ถ้าด่าอย่างมีเหตุผล และยังคงมีสำนักพิมพ์พิมพ์งานใหม่ๆ ของเราไปเรื่อยๆ แบบนี้เราถือว่าคือรางวัลแล้ว ในแง่หนึ่งเราไม่ได้แปลงานที่ขายได้ เพราะฉะนั้นตราบใดที่ยังมีสำนักพิมพ์ยอมเสี่ยงกับเรา เราก็รู้สึกว่านี่คือรางวัลชีวิตแล้ว

นักแปลในเมืองไทยมีการพูดคุยกัน หรือมีสมาคมเหมือนนักเขียนไหม

ต้องยอมรับว่าเป็นข้อเสียของตัวเองคือ บางทีไม่ค่อยได้เจอใคร นักแปลในเมืองไทยที่ทำงานคงเส้นคงวาก็มีเยอะ ที่เข้าๆ ออกๆ ก็เยอะ มันก็เลยไม่ค่อยได้พูดคุยกันเท่าไร ส่วนการอ่านงานของนักแปลด้วยกัน ก็คิดจะทำอยู่ ตั้งเป้ามาตั้งนานแล้วว่าจะมานั่งอ่านงานของ อาจารย์ประมูล อุณหธูป ที่แปลซ้ำเหมือนกัน เรื่อง *The Long Goodbye (ลาลับ)* ของ เรย์มอนด์ แชนด์เลอร์ เอามาตั้งไว้ที่หัวเตียงนานแล้ว แต่ยังไม่ได้อ่านสักที

สำหรับ ภัควดี วีระภาสพงษ์ การเป็นนักแปลอย่างเดียวในเวลานี้เพียงพอไหม หรือว่ามันต้องขับเคลื่อนสังคมไปด้วยกัน

สำหรับเราก็คงต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะมีอุดมคติของตัวเองว่า อยากเปลี่ยนแปลงโลกโดยไม่ต้องออกจากบ้าน เช่นทำงานแปล คือเปลี่ยนแปลงโลกจากหน้าจอ แต่ในแง่หนึ่งปัญหาสังคมบ้านเมืองทุกวันนี้ มันก็ทำให้ต้องออกจากบ้านมาร่วมในขบวนการต่อสู้บ้าง

สฤณี อาชวานันทกุล

ส่งต่อมุมมองเศรษฐศาสตร์
ธุรกิจ และสิ่งแวดล้อม
ผ่านงานหนังสือ

เรื่อง: ชยพล ทองสวัสดิ์
ภาพ: ธนดิษ ศรียานงค์

ในแวดวงการเขียนการอ่านของประเทศไทย ชื่อของ **สฤณี อาชวานันทกุล** เป็นที่รู้จักมานานแล้ว กับหลากหลายบทบาท ทั้งนักเขียน นักแปล นักวิจัย และนักวิชาการอิสระ ที่มีผลงานมากมาย

ด้วยความที่จบการศึกษาปริญญาตรีด้านเศรษฐศาสตร์ และปริญญาโทด้านบริหารธุรกิจ เคยคลุกคลีอยู่ในแวดวงการเงินกว่า 8 ปี ทั้งในและต่างประเทศ มีประสบการณ์ร่วมในห้วงวิกฤตเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทยในอดีต รวมถึงกระแสการชุมนุมทางการเมืองที่เริ่มก่อร่าง ประกอบกับความสนใจในการอ่านการเขียน ทำให้สฤณีมีจุดเริ่มต้นงานเขียนจากการ ‘เปิดบล็อก’ ซึ่งเป็นแหล่งรวมงานเขียนในยุคที่โซเชียลมีเดียยังไม่บูม โดยเฉพาะงานเขียนของเหล่านักวิชาการไทยที่สฤณีชอบตามอ่าน

งานเขียนของสฤณีมุ่งไปที่ประเด็นธุรกิจการเมือง ผ่านมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ ก่อนที่การเปิดบล็อกจะนำพาเธอมาสู่การเป็นคอลัมนิสต์เขียนบทความประจำในสื่อต่างๆ อาทิ *โอเพ่นออนไลน์*, *ประชาชาติธุรกิจ* และ *กรุงเทพธุรกิจ* ก่อนขยายไปสู่การแปลหนังสือ และร่วมทำงานวิจัย

เป็นการลากจุดเชื่อมต่อสู่ประตูบานใหม่ๆ โดยมีจุดเริ่มต้นจากการเขียนบล็อก

นอกจากนี้สฤณียังเป็นผู้ร่วมก่อตั้งมูลนิธิเครือข่ายอีกมากมาย รวมถึงสำนักพิมพ์ *ซอลท์* ที่ตีพิมพ์งานด้านวิทยาศาสตร์ปรัชญา และบริษัทป่าสาละ ที่ดำเนินโครงการวิจัยสาธารณะ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืน

ปัจจุบัน บทบาทและผลงานของสฤณีที่หลากหลายมีส่วนเปิดพรมแดนแวดวงการอ่านของไทยอย่างมาก โดยเฉพาะการนำความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ มาจับกับเรื่องสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน ทำให้ประเด็นที่หลายคนมองว่า 'เป็นเรื่องหนัก' และ 'ไกลตัว' สามารถจับต้องได้มากขึ้น

ทำไมคุณสนใจเรื่องเศรษฐศาสตร์กระทั่งเลือกเรียนต่อปริญญาตรีด้านนี้ที่ต่างประเทศ

ความจริงเราสนใจเรื่องปรัชญามาตั้งแต่ ม.ปลาย พอเข้ามหาวิทยาลัยที่ฮาร์วาร์ด ก็ยังสนใจและได้ไปลงเรียนวิชาปรัชญา ทีนี้มีเพื่อนมาสะกิดว่าเรียนจบกลับไปจะทำอะไร เพราะหากดูเส้นทางโดยตรงก็คงกลับมาเป็นอาจารย์สอนปรัชญา เพราะคิดตั้งแต่เรียนว่าจะกลับมาทำงานเมืองไทย เรามานั่งคิดว่าปรัชญาเป็นรากฐานที่ดีมาก แต่ในแง่อาชีพมันจำกัด จึงไปลงเลือกเอกวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเราคิดว่ามันคือปรัชญาประยุกต์

วิชาเศรษฐศาสตร์มีหลักๆ สองอย่างคือ เศรษฐศาสตร์มหภาคกับเศรษฐศาสตร์จุลภาค เศรษฐศาสตร์มหภาคจะพูดถึงภาพใหญ่ เช่น ระบบเศรษฐกิจระดับชาติ อัตราเงินเฟ้อ ดอกเบี้ย แต่เศรษฐศาสตร์จุลภาคจะพูดในกรอบที่เล็กกว่า คือเรื่องอุตสาหกรรม พฤติกรรมของบริษัท ของผู้บริโภค เศรษฐศาสตร์จุลภาคมีฐานคิด หรือสมมติฐานที่มาจากปรัชญาเยอะ เช่น สมมติฐานว่ามนุษย์มีเหตุมีผล เราเลยสนใจวิชาเศรษฐศาสตร์จุลภาค เพราะชอบการนำสมมติฐานต่างๆ เกี่ยวกับระดับความมีเหตุมีผล หรือไม่มีเหตุมีผล ไปใช้ในโลกจริง

หลังเรียนจบคุณกลับมาทำงานในเมืองไทย บรรยากาศตอนนั้นเป็นอย่างไร

เรากลับมาทำงานในธนาคารที่เมืองไทยปี 1996 ช่วงที่ทำงาน คือช่วงที่ได้เห็นเศรษฐกิจที่เหมือนฟ้ากับดิน เพราะเป็นจุดสุดยอดของฟองสบู่ มันคือปีสุดท้ายก่อนฟองสบู่แตก ดังนั้นช่วงหนึ่งปีเศษๆ ระหว่างเริ่มทำงาน ก็จะได้เห็นทั้งภาวะที่ทุกอย่างไปได้ดี มีลูกค้ามานำเสนอโปรเจกต์ให้ธนาคาร

ได้ประสบการณ์แบบหนึ่ง แต่พอลอยตัวค่าเงินบาทตอนปี 1997 ช่วงเวลาหลังจากนั้นหนึ่งปีกลายเป็นเหวเลย มันเป็นภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่รุนแรง หลายบริษัทต้องปิดตัว ธนาคารก็ต้องไปยึดหลักประกันมา มีการฟ้องร้องขึ้นศาล เราคิดว่าในแง่ประสบการณ์ชีวิตก็ได้เห็นทั้งขาขึ้นและขาลง

พออยู่กับวิกฤตเศรษฐกิจมาปีเศษ มันก็เป็นภาวะที่หดหู่ จากที่เคยคิดว่าจะทำงานสักสามสี่ปีก่อนที่จะไปเรียนต่อบริหารธุรกิจ ก็ไปเรียนต่อบริหารธุรกิจเอกการเงินที่นิวยอร์กเลยในปี 1998 และจบปริญญาโทปี 2000 พอดี หลังจากนั้นก็ไปทำงานที่ฮ่องกงประมาณเกือบสามปี และตัดสินใจกลับไทยตอนปี 2003 เพราะถึงที่สุดแล้วก็คิดตลอดเวลาว่าอยากทำงานที่ไทย พอกลับมาก็อยู่ตำแหน่งวาณิชธนกิจที่บริษัทหลักทรัพย์ และก็ย้ายไปอยู่ฝ่ายกลยุทธ์องค์กร

จุดเริ่มต้นในแวดวงการเขียนของคุณเป็นอย่างไร

ช่วงปี 2003 เริ่มมีกระแสการชุมนุมพันธมิตรฯ โดยเมืองไทยรายสัปดาห์สัญจรของ คุณสนธิ ลิ้มทองกุล ที่สวนลุม ซึ่งบังเอิญอยู่ติดกับบริษัทพอดี เราก็เดินไปฟัง รู้สึกสนุกดี เขาพูดเรื่องธุรกิจเยอะ เช่น เรื่องดีลซื้อหุ้นชินคอร์ป ซึ่งเรารู้สึกว่าที่พูดกันอยู่ก็มีบางอย่างที่ไม่ถูกต้อง ไม่เป๊ะ จึงไปเขียนบทความลงบล็อกของตัวเองชื่อ *คนชายขอบ* ตอนนั้นสนใจประเด็นเรื่องของธุรกิจการเมือง หลังจากนั้นสักพักอาจารย์ปกป้อง จันวิทย์ ก็เชิญไปเขียนคอลัมน์โอเพ่นออนไลน์ พอเราเริ่มเขียนประเด็นเศรษฐกิจก็ได้เป็นคอลัมนิสต์เพิ่มในประชาชาติธุรกิจ และกรุงเทพธุรกิจ หลังจากนั้น อาจารย์สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ก็ชวนมาทำวิจัยเรื่องการใช้นอมินีในตลาดหลักทรัพย์ ก็เป็นจุดเริ่มต้นของงานในฝั่งวิจัย ที่เรามองว่ามีจุดร่วมกับงานเขียน ถ้าเขียนเชิงสารคดีคือใช้ข้อเท็จจริง แต่ถ้าเป็นงานวิจัยก็ต้องมีกรอบ มีโจทย์ มีคำถามตั้งต้นที่ชัดมากว่าจะไปหาคำตอบเรื่องอะไร

ตอนนั้น คุณพลอยแสง เอกญาติ บ.ก. สำนักพิมพ์ *มติชน* ที่ได้อ่านคอลัมน์ที่เราเขียนถึงอาจารย์มูฮัมหมัด ยูนุส (Muhammad Yunus) นักเศรษฐศาสตร์ที่ทำเรื่องธนาคารคนจน เพิ่งซื้อหนังสืออาจารย์ยูนุสมา ชื่อ *Banker to the Poor* ก็ติดต่อให้เราแปลหนังสือเล่มนี้ นั่นจึงเป็นจุดเริ่มต้นของงานแปล

เพราะฉะนั้นงานเขียนก็นำไปสู่งานวิจัย และก็นำไปสู่งานแปล เหมือนกับทุกอย่างเป็นการต่อจุดมาจากการเปิดบล็อกของเรา

งานเขียนของคุณมีความแตกต่างอย่างไรในตอนนั้น

ตอนนั้นเรามีงานประจำเป็นนักการเงิน จึงคิดว่าควรเขียนเกี่ยวกับเรื่องที่เราสนใจ แล้วเรื่องที่เราเขียนก็ยังไม่ค่อยมีใครเขียน เช่น เรื่องตลาดหุ้นก็มีคอลัมน์ตลาดหุ้น แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการเขียนเชียร์ตัวไหนดีหรือไม่ดี ซึ่งเราไม่ได้สนใจ แต่อยากเขียนเรื่องธรรมาภิบาล เรื่องโครงสร้างตลาดหุ้น เรื่องความไม่ชอบมาพากล แล้วผลพวงส่วนหนึ่งก็จากกระแสการชุมนุมช่วงนั้นด้วย

ประมาณช่วงปี 2015-2016 เราก็ทำทั้งงานเขียน งานแปล งานวิจัย และงานประจำที่บริษัท investment banking มันเป็นงานบริการให้คำปรึกษา ซึ่งบางทีลูกค้าก็มาปรึกษาเสาร์อาทิตย์ พอทำมาประมาณเกือบปี ก็รู้สึกมันยากที่ทำงานเขียน งานแปล วิจัย ควบคู่ไปกับงานประจำ ก็เลยลาออก ฉะนั้น ตั้งแต่ปี 2018 เป็นต้นมาก็ถือว่าเราเป็นฟรีแลนซ์

แต่เนื่องจากก็ยังสนใจวงการธนาคาร การเงิน หลักทรัพย์ ที่เราเคยอยู่ ก็เลยชอบที่จะเขียนถึงหรือทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับข้างนั้นอยู่ เช่น ตอนนี้พอมาตั้งบริษัทป่าสาละ มีงานวิจัยหลักที่ทำมาตั้งแต่ต้นคือ การเงินที่ยั่งยืน ตอนนี้ก็งอกมาเป็นโครงการชื่อ แนวร่วมการเงินที่เป็นธรรมประเทศไทย รวมถึงมีการชวนเอ็นจีโอไทยที่คิดว่าสนใจผลักดันธนาคารที่ยั่งยืนมาร่วม

คุณมองว่าเรื่องเศรษฐศาสตร์กับธุรกิจ สัมพันธ์กันอย่างไรในเชิงโครงสร้าง

เศรษฐศาสตร์กับการเงินสัมพันธ์กันอยู่แล้ว โดยปริยาย อย่างที่เราเล่าว่าเศรษฐศาสตร์จุลภาคคือการศึกษาเรื่องธุรกิจโดยตรง เพียงแต่ว่าศึกษาในระดับโครงสร้างอุตสาหกรรม ตัวทฤษฎีและข้อค้นพบหลายอย่างในเศรษฐศาสตร์จุลภาคเป็นเรื่องพฤติกรรมของผู้ประกอบการ ฉะนั้น เศรษฐศาสตร์โดยเฉพาะจุลภาค มันเป็นคำอธิบายเกี่ยวกับธุรกิจ โครงสร้างอุตสาหกรรมอยู่แล้ว

ส่วนหนึ่งที่เราสนใจ เป็นเพราะการอ่านหนังสือซึ่งเป็นนิสัยที่ต้องขอบคุณคุณน้าของเราที่เป็น

นักประวัติศาสตร์ สมัยก่อนเขาจะให้ของขวัญเป็นหนังสือที่เขาเลือกแล้วว่าเหมาะกับเรา เช่น วรรณกรรม เราเลยซึมซับการอ่านมาตั้งแต่เด็ก ประกอบกับตอนไปเรียนที่อเมริกานิสัยนี้ก็ยังอยู่ มันมีหนังสือที่เราสังเกตว่าพูดถึงระบบเศรษฐกิจ แต่ก็มีความพยายามที่จะนำเสนอว่าระบบเศรษฐกิจกระแสหลักมีปัญหาตรงไหน หรือแรงจูงใจของผู้เล่น จะทำอย่างไรให้เป็นไปในทางที่สอดคล้องกับประโยชน์สาธารณะมากขึ้น ดังนั้น ส่วนหนึ่งก็ต้องขอบคุณหนังสือต่างๆ ที่ได้อ่าน ที่เป็นการเปิดมุมมองให้เรา

อีกเรื่องคือ ตอนที่เราทำงานประจำในภาคการเงินและเริ่มเขียนบล็อก เราตั้งใจตั้งแต่ต้นว่าจะไม่ใช้ข้อมูลภายในเลย แต่จะใช้แค่ข้อมูลสาธารณะเท่านั้น แน่นอนว่าก็มีเรื่องที่เขียนไม่ได้ เป็นความลับของลูกค้า เราก็ต้องเคารพ แต่พอมาเป็นฟรีแลนซ์และไม่ได้มีสังกัด ส่วนตัวก็รู้สึกว่าเราควรใช้ความเป็นอิสระในการเขียนถึงสิ่งที่สนใจแบบตรงไปตรงมามากกว่าเดิม ความเป็นอิสระนี้ก็สอดรับกับเรื่องที่เราสนใจ คือเรื่องเกี่ยวกับประเด็นธุรกิจที่ยั่งยืน เรื่องเกี่ยวกับปัญหาการผูกขาด

คุณทำงานแปลค่อนข้างเยอะ โดยเฉพาะงานแปลของนักเขียนระดับโลก คุณมีเกณฑ์ในการเลือกหนังสือมาแปลอย่างไร

ส่วนตัวในฐานะหนอนหนังสือ รู้สึกว่ามันเป็นเครื่องมือเปิดโลกอย่างหนึ่งที่ต้นทุนต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับเครื่องมืออื่นๆ และความรู้ที่เราจะได้รวมถึงโลกทัศน์ใหม่ๆ เวลาอ่านหนังสือ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือนิยายหรือสารคดี หนังสือที่ดีจะให้มุมมองที่ไม่เหมือนเดิมกับเรา หรือถ้าเป็นนิยายดีๆ ก็ทำให้เราเข้าใจความรู้สึกของคนอื่นที่ไม่เหมือนกับเรามากขึ้น ฉะนั้นหนังสือมีประโยชน์ ทีนี้เวลาจะเลือกหนังสือแปล อย่างแรกคือ ต้องเป็นหนังสือที่เราชอบ อย่างที่สอง เนื่องจากแต่ละปีเรามีเวลาจำกัด จึงพยายามจะเลือกหนังสือที่มอบโลกทัศน์ หรือฐานความรู้บางอย่างที่น่าจะยืนพื้นไปได้อีกระยะหนึ่ง คือไม่ล้าสมัยเร็ว และมีบางส่วนในนั้นที่ยังเป็นประโยชน์อยู่เสมอ เช่น หนังสือเล่มแรกที่แปลอย่าง Banker to the Poor เป็นเรื่องราวของการก่อตั้งธนาคารเพื่อคนจน แต่อ่านหนังสือเล่มนี้วันนี้ก็ยังได้ข้อคิดอยู่ เพียงแต่ว่าตัวเลขในเล่มอาจจะล้าสมัย แต่เรื่องของข้อคิด แง่คิด เรื่องความเข้าใจผิดอะไรต่างๆ ยังมีประโยชน์และน่าสนใจอยู่

ในฐานะที่ทำงานเขียนเยอะ คุณมองว่าการส่งต่อความรู้ผ่านงานเขียนให้กับคนอ่านมีความสำคัญอย่างไร

ส่วนตัวอาจจะไม่เคยมองงานเขียนในแง่ที่เป็นเป้าหมายขนาดนั้น แต่เราเขียนเพราะว่า เรื่องนี้น่าสนใจ หรืออยากให้คนอื่นรู้เรื่องนี้ด้วย เราอาจจะโชคดีที่แทบไม่เคยต้องเขียนเรื่องที่ไม่สนใจ อย่างที่บอกว่างานเขียนของเรามาจากการที่ได้เลือกเอง เช่น เราเลือกที่จะเปิดบล็อกตั้งแต่ต้น คนที่มาทาบทามให้ไปเขียนคอลัมน์ก็ให้อิสระ ช่วงที่เริ่มเข้าสู่วงการการแปล คุณพลอยแสงก็เสนอหนังสือที่คิดว่าเราน่าจะสนใจหรือเกี่ยวกับเรื่องที่เราเคยเขียน มันจึงเหมือนเป็นการตอบสนองความคิดง่ายๆ ที่เราสนใจอยากให้คนอื่นรู้เท่านั้นเอง แต่ไม่ได้คิดว่ามันเป็นความรู้ที่ควรมี หรืออะไรขนาดนั้น

การมาเปิดบริษัทป่าสาละที่ทำเรื่องงานวิจัยกับแนวคิดด้านธุรกิจที่ยั่งยืนหรือสิ่งแวดล้อม ทำไมจึงสนใจเรื่องนี้

เป้าหมายตั้งแต่ต้นคือเราอยากจะทำ 3 เรื่อง คือเรื่องคอร์รัปชันภาครัฐ เรื่องคอร์รัปชันภาคเอกชน ที่ควรมีการสืบสวน และเรื่องความยั่งยืน โดยเฉพาะเรื่องความยั่งยืนเป็นความสนใจร่วมกันของกลุ่มผู้ก่อตั้ง ถ้าพูดถึงความยั่งยืน สิ่งแรกที่เราเห็นคือ ความไม่ยั่งยืนหรือปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหามลพิษ เราก็มองว่า ถ้าจะให้นักข่าวไปทำเรื่องเหล่านี้มันยาก เพราะหลายเรื่องใช้เวลานาน ต้องใช้ทรัพยากร ต้องใช้เครื่องมือในทางวิจัย เราเห็นว่าตรงนี้เป็นช่องว่าง จึงตั้งบริษัทป่าสาละขึ้นมาเป็นบริษัทวิจัยที่จะมาเติมช่องว่างตรงนี้ เพราะคิดว่าสุดท้ายมันมีปัญหามากเกินไปที่ลำพังเครื่องมือของนักข่าว หรือการทำข่าวอย่างเดียวตอบโจทย์ได้แค่บางส่วน

ป่าสาละทำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจ และไม่ได้มีเจตนาจะไปนำเสนอรัฐบาลว่า ควรมีนโยบายเรื่องนั้นเรื่องนี้ เราตั้งใจที่จะทำวิจัยเฉพาะในระดับอุตสาหกรรม ระดับของภาคธุรกิจ และอาจจะลงมาถึงระดับบริษัท ในประเด็นที่มองว่าสำคัญในเรื่องของความยั่งยืน

หลายเรื่องที่คุณทำเกี่ยวกับความยั่งยืน มีการพูดถึงประเด็นสิ่งแวดล้อมด้วย คุณมองว่าในมุมหนึ่งเป็นการนำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาพูดในเชิงงานวิจัย เพื่อให้คนอ่านได้เห็นผลกระทบและรู้สึกใกล้ตัวขึ้นไหม

หากถามว่า เป้าหมายในการทำงาน คือการดึงเรื่องสิ่งแวดล้อมให้ใกล้ตัวคนหรือไม่ ไม่ใช่ งานวิจัยเราทำเพื่อตอบโจทย์วิจัยที่ชัดเจน เพียงแต่ในความเป็นจริง สิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่สำคัญกับมนุษย์อย่างใกล้ชิดอยู่แล้ว เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่น่าน ถ้าเกิดการเผาป่าเยอะๆ เพื่อเตรียมพื้นที่ ไม่ว่าจะน่าน พม่า หรือที่ไหนก็แล้วแต่ มันส่งผลต่อสุขภาพของคนในเชียงใหม่ การตัดไม้ทำลายป่าที่ไหนก็เพิ่มความเสี่ยงให้เกิดน้ำท่วม เพราะฉะนั้นการทำลายสิ่งแวดล้อมมันมีความเชื่อมโยงกับมนุษย์อยู่แล้ว เพียงแต่ว่าเรารู้บ้างไม่รู้บ้าง

ประเด็นคือ ป่าสาละไม่ใช่บริษัทที่ทำสื่อ งานหลักคือทำวิจัย ตอบโจทย์วิจัย เพียงแต่ว่าประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือในรอบหลายปีที่ผ่านมา คนที่เป็นแหล่งทุนที่ให้ทุนทำวิจัยมักจะสนใจกระบวนการเผยแพร่ผลการวิจัย เช่น เวลาเราไปขอทุน เขาก็จะถามมาว่า คุณมีเตรียมงบไว้สำหรับการทำสื่อเผยแพร่ไหม เราคิดว่าก็เป็นทิศทางที่น่าสนใจ เหมือนให้เราในฐานะทีมวิจัยไปเชื่อมต่อกับคนส่วนใหญ่ ก็ต้องจ้างผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อมาช่วยเผยแพร่ผลการวิจัย ซึ่งเราคิดว่าเป็นเรื่องที่ดี

ส่วนตัวเวลาเขียนเรื่องอะไรก็แล้วแต่ เราคิดว่าใครก็ตามควรจะอ่านรู้เรื่อง เหมือนเป็นเป้าหมายที่นักเขียนควรจะมี การเขียนงานที่ไปตีพิมพ์ในสื่อนั่นหมายถึงคุณไม่ได้เขียนไว้อ่านเอง งานวิจัยส่วนใหญ่ของป่าสาละก็พยายามจะให้เป็นงานวิจัยสาธารณะ แปลว่าใครก็สามารถมาอ่านได้ ดังนั้นก็ควรเขียนให้ใครก็ได้เข้าใจ ต่อให้มันเป็นเรื่องเทคนิคก็ควรต้องสามารถอธิบายได้

คุณเป็นผู้ร่วมก่อตั้งสำนักพิมพ์ซอลท์ ที่ตีพิมพ์งานเชิงวิทยาศาสตร์ ปรัชญาด้วย ถือเป็นการต่อยอดหรือมีเป้าหมายเหมือนกับการส่งเสริมความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์ หรือธุรกิจด้วยไหม

แรกสุดสิ่งที่สำนักพิมพ์ซอลท์พยายามเน้นคือวิทยาศาสตร์ ปรัชญา และเทคโนโลยี แต่ตอนนี้มันไปหลายแขนงแล้ว บางคนมองเข้ามาอาจจะรู้สึกว่าทำไมเราทำหลายอย่าง เราอยากบอกว่าในความรู้สึกตัวเองมันไม่ได้ทำหลายอย่าง เพราะว่า input หรือขอบเขตของเรื่องที่สนใจ ก็คือเรื่องเดียวกัน เพียงแต่ว่า output ออกไปหลายทาง สมมติว่าเราสนใจเรื่องปรัชญาและการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือเรื่องธุรกิจ บางส่วนก็ไปออกเป็นบทความ บางส่วนก็เป็นโครงการวิจัย บางส่วนก็ออกมาเป็นหนังสือแปล ทั้งหมดคือจุดร่วมที่เราสนใจ

จากหลายบทบาทในแวดวงการเขียน หรือการวิจัย อะไรคือตัวชี้วัดว่าสิ่งที่คุณทำส่งผลต่อคนที่ได้อ่านงานของคุณ โดยเฉพาะผู้ที่สนใจในความรู้ที่คุณส่งต่อ

เราไม่ได้สนใจหาตัวชี้วัดเลย เราเขียน หรือแปลเรื่องอะไรก็เพราะเรื่องนั้นมันสนุก น่าสนใจ หรือสำคัญ และอยากให้คนอื่นรับรู้เท่านั้นเอง แต่แน่นอนว่าในแง่นักเขียน ถ้าหนังสือที่เราเขียนขายดี หรือมีคนอ่านเยอะก็เป็นเรื่องดี มันก็ทำให้เรารู้ว่า มีคนสนใจเรื่องนี้เยอะ ก็อาจจะเป็นตัวชี้วัดหยาบๆ ได้ แต่ไม่เคยตั้งเป้าหมายว่าต้องสร้างความเปลี่ยนแปลงอะไรเลย แต่หากเป็นงานวิจัย มันก็มีเป้าหมายและตัวชี้วัดตามโจทย์วิจัยที่ต้องกำหนดอยู่แล้ว

ชัยคุปต์
ในเพลงแห่งจักรวาล:

ผมสนใจเรื่องราวทั้งหมดของชีวิต
และวิทยาศาสตร์ก็เป็นเช่นนั้น

เรื่อง: วีรพงษ์ สุนทรฉัตราวัฒน์
ภาพ: อนุวัตน์ เดชธำรงวัฒน์

"ห้องนี้เป็นห้องทำงานและห้องพักผ่อน ผมชอบดูหนัง เพราะมันมีเรื่องราวมากมายอยู่ในนั้น แน่นอนผมยังชอบฟังเพลงด้วย เพลงช่วยผมโดยที่คิดไม่ถึงเลย ตามสบายนะ คุยเสร็จแล้วค่อยถ่ายรูป แต่คุณให้ผมเตรียมการหน่อยก็แล้วกัน คนดูภาพจะได้ไม่รำคาญสายตามากนัก"

รศ.ดร.ชัยวัฒน์ คุประตกุล ขอให้ผมหยุดเครื่องบันทึกเสียงไว้ชั่วขณะก่อนจะเล่าเรื่องราวการสูญหายของต้นฉบับเรื่องสั้นเรื่องหนึ่งของ ชัยคุปต์ นามปากกาที่ใช้เขียนเรื่องแต่งแนววิทยาศาสตร์ แต่เขาไม่อยากให้เผยรายละเอียดของเรื่องราวตรงนี้ จึงขอให้หยุดการบันทึกชั่วคราว

"เรื่องราวตรงไหนที่อาจารย์ไม่ประสงค์จะเผยแพร่ ผมจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดครับ" ผมบอกนักเขียนนิยายวิทยาศาสตร์คนสำคัญของประเทศก่อนที่ผู้ผ่านร้อนผ่านหนาวมานานกว่า 80 ปี จะย้ำให้กดหยุดเครื่องบันทึกเสียงเป็นครั้งที่สองและบอกไว้เป็นหลักคิดว่า "อย่าคิดว่าสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้"

โต๊ะทำงานของชัยคุปต์ติดชิดขอบหน้าต่าง โต๊ะสะอาดเป็นระเบียบ ดาวเสาร์จำลองเรืองแสงตั้งอยู่บนโต๊ะ กล้องดูดาวและโมเดลยานอะพอลโลเป็นของเล่นเสริมสร้างจินตนาการระหว่างนักเขียนทำงาน ผนังทุกด้านภายในห้องเต็มไปด้วยหนังสือ ซีดีเพลง และแผ่นดีวีดีภาพยนตร์

"ห้องนี้เป็นห้องทำงานและห้องพักผ่อน ผมชอบดูหนัง เพราะมันมีเรื่องราวมากมายอยู่ในนั้น ผมยังชอบฟังเพลงด้วย เพลงช่วยผมโดยที่คิดไม่ถึงเลย ตามสบายนะ คุยเสร็จแล้วค่อยถ่ายรูป แต่คุณให้ผมเตรียมการหน่อยก็แล้วกัน คนดูภาพจะได้ไม่รำคาญสายตามากนัก"

"เป็นห้องที่สวยมากครับ" ในตอนนั้นผมสรรหาถ้อยคำสื่อสารที่เหมาะสมไม่พบ ผมอยากบอกเขาว่าเป็นห้องที่เหมาะกับการทำงานของนักเขียนมาก

ก่อนหน้าที่เราจะเข้ามานั่งในห้องทำงานแห่งนี้ เจ้าบิ๊กแบง สุนัขสายพันธุ์บีเกิล เห่าต้อนรับผมตั้งแต่ยืนรอที่ประตูรั้ว "เจ้าบิ๊กแบงมันไม่กัดครับ มันแค่อยากทำความรู้จักแขกที่มาเยี่ยมบ้านเท่านั้นเอง" เขาบอกก่อนนำทางผมเข้าบ้าน ระหว่างขึ้นบันไดไปยังชั้นสอง เราจะพบหนังสือวางซ้อนกันเป็นตั้งเรียงรายตามบันไดทุกขั้น ไล่เรียงชิดผนังจรดทุกด้านสมกับเป็นบ้านของนักเขียน หนังสือเหล่านี้เป็นเหมือนดวงดาว เก็บงำเรื่องราวในอดีต เผยเล่าต่อผู้สังเกตการณ์ที่อยู่ ณ กาลปัจจุบัน

"เวลาคนมาสัมภาษณ์ผม พวกเขาก็มักจะถ่ายรูปแต่ในห้องนี้ บางครั้งเราก็เห็นใจคนอ่านนะ แต่มันเป็นชีวิตของผม" ชัยคุปต์ เล่า

ชัยคุปต์ เป็นนามปากกาของ รศ.ดร.ชัยวัฒน์ คุประตกุล ผู้เป็นนักวิทยาศาสตร์ นักการศึกษา นักเขียน นักแปล คอลัมนิสต์ นักจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์ รวมถึงกิจกรรมที่เขามอบความรักให้ตั้งแต่วัยเด็กนั่นคือการแต่งเพลง

"เพลงที่ผมแต่งจะมี 2 ประเภท ประเภทแรกคือเพลงที่ผมแต่งให้สถาบันการศึกษาต่างๆ ทุกวันนี้ก็ยังคงถูกขับร้องนะ เพลงอีกประเภทคือเพลงที่แต่งจากความรู้สึกของผม" ชัยคุปต์ เผยอีกตัวตนของนักวิทยาศาสตร์ "ผมชอบเพลงหีบเพลงชักมาก"

ประวัติและผลงานของ รศ.ดร.ชัยวัฒน์ มีปรากฏอยู่ในวารสารอ้างอิงระดับโลก จึงไม่ผิดเลยที่จะกล่าวว่าเขาเป็นผู้หนึ่งที่สร้างคุณูปการอย่างสูงต่อวงการวิทยาศาสตร์เมืองไทย ทั้งงานประพันธ์ บทความ สารคดี และงานวิชาการ

ด้วยวัยเกินกว่าแปดสิบ รศ.ดร.ชัยวัฒน์ ยังคงกระฉับกระเฉง กระตือรือร้น ความจำดี และยังเปี่ยมความฝันที่จะทำงานบนพรมแดนใหม่ๆ เหมือนนักวิทยาศาสตร์ผู้เดินทางสำรวจไปบนดินแดนที่ยังไม่มีคำตอบ

"สิ่งที่ยังอยู่ในใจของผม คือ ผมอยากทำซีรีส์หนังวิทยาศาสตร์เยาวชนครับ" เขาเล่าเหมือนนักเขียนหนุ่มฝันถึงการที่ผู้กำกับจะนำต้นฉบับของตนไปสร้างเป็นภาพยนตร์

“ผมอยากทำซีรีส์วิทยาศาสตร์แบบ *The Twilight Zone, Amazing Stories* หรือ *Star Trek* แต่เป็นซีรีส์วิทยาศาสตร์สำหรับเด็กและเยาวชนที่ผู้ใหญ่ดูได้ด้วย ไม่ใช่ดูเป็นเพื่อนลูกนะ แต่ผู้ใหญ่ดูแล้วต้องสนุกและน่าติดตาม แต่คงไม่มีฉากรุนแรง เลิฟซีนก็คงไม่มี ไม่ได้ละเว้นเรื่องความรักนะครับ แต่ไม่ใช่ความรักทั่วไป อาจจะเป็นความรักระหว่างมนุษย์กับหุ่นยนต์เหมือนใน *มนุษย์สองร้อยปี และเรื่องสั้นอื่นๆ (The Bicentennial Man)* หรืออาจจะเป็นความรักระหว่างมนุษย์กับดวงดาว”

โครงการทำหนังวิทยาศาสตร์สำหรับเยาวชนของ ชัยคุปต์ เคยเกิดขึ้นเมื่อราวปี 2531 ในตอนนั้นทูน หิรัญทรัพย์ นักแสดงและผู้จัดละครมีแผนการสร้างละครวิทยาศาสตร์ จึงขอเรื่องจากนักเขียนชื่อดัง

“ตอนนั้นผมยังไม่มีเรื่องที่เหมาะสมให้คุณทูน เขาจึงใช้วิธีส่งคนเขียนบทมาหาผม สัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง กระทั่งได้บทละครหนึ่งเรื่อง *เพื่อนรักต่างมิติ* ไอเดียของเรื่องมาจากแนวคิดทางวิทยาศาสตร์เรื่องการแช่แข็งมนุษย์ ในเรื่องคุณกาญจนา จินดาวัฒน์ ป่วยแล้วถูกแช่แข็งเพื่อให้ฟื้นในอนาคต”

การอ้างอิงข้อมูลทางวิทยาศาสตร์เพื่อสร้างโลกในงานเขียนของชัยคุปต์ เป็นเหมือนแรงโน้มถ่วงที่ยึดเหนี่ยวจินตนาการของการประพันธ์ให้สัมพันธ์อยู่กับโลกความเป็นจริง ซึ่งเป็นแนวทางการสร้างงานของนักเขียนอาวุโสท่านนี้

“ต้องขอบคุณคุณทูนที่สร้างละครเรื่องนี้ออกมา แต่ผมก็ยังฝันว่าหากมีโอกาสได้ทำ เราน่าจะมีศักยภาพมากขึ้น มีความพร้อมมากขึ้น” แต่เพื่อนรักต่างมิติ เป็นเหมือนเชื้อเพลิงให้จรวดพุ่งตัวขึ้นไปสำรวจดาวดวงใหม่ เพราะหลังจากนั้น ชัยคุปต์ตั้งโจทย์กับตัวเองว่า จะเขียนเรื่องสั้นเดือนละ 1 เรื่องให้ได้ครบ 100 เรื่อง เพื่อหวังจะนำมาทำหนังวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กและเยาวชน

“ช่วงนั้นผมเขียนเรื่องสั้นให้นิตยสาร *สวนเด็ก* ซึ่งลงตัวเลย เขียนหลายปีนะกว่าจะครบ 100 เรื่อง มาถึงวันนี้ผมจึงมีเรื่องพร้อมแล้วที่จะทำหนังช่วงเริ่มต้นอย่างน้อย 100 เรื่อง อาจจะใช้ได้ไม่กี่เรื่องหรอก แต่ไม่เป็นไร ผมมีไอเดียในใจว่าถ้าโครงการนี้ไปต่อได้ ผมจะเปิดให้คนดูเขียนเรื่องส่งเข้ามาก็เหมือน The Twilight Zone ตอนแรก ร็อด เซอร์ลิง (Rod Serling) เขียนคนเดียว ผมก็บ้าแบบเขานี่แหละ ตอนนี้เรื่องสั้นเหล่านี้ก็ทยอยรวมเล่มมาหลายเล่ม แต่ผมอยากจะมอบเล่มนี้ให้คุณ”

เขามอบหนังสือรวมเรื่องสั้น *อุโมงค์ทะลุมิติ* ให้แก่ผม แต่ละเรื่อง สั้นกระชับ สำนวนการเขียนของเขาลีนเหมือนนักกีฬา เขาสร้างโลกเฉพาะขึ้นมาโดยมีองค์ประกอบระหว่างข้อมูลทางวิทยาศาสตร์และจินตนาการในแบบงานประพันธ์

ผมพบในภายหลังว่าเรื่องสั้นของชัยคุปต์เรียบง่าย ล้ำสมัย เปี่ยมอารมณ์ขัน และตั้งคำถามกับสังคมมนุษย์ ท้ายเรื่องสั้นแต่ละเรื่องจะมี ‘บทกล่าวตาม’ ที่ รศ.ดร.ชัยวัฒน์ เขียนขึ้นเพื่อสนทนากับผู้อ่าน เรื่องที่ผู้อ่านได้อ่านจบไปนั้น มีข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์รองรับอย่างไร แวดวงวิทยาศาสตร์ศึกษาและพบคำตอบอะไรบ้าง รวมทั้งมีข้อถกเถียงอย่างไรในหมู่นักวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นเสน่ห์ทางการอ่าน เหมือนที่เราจะพบความงามแบบนี้ได้จากการแหงนหน้ามองดวงดาว

“หนังแต่ละตอนอาจจะยาวแค่ 20 นาที” เขาวกกลับมายังโครงการสร้างหนังวิทยาศาสตร์ “แต่ผมขอเวลา 1 นาทีท้ายเรื่อง ที่จะโผล่หน้ามากลางอวกาศพูดถึงเรื่องราวที่ท่านเพิ่งได้ชม อะไรบ้างที่ตอนนี้ยังเป็นไปไม่ได้ อะไรบ้างที่ตอนนี้เป็นไปแล้ว อะไรบ้างที่ไม่น่าจะเกิดขึ้น เหมือนส่วนท้ายที่ผมเขียนเพิ่มในเรื่องสั้นแต่ละเรื่องในเล่มอุโมงค์ทะลุมิติ แต่ผมจะจบด้วยคำพูดที่ว่า ‘อะไรก็ตามที่นักวิทยาศาสตร์บอกว่า เป็นไปไม่ได้ มันจะเป็นไปได้เสมอ’ ซึ่งเป็นคำพูดของ อาเธอร์ ซี. คลาร์ก (Arthur C. Clarke)”

เรื่องสั้น *เผ่น* ในเล่มอุโมงค์ทะลุมิติ ชัยคุปต์เซ็ตฉากเรื่องสั้นในเมืองเชียงใหม่ให้เป็นเมืองที่มีศูนย์ป้อนสัญญาณคลื่นวิทยุจากอวกาศเข้าซูเปอร์คอมพิวเตอร์ซึ่งตั้งอยู่บนดอยสุเทพ

เขาเล่าถึงช่วงเวลาที่มนุษย์ต่างดาวส่งสัญญาณมายังโลก มนุษย์ต่างดาวกำลังเดินทางมาเชียงใหม่เพื่อแสวงหาสิ่งมีชีวิตทรงภูมิปัญญาร่วมกาแล็กซีกับพวกเขา ตัวละครในเรื่องไม่มีความหวาดวิตกมนุษย์ต่างดาว เมื่อมนุษย์ต่างดาวเดินทางมาถึงเชียงใหม่ก็ได้สนทนากับมนุษย์ ซึ่งก็ผ่านพ้นไปด้วยไมตรีที่ดีต่อกัน กระทั่งมนุษย์ต่างดาวได้สนทนากับสัตว์ วันรุ่งขึ้นมนุษย์ต่างดาวก็เผ่นหนีกลับดวงดาวที่จากมา

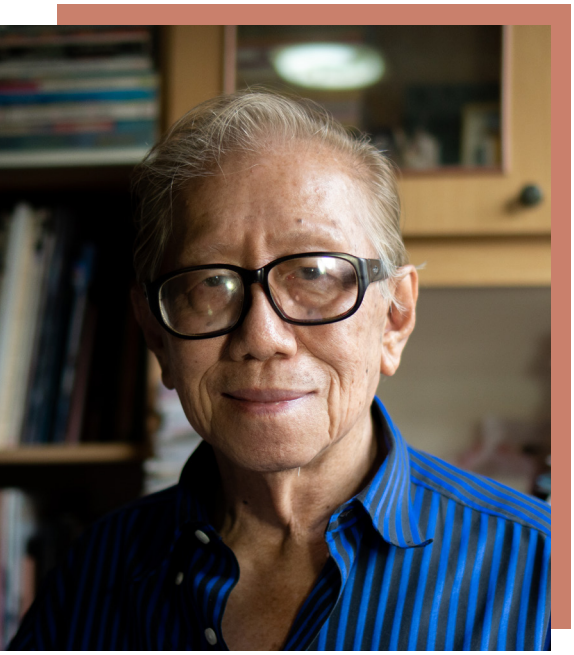

ท้ายเรื่อง รศ.ดร.ชัยวัฒน์ อธิบายว่า เรื่องสั้นชุดนี้ต้องการแสดงถึงข้อถกเถียงของนักวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการมาเยือนโลกของมนุษย์ต่างดาว ซึ่งความคิดส่วนใหญ่ของนักวิทยาศาสตร์ทั่วโลกได้ก้าวข้ามประเด็นมีหรือไม่มีมนุษย์ต่างดาวไปแล้ว

ประเด็นที่นักวิทยาศาสตร์ระดับโลกถกเถียงกันก็คือ มนุษย์ต่างดาว เมื่อมาถึงโลก จะมาอย่างมิตรหรือศัตรู ซึ่งแบ่งได้เป็นสองกลุ่ม

กลุ่มแรก คือ คาร์ล เซแกน (Carl Sagan) เป็นตัวแทนของนักวิทยาศาสตร์กลุ่มที่เชื่อว่ามนุษย์ต่างดาวจะมาอย่างมิตร

ขณะที่ สตีเฟน ฮอว์คิง (Stephen Hawking) เป็นตัวแทนของนักวิทยาศาสตร์ที่เชื่อว่า มนุษย์ต่างดาวจะมาอย่างศัตรู แต่มนุษย์ต่างดาวในเรื่องสั้นของชัยคุปต์กลับทิ้งคำถามให้มนุษย์ว่า ทำไมพวกเขาจึงรีบเผ่นหนีกลับดาวที่จากมาหลังจากได้พูดคุยกับสัตว์ สัตว์เหล่านั้นสนทนาอะไรกับมนุษย์ต่างดาว ซึ่งเป็นการวิจารณ์สังคมผ่านเรื่องแนววิทยาศาสตร์

"เรื่องราวทั้งหมดในเผ่น เป็นเรื่องที่เกิดในจินตนาการ แต่มิใช่จินตนาการบริสุทธิ์ โอกาสที่จะเกิดขึ้นจริง มีอยู่เสมอ นี่คือจินตนาการวิทยาศาสตร์ที่เรียกกันว่า นิยายวิทยาศาสตร์" รศ.ดร.ชัยวัฒน์ เขียนไว้ท้ายเรื่องสั้นเรื่องเผ่น

นอกจากความรักในการประพันธ์นิยายวิทยาศาสตร์ รศ.ดร.ชัยวัฒน์ ยังศึกษางานประพันธ์แนววิทยาศาสตร์อย่างเป็นวิชาการเหมือนคนที่หลงใหลในดวงดาว เพราะมีเรื่องราวของวันก่อนซ่อนอยู่ในแสงที่ส่องมายังโลก

เรื่องสั้นวิทยาศาสตร์เรื่องแรกของไทย คือ *หน้าผี* ของ หลวงสารานุประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์) ตีพิมพ์ใน *เสนาศึกษาและแผ่วิทยาศาสตร์* เมื่อปี 2462 เรื่องสั้นเรื่องต่อมาคือ *การทดลองของศาสตราจารย์* ประพันธ์โดย ครูเทพ (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) เมื่อปี 2467 แต่ยุคทองของนิยายวิทยาศาสตร์เริ่มต้นที่ จันตรี ศิริบุญรอด ผู้ได้รับการยกย่องเป็นบิดานิยายวิทยาศาสตร์ไทย นับว่าเป็นผู้บุกเบิกการเขียนนิยายวิทยาศาสตร์คนสำคัญ ก่อนที่จะมีนักเขียนรุ่นต่อมาเดินทางบนเส้นทางสายนี้ ไม่ว่าจะเป็น นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, วีรวัฒน์ กนกนุเคราะห์, ณัฐ ศาสตร์ส่องวิทย์, สมเถา สุจริตกุล รวมถึง ชัยคุปต์ ซึ่งเขียนนิยายวิทยาศาสตร์อย่างต่อเนื่อง รวมถึงงานสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ทุกแขนง

"จริงๆ แล้วไม่เฉพาะนิยายวิทยาศาสตร์ เพราะนิยายเรื่องแรกที่ผมเขียนคือ *หัวใจไม่มีสิทธิ์* เป็นนิยายรักโรแมนซ์ แต่หลังจากการเรียนรู้และการศึกษา การได้พบกับ ไอแซค อาซิมอฟ (Isaac Asimov) และ อาเธอร์ ซี. คลาร์ก ก็เป็นเหมือนการขยายพรมแดนความสนใจของผมไปยังนิยายวิทยาศาสตร์"

ชัยคุปต์ผละจากโต๊ะทำงานไปยังชั้นหนังสือฝั่งหนึ่งของห้องก่อนจะกลับมาพร้อมสมุดบันทึกปกหนังเก่าคร่ำ

"บุคคลสำคัญสำหรับผมมี 3 คน ไอแซค อาซิมอฟ, อาเธอร์ ซี. คลาร์ก และ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ คิดว่าในชีวิตนี้ถ้ามีโอกาสได้เจอ 3 คนนี้ ก็ตายตาหลับแล้ว นี่ไงผมจดไว้ ผมพบไอแซค อาซิมอฟ วันที่ 16 พฤศจิกายน 2520 ผมพบ อาเธอร์ ซี. คลาร์ก วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2523" ชัยคุปต์ เปิดสมุดบันทึกหน้าต่อไปพลางหัวเราะ

"ตอนนั้น ผมได้รับเชิญจากทางการของสหรัฐอเมริกาเป็นเวลา 1 เดือน ผมทำอะไรก็ได้ หรืออยากพบกับใครก็ได้ แต่อยู่ในกรอบของการศึกษาวิทยาศาสตร์ หรือด้านสังคม ชื่อแรกที่ผมอยากเจอ คือ ไอแซค อาซิมอฟ อีกคนคือคนเขียนตำราฟิสิกส์เล่มสำคัญของโลก ประเทศไทยก็ใช้ในการเรียนการสอน เขาชื่อ เอ็ดเวิร์ด เจ. ฟินน์ (Edward J. Finn)"

บุคคลที่เขาเลือกพบสะท้อนความสนใจที่ผสมผสานระหว่าง fiction กับ non-fiction

"สำหรับ อาเธอร์ ซี. คลาร์ก เราคุยกันที่ศรีลังกา ตอนนั้น อาเธอร์ ซี. คลาร์ก กำลังงอนสหรัฐฯ และนาซา ก็เลยประท้วงหยุดเขียนหนังสือ เพราะสหรัฐฯ ทุ่มเทเงินทองทรัพยากรเยอะแยะไปดวงจันทร์ แต่แทนที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติ กลับต้องการเอาชนะแค่รัสเซียมากกว่าประโยชน์ของคนหมู่มาก ผมถามอาเธอร์ ซี. คลาร์ก ว่าจะหยุดเขียนตลอดไปไหม เขาบอกว่าไม่มีทางหยุดเขียนไปตลอดหรอก หลังสถานการณ์เปลี่ยน เขาจะกลับมาเขียนใหม่ หลังจากนั้นไม่นานเขาก็กลับมาเขียนใหม่ เป็นเรื่องที่ดีมากๆ ด้วย

"*The Fountains of Paradise* เป็นเรื่องของการสร้างลิฟต์อวกาศจากโลกถึงอวกาศ อาเธอร์ ซี. คลาร์ก จะมีบุคลิกขรึมๆ แต่ผมกับอาซิมอฟจะคล้ายกัน คือความคิดกระโดดไปกระโดดมา คุยกันเรื่องหนึ่งไปโผล่เรื่องหนึ่ง" เขาหัวเราะและทำให้ผมมองเห็นบุคลิกของ ไอแซค อาซิมอฟ ผ่านน้ำเสียงและความกระตือรือร้นที่จะเล่าเรื่องของชัยคุปต์

หลังจากเรียนจบปริญญาเอก รศ.ดร.ชัยวัฒน์ เดินทางกลับประเทศไทยในช่วงต้นคริสต์ทศวรรษที่ 1970 เริ่มงานวิชาการในรั้วมหาวิทยาลัยควบคู่กับงานประพันธ์ในหนังสือพิมพ์ *บางกอกโพสต์*

"ผมเขียนทั้งบทความวิทยาศาสตร์ บทความเกี่ยวกับนิยายวิทยาศาสตร์ รวมถึงแต่งเรื่องสั้นวิทยาศาสตร์และเรื่องสั้นทั่วไปลงตีพิมพ์ แต่เรื่องสั้นวิทยาศาสตร์กลายเป็นที่ได้รับความสนใจมาก"

เรื่องสั้น*The Mission to Earth* ของเขาได้รับความสนใจจากสำนักพิมพ์ *Heyne* จากประเทศเยอรมนี ขอลิขสิทธิ์เรื่องสั้นเรื่องนี้ไปแปลเป็นภาษาเยอรมัน ตีพิมพ์ในหนังสือรวมเรื่องสั้นวิทยาศาสตร์ร่วมกับนักเขียนระดับโลก ตีพิมพ์ออกมาในปี ค.ศ. 1983

"ก็กลายเป็นว่า ถ้าพูดเรื่องการเขียน ผมเขียนนิยายวิทยาศาสตร์เป็นหลัก แต่นิยายวิทยาศาสตร์ที่ผมเขียนและสนใจ ไม่ได้เกี่ยวเฉพาะเรื่องสเปซ แอนด์ไทม์ หรือยานอวกาศ แต่เป็นเรื่องของชีวิต

"เพียงแต่มันเป็นชีวิตที่อาจจะยังไม่เกิดขึ้น แต่มันสามารถที่จะเกิดขึ้นได้ มันจะมีทั้งความงดงาม ความน่าทึ่ง และน่ากลัว ถึงระดับสิ้นโลกได้ หน้าที่หนึ่งของนิยายวิทยาศาสตร์คือการเป็น warning literature คอยเตือนว่า อะไรจะเกิดขึ้นถ้ามนุษย์เดินไปทางนี้"

> **"ผมสนใจเรื่องราวทั้งหมดของชีวิต และวิทยาศาสตร์ก็เป็นเช่นนั้น"**

ชัยคุปต์บอกถึงแก่นของตัวตน เหมือนนักวิทยาศาสตร์อธิบายแก่นของโลกที่ประกอบด้วยแร่ธาตุต่างๆ

"ทุกวันนี้อาจารย์เขียนต้นฉบับด้วยวิธีไหนครับ"

"ชอบที่สุดคือเขียนด้วยลายมือ ผมจะเอาต้นฉบับที่ผมเขียนให้ดู" เป็นอีกครั้งที่ชัยคุปต์ผละจากคู่สนทนาตรงหน้าไปค้นหนังสือบนชั้น เขาใช้เวลาไม่นานในการหาว่าหนังสือที่เขาเพิ่งพูดถึงไปนั้นเสียบอยู่ตรงไหนบนชั้นที่มีหนังสือหลายพันเล่ม

"เมื่อเขียนเสร็จแล้ว ก็จะส่งต้นฉบับทางไปรษณีย์ไปให้บรรณาธิการ ยกเว้นกรณีเร่งด่วนจริงๆ"

ปัจจุบัน รศ.ดร.ชัยวัฒน์ เขียนคอลัมน์ *เชื่อ คิด และทำอย่างวิทยาศาสตร์* ให้ *ไทยรัฐออนไลน์* เนื่องจากเป็นงานที่เผยแพร่ทางออนไลน์ ทำให้วิธีการทำงานด้วยการเขียนแบบเดิมอาจจะไม่เหมาะ เพราะจะไม่ทันเงื่อนไขของเวลา เขาจึงยอมพิมพ์ต้นฉบับด้วยคอมพิวเตอร์ส่งงานให้สำนักข่าวออนไลน์

"แต่ผมไม่ได้พิมพ์เองนะ เพราะถ้าผมพิมพ์เองจะล่าช้ามาก คือผมทำเองได้ แต่ผมมีข้อคิดของผมว่าคนเราอย่าเก่งและทำเป็นทุกอย่าง เพราะมันจะหลงตัวเองได้ง่าย สุดท้ายจะโดดเดี่ยว จะไม่มีใครทำอะไรถูกใจเราไปหมด ผมรักการเขียนหนังสือ มีความสุขในการค่อยๆ สกัดความคิดผ่านปลายปากกา ถ้าผมพิมพ์ในคอมพิวเตอร์เอง ผมก็จะไม่ต้องพึ่งพาใครเลย สุดท้ายจะกลายเป็นคนที่ต้องอยู่คนเดียว ผมจึงต้องพึ่งคนอื่น ซึ่งมันดีนะ"

นอกจากนี้ยังมีคอลัมน์ *Big News* ในนิตยสาร *ต่วย'ตูน พิเศษ* ซึ่งเป็นการหยิบเอาข่าวสารความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์มาเขียนเล่าให้แก่ผู้อ่าน

"ผมคัดเลือกเรื่องราวของสิ่งที่เกิดขึ้นในวิทยาศาสตร์ หรือผลจากวิทยาศาสตร์ต่อโลก ต่อชีวิต ต่อทุกอย่าง ยกเว้นช่วงวาระพิเศษ เช่น เดือนพฤศจิกายน จะเป็นสกู๊ปพิเศษรางวัลโนเบล เพราะรางวัลประกาศเดือนตุลาคม แต่ต้นฉบับต้องเขียนล่วงหน้า ก็จะเป็นสกู๊ปพิเศษในเดือนพฤศจิกายน"

รูทีนชีวิตในวัยแปดสิบกว่าปียังมีคอลัมน์ *ย้อนอดีตคนโคราช* ซึ่งเป็นคอลัมน์ที่เหมือนบันทึกความทรงจำของเขาในช่วงวัยเยาว์

"อันนี้เป็นคอลัมน์ประจำ แต่มีข้อตกลงพิเศษว่าไม่ต้องลงทุกฉบับ ย้อนอดีตคนโคราชเป็นเรื่องราวในความทรงจำของผมที่เคยพบเจอมา ซึ่งเขียนยากนะ เพราะมันเป็นเรื่องของตัวเรา แต่เรื่องราวมันเข้าแถวเรียงคิวกันเข้ามา มันเป็นเรื่องประหลาดนะครับ บางทีมันแย่งกันเอง เขียนเรื่องนี้ก่อนสิ เขียนเรื่องนั้นก่อนสิ มันทะเลาะกันเอง ผมก็ปล่อยเวลา แล้วค่อยจับมาเขียน มันก็ดีครับ ทำให้เราไม่ pressure"

วิทยาศาสตร์อยู่ในกิจวัตรประจำวันของ รศ.ดร.ชัยวัฒน์ มาเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 40 ปี เขาคือคนรักของวิทยาศาสตร์ เขามองวิทยาศาสตร์ตามแง่มุมของความเป็นจริง ไม่ได้ยกย่องจนเกินจริง ไม่ได้ปรักปรำจนเกินจริง แต่มองเห็นทั้งแง่งามและด้านมืด

> **"วิทยาศาสตร์ต้องเดินหน้า ผมเชื่อว่าเป้าหมายสูงสุดของวิทยาศาสตร์คือสร้างให้ชีวิตมีคุณค่า ก็อยู่ที่เราเองว่าจะใช้อย่างไร มนุษย์ทุกคนไม่จำเป็นต้องรู้ทุกอย่างครับ ผมก็ยังอยากบอกว่าไม่มีใครชอบคนรู้ทุกอย่าง เก่งทุกอย่าง เพราะคนที่เก่งทุกอย่างไปเสียคนเดียว รู้หมดทำได้ทุกอย่าง จะเป็นคนที่เหงาที่สุดในโลก"**

ไอแซค อาซิมอฟ คงเป็นเช่นนี้ เล่าถึงดวงดาวแต่ชั่วครู่ก็กล่าวถึงปีกของผีเสื้อ แต่การกระโดดไปมาของความคิดกลับเชื่อมโยงถึงกัน

"ช่วงเวลานี้ของชีวิต หน้าที่หนึ่งของผมคือการกล่าวคำอวยพรแก่คู่บ่าวสาว คำหนึ่งที่ผมมักกล่าวอยู่เสมอ ก็คือ ขอให้มีชีวิตยืนยาว แต่ให้รักษาความสัมพันธ์ที่ดีไว้เสมอ เพราะเรื่องเศร้าที่สุดของคนแก่คือการมีเรื่องดีๆ จะเล่า แต่ไม่มีใครสนใจจะฟัง เพราะคนที่สนใจอาจจะจากไปแล้ว หรือคนที่ยังอยู่ด้วยกันเขาไม่สนใจฟังแล้ว นี่คือสิ่งที่ผมเรียนรู้มา ก็พยายามใช้ชีวิตธรรมดาที่สุด ผมชอบที่สุดคือชีวิตที่ธรรมดา เดินไปไหนมาไหนด้วยรองเท้าแตะ อยากจะร้องเพลง อยากจะแต่งเพลง"

หลายวันต่อมา ผมโทรศัพท์ไปพูดคุยกับนักเขียนนิยายวิทยาศาสตร์คนสำคัญของประเทศอีกครั้ง ผมถามเขาว่า เขาคิดว่างานเล่มไหนเป็นงานชิ้นเอกของตนเอง

"ตลกนะ งานชิ้นนั้นกลับเป็นงานที่ผมเขียนไม่จบ ชื่อว่า *เพลงแห่งจักรวาล* ตอนนั้นผมเขียนเป็นเรื่องยาวทยอยตีพิมพ์เป็นตอนใน *สยามรัฐรายวัน* แต่หลังจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สิ้นไปแล้ว ผมก็ไม่ได้เขียนต่อ แต่ประเด็นของมันยังสามารถอยู่ได้อีกเป็น 100 ปี ยังไม่ทิ้งนะ ยังอยู่ในสมอง ชีนจบของเรื่องยังอยู่ในสมอง"

เพลงแห่งจักรวาล ยังคงบรรเลง ยังไม่จบ

A Brief History of
the British Throne

ดอกหญ้า

ตำนานร้านหนังสือรุ่นแรก

เรื่อง: เอกวิทย์ เตระดิษฐ์
ภาพ: สรรค์ภพ จิรวรรณธร

ย้อนกลับไป 30 กว่าปีก่อน ไม่มีใครที่ไม่รู้จักร้านหนังสือ และสำนักพิมพ์ *ดอกหญ้า* จุดเริ่มต้นวรรณกรรมอันทรงคุณค่าที่ครองใจนักอ่านชาวไทย

แม้วันนี้ร้านหนังสือดอกหญ้าจำต้องปิดตัวลง แต่ตำนานหนังสือเล่มยังคงอยู่ภายใต้การนำของผู้เป็นหลานอย่าง **ณัฐสิทธิ์ จันทร์แก้ว** บรรณาธิการบริหาร เจ้าของสำนักพิมพ์ดอกหญ้า และยังมี **ประเวท แดงดา** ทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการเล่ม ให้กับสำนักพิมพ์แห่งนี้อีกด้วย

ดอกหญ้าตั้งต้นมาจากร้านหนังสือเล็กๆ ย่านท่าพระจันทร์ ด้วยการลงขันรวมหุ้นของ ณรงค์ศักดิ์ ตันติพินิจวงศ์ เจ้าของและผู้ก่อตั้งดอกหญ้า และเพื่อนนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งอาศัยประสบการณ์จากการดูแลศูนย์หนังสือในมหาวิทยาลัยมาพัฒนาหน้าร้านสาขาแรกหลังจากเรียนจบ จนได้รับความนิยมมากในยุคนั้น เพราะมีความแตกต่างจากร้านหนังสือทั่วไป

> **ปกติแล้วร้านหนังสือสมัยก่อนจะไม่ยอมให้ลูกค้าเปิดหนังสืออ่านก่อนซื้อ แต่ดอกหญ้าเป็นร้านแรกที่ไม่มีข้อจำกัด อ่านแล้วสนใจค่อยซื้อ กลับไปก็ไม่มีใครว่า ต่อให้ยืนอ่านหนังสือทั้งวันก็ยังได้**

จุดเด่นนี้ ทำให้ร้านหนังสือดอกหญ้าได้รับความนิยมอย่างมาก และเป็นร้านแรกที่ทำระบบสมาชิกรับส่วนลดพิเศษจากราคาปก 3-5 เปอร์เซ็นต์ จนทำให้ร้านดอกหญ้าในยุคแรกเริ่มโด่งดังพอๆ กับ 'น้อง ท่าพระจันทร์' ร้านจำหน่ายเทป ซีดี และแผ่นเสียงที่ได้รับความนิยมในย่านเดียวกัน

ไม่นานนัก ร้านหนังสือดอกหญ้าก็เริ่มขยับขยายหน้าร้านสาขาถัดมา อยู่ใกล้กับมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยเน้นขายหนังสือภาษาอังกฤษ ภาษาต่างประเทศให้กับนักท่องเที่ยวในย่านนั้น แต่กลับไปไม่รอด

"กำไรที่ได้จากการขายหนังสือต่างประเทศมีน้อยมาก เปิดหน้าร้านได้เพียง 3 เดือน ก็ต้องปิดตัวลง" ณัฐสิทธิ์บอกเล่าถึงบทเรียนที่ร้านหนังสือแห่งนี้ได้เจอ

ประสบการณ์ที่ได้รับนำไปสู่เป้าหมายที่ชัดเจนขึ้น ไม่นานร้านหนังสือดอกหญ้าที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ก็ได้ขยายไปมากกว่า 80 สาขา ในกรุงเทพฯ และขายแฟรนไชส์ไปทั่วประเทศ ทั้งในมหาวิทยาลัย ห้างสรรพสินค้า แหล่งชุมชน ท่ามกลางกระแสรักการอ่านของคนในยุคก่อน ที่ยังไม่มีสมาร์ทโฟนและอินเทอร์เน็ต

"ดอกหญ้าอยู่ในยุคบุกเบิกร้านหนังสือ เราทำโครงการ *เพื่อนหนังสือ* พิมพ์งานเขียนของคนมีชื่อเสียงในยุคนั้น รวมถึงทำ *สวนหนังสือ* แจกให้สมาชิกหลายแสนคน ก่อนที่จะมีร้านหนังสืออย่าง *ซีเอ็ดบุ๊คเซ็นเตอร์* และร้าน *นายอินทร์* ตามมา" ณัฐสิทธิ์เล่า

จากร้านหนังสือสู่สำนักพิมพ์

ด้วยความตั้งใจที่ต้องการให้คนไทยมีโอกาสได้อ่านหนังสือมากขึ้น ดอกหญ้าเริ่มขยับมาทำสำนักพิมพ์เอง ตีพิมพ์ผลงานวรรณกรรมอันทรงคุณค่า ผลงานของนักเขียนรุ่นเก่า โดยไม่ได้เน้นว่าจะต้องขายได้ หรือทำเพื่อธุรกิจ

จนกลายเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ สำนักพิมพ์ดอกหญ้า ภายใต้บริษัท สามัคคีสาร (ดอกหญ้า) จำกัด (มหาชน) เดินหน้าผลิตหนังสือที่มีเนื้อหาหลากหลาย

ณัฐสิทธิ์กล่าวว่า "จากที่รับหนังสือของสำนักพิมพ์อื่นมาขาย ดอกหญ้าเริ่มขยับขยายมาทำสำนักพิมพ์เอง โดยเริ่มตีพิมพ์ผลงานที่ดังมากๆ ในตอนนั้น อย่าง *เวลาในขวดแก้ว* ของ ประภัสสร เสวิกุล, *โจนาทาน ลิฟวิงสตัน*ฯ* ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และเริ่มทำหนังสือแปลมากขึ้น

หนังสือที่ได้รับเลือกให้ตีพิมพ์ในยุคแรกพิจารณาจากหลายปัจจัย ทั้งวรรณศิลป์ ภาษา ความนิยมในตัวผู้เขียน ความเห็นจากกองบรรณาธิการเป็นหลัก ตัวอย่างเช่น ผลงาน *ข้างหลังภาพ* โดย ศรีบูรพา (กุหลาบ สายประดิษฐ์) งานของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่เริ่มต้นมาจากโครงการ อนุรักษ์วรรณกรรมเก่าและหายาก ที่นำมาตีพิมพ์จนครบเซ็ต

รวมถึงผลงานวรรณกรรมของ มาลัย ชูพินิจ และ ป. อินทรปาลิต (ปรีชา อินทรปาลิต) หรือแม้แต่หนังสือทั่วไป

แต่พิษเศรษฐกิจก็ทำสำนักพิมพ์ดอกหญ้าถึงกับต้องล้มละลาย หลังจากตัดสินใจลงทุนครั้งใหญ่เพื่อขยายกิจการ ก่อนที่จะเกิดวิกฤตต้มยำกุ้ง ทำให้มีหนี้สินเพิ่มขึ้นเท่าตัว และต้องใช้เวลาบริหารหนี้อยู่พอสมควร แต่ก็ยันไว้ไม่ไหว

ไม่นานร้านหนังสือดอกหญ้าหลายสาขาทยอยปิดตัวลง เหลือเพียง 10 สาขาที่ยังพอไปต่อได้ โดยมีณัฐสิทธิ์เข้ามารับช่วงต่อหลังฟองสบู่แตก

"ผมมองว่าร้านหนังสือในตอนนั้นมีโอกาสในเชิงธุรกิจ ถึงแม้กำไรจะไม่มากนัก เพราะสัดส่วนรายได้ของร้านหนังสือมาจากสื่อสิ่งพิมพ์และนิตยสาร ยอดนิยมที่พาคนอ่านมาเจอหนังสือเล่มที่ทรงคุณค่าและซื้อติดมือกลับไป ส่วนสำนักพิมพ์ดอกหญ้ายังคงเดินหน้าต่อในชื่อเดิม แต่สิ่งที่เปลี่ยนไปคือเงินทุนที่ลดลง" เขากล่าวยอมรับ

---

* บ้างก็เขียนว่า โจนาธาน ลิฟวิงฯ แต่บทความนี้ใช้ โจนาทาน ลิฟวิงสตันฯ เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อที่สำนักพิมพ์ใช้

ออนไลน์เปลี่ยนพฤติกรรมคนอ่าน

การเปลี่ยนแปลงระลอกใหม่ของดอกหญ้าเกิดขึ้นอีกครั้ง เมื่อพฤติกรรมของคนอ่านเปลี่ยนไป การเข้ามาของสื่อออนไลน์ทำให้นิตยสารดังเริ่มปิดตัวลง ทำให้เหตุผลของการเข้าร้านหนังสือของคนอ่านเปลี่ยนไป

ในมุมของนักอ่านเองหันไปรอซื้อหนังสือในงานมหกรรมหนังสือที่จัดถี่ขึ้น ทำให้ยอดขายหน้าร้านในช่วงเวลาปกติขาดหายไปกว่า 30 เปอร์เซ็นต์ และต้องใช้เวลากว่าจะฟื้นคืน

"รายได้ที่ลดลงถึงขั้นทำให้ร้านหนังสือขาดทุนจนต้องตัดสินใจปิดหน้าร้านสาขา เพราะสู้ค่าใช้จ่ายไม่ไหว เหลือไว้เพียงแค่สำนักพิมพ์" ณัฐสิทธิ์กล่าวถึงผลที่เกิดจากเหตุการณ์นี้

ในช่วงเริ่มต้นดอกหญ้าปรับตัวโดยเริ่มทดลองทำอีบุ๊กเพิ่มเติมจากการพิมพ์หนังสือเล่มแต่กลับขายไม่ได้ ทำให้เรียนรู้ว่ากลุ่มเป้าหมายคนอ่านต่างกัน ขณะที่การเปลี่ยนมาขายหนังสือเล่มผ่านช่องทางออนไลน์ทำได้ดีกว่า

"วรรณกรรมทรงคุณค่า แม้จะไม่หวือหวาแต่อยู่ได้ตลอดกาล" ประเวทกล่าวและเสริมว่า "ก้าวต่อไปของสำนักพิมพ์ดอกหญ้าจะยังให้ความสำคัญกับวรรณกรรมที่คนไทยควรอ่านอย่าง *นิทานโบราณคดี* ที่มีการปรับรูปแบบทำให้ได้รับความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มนักศึกษา"

อีกหนึ่งเป้าหมายของสำนักพิมพ์ดอกหญ้าคือช่วยดูแลลิขสิทธิ์หนังสือเล่ม รวมถึงปรับรูปแบบหนังสือเก่าที่ทรงคุณค่า เพื่อเข้าถึงคนรุ่นใหม่มากขึ้น แต่ต้องไม่หนีคำว่าวรรณกรรม พร้อมทั้งเพิ่มหมวดหนังสือใหม่โดยล้อไปกับเทรนด์ที่คนสนใจ

"สำนักพิมพ์ที่จะอยู่รอดได้ในยุคนี้ก็จำเป็นต้องปรับตัวหลายอย่าง" ประเวทเล่า

ตัวอย่างเช่น สำนักพิมพ์ดอกหญ้าเอง กว่าที่จะพิมพ์หนังสือออกมาแต่ละเล่มก็ต้องใช้เวลาคัดเลือกเนื้อหา ตามหาภาพประกอบ พัฒนาองค์ประกอบของหนังสือให้ดีขึ้น โดยเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีส่วนช่วยได้มาก

ณัฐสิทธิ์กล่าวเสริมว่า "หนังสือเล่มยังอยู่ได้อีก 20-30 ปี เพียงแต่สำนักพิมพ์ต้องปรับตัวหาคอนเทนต์ที่ดีจริง โดยตลอด 30 ปีที่ผ่านมา สำนักพิมพ์และร้านหนังสือดอกหญ้าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนไทยรักการอ่าน และกระตุ้นให้เกิดการแข่งขัน และพัฒนาธุรกิจสิ่งพิมพ์ และร้านหนังสือให้เติบโตขึ้น"

อย่างไรก็ตาม ในฐานะผู้บริหารสำนักพิมพ์อยากเห็นภาครัฐหันมาเอาใจใส่ธุรกิจหนังสือ ร้านหนังสือแบบเดียวกับต่างประเทศที่มีหน่วยงานดูแลเฉพาะเพื่อสนับสนุนให้ธุรกิจที่สร้างองค์ความรู้ให้กับคนในประเทศเดินหน้าต่อได้อย่างมั่นคง

‘จากหน้ากระดาษ
ถึงโรงแรมวรรณกรรม’

นานมีบุ๊คส์

องค์กรที่เชื่อมั่นใน
พลังของการอ่าน

เรื่อง: พาฝัน หน่อแก้ว
ภาพ: อนุวัตน์ เดชธำรงวัฒน์

"เราไม่ได้อยู่เฉยๆ ก็มีนิสัยรักการอ่าน หรือว่างเมื่อไรก็หยิบหนังสือขึ้นมา ทุกอย่างที่เป็นเราในวันนี้ล้วนมาจากเราในวัยเด็กทั้งนั้น"

คำพูดของลูกสาวร้านหนังสือ อย่าง **เจน จงสถิตย์วัฒนา** ทายาทรุ่นที่ 2 *นานมีบุ๊คส์* ถ่ายทอดความเป็น นานมีบุ๊คส์ สำนักพิมพ์เพื่อการเรียนรู้ได้อย่างชัดเจน คงไม่เกินจริงสักนิดหากจะพูดว่านานมีบุ๊คส์เป็นสำนักพิมพ์แรกที่นึกถึง เมื่อเอ่ยถึงหนังสือเด็ก นิทาน หรือวรรณกรรมเยาวชน

นานมีบุ๊คส์ก่อตั้งขึ้นในปี 2535 โดย สุวดี จงสถิตย์วัฒนา ผู้เป็นแม่ ซึ่งต่อยอดมาจาก บริษัท นานมี จำกัด ธุรกิจขายหนังสือจีนและเครื่องเขียนจากอากง ด้วยแนวคิดอยากพัฒนายกระดับการศึกษาของเด็กและเยาวชนไทย สู่องค์กรส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

"นานมีบุ๊คส์เริ่มจากการคุยกันว่าเราต้องการหนังสืออะไร ด้วยความที่เราต้องการพัฒนาเรื่องการศึกษา จึงเริ่มจากหนังสือเด็กและเยาวชน เพราะส่วนใหญ่โรงเรียนเต็มไปด้วยตำรับตำรา แต่ยังขาดหนังสือส่งเสริมความรู้ควบคู่ไปกับแบบเรียน เราจึงทำหนังสือความรู้ เริ่มจากวิชาวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์"

หนังสือของนานมีบุ๊คส์เริ่มตั้งแต่เด็กแรกเกิดไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ อาจเรียกได้ว่าเป็นอาณาจักรหนังสือสำหรับทุกคนในครอบครัว ด้วยความเชื่อมั่นในพลังการอ่านและการให้ความสำคัญต่อแนวคิด lifelong learning ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ไม่ว่าอายุเท่าไรก็สามารถเรียนรู้อะไรใหม่ๆ ได้

"Active citizens คือตัวตนที่นานมีบุ๊คส์อยากส่งเสริม นั่นคือการรับผิดชอบต่อตัวเอง รับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสำนึกพลเมืองที่ดี ใส่ใจสิ่งแวดล้อม และมีความคิดสร้างสรรค์ อยากให้เป็นพื้นฐานตัวตนของเด็กทุกคน ส่วนเด็กจะเติบโตไปเป็นแบบไหนอยากทำอะไรในชีวิตก็แล้วแต่เขา"

นานมีบุ๊คส์มีหนังสือสำหรับเด็กหลากหลายประเภทตั้งแต่แบบฝึกหัด นิทานก่อนนอน นิทานเสริมความรู้ นิทานแบบ Executive Function หนังสือที่พัฒนาทักษะสมองให้เด็กสามารถบริหารจัดการดูแลตัวเองได้ ไม่ว่าจะเป็นความจำ การฝึกให้รู้จักการรอคอย รู้จักกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกับผู้อื่น หรือหนังสือนิทานเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต เช่น ชุด *ไปสวนกับคุณย่า* เป็นการเรียนรู้สร้างสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างรุ่นปู่ย่าตายายและหลาน

นอกจากนี้หนังสือทุกเล่มของนานมีบุ๊คส์ มีคำแนะนำเสมอว่าเล่มนี้สอนอะไรบ้าง ก่อนเริ่มอ่านต้องคุยกับลูกหลานอย่างไร หนังสือเล่มนี้เหมาะกับคนวัยไหน และนิทานบางเล่มมีมากกว่า 1 ภาษา ทั้งไทย จีน และอังกฤษ

"หากถามว่าหนังสือบนโลกนี้มีกี่เล่ม ก็คล้ายกับการไถ่ถามว่าบนท้องฟ้ามีดาวทั้งหมดกี่ดวง หนังสือจำนวนมหาศาลขนาดนี้คุณใช้เกณฑ์อะไรคัดเลือกว่าคนไทยต้องอ่านหนังสือแบบไหน" เราถาม

"คิดแค่ว่าสังคมไทยควรมีหนังสือประเภทไหนบ้าง มองทั้งในแง่ความบันเทิง วิชาการ ความรู้ เช่น เรื่อง sex education ในตลาดหาหนังสือแนวนี้ยากมาก พ่อแม่ก็รู้สึกเหนียมอายเมื่อคุยกับลูก รวมไปถึงคุณครูก็ไม่รู้จะคุยอย่างไร

ยกตัวอย่างหนังสือชื่อ *ร่างกายของฉัน ฉันดูแลได้!* ของ ซินดี้ สิรินยา เป็นหนังสือที่พูดคุยเรื่องสิทธิร่างกายของเด็ก เพื่อให้เด็กรู้จักร่างกายตัวเอง รู้วิธีดูแลสุขภาพ และการยินยอมเป็นแบบไหน

"ดังนั้นการเลือกหนังสือจึงเป็นความรู้สึกที่เราต้องการสะท้อนหรือขับเคลื่อนสังคมในแง่ไหน เช่น ในแง่สังคมจะเป็นวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลโนเบล เราคิดว่ามันเป็นการเข้าใจสังคมในแต่ละวัฒนธรรม มีการใช้ภาษาที่สวยงาม บอกตรงๆ ว่าขายไม่ค่อยดี แต่ก็ยอมเสี่ยงเพื่อให้คนไทยได้อ่านหนังสือดีๆ"

นอกจากหนังสือเด็กและเยาวชน สิ่งที่นานมีบุ๊คส์ให้ความสำคัญไม่แพ้กันคือ 'Empowered Women' เช่น หนังสือ *100 เรื่องเล่าของผู้หญิงเปลี่ยนโลก (Good Night Stories for Rebel Girls)* เพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้เด็กผู้หญิง แม้จะเป็นคนตัวเล็กๆ แต่สามารถเป็นอะไรในแบบที่อยากเป็นได้ เช่น เจน ออสเตน (Jane Austen) นักเขียน โครา โคราลีนา (Cora Coralina) กวีและคนอบขนม หรือ เจสสิกา วัตสัน (Jessica Watson) กะลาสีผู้หญิงคนแรก

"พอเราเข้าสู่ช่วงวัยรุ่น คนจะอ่านน้อยลงเพราะยุ่งกับการเรียนบ้าง มีสังคมของตัวเองบ้าง พอกลับมาอ่านอีกทีก็เป็นหนังสือสำหรับผู้ใหญ่แล้ว เลยมาคิดกันว่าจะสร้างสะพานตรงนี้อย่างไร จึงนำไปสู่การวิจัยว่าคนวัยนี้ชอบหนังสือแบบไหน แล้วตอนวัยรุ่นเราเป็นอย่างไร มันเป็นช่วงค้นหาตัวเองว่าชีวิตนี้เกิดมาเพื่ออะไร หรือคนที่ทำงานมาเหนื่อยๆ ทั้งเรื่องความรัก เรื่องชีวิต ก็สามารถอ่านได้ เช่น หนังสือ *พักให้ไหว ค่อยไปต่อ* เราคิดว่ามันเหมาะกับบริบทของคนสมัยนี้ เพราะเราอยู่กับตัวเองมากขึ้น และต้องการกำลังใจ"

ปี 2563 *Bloom* สำนักพิมพ์น้องใหม่ จึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นเพื่อนร่วมทางในช่วงชีวิตที่กำลังจะเบ่งบาน การเปิดตัวครั้งนี้นับเป็นการปรับตัวครั้งใหญ่ของนานมีบุ๊คส์ เพราะหนังสือส่วนใหญ่คือหนังสือเด็กและเยาวชนเป็นหลัก

ถัดจากสำนักพิมพ์น้องใหม่อย่าง Bloom แล้ว นานมีบุ๊คส์ได้เปิดตัวสำนักพิมพ์น้องรักชื่อ *AMICO* มาติดๆ เพราะต้องการขยายกลุ่มคนอ่านการ์ตูนหนังสืออ่านง่าย ด้วยเป้าหมายอยากขับเคลื่อนให้ทุกเพศทุกวัยอ่านหนังสือ ไม่ว่าจะการ์ตูนหรือหนังสืออะไรก็ได้พร้อมขับเคลื่อนเรื่องความหลากหลายทางเพศ เช่น *หยุดหัวใจไว้ที่นาย (Heartstopper)* เป็นการ์ตูนบอยเลิฟ ที่ไม่ว่าคุณจะเป็นเพศไหนก็สามารถมีความรักที่สวยงามได้

> **"เด็กไม่ได้อ่านหนังสือน้อยลง แต่พวกเขาเข้าถึงหนังสือไม่ได้ต่างหาก เรามองว่านิสัยรักการอ่าน ครอบครัวและโรงเรียนมีส่วนสำคัญมาก เพราะวัยเด็กส่วนใหญ่เราอยู่แค่สองสถานที่นี้ ดังนั้นจึงต้องส่งเสริมการอ่านตั้งแต่รั้วโรงเรียน และเด็กจะหาอ่านหนังสือจากไหน ถ้าไม่ใช่ห้องสมุด"**

"ไม่ใช่ทุกคนที่สามารถซื้อหนังสือเป็นสิบๆ เล่มต่อปีได้ บางคนต้องพึ่งพาการยืมหนังสือที่ห้องสมุด เพราะฉะนั้นเราจึงหวังให้ทางโรงเรียนหรือทางรัฐบาลมีงบประมาณซื้อหนังสือเข้าห้องสมุด ด้านครอบครัวเรามองว่าพ่อแม่สมัยนี้ให้ความสำคัญกับการอ่านมากขึ้น แต่ยังมีความเหลื่อมล้ำในสังคม ครอบครัวที่มีเงินก็สามารถซื้อได้ ขณะที่บางครอบครัวไม่มีเงินซื้อ

"นับตั้งแต่เราเปิดบริษัทก็ให้ความสำคัญกับเรื่องหนังสือในโรงเรียนมาตลอด มีการให้คำแนะนำว่าควรซื้อหนังสือแนวไหน มีการจัดอบรมครูเพื่อนำหนังสือไปใช้กับนักเรียน และอบรมพ่อแม่ว่าควรอ่านหนังสือให้ลูกฟังอย่างไร"

'Nanmeebooks Reading Club' จึงเกิดขึ้นควบคู่การส่งเสริมการอ่าน เพื่อเป็นกลไกให้เด็กอ่านหนังสือ เพราะหลายครั้งโรงเรียนไม่ซื้อหนังสือเข้าห้องสมุดเพราะคิดว่าไม่มีใครหยิบอ่าน พอไม่มีหนังสือก็ไม่มีคนอ่าน จึงกลายเป็นวงจรดังกล่าว หากนักเรียนคนไหนสามารถอ่านหนังสือครบ 10-12 เล่มภายในระยะเวลา 1 เทอม ก็จะได้รางวัลนักอ่าน ส่วนโรงเรียนที่ส่งเสริมจะได้รับรางวัลเช่นกัน ตอนนี้มีผู้เข้าร่วมแล้วกว่า 19 ล้านคน

จากเดิมเป็นบันทึกการอ่าน ปรับเปลี่ยนสู่การเป็น 'BookTuber' ให้เด็กและเยาวชน ถ่ายคลิปลง Facebook YouTube อัดพอดแคสต์เล่าเรื่องเกี่ยวกับหนังสือที่อ่าน นอกจากนี้ ยังเชิญวิทยากรมาอบรมการเขียนคอนเทนต์ให้เด็กและเยาวชนอีกด้วย

"เรามองว่าการอ่านสำหรับเด็กสำคัญมาก เราโตมากับการอ่านแต่ไม่ใช่อยู่ดีๆ ก็ชอบการอ่าน หรือหยิบหนังสือมาอ่านมันเริ่มจากที่คุณแม่อ่านหนังสือให้ฟังก่อนนอน แต่ละคืนก็อ่านวันละบทสองบท ตอนนั้นอายุประมาณ 8-9 ขวบ อ่าน *บันทึกลับของแอนน์ แฟรังค์* พอคุณแม่อ่านจบ เราก็มีความรู้สึกอยากรู้ว่าพรุ่งนี้จะเกิดอะไรขึ้น จึงทำให้มีนิสัยรักการอ่าน

DK
ชีวิตจริงแห่งห้วงอวกาศ

"ยิ่งอ่านแต่เด็กยิ่งดี การที่เราโฟกัสการอ่านหน้าต่อหน้าช่วยเรื่องสมาธิ อีกเรื่องคือการคิดวิเคราะห์ อย่างโครงการประเมินผลนักเรียนร่วมกับนานาชาติ หรือ Programme for International Student Assessment (PISA)

"ทักษะการอ่านเป็นหนึ่งในข้อสอบ เด็กไทยสอบเกือบได้ที่โหล่ โดยเฉพาะเรื่องการอ่าน literacy ซึ่งเชื่อมโยงกับ digital literacy การอ่านออนไลน์ เขาบอกว่าถ้าเราอ่านหนังสือเยอะเท่าไรก็จะทำให้ digital literacy ดีขึ้น คือรู้ว่าต้องหาข้อมูลต่อที่ไหนอย่างไร รู้ว่าอันไหนข้อมูลจริง ข้อมูลปลอม เพราะฉะนั้นถ้าจะฝึกทักษะเหล่านี้ ต้องฝึกอ่านให้เก่งก่อน

"เรามองว่าทักษะการอ่านเป็นทักษะของชีวิตเลย วัยเด็กเป็นวัยที่กำลังเติบโตพัฒนา นิสัยหลายๆ อย่างที่เราเป็นทุกวันนี้เริ่มจากตอนเด็ก หากอยากจะสร้างเสริมนิสัยอะไรก็ตาม ควรทำในวัยเด็กจะดีที่สุด เพราะเป็นช่วงที่กำลังเรียนรู้"

ไม่ใช่แค่พิมพ์หนังสือ ไม่ใช่แค่ทำงานร่วมกับโรงเรียนและองค์กรนานาชาติ แต่นานมีบุ๊คส์ยังให้การสนับสนุน สำหรับผู้ที่ต้องการซื้อหนังสือบริจาคผ่านโครงการ 'มอบอนาคต มอบหนังสือ' โครงการที่สมทบทุนให้อีกเท่าจากยอดบริจาค เช่นมีงบประมาณหนึ่งพันบาทแล้วอยากบริจาคหนังสือ นานมีบุ๊คส์จะสมทบให้อีกหนึ่งพันบาท ร่วมบริจาคและจัดส่งหนังสือไปยังปลายทางให้ หากไม่รู้จะบริจาคให้โรงเรียนไหน นานมีบุ๊คส์ก็อาสาช่วยประสานงานเสร็จสรรพ

นอกจากส่งเสริมการอ่านแล้ว นานมีบุ๊คส์ยังสนับสนุนส่งเสริมงานเขียนคนไทย ผ่านรางวัล 'แว่นแก้ว' ที่ค้นหานักเขียนรุ่นใหม่มาเขียนหนังสือและตีพิมพ์ผ่านสำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์อีกด้วย

สามสิบกว่าปีผ่านไป จากสำนักพิมพ์เล็กๆ สู่อาณาจักรหนังสือครอบครัว ที่คนส่วนใหญ่มักรู้จักและจดจำ นานมีบุ๊คส์ ฐานะผู้แปลและถือลิขสิทธิ์ *แฮร์รี่ พอตเตอร์* ฉบับภาษาไทย และเป็นผู้บุกเบิกการ์ตูนเสริมความรู้จนกลายเป็นหนังสือคู่ชั้นในห้องสมุดโรงเรียนไปโดยปริยาย มาวันนี้นานมีบุ๊คส์ก็ไม่หยุดที่จะเรียนรู้และปรับตัว ยังคงเดินหน้าส่งเสริมการอ่านและเสริมสร้างการเรียนรู้ไปสู่ธุรกิจอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่แค่หน้าหนังสืออีกต่อไป

'Rain Tree Residence' โรงแรมวรรณกรรมจึงถือกำเนิดขึ้น

"เราผันตัวเองจากสำนักพิมพ์สู่บริษัทที่ส่งเสริมการเรียนรู้ จริงๆ โรงแรม Rain Tree Residence เปิดมาสิบกว่าปีแล้ว โดยเป็นศูนย์การเรียนรู้ เพราะเราเชื่อในการเรียนรู้นอกห้องเรียน ตั้งแต่สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์เกิดขึ้นเราก็มีค่าย 'Go Genius Learning Center' จัดอบรม จัดสัมมนามาตลอดจนมีลูกค้าถามว่าทำไมไม่เปิดเป็นโรงแรมไปเลย เพราะบางครั้งไม่อยากเดินทางไปพักที่อื่น จึงเปิดเป็นโรงแรมเต็มรูปแบบ โดยคงคอนเซปต์เดิมคือเป็นศูนย์การเรียนรู้

"เรานำตัวตนของนานมีบุ๊คส์มาเป็นตัวตนของ Rain Tree Residence ทุกห้องจะมีหนังสือให้อ่าน ตกแต่งด้วยธีมหนังสือและธีมนักเขียน เช่น ห้องเปาโล โคเอลโญ (Paulo Coelho) ห้องสุมาลี บำรุงสุข นักแปล แฮร์รี่ พอตเตอร์ นอกจากนี้ ยังมีห้องสมุดในโรงแรมที่เปิดให้คนเข้าพักหยิบยืมอ่าน และมีสเตชันให้เด็กๆ เรียนรู้นอกห้องเรียนอีกด้วย เช่น เกลียวอาร์คิมิดีส (Archimedes' screw)

"การที่ครอบครัวได้ใช้ชีวิตร่วมกัน เป็นการสร้างจิตใจที่ดีของเด็ก เยาวชน รวมไปถึงพ่อแม่ เราจัดกิจกรรมให้เขาได้ใช้เวลาร่วมกัน อ่านหนังสือด้วยกัน ส่งเสริมการอ่าน ลูกค้าบางคนที่มาเขาบอกเราว่าไม่ได้หยิบหนังสือมาอ่าน 5 ปีแล้ว จนมาเห็นหนังสือที่ห้องเลยเปิดอ่าน กลายเป็นว่าตอนนี้วางไม่ลง"

หลายคนอาจมองว่านานมีบุ๊คส์หันไปทำธุรกิจโรงแรม แต่เธอยืนยันหนักแน่นกับเราว่า ด้านหนึ่งการทำโรงแรมก็เป็นธุรกิจการศึกษาซึ่งปลายทางเป้าหมายต้องการเสริมสร้างการอ่านและ active citizens

"แวดวงหนังสือตอนนี้ เราไม่รู้ว่ามันเป็น sunset หรือ sunrise เพราะสำนักพิมพ์เปิดใหม่เยอะมาก แต่ละคนมีแนวทางของตัวเอง ทำให้บรรยากาศการอ่านมันกลับมาครึกครื้นอีกครั้ง หนังสือในตลาดก็หลากหลายขึ้น เรารู้สึกดีใจที่มีเพื่อนร่วมเดินทางไปด้วยกันเยอะขึ้น อยากให้ทุกคนเชื่อมั่นและส่งเสริมการอ่านไปด้วยกัน เราเชื่อว่า แฮร์รี่ พอตเตอร์ เป็นหนึ่งในหนังสือที่พลิกวงการหนังสือไทย และแสดงให้เห็นว่าถ้ามีหนังสือที่สนุก คนก็จะกลับมาอ่าน เลยอยากให้ประเทศนี้มีหนังสือที่ดี เพื่อให้คนไทยกลับมารักการอ่านอีกครั้ง"

‘หนังสือการ์ตูน
ไม่มีทางตาย
ไปจากโลก’

วรวุฒิ วรวิทยานนท์ แห่ง

วิบูลย์กิจ

เรื่อง: สุธามาส ทวินันท์
ภาพ: อนุวัตน์ เดชธำรงวัฒน์

ทันทีที่เสียงกริ่งเลิกเรียนดัง ระหว่างทางกลับบ้าน เด็กนักเรียนจำนวนหนึ่งรีบเดินไปยังร้านเช่าหนังสือการ์ตูน ซึ่งมักจะตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน นักเรียนหญิงชายต่างจับจองที่ใดสักแห่งของมุมร้าน บางคนมาคืนการ์ตูนเล่มที่อ่านจบ บางคนเช่าเรื่องใหม่ที่เพิ่งออก บางคนนั่งพื้นเปิดอ่านการ์ตูนเล่มที่สนใจ

สิ่งเหล่านี้เคยเป็นภาพชินตาในวันที่ยุคหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นรุ่งเรือง ร้านเช่าการ์ตูนเปรียบเหมือนร้านเวทมนตร์ที่พร้อมพาเด็กทุกคนไปเผชิญโลกอีกใบใบที่มี สำนักพิมพ์ *วิบูลย์กิจ* ร่วมเป็นฟันเฟืองหนึ่งในการขับเคลื่อน โดยมี **วุฒิ-วรวุฒิ วรวิทยานนท์** บรรณาธิการบริหารสำนักพิมพ์วิบูลย์กิจ ยืนเคียงข้างวิบูลย์กิจมาตั้งแต่ยุคแรกเริ่ม

สำหรับแฟนการ์ตูนญี่ปุ่น วิบูลย์กิจ เป็นที่รู้จักดีในฐานะผู้บุกเบิกการ์ตูนญี่ปุ่นแปลไทย โดยเฉพาะการ์ตูนแนวโชเน็น หรือการ์ตูนผู้ชาย ที่มีผลงานในตำนานอย่าง *ยอดนักสืบจิ๋วโคนัน, คินดะอิจิกับคดีฆาตกรรมปริศนา, GTO คุณครูพันธุ์หายาก, The Fighting ก้าวแรกสู่สังเวียน, FAIRYTAIL แฟรี่เทล ศึกจอมเวทอภินิหาร* และอีกมากมาย

ในฐานะบรรณาธิการบริหารสำนักพิมพ์วิบูลย์กิจ วุฒิเห็นความเปลี่ยนแปลงรอบด้านที่วงการหนังสือการ์ตูนต้องเผชิญ ตั้งแต่การ์ตูนยังไม่มีลิขสิทธิ์ จนถึงวันที่สิ่งพิมพ์กำลังจะตาย อะไรที่ทำให้เขาไม่เพียงยืนหยัดก้าวผ่านทุกวิกฤตมาได้ แต่ยังปูทางไว้ให้สำนักพิมพ์อื่นๆ เดินตามรอย และเหตุใดเขาจึงเชื่อว่า หนังสือการ์ตูนจะไม่มีทางตายไปจากโลกนี้

เส้นทางคนทำหนังสือ

ความสนใจในหนังสือการ์ตูนของวุฒิก่อร่างสร้างตัวในใจเขา ตั้งแต่ครั้งตัวเองยังเป็นนักเรียนชั้นประถม ในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จากการที่มีแผงหนังสือเข้ามาตั้งอยู่บริเวณหน้าร้านที่พ่อและแม่ทำงานอยู่ วุฒิจึงได้คลุกคลีกับหนังสือเป็นเรื่องปกติ ประกอบกับยุคนั้นโรงเรียนมีนโยบายส่งเสริมการอ่าน ที่นำพาให้เขากลายเป็นแฟนหนังสือการ์ตูน *วีรธรรม* และเรียนรู้การฝึกวาดการ์ตูนด้วยตนเอง กระทั่งเมื่อย้ายเข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ โลกการอ่านยิ่งเปิดกว้างขึ้น จากรู้จักเฉพาะการ์ตูนไทย ก็ขยับมารู้จักการ์ตูนญี่ปุ่นที่กำลังได้รับความนิยมอย่างมากในขณะนั้น

ขณะเดียวกันชีวิตในโรงเรียน เขาก็มักได้รับมอบหมายจากครูให้ทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวาดเขียน ซึ่งได้มารู้ในภายหลังว่า ทั้งหมดนั้นคือ 'ทักษะในการทำสื่อ' และเป็นจุดที่ทำให้เขารู้ตัวว่า 'อยากจะเป็นคนทำหนังสือ' วุฒิจึงเลือกเรียนต่อสาขาวิชาเทคโนโลยีการพิมพ์ การถ่ายภาพและการภาพยนตร์ วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพฯ*

ไม่รู้ด้วยความบังเอิญหรือโชคชะตา รุ่นพี่คณะเดียวกันทำงานอยู่ที่สำนักพิมพ์วิบูลย์กิจ ในฐานะนักแปลการ์ตูนญี่ปุ่น เมื่อได้พูดคุยจึงรู้สึกสนใจ จนสุดท้ายวุฒิก็มีโอกาสได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัววิบูลย์กิจ ตั้งแต่วันนั้นจวบจนปัจจุบัน

เขาออกตัวตั้งแต่เริ่มการสนทนาว่า เขาไม่ใช่ผู้ก่อตั้งสำนักพิมพ์วิบูลย์กิจ หากเป็นหนึ่งในคณะทำงานรุ่นสอง ที่ช่วยเข้าไปเสริมทัพทีมรุ่นบุกเบิกการ์ตูนแปลญี่ปุ่น ที่ส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในวัยเรียน เดิมทีวิบูลย์กิจเป็นโรงพิมพ์ที่รับพิมพ์งานทั่วไป ก่อนจะมีการจัดทำนิตยสารการ์ตูนญี่ปุ่นขึ้นมาภายใต้ชื่อ *ทีวีไลน์* โดยมีเนื้อหาหลักคือการ์ตูนฮีโร่ เช่น อุลตร้าแมน, ไอ้มดแดง และกันดั้ม

"เราเข้าไปทำงานกองบรรณาธิการหนังสือการ์ตูนที่วิบูลย์กิจตั้งแต่ยังเรียนอยู่ปี 1 เทอม 2 พอเรียนช่วงเช้าเสร็จ ช่วงบ่ายเลิกเรียนเราก็จะมาที่สำนักพิมพ์ ตอนนั้นสำนักพิมพ์ยังอยู่ที่สุขุมวิท 62 เป็นสำนักพิมพ์เล็กๆ มีทีมงาน 4-5 คน แต่อบอุ่นและเต็มไปด้วยคนชอบการ์ตูนญี่ปุ่นเหมือนกัน

* ปัจจุบันคือ สาขาวิชาเทคโนโลยีการพิมพ์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ

"ตัวเราเองก็มีพัฒนาการในการทำงานที่ได้ทั้งจากที่เรียนมาและได้เจอสิ่งอื่นๆ หน้างานด้วย อย่างการนำเอาภาพหรือต้นฉบับการ์ตูนญี่ปุ่นมาทำเป็นภาษาไทย ที่จะมีเรื่องของการลอกลายเส้นบ้าง มีเพื่อนที่ทำภาพสีบ้าง และก็มีแปลเป็นไทย เอาตัวหนังสือมาใส่ช่องคำพูด ทุกขั้นตอนทำด้วยมือหมดเลย ก็เป็นความสนุกของการทำงานที่เรียกได้ว่าเข้ามาสู่การเป็นคนทำหนังสือการ์ตูน"

หลังจากนั้น วุฒิได้รับมอบหมายให้ขยับไปดูแลงานที่ใหญ่ขึ้น ท่ามกลางการทำหนังสือการ์ตูนที่เปลี่ยนรูปแบบไปเช่นกัน จากทำขนาดใหญ่เท่า A4 ก็ปรับให้เล็กลงเป็น A5 ในรูปแบบพ็อกเกตบุ๊ก และได้รับความไว้วางใจให้ดูแล *กิฟท์ แม็กกาซีน* นิตยสารการ์ตูนผู้หญิงรายเดือน ซึ่งเป็นการนำเอาการ์ตูนหลายๆ เรื่องมารวมกัน

"คนยุคนั้นน่าจะรู้จักเพราะว่าดังมาก รุ่นพี่ที่ทำงานเริ่มทำเอาไว้ก่อนแล้ว พอมีงานมากขึ้นเขาก็มอบหมายให้ผมไปเป็นบรรณาธิการคนที่ 2 ต่อจากเขา เราก็ดูตามแบบของญี่ปุ่นนั่นแหละว่าเขาทำอย่างไร

"กิฟท์ แม็กกาซีน จะเป็นการ์ตูนที่สมัยนั้นเราเรียกกันว่า การ์ตูนตาหวาน ก็จะมีเรื่องดังๆ อย่าง *อสูรน้อยกระซิบรัก* หรือ *Cipher* ที่สาวๆ ชอบอ่านกันที่ออกมาต่อเนื่องทุกเดือน จนช่วงหนึ่งนิตยสารการ์ตูนมีการเติบโตมากขึ้น และมีพัฒนาการนำเอาการ์ตูนแนวโชเน็นมารวมเล่มอยู่ในนิตยสาร วิบูลย์กิจ จึงมีนิตยสารการ์ตูนชื่อว่า *The Zero* ออกมา ก็มีเรื่องดังๆ อย่าง *Dragon Ball* และ *City Hunter*"

แต่กว่าจะมาเป็นนิตยสารการ์ตูนสักเล่มหนึ่งนั้น ทีมงานวิบูลย์กิจจะต้องตระเวนไปยังสถานที่ต่างๆ ที่นำเอาการ์ตูนญี่ปุ่นเข้ามาขาย สมัยนั้นจะมีร้านหนังสือ *ไทยบุนโด* ย่านราชดำริ และแถวสนามหลวงที่จะมีนิตยสารการ์ตูนญี่ปุ่นมือสองมาขายบ้าง

"สิ่งเหล่านั้นจะถูกไปค้นหามาและเอามาดูว่าเราจะทำอะไรได้บ้าง เพราะเมื่อก่อนไม่มีอินเทอร์เน็ตให้เสิร์ชดูเนอะ เราต้องดูจากนิตยสารการ์ตูนญี่ปุ่นนั่นแหละว่ามีอะไรในนั้น เรื่องไหนสนุก ไม่สนุก พี่คนที่เขาเชี่ยวชาญภาษาญี่ปุ่น จากการอ่านการ์ตูนเอง ไม่ได้ไปเรียนที่ไหน เขาก็ให้คำแนะนำว่าควรเอาเรื่องไหนมาทำเป็นภาษาไทยบ้าง"

ช่วงเวลาดังกล่าวอาจเรียกว่าเป็น 'ยุคทอง' ของการ์ตูนญี่ปุ่นก็ว่าได้ เพราะไม่เพียงแค่หาอ่านได้เฉพาะในรูปแบบหนังสือ แต่ยังมีให้รับชมผ่านรายการทีวี มีของเล่นออกมาให้สะสม สภาพแวดล้อมทั้งหมดต่างก็ช่วยส่งเสริมกันและกัน จนส่งให้การ์ตูนญี่ปุ่นเข้าไปครองใจผู้คนมากขึ้นเรื่อยๆ

> **"ตอนที่เราทำนิตยสาร The Zero นี่บูมมาก และไม่ได้มีแค่วิบูลย์กิจสำนักพิมพ์เดียวที่ทำ แต่มีสำนักพิมพ์อื่นอีก 4-5 เจ้าที่ทำด้วย เช่น มิตรไมตรี, หมึกจีน อะไรพวกนี้ ที่หมึกจีนไม่ดำเนินกิจการต่อ ก็เป็นช่วงที่คนในวงการเกิดปัญหาเรื่องลิขสิทธิ์ ก่อนหน้านั้นต่างคนต่างทำ ไม่รู้เรื่องลิขสิทธิ์หรอก"**

ในวันที่กฎหมายลิขสิทธิ์รุกคืบ

แม้หนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นจะได้รับความนิยมอย่างล้นหลาม แต่น้อยคนนักจะรู้ว่า การแปลและจัดพิมพ์หนังสือญี่ปุ่นยุคนั้น เป็นการจัดพิมพ์โดยไม่ได้รับการติดต่อขอลิขสิทธิ์อย่างถูกต้อง จนกระทั่งมีกระแสการตื่นตัวเรื่องลิขสิทธิ์เกิดขึ้นมา และกดดันให้สำนักพิมพ์หนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่

"ถ้าสังเกตจะเห็นได้ว่าเราทำงานมาตั้งแต่ยังเด็กๆ ความรู้เกี่ยวกับเรื่องลิขสิทธิ์ในยุคนั้นเรียกว่าไม่รู้จัก รู้แค่ว่าเป็นผลงานของนักเขียนหรือเซนเซคนนี้ เราชอบ เราศรัทธาในตัวเขา เลยอยากเอามาแปล ซึ่งเมื่อมองย้อนกลับไป สิ่งที่เราทำอยู่ก็เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์เขาจริงๆ"

วุฒิหวนรำลึกกลับไปในช่วงเวลานั้น ที่ในวงการเริ่มมีกระแสข่าวจากบรรดาร้านขายหนังสือว่ามีเจ้าหน้าที่มาแจ้งว่าห้ามขายหนังสือการ์ตูน เพราะว่าเป็นของละเมิดกฎหมายลิขสิทธิ์

"ผมเข้าใจว่าเป็นเรื่องธรรมดาของธุรกิจแหละ เมื่อคนที่อยู่นอกวงการหรือว่าคนเห็นขุมทองนี้ เขามีโอกาสได้พูดคุยกับเอเจนซีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องซื้อขายลิขสิทธิ์ และมองว่าเป็นช่องทางที่สามารถทำได้ เขาก็เอาสิ่งเหล่านี้ไปพูดคุยเพื่อหาวิธีเจรจาเรื่องลิขสิทธิ์ จึงเกิดกระแสเหล่านี้ขึ้นมา และมีการประกาศเตือนออกไป"

"พอเป็นอย่างนี้ เราก็มองว่าควรจะต้องปรับตัวให้ถูกต้องเพื่อจะให้อยู่ได้ เพราะตอนนั้นวิบูลย์กิจหลักๆ เราทำหนังสือการ์ตูนอย่างเดียวเลย แต่มีนิตยสารการ์ตูนไทยชื่อว่า *ThaiComic* ให้นักเขียนส่งผลงานตัวเองเข้ามา ใครได้รับเลือกก็จะได้ตีพิมพ์

ต่อเนื่อง ซึ่งเราทำมานานแล้ว และค่อยมีนิตยสารเกมที่ชื่อว่า *Mega* ที่ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเกมตามมาทีหลัง"

"นั่นหมายความว่า เราต้องศึกษาเรื่องลิขสิทธิ์ให้ถ่องแท้ และสิ่งหนึ่งที่จำเป็นต้องทำอย่างยิ่งก็คือเราต้องไปคุยกับเจ้าของลิขสิทธิ์ เพราะมันปิดบังไม่ได้แล้ว เรื่องเป็นที่รู้จักขนาดนี้ และไม่สามารถจะมาอ้างว่าเราหน้าใหม่ได้แล้ว ก็เลยเดินทางไปญี่ปุ่นเพื่อพูดคุยเจรจากับเขา

"อารมณ์แบบไปสารภาพผิดว่า เราเป็นใครทำอะไรมา และก็ทำให้รู้ความจริงว่าเขายังไม่ได้ให้ลิขสิทธิ์อะไรกับเมืองไทยเลย ยังไม่มีการคุยอะไรทั้งสิ้น เราเป็นคนแรกที่ไปคุย เขาก็เลยรู้เรื่องในเมืองไทยชัดเจนมากขึ้น เพราะก่อนหน้านี้เขาคิดว่าคนไทยอ่านการ์ตูนญี่ปุ่นน้อย พอได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกันยอมให้เขาติดิงเรา เขาก็ขอให้เรายุติทุกอย่างที่ทำอยู่"

ด้วยความจำเป็น สำนักพิมพ์วิบูลย์กิจต้องยุติทุกสิ่งที่กำลังได้รับความนิยมลงทั้งหมด โดยมีนิตยสาร ThaiComic และ Mega ที่เป็นตัวสื่อสารกับคนอ่านว่า วิบูลย์กิจยังไม่หายไปไหน เพียงแค่กำลังดำเนินการเรื่องลิขสิทธิ์อยู่

"แน่นอนว่าสิ่งที่เราทำอยู่ต้องเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือเลย เนื่องจากยุคนั้นคนที่ทำหนังสือการ์ตูน ต่างคนต่างก็เอาการ์ตูนที่ตนเองสนใจและก็มีชื่อเสียงมารวมอยู่ในหนังสือเล่มเดียวกัน หรือพูดง่ายๆ คือเอามาทำอะไรก็ได้ แต่ตอนนี้เขาเป็นคนเลือกว่าเขาจะให้อะไรเรา ถึงแม้เราจะเป็นคนขอไปถึงเราจะบอกว่าเคยทำเรื่องนู้นเรื่องนี้นะ แต่เขาจะตัดสินว่าจะให้อะไรแก่เรา ก็ต้องรอเขา

"รอไปได้ระยะหนึ่ง ก็เริ่มมีสัญญาณที่ดี ซึ่งเราก็เข้าใจว่าทางสำนักพิมพ์เขาเป็นเหมือนคนกลางที่จะต้องดูแลผลงานของเซนเซหรือนักเขียนต่างๆ ซึ่งการที่จะให้ลิขสิทธิ์ใครนั้น ไม่ใช่ว่าเขาเป็นคนตัดสินใจให้ได้เลย เขาต้องเอาข้อมูลเหล่านี้ไปคุยกับทางเจ้าของลิขสิทธิ์ตัวจริงอย่างเซนเซ พิจารณาก่อนว่าเขามีความเห็นว่าอยากให้ลิขสิทธิ์ตรงนี้อย่างไรบ้าง ซึ่งเป็นเรื่องของรายละเอียดจากทางเขามันจึงมีขั้นตอนต่างๆ ที่ใช้เวลาพอสมควร"

หลังรออย่างใจจดใจจ่ออยู่ 3 เดือน ในที่สุดสำนักพิมพ์ *อาคิตะ โชเต็น (Akita Shoten)* ก็ยินยอมให้ลิขสิทธิ์หนังสือการ์ตูน *จิ๋วพลังอึด* วิบูลย์กิจจึงกลายเป็นผู้สร้างหน้าประวัติศาสตร์ไทยด้วยการตีพิมพ์หนังสือการ์ตูนถูกลิขสิทธิ์เป็นที่แรก

"เราเป็นเจ้าแรกที่ทำออกมา ซึ่งผมเชื่อว่าระหว่างนั้น แต่ละเจ้าที่อยากจะเข้าไปเจรจาแบบเดียวกับเราเหมือนเรากรุยทางไว้หมดแล้วว่า ไม่ต้องไปคุยกับเขาเกี่ยวกับเมืองไทยแล้วแหละ ไปบอกเขาเลยว่าอยากทำ (หัวเราะ) หลังจากนั้นจึงทยอยมีลิขสิทธิ์การ์ตูนเรื่องอื่นๆ เพิ่มเข้ามา แต่การจะได้ลิขสิทธิ์การ์ตูนดังๆ นั้นไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะมีเงื่อนไขว่าทางสำนักพิมพ์จะต้องทำนิตยสารก่อน และต้องทำออกมาอย่างต่อเนื่อง เพราะการทำนิตยสารนั้นหมายถึงจุดเริ่มต้นของการได้มาซึ่งการ์ตูนเรื่องต่างๆ ที่อยู่ในเล่มนั้นๆ และเราสามารถต่อยอดออกมาเป็นพ็อกเกตบุ๊กของมันเองได้ เราก็เลยมีนิตยสารชื่อ *FRIDAY* (VIVA! FRIDAY) ขึ้นมา ออกจำหน่ายทุกวันศุกร์ จากนั้นก็มีนิตยสารรายสัปดาห์อย่าง *KC. WEEKLY* และค่อยๆ ขยับมีเล่มใหม่เกิดขึ้นเรื่อยๆ พอมีแบบนั้นก็ทำให้เราได้ลิขสิทธิ์การ์ตูนที่อยู่ในนิตยสารมาทำเป็นหนังสือแบบรวมเล่มต่อ"

บรรณาธิการหนังสือการ์ตูน งานที่ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์

หากพูดถึงงานบรรณาธิการหนังสือ เราอาจจะทราบคร่าวๆ ว่า หน้าที่ของพวกเขาคือ การดูแลความเรียบร้อย ตั้งแต่จัดทำต้นฉบับ ตรวจแก้เนื้อหาไปจนถึงทำรูปเล่ม เรียกว่าดูแลครบเบ็ดเสร็จจนหนังสือได้วางขาย แต่สำหรับหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นนั้นวุฒิเล่าว่ามีรายละเอียดเยอะกว่ามาก โดยเฉพาะในเรื่องของงานภาพ

"ถ้าเป็นพวกวรรณกรรม คุณไม่ต้องกังวลเรื่องการอ่านเพราะว่าคุณแปลมาอย่างไร ก็เป็นข้อความภาษาไทยอยู่ดี แต่ของเราต้องกลับภาพจากซ้ายไปขวา เนื่องจากพฤติกรรมคนอ่านของไทยกับญี่ปุ่นเปิดคนละด้าน (ไทยเปิดจากขวาไปซ้าย ญี่ปุ่นเปิดจากซ้ายไปขวา-ผู้เขียน)

"ช่วงแรกก็ต้องคุยกับทางญี่ปุ่นเหมือนกัน เพราะการกลับภาพมันขัดแย้งกับต้นฉบับแน่ๆ โชคดีที่เขามองในแง่พฤติกรรม หรือลักษณะธรรมชาติของคนไทยว่าเราอ่านหนังสือแบบไหน เขาก็เลยยอมให้เรากลับภาพได้ แต่หน้าที่ของบรรณาธิการไม่ได้มีแค่กลับภาพซ้ายไปขวาอย่างเดียว

"ยกตัวอย่างเรื่อง *ก้าวแรกสู่สังเวียน* ที่เลือกเพราะมันเกี่ยวกับกีฬามวย ป้ายตัวเลขบนกางเกง ป้ายสปอนเซอร์บนเวที หรือพวกภาษาที่อ่านออกเราต้องกลับหมด นั่นคือหน้าที่ของฝั่งอาร์ตที่

บรรณาธิการต้องไปกำกับด้วย จึงทำให้รายละเอียดของการผลิตหนังสือการ์ตูนแต่ละหน้ามีเยอะมาก ยิ่งถ้าเป็นการ์ตูนแอ็กชันยิ่งเยอะ

"พอเสร็จขั้นตอนกลับภาพ ก็จะมีเรื่องของตัวอักษรเสียงที่เราต้องใช้ภาษาไทยแทนที่ภาษาญี่ปุ่น และลักษณะอักษรของไทยกับญี่ปุ่นไม่เหมือนกัน เราต้องออกแบบใหม่เพื่อให้ยังอ่านรู้เรื่อง แต่ก็ไปแทนที่ภาษาญี่ปุ่นได้มากที่สุดเท่าที่เราจะทำได้ ซึ่งมันก็ไม่สามารถแทนที่ได้ 100 เปอร์เซ็นต์หรอก เราจึงต้องมีการแต่งภาพ เส้น หรือสกรีนโทนต่างๆ ที่อยู่ในภาพเพิ่มเติม จะต้องเติมให้เนียนที่สุด เพราะฉะนั้นบรรณาธิการและฝ่ายกราฟิกจึงต้องคุยกันเยอะมากเพื่อจะทำให้งานเหล่านั้นออกมาสมบูรณ์ ดังนั้น นอกจากดูสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในบอลลูนที่เป็นช่องคำพูดหรือบทบรรยายด้วยแล้ว ต้องดูภาพเป็นสำคัญเพื่อให้สอดคล้องกัน"

วุฒิยังเท้าความกลับไปในยุคแรกเริ่มของการจัดทำหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นว่า สมัยนั้นแต่ละคนจะใช้กระดาษไขคัดลอกลายภาพขึ้นมาเพื่อนำไปทำเป็นแม่พิมพ์ แทบทุกขั้นตอนจึงต้องใช้มือในการทำเกือบทั้งหมด

"เมื่อกี้เล่าให้ฟังว่าเราต้องมีการแต่งภาพ เอาอักษรเสียงไทยใส่เข้าไป พวก โครม ปึงปัง ตรงนั้นเราจะวาดด้วยมือทำเอาไว้ก่อน และก็ตัดออกมาติด ซึ่งก็อาจจะมีสกรีนโทนที่แหว่งไป (สกรีนโทนคือ แผ่นกระดาษที่มีลวดลายต่างๆ ไว้ติดตกแต่งประกอบกับการ์ตูน-ผู้เขียน) เราก็จะใช้สีโปสเตอร์สีขาวมาลบตัวหนังสือญี่ปุ่นออก เพื่อให้พื้นหลังตรงนั้นว่าง และเลือกเอาสกรีนโทนที่เรามีหลายเบอร์มาก เอาไปติดพื้นที่ที่ว่างตรงนั้นให้ใกล้เคียงที่สุด ในการทำงานเราจึงต้องทั้งวาดทั้งตัดแปะ เรียกว่าสารพัดเลย สมัยนี้ก็ใช้คอมพิวเตอร์ง่ายๆ (หัวเราะ)"

อวสานสิ่งพิมพ์

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว กลายเป็นตัวพลิกเกมที่เข้ามาเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิตของผู้คนไปโดยสิ้นเชิง ร้านเช่าหนังสือการ์ตูนทยอยปิดตัว แผงหนังสือก็ล้มหายตายจากไปทีละน้อยไม่แพ้กัน วงการสิ่งพิมพ์เจอการดิสรัปชันครั้งใหญ่ บางแห่งสู้ไม่ไหวก็จำต้องโบกมือลากันไป ในเวลานั้นทุกคนต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า 'หนังสือกำลังจะตาย' สำหรับวิบูลย์กิจเองก็ถือเป็นช่วงที่หนักหนาเอาการ แต่วุฒิมองว่าคนทำหนังสือมักจะเจอวิกฤตเสมออยู่แล้ว

"อย่างหนึ่งที่เป็นวิกฤตแน่นอนคือ ราคากระดาษ ถ้าหากขึ้นราคาก็จะกระทบกับผู้อ่าน สำนักพิมพ์จึงต้องใช้วิธีอั้นราคาให้ได้มากที่สุดก่อน เรารู้อยู่แล้วว่าอย่างไรก็ต้องขึ้นราคา มันหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะต้นทุนขึ้นหมด ราคาน้ำมันขึ้น ขนส่งก็ขึ้น ราคากระดาษก็ขึ้นตาม นี่เป็นเรื่องที่บรรดาคนทำหนังสือจะเจอเสมอในการทำงาน

"อีกวิกฤตที่เราเจอตามมาก็คือ การมาของโทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต และสมาร์ทโฟน ตอนนั้นคนก็พูดกันเยอะว่า 'หนังสือการ์ตูนจะตายแล้ว' คนจะไม่มีเวลาอ่านหนังสือ จะไปดิจิทัลกันหมด แต่ด้วยความที่ผมเล่นเกมและสนใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีด้วย เราเลยรู้ว่ามันเกิดอะไรขึ้นบ้าง ก็เลยอาจจะมองไม่เหมือนคนอื่นเท่าไร เรากลับมองว่าถ้าเอาการ์ตูนที่มีอยู่เข้าไปให้คนอ่านแบบดิจิทัลได้ก็น่าจะเป็นอะไรที่สนุกดีเหมือนกัน"

วิบูลย์กิจเริ่มหาหนทางว่า จะทำอย่างไรให้หนังสือการ์ตูนสามารถอ่านบนออนไลน์ได้ แต่เขาพบความไม่พร้อมในหลายเรื่อง โดยเฉพาะเรื่องของการจ่ายเงิน ที่จำกัดอยู่แค่เฉพาะบัตรเครดิต ขณะที่กลุ่มลูกค้าของวิบูลย์กิจคือนักเรียน นักศึกษาที่ยังไม่สามารถมีบัตรเครดิตได้

"ช่องทางที่จะเก็บเงินกลุ่มนักเรียน นักศึกษาที่เป็นลูกค้าของเราได้ ยังมีแค่เกมอย่างเดียว ถ้าเป็นเกมพวกเขาสามารถเติมเงินเข้าไปได้ เราก็เลยไปคุยกับทางค่ายเกมที่เขาทำระบบแบบ payment gateway ว่าจะนำมาใช้กับกลุ่มเป้าหมายของเราได้ในรูปแบบไหน และก็เอาสิ่งนี้ไปคุยกับทางญี่ปุ่น แต่ญี่ปุ่นเขายังไม่ค่อยมั่นใจ และสิ่งหนึ่งที่เขากังวลคือ เรื่องของความน่าเชื่อถือว่าจะสามารถเก็บเงินได้จริงไหม และเราจะจัดการอย่างไร"

การที่วิบูลย์กิจต้องไปคุยกับบริษัทญี่ปุ่นเจ้าของลิขสิทธิ์นั้น เป็นเพราะลิขสิทธิ์มีผลเกี่ยวข้องกับหลายอย่าง ถึงวิบูลย์กิจจะได้ลิขสิทธิ์หนังสือการ์ตูนมา แต่ยังอยู่ภายใต้ขอบเขตให้แค่พิมพ์จำหน่ายในรูปแบบหนังสือหรือสิ่งพิมพ์เท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีการขอลิขสิทธิ์เพื่อจัดทำอีบุ๊กแยกต่างหาก วุฒิใช้เวลาอยู่หลายปีในการพยายามปลุกปั้นอีบุ๊ก แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จนกระทั่งมีแพลตฟอร์มจำหน่ายอีบุ๊กอย่าง *Meb* และ *Ookbee* ถือกำเนิดขึ้นมา

"เราก็คุยกันว่าคราวนี้คงใช่แล้วแหละ เพราะพวกเขาตั้งใจทำมาเพื่อการนี้เลย เราเลยพาทางญี่ปุ่นไปพบกับ Meb และเจ้าอื่นๆ หลังจากนั้นไม่นานเขาก็อนุมัติให้ลิขสิทธิ์อีบุ๊กกับเรามาจำนวนหนึ่งเพื่อมาทดลองตลาด จากหนังสือที่เรามีอยู่แล้วจึงต่อยอดไปเป็นอีบุ๊กได้เพิ่มขึ้น"

"วิบูลย์กิจก็เลยเป็นเจ้าแรกที่ได้ลิขสิทธิ์อีบุ๊กมา และก็เป็นคนที่ไปกรุยทางให้คนอื่นเขาว่า คุณไม่ต้องไปเหนื่อยแล้ว เพราะญี่ปุ่นเขาเห็นแล้วว่าเราตั้งใจทำสิ่งนี้มาก และเราก็บอกว่าคุณต้องให้คนอื่นเขาด้วย ตอนนี้ลิขสิทธิ์มันแยกกันหมด ไม่มีใครได้ซ้ำกัน เราได้เรื่องนี้ คนอื่นเขาก็ไม่ได้เรื่องนี้ เพราะฉะนั้นถ้าต้องการให้ตลาดโต ก็ต้องทำให้ทุกสำนักพิมพ์ที่อยู่ในแวดวงนี้ เขามีเหมือนกัน ซึ่งสำนักพิมพ์ต่างๆ เราก็เป็นเพื่อนกันหมด"

สำนักพิมพ์อื่นจึงทยอยได้ลิขสิทธิ์ทำอีบุ๊กเหมือนกัน แต่ในสองปีแรกสำหรับวิบูลย์กิจถือเป็นช่วงเวลาที่เหนื่อยพอสมควร เนื่องจากเป็นการเปลี่ยนผ่านครั้งใหญ่ และคนก็ยังงุนงงว่าอีบุ๊กคืออะไร หรือซื้อมาแล้วจับต้องก็ไม่ได้ กระทั่งเข้าสู่ปีที่ 3 คนอ่านเริ่มเห็นภาพชัดขึ้น การเติบโตของยอดขายการ์ตูนผ่านช่องทางอีบุ๊กเริ่มขยับ และมาทดแทนส่วนที่หายไปจากหนังสือเล่ม

เราไม่ใช่คนทำหนังสือ แต่คือคนทำคอนเทนต์

ช่วงเกิดกระแสเรื่องการทำอีบุ๊ก คนทำหนังสือบางส่วนไม่เห็นด้วย เพราะอยากคงเสน่ห์ของหนังสือเล่มเอาไว้ แต่วิบูลย์กิจกลับไม่ได้มองเช่นนั้น ทั้งยังเปลี่ยนแนวคิดในการทำงานของตนเองไปสิ้นเชิง

"เรามาคิดว่า เอ๊ะ สิ่งที่เราทำอยู่มันไม่ใช่หนังสือนี่ แต่เราเป็นคนทำคอนเทนต์ เราซื้อลิขสิทธิ์คอนเทนต์จากต่างประเทศมา และเราผลิตเป็นสื่อหลากหลายช่องทาง ในอนาคตจะมีกี่ช่องทางไม่รู้ แต่เราจะเข้าไปตรงนั้น เพราะฉะนั้นหมายความว่า เราไม่ได้ถูกฆ่า แต่ถ้าเราไม่คิดอย่างนี้เราจะฆ่าตัวตาย"

วุฒิยังเน้นย้ำด้วยว่าแม้อีบุ๊กจะเป็นกำลังเสริมที่ดี แต่เมื่อสำนักพิมพ์ยังคงทำหนังสือเล่มอยู่ พวกเขาก็จำเป็นต้องปรับรูปแบบการทำหนังสือไปเช่นกัน

> **"สำนักพิมพ์ต้องเปลี่ยนวิธีการคิด ไม่สามารถทำง่ายๆ แบบเมื่อก่อนได้แล้ว ถ้าราคาเล่มละ 100 จากเมื่อก่อน 35 บาท คุณก็ต้องทำให้สวยมากกว่าเดิม ให้คนอยากเก็บสะสม ให้สื่อชิ้นนี้คนซื้อไปแล้วประทับใจ"**

"ส่วนอีบุ๊กเราก็ต้องทำให้ตอบโจทย์พฤติกรรมคนอ่าน ถ้าเขาอยากดูรายละเอียดความหล่อของพระเอก เขาก็สามารถขยายดูได้ชัดเจน มันจึงกลายเป็นว่าเราได้ลูกค้าที่ชอบอ่านหนังสือการ์ตูนเหมือนกัน แต่พฤติกรรมการอ่านของเขาต่างรูปแบบกัน

โดยไม่เสียลูกค้าทั้งสองฝ่าย เช่น บางครั้งเราออกหนังสือที่ดูแล้วน่าสะสม มีเป็นบ็อกซ์เซ็ตพิเศษ เขาก็จะซื้อ และเขาไม่ได้ซื้อชุดเดียวด้วย ตัวหนังสือเล่มเก็บเอาไว้ไม่แกะซีลพลาสติกเลย และมาซื้ออ่านเอาในอีบุ๊กแทน

"ทุกวันนี้หนังสือเริ่มกลับมาขายดีมากขึ้น ตัวดิจิทัลก็มียอดขายของมันประมาณหนึ่ง แต่ว่าสิ่งที่กลับมา ณ ปัจจุบัน ช่วง 2-3 ปีนี้ หนังสือฟื้นคืนกลับมา อาจจะไม่ได้มีจำนวนเล่มพิมพ์มากเหมือนในอดีต แต่ราคาสูงขึ้น มูลค่าต่อหน่วยก็จะสูงขึ้นไปด้วย และช่วยลดปัญหาสิ่งที่เกิดขึ้นกับเรา อย่างเรื่องการสต็อกหนังสือ พวกนี้ก็ค่อยๆ คลี่คลายหายไป เมื่อก่อนเราต้องสต็อกไว้ และค่าใช้จ่ายสูงมาก แต่ตอนนี้พิมพ์ขั้นต่ำน้อยหน่อยนะ และไม่ต้องไปกังวลมาก เพราะเรายังมีอีบุ๊ก"

ขณะเดียวกันกระแสโด่งดังของแอนิเมชัน หรือที่คนญี่ปุ่นเรียกว่า 'อนิเมะ' ยังเป็นตัวส่งเสริมให้ยอดขายหนังสือการ์ตูนพลอยได้รับผลประโยชน์ไปด้วย เหมือนกรณี *Attack on Titan ผ่าพิภพไททัน* การ์ตูนญี่ปุ่นที่ขึ้นแท่นตำนานแห่งยุคนี้ ซึ่งวิบูลย์กิจถือลิขสิทธิ์อยู่ หรือแอนิเมชันของสำนักพิมพ์อื่น อย่าง *Spy x Family, Chainsaw Man, My Hero Academia และ Kimetsu No Yaiba ดาบพิฆาตอสูร* ก็ได้รับความนิยมอย่างท่วมท้น จนคนดูอนิเมะต้องตามหาซื้อหนังสือมาอ่านด้วยความอยากรู้ว่าตอนต่อไปจะเป็นอย่างไร

"เมื่อโฟกัสว่าเราเป็นคนทำคอนเทนต์ พอเรามีคอนเทนต์ในมือ ไม่ว่าคอนเทนต์จะเป็นอะไรก็ตาม ย่อมมีผลกระทบต่อทุกๆ อย่างที่อยู่ในแวดวงของมันแน่นอน Attack on Titan นี่เห็นได้ชัด เพราะว่าตอนที่เราซื้อลิขสิทธิ์มาแรกๆ บอกได้เลยว่า เรื่องนี้วาดไม่สวย สรีระก็ยังไงไม่รู้ เนื้อเรื่องก็เข้มๆ แต่ก็เป็นเรื่องที่อ่านแล้วสนุกดี อาจมีกลุ่มคนหนึ่งที่ชอบ เราเลยเอาลิขสิทธิ์มาทำ ตีพิมพ์ออกไปได้ 6 เดือน ก็ยังขายได้ทั่วๆ ไป แต่พออนิเมะซีซันแรกออนแอร์ที่ญี่ปุ่น ทุกอย่างเปลี่ยนไปเลย กลายเป็นขายดีขึ้น เพราะว่าอนิเมะโด่งดังมาก ยิ่งเมื่อเข้าไทยยิ่งขายดี เพราะถ้าเขาอยากรู้ว่าต้นเรื่องในอนิเมะเป็นอย่างไร เขาก็ต้องกลับมาอ่านหนังสือการ์ตูน หนังสือก็เลยไม่ตาย (หัวเราะ)"

นอกเหนือไปจากอนิเมะที่หล่อเลี้ยงระบบนิเวศของหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นให้เบ่งบาน วิบูลย์กิจยังเคยเป็นผู้ริเริ่มงานคอสเพลย์ในไทย ภายใต้ชื่อ 'Vibulkij Comics Party' ที่เปิดพื้นที่ให้คนรักการ์ตูนมาเจอกันต่อเนื่องยาวนานถึงสิบปี

"เราแค่อยากจะทำกิจกรรมให้คนที่ชอบเหมือนกันมาร่วมสนุก ก็มีจัดประกวดคอสเพลย์ ตอนนั้นยังมีอยู่ไม่กี่กลุ่มหรอกที่ทำ ปรากฏว่าเราทำห้างเกือบแตก (หัวเราะ) มุมหนังสือที่เราวางแผงไว้มุมเล็กๆ 3x3 ก็ไม่พอ เราไม่รู้มาก่อนเลยว่าแฟนๆ เราเขาอยากจะมาสนุกแบบนี้ ก็เลยจัดต่อเนื่องมาเป็นสิบปี การประกวดคอสเพลย์ก็กลายเป็นที่สนใจ และเริ่มมีการจัดหลายๆ ที่มากขึ้น"

40 กว่าปี ในวงการได้เรียนรู้ว่า...

บนเส้นทางคนทำหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นของวุฒิ ไม่ได้ราบเรียบนัก ต้องเผชิญคลื่นลมแห่งการเปลี่ยนแปลงนับครั้งไม่ถ้วน ทว่าสิ่งที่วิบูลย์กิจพิสูจน์ให้เห็นว่าทำไมยังคงยืนระยะมาได้จนถึงวันนี้ อาจไม่ใช่แค่ความรักต่อการ์ตูน แต่คือความพร้อมเปลี่ยนตัวเองให้ลื่นไหลไปตามกระแสสังคมที่คลื่นไปข้างหน้าตลอดเวลา

"ถ้าเราย้อนกลับไปดู ผมว่ามันก็มีความท้าทายมาตลอด เพียงแต่ว่าพอเราปรับมุมมองใหม่ว่าเราเป็นคนทำคอนเทนต์ ความท้าทายก็กลายเป็นความสนุก ทีนี้อะไรก็ตามที่เข้ามา เราก็แค่เอาคอนเทนต์ไปคลุกคลีอยู่กับเขาไป ตอนนี้เป็นดิจิทัล ต่อไปก็จะมี AI, AR, multiverse หรืออะไรก็แล้วแต่

"ดังนั้น สิ่งที่ท้าทายสำหรับเราจึงเป็นการทำอย่างไรให้เรามีความรู้เพื่อเข้าถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นแล้วนำไปประยุกต์ให้อยู่กับเขาได้ เหมือนที่เราเคยเป็นมา โดยสิ่งที่เรามีอยู่ก็ไม่ได้หายไปไหน

"ผมเชื่อว่าหนังสือไม่ได้หายไปไหนหรอก จะยังอยู่เหมือนเดิม แต่ว่าด้วยวิกฤตที่เกิดขึ้นทำให้หนังสือพัฒนาตัวเองโดยอัตโนมัติ ถ้าคุณไม่พัฒนาตนเองเลยก็อยู่ไม่ได้ ต้องล้มหายตายจากไป แต่ถามว่าทำได้ 100 เปอร์เซ็นต์เลยไหม ก็คงไม่ 100 เปอร์เซ็นต์หรอก แต่ถ้าเราปิดประตูตั้งแต่แรก โอกาสมันก็จะหายไปเลย"

ในฐานะที่เขาเฝ้าดูการเปลี่ยนแปลงของแวดวงหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นมาตลอด วุฒิมองว่าวงการนี้มีการเติบโตขึ้นแน่นอน แต่เป็นการเติบโตที่เต็มไปด้วยความผจญภัย เหมือนกับเรื่องราวในหนังสือการ์ตูนเล่มดังที่มีทั้งบทโศก บทเศร้า บทสนุก

"แต่ความรักในการอ่านการ์ตูน มันทำให้การสร้างสรรค์งานมีการพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในญี่ปุ่นเองเขาก็จริงจังกับเรื่องนี้มาก เขาไม่ได้มีแค่ผู้เขียนคนเดียวและสำนักพิมพ์เอามาขายก็จบไป แต่เขาทำงานกันเป็นทีมเลย มีการรีเสิร์ชสารพัด มีการคิดด้วยว่าการวางช่องแต่ละช่องจะลำดับยังไงให้พลิกหน้ากระดาษอ่านแล้วคนตะลึง กว่าจะเสร็จออกมาสักเรื่องหนึ่ง เขาต้องทำการบ้านเยอะมาก

"งานที่ถูกถ่ายทอดออกมาผมไม่รู้จะเรียกว่าอะไร มันเป็นงานศิลปะ วรรณกรรม หรือศาสตร์เฉพาะของการผลิตการ์ตูนที่ค่อยๆ เติบโตขึ้น เราจะเห็นว่าทุกวันนี้การ์ตูนมีสารพัดแนว มีทุกแชนแนลในหมวดหมู่ของการอ่านเลย

> **"ผมคิดว่าการ์ตูนไม่มีทางตายไปจากโลก จากสิ่งที่เราเห็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มันยังเติบโตไปเรื่อยๆ และก็พัฒนาไปสู่อะไรก็ตามที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งเราอาจจะยังไม่รู้ว่าจะทันสมัยไปขนาดไหน แต่ผมเชื่อว่าหนังสือการ์ตูนไม่ตายแน่นอน"**

ขณะที่ความเปลี่ยนแปลงภายในตัวเองของบรรณาธิการคนนี้ จากเด็กที่หลงใหลการ์ตูนญี่ปุ่นมาสู่การเป็นคนเบื้องหลัง ผู้ทำหน้าที่ส่งมอบสิ่งที่ตัวเองรักไปให้คนที่รักในสิ่งเดียวกัน วุฒิเปรียบเปรยว่า เขาเหมือนอยู่ในภาพยนตร์ย้อนเวลา

"ทุกวันนี้เรายังเข้าร้านหนังสือแล้วไปอยู่ในมุมการ์ตูนเหมือนที่เด็กๆ เขาชอบทำ เหมือนเราย้อนอดีตกลับไปเมื่อก่อนที่ตัวเองก็เป็นเด็กอยู่ในร้าน แต่วันนี้เราเป็นผู้ใหญ่แล้ว แต่สิ่งที่อยู่ในตัวเรายังเป็นเด็กอยู่ (หัวเราะ)

"เรายังตื่นตาตื่นใจกับหนังสือการ์ตูนเล่มนู้นเล่มนี้ เด็กรุ่นใหม่เขาก็เป็นเหมือนกับเรา ถ้าเราไม่รู้จักเขาก็อาจจะมองว่า แค่หนังสือเล่มหนึ่งเองจะกรี๊ดกร๊าดอะไรขนาดนั้น แต่เรารู้ว่ากว่าจะครีเอทสิ่งนี้มาได้ มันไม่ใช่เรื่องง่าย และสมัยนี้เด็กๆ เขาสามารถมีอาชีพจากความชอบเหล่านี้ได้แล้ว อ่านการ์ตูนไม่จำเป็นต้องเป็นนักเขียนการ์ตูน เป็นอะไรก็ได้ที่เขาอยากเป็น

"น้องที่วาดการ์ตูนตอนสมัยผมทำ ThaiComic ตอนนี้เป็นหมอผ่าตัด พอมีเวลาว่างก็มาวาดการ์ตูนส่งผม บางคนอ่านการ์ตูนหมอแล้วไปเรียนหมอก็มี การ์ตูนที่คุณเห็นไม่ใช่การ์ตูน แต่คือนิยายภาพ ลองไปอ่านเรื่อง *ซุปเปอร์ ด็อกเตอร์ K* สิ ใครจะบ้าเขียนอวัยวะร่างกายขนาดนี้ ถ้าเขาไม่มีความรู้ ไม่มีข้อมูลจริงมาประกอบ โลกของมังงะหรือนิยายภาพเลยเป็นแรงบันดาลใจให้หลายๆ คนไปสู่สิ่งที่ตัวเองอยากเป็น"

ไม่รู้ว่านับตั้งแต่วันที่การ์ตูนญี่ปุ่นเข้ามาสู่นักอ่านชาวไทย มีเด็กกี่คนได้แรงบันดาลใจจากเรื่องที่เขาอ่าน อาจจะเป็นหลักพัน หลักหมื่น ไปจนถึงหลักแสน แต่อย่างน้อยหนึ่งในนั้นย่อมมี บ.ก.วุฒิ แห่งวิบูลย์กิจ รวมถึงผู้ที่เขียนบทสัมภาษณ์ชิ้นนี้ด้วยเช่นกัน

Book Re:public

สาธารณรัฐหนังสือที่หยิบ
งานวิชาการมาถกเถียง
ผ่านห้องเรียนประชาธิปไตย

เรื่อง: พาฝัน หน่อแก้ว
ภาพ: อนุวัตน์ เดชธำรงวัฒน์

ใครจะเชื่อว่า ร้านหนังสือขนาดเล็กอันอบอวลด้วยผู้คน และบทสนทนาที่หลั่งไหลแลกเปลี่ยนกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ภายใต้เงื่อนไขการถกเถียงที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุและผล กลับถูกเพ่งเล็งว่า *'เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ'* และ *'เป็นแหล่งล้างสมองเยาวชนคนรุ่นใหม่'*

แม้จะเป็นยามบ่ายในช่วงกลางสัปดาห์ แต่ร้านหนังสือ *Book Re:public* กลับเต็มไปด้วยผู้คน ทุกโต๊ะเนืองแน่นด้วยนิสิตนักศึกษาที่เข้ามาเติมเต็มร้านหนังสืออิสระแห่งนี้ให้มีชีวิตชีวายิ่งขึ้น ทั้งกลุ่มที่นั่งอ่านหนังสือเงียบๆ กลุ่มคนหนุ่มสาวที่นั่งล้อมวงถกเถียงอยู่ที่โต๊ะด้านนอก รวมถึงกลุ่มนักศึกษาที่ให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนเกี่ยวกับการรณรงค์เรียกร้องพื้นที่สาธารณะในจังหวัดเชียงใหม่

"ถ้าเราบอกว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย แต่ทำไมจึงเกิดรัฐประหารอยู่เรื่อยๆ ตั้ง 13 ครั้ง"

การตั้งคำถามต่อประชาธิปไตยภายใต้วิกฤตการเมืองเสื้อเหลืองเสื้อแดง และเหตุการณ์ล้อมปราบประชาชนกลางกรุงปี 2553 เป็นจุดเริ่มต้นให้ **อ้อย-รจเรข วัฒนพาณิชย์** เปิดร้านหนังสือที่มีชื่อว่า Book Re:public โดยมีเป้าหมายต้องการเปิดพื้นที่พูดคุยผ่านการหยิบยกหนังสือและงานวิชาการ รวมถึงก่อตั้ง 'ห้องเรียนประชาธิปไตย' เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้ศึกษาว่า แท้จริงแล้วประชาธิปไตยมีหน้าตาเป็นแบบไหน และมีทิศทางอย่างไรบ้าง

ย้อนกลับไปเมื่อ 7 มิถุนายน 2557 ภายหลังการรัฐประหารของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) นำโดย พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้มีคำสั่ง คสช. ที่ 68/2557 รจเรขก็เป็นหนึ่งในรายชื่อจำนวน 33 คน ที่ต้องเข้ารายงานตัวกับ คสช. ด้วยเหตุผลที่ว่า Book Re:public เป็นร้านหนังสืออิสระที่เสี่ยงต่อภัยความมั่นคงของรัฐ จัดกิจกรรมที่เข้าข่ายปลุกปั่นล้างสมองเยาวชน

"

เราสร้างความขบถในตัวคนอื่นไม่ได้ เขาต้องอยากเห็นการเปลี่ยนแปลง อยากเห็นสังคมที่ดีกว่าด้วยตัวเอง เราเพียงไปจุดประกายบางอย่างในตัวเขาเท่านั้น พวกหน่วยงานความมั่นคงเลยมองว่าเราล้างสมองและผลิตเด็กที่มีความคิดขบถ

"

"ฟังตอนแรกก็โกรธนะ เขาดูถูกเด็กหรือเปล่า เด็กมันล้างสมองได้จริงหรือ แต่พอมองอีกแง่หนึ่ง คสช. ตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ ร้านเราอยู่เชียงใหม่ แปลว่าข้อมูลที่เราเผยแพร่ มันเป็นความรู้คู่ขนานจากกระแสหลัก สิ่งเหล่านี้คงทำให้เขาตกใจ เลยเรียกเราเข้าไปในค่ายทหาร"

หลังเหตุการณ์นั้น รจเรขตัดสินใจปิดร้านหนังสือ Book Re:public ชั่วคราว พร้อมทั้งถูกทหารสั่งห้ามจัดห้องเรียนประชาธิปไตย แต่หนึ่งปีให้หลังเธอกลับมาเปิดร้านอีกครั้ง โดยย้ายจากย่านคันคลอง สู่กองบิน 41 ก่อนจะปิดตัวลงในปี 2562 ด้วยพิษเศรษฐกิจ

แม้ว่าร้านหนังสือจะปิดตัวลง แต่การทำงานระหว่างรจเรขและเยาวชนไม่เคยหยุดนิ่ง ไม่นานเธอก็กลับมาเปิดร้านใหม่อีกครั้งที่บ้านตัวเอง โดยเปิดให้นักศึกษานั่งอ่านฟรีเพื่อเพิ่มช่องทางการเข้าถึงหนังสือและเสริมสร้างพฤติกรรมรักการอ่าน พร้อมกับเดินหน้าทำเวิร์กชอปกับคนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

ไม่ใช่ว่าเธอไม่กลัว ไม่ใช่ว่าเธอไม่เข็ด แต่ตราบใดที่ความหวังในตัวคนรุ่นใหม่ยังคงเปล่งประกาย รจเรขยืนยันว่าจะยังเปิดร้านหนังสือต่อไป เพื่อเป็นพื้นที่พูดคุย และเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการผลักดันหนังสือนอกกระแส และนำงานวิชาการบนหิ้งมาถกเถียงกันในสังคมอีกครั้ง

"การที่เราพยายามผลักดันการอ่านหนังสือหรือนำชุดความคิดที่ไม่ได้อยู่ในกระแสหลักมาพูดคุย เป็นการสร้างให้เกิดการตั้งคำถาม เพื่อให้คนไม่เชื่ออะไรแค่ด้านเดียวอีกต่อไป อย่างน้อยที่สุดก็ต้องรู้สึกเกิดความสงสัยในชุดข้อมูลที่มีหลายด้านมากขึ้น"

แม้ว่าตอนนี้สังคมออนไลน์จะกว้างไกลและทันสมัยมาก แต่รจเรขกลับมองว่า หนังสือเล่มจะไม่หายไปจากสังคม ยังมีร้านหนังสืออิสระเกิดขึ้นเรื่อยๆ สิ่งนี้เป็นตัวชี้วัดได้ว่า คนไม่ได้ซื้อหนังสือผ่านช่องทางออนไลน์เพียงอย่างเดียว ยังคงมีคนที่ต้องการสังคมการอ่านที่มีการแลกเปลี่ยนแบบนี้อยู่

ทุกวันนี้แม้รจเรขจะไม่สามารถจัดห้องเรียนประชาธิปไตยได้อีก แต่เธอยังสร้างบทเรียนนอกห้องเรียนและหยิบหนังสืองานวิชาการต่างๆ มาพูดคุยผ่านการจัดเวิร์กชอปที่มีชื่อว่า 'Human ร้าย, Human Wrong' และ 'คิด Space'

โดยเฉพาะ Human ร้าย, Human Wrong เป็นห้องเรียนที่พูดเรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นหลัก ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นโครงการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับการรณรงค์

"เราเริ่มวางแผนหลักสูตรโดยให้น้องๆ ได้เรียนรู้ว่าการที่เราจะรณรงค์อะไรสักอย่าง ไม่ใช่ว่าโกรธกับสิ่งไหนแล้ววิ่งออกไปทำได้เลย มันต้องเรียนรู้เรื่องการคิดการวางแผน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติสร้างความเปลี่ยนแปลง ซึ่งโครงการนี้ก็ดำเนินมา 5 ปีแล้ว

"มันแล้วแต่ธรรมชาติในเด็กแต่ละคนด้วยนะ เพราะเขาไม่เหมือนกัน เมื่อเวิร์กชอปเสร็จ เด็กหลายคนอยากทำงานเรียกร้องรณรงค์ต่อ บางคนกลายเป็นเด็กที่ตั้งคำถามกับทุกอย่าง กลายเป็นคนที่มีความสนใจปัญหาสังคมโดยธรรมชาติ เขาบอกกับเราว่า ใช้ชีวิตยากแล้ว เหนื่อยนะแต่ก็อยากทำ (หัวเราะ)"

ส่วนโครงการ คิด Space เป็นเวิร์กชอปฝึกการคิดแบบมีเหตุมีผล ซึ่งต่อยอดมาจากห้องเรียนประชาธิปไตย เนื่องจากรจเรขเล็งเห็นว่าการศึกษาไทยไม่ได้สอนเรื่องการคิดเชิงวิพากษ์ แต่เน้นท่องจำเป็นหลัก จึงอยากทำเวิร์กชอปการคิดเชิงวิพากษ์ให้กับเยาวชน เธอเขียนโครงการขอทุนเพื่อเดินทางไปศึกษาค้นคว้าหลักสูตรการคิดเชิงวิพากษ์ ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. สหรัฐอเมริกา เป็นเวลา 5 เดือน ก่อนนำมาปรับใช้ในบริบทสังคมไทย

"รากฐานระบบการศึกษาไทยมันมีปัญหา เพราะมีการ propaganda ผ่านระบบการศึกษา ผ่านตำราเรียน เราจึงไม่ถูกสอนให้ตั้งคำถาม เรามีหน้าที่ท่องจำเพื่อให้สอบผ่านเพียงอย่างเดียว สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นที่ใหญ่มากในสังคมไทย เราเลยอยากเปิดโลกให้มันกว้างขึ้นผ่านหนังสือและห้องเรียน เพราะเราถูกจำกัดกรอบการเรียนตามที่เขาอยากให้รู้ เรียนเท่าที่เขาอยากให้เรียน"

"การจัดห้องเรียนเวิร์กชอปแต่ละครั้ง เยาวชนที่เข้าร่วมจะมีโปรเจกต์ตามความสนใจ สังคมแบบไหนที่พวกเขาอยากเห็น หรืออยากให้เป็น เช่น กลุ่มคนที่สนใจเรื่องขนส่งสาธารณะในจังหวัดเชียงใหม่ เกิดขึ้นเพราะอยากเห็นคนในพื้นที่ลุกขึ้นมาพูดคุยเรื่องขนส่งสาธารณะอย่างจริงจัง เพราะที่ผ่านมามีการพูดคุยเรียกร้องในวงกว้าง แต่ยังขาดเสียงของคนในจังหวัด

"มีกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ทำงานศิลปะ อยากเรียกร้องและผลักดันให้ภาครัฐสนับสนุนพื้นที่ในการปล่อยของ แม้จังหวัดเชียงใหม่จะมีพื้นที่เยอะมาก แต่ส่วนใหญ่กลับมีเงื่อนไขและข้อจำกัด เช่น ที่แห่งนี้ใช้ฟรี แต่ห้ามพูดเรื่องสังคม การเมือง พูดได้แค่ประเด็นวัฒนธรรมเท่านั้น หรือบางพื้นที่พูดเรื่องการเมืองสังคมได้ แต่มีค่าใช้จ่ายที่สูงมาก

"โปรเจกต์ที่สาม มาจากทีมนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่อยากให้มหาวิทยาลัยมีพื้นที่ที่นักศึกษาสามารถใช้สอยได้ 24 ชั่วโมง เพื่อรองรับการอ่านหนังสือสอบ การทำงาน การเรียนรู้ในเวลากลางคืน เพื่อลดอุบัติเหตุและประหยัดค่าใช้จ่ายของนักศึกษา

"คงเป็นความหวังที่เราเห็นในตัวคนรุ่นใหม่หรือเยาวชนที่เข้าๆ ออกๆ ร้านหนังสือแห่งนี้มั้ง แม้การทำงานร้านหนังสือควบคู่กับการจัดห้องเรียนไปด้วยมันจะเหนื่อย แต่ก็สนุก ยิ่งทำให้เรายิ่งมีความหวังน้องๆ แต่ละคนเขาก็ให้ความร่วมมือ เข้าร่วมทุกกิจกรรม พวกเขาก็สนุกกับมันและทำด้วยความกระตือรือร้น เราก็รู้สึกว่า เฮ้ย ตรงนี้แหละที่เป็นรางวัลให้กับเรา ก็เลยยังทำแบบนี้ต่อมาเรื่อยๆ"

รจเรขเล่าว่า การได้เห็นคนรุ่นใหม่หรือเยาวชนแต่ละรุ่นที่หมุนเวียนเปลี่ยนผ่านเข้ามาตั้งแต่ยุคแรกเริ่ม คนเหล่านี้ได้เติบโตไปทำงานด้านต่างๆ บ้างเป็นอาจารย์ที่ต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลง โดยนำวิธีคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) ไปปรับใช้กับนักเรียน นั่นทำให้เธอมีความหวังยิ่งขึ้น

เหนืออื่นใด การที่คนหนุ่มสาวเหล่านั้นบอกอย่างภูมิใจว่าเติบโตมาจากยุคเสวนาของร้าน Book Re:public ก็เป็นกำลังใจสำคัญให้เธอเปิดร้านหนังสือแห่งนี้

"ความจริงเราอยากส่งต่อ เพราะถ้าอายุมากขึ้นเราก็คงอยากพักแล้วส่งต่อให้น้องๆ รุ่นต่อไป สามารถเอาตรงนี้ไปทำต่อได้ ทำต่อในแง่ที่ว่าทำเป็นโปรเจกต์เลย เราไม่อยากให้มีแค่ห้องเรียนนี้หรือแค่กลุ่มนี้เพียงกลุ่มเดียว เราอยากให้มันเกิดหลายๆ แห่ง

"เมื่อคนรุ่นใหม่เติบโตขึ้นด้วยการมีเมล็ดพันธุ์อะไรสักอย่างบ่มเพาะอยู่ในหัวใจ เมื่อฝังเมล็ดไว้แล้ว เขาจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ เรายังมีความหวังกับคนรุ่นใหม่เสมอ และจะหวังมากขึ้นเรื่อยๆ แม้บางทีจะปวดหัวกับพวกเขาบ้างก็ตาม (หัวเราะ) แต่เรามีความสุขเมื่อคิดว่าพื้นที่ Book Re:public แห่งนี้จะกลายเป็นสถานที่ที่พวกเขาสามารถเข้ามาหาความรู้ มาบ่มเพาะปัญญาแล้วนำไปใช้ในวันข้างหน้าได้ คิดแค่นี้ก็มีความสุขแล้ว"

Bioscope

นิตยสารที่เชื่อว่าหนังคือ
ประตูสู่ความรู้ ของผู้ดูและ
ผู้อ่านทุกคน

เรื่อง: กฤตนัย จงไกรจักร์
ภาพ: ธนดิษ ศรียานงค์

แม้ภาพยนตร์จะเป็นศิลปะและสื่อบันเทิงที่อยู่คู่กับคนไทยมานาน แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าตลอดเวลาที่ผ่านมา หนังที่พวกเราได้ดูกันยังถือเป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น เมื่อเทียบกับปริมาณหนังทั่วโลกที่ไม่มีโอกาสมาเข้าฉายในประเทศไทย

จึงเป็นเหตุให้ *Bioscope Magazine* (หรือ Bioscope) เกิดขึ้นมาเพื่อเชื่อมช่องว่างระหว่างหนังทั่วโลกและคนดูหนังในเมืองไทย ผ่านการวางสถานะตัวเองเป็นเหมือนประตูสองบาน บานแรกคือการเปิดโลกให้คนรักหนังชาวไทยได้รู้จักหนังกระแสรองหลากหลายประเภทจากทั่วทุกมุมโลก รวมถึงการเป็นประตูอีกบานที่ชวนผู้อ่านค้นพบชุดความคิดและองค์ความรู้ที่ปรากฏขึ้นอยู่ในหนังเรื่องต่างๆ

เรามีโอกาสได้พูดคุยกับ **สุภาพ หริมเทพาธิป** หรือ **หมู** และ **ธิดา ผลิตผลการพิมพ์** สองผู้ก่อตั้ง Bioscope Magazine ถึงเรื่องราวและเส้นทางของนิตยสารที่อยู่คู่คอหนังชาวไทยมาร่วม 2 ทศวรรษ รวมไปถึงทิศทางของนักดูหนัง ว่ามีพฤติกรรมการอ่านเนื้อหาทางภาพยนตร์เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้างตลอดเวลาที่ผ่านมา

Bioscope Magazine มีจุดเริ่มต้นอย่างไร

ธิดา: ย้อนไปก่อนหน้าจะมีนิตยสาร Bioscope มันก็มีนิตยสารหนังแบบนี้มาก่อนหน้าแล้วหลายเล่ม ส่วนใหญ่นิตยสารหนังจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ นิตยสารที่ตอบสนองกลุ่มคนดูหนังวงกว้าง จะเกี่ยวข้องกับหนังที่อยู่ในกระแสหรือฉายอยู่ในโรงภาพยนตร์ขณะนั้น อีกกลุ่มหนึ่งจะเป็นนิตยสารที่ทำโดยอิงจากรสนิยมและความเชื่อของคนทำ นิตยสารเป็นหลัก ก็จะพูดถึงหนังนอกกระแส หนังต่างประเทศ หนังแปลกๆ ที่ไม่ได้ฉายในประเทศไทย ซึ่งนิตยสารประเภทนี้ก็มีอยู่ในไทยมาตลอด เราเองก็เป็นแฟนนิตยสารพวกนี้อยู่เรื่อยมา อย่างพี่หมูเองเขาก็เคยทำงานในนิตยสารแบบนี้ที่ชื่อ หนังและวิดีโอ ซึ่งในเวลาต่อมาก็คือนิตยสาร FILMVIEW

สำหรับ Bioscope ไอเดียมันเริ่มขึ้นตอนเรามาเจอพี่หมู แล้วก็ได้คุยกันจนเกิดความคิดว่าอยากทำนิตยสารประเภทนี้บ้าง อยากทำนิตยสารที่มีเนื้อหาที่ต้องใช้เวลาในการสืบค้น การเรียบเรียงและบอกเล่า เป็นข้อมูลที่เยอะและลึก

กระทั่งช่วงปี 2540 เหตุการณ์ฟองสบู่แตก นิตยสารหนังหลายหัวเริ่มล้มหายตายจาก เนื่องจากวงการเอเจนซีได้รับผลกระทบ ดังนั้นนิตยสารที่อาศัยโฆษณาจากเอเจนซีก็หายตามไปเยอะ ส่วนเราเองตอนนั้นก็กำลังเบื่องานที่ทำอยู่ กำลังมองหาอะไรใหม่ๆ ความคิดเรื่อง Bioscope มันก็เลยผุดขึ้นมา จึงตัดสินใจลองดูสักตั้งกับนิตยสารหนังทางเลือกเล่มนี้

ณ วันนั้นคุณตั้งใจให้ Bioscope Magazine บอกเล่าเรื่องอะไรให้คนอ่าน เนื้อหาของนิตยสารเล่มนี้มีอะไรบ้าง

ธิดา: โดยพื้นฐานคือต้องนำเสนอให้เห็นความหลากหลายของหนังในโลกใบนี้ เพราะในตอนนั้นที่ตัดสินใจเริ่มทำ นิตยสารหนังในบ้านเราจะเหลืออยู่แค่นิตยสารที่พูดถึงหนังกระแสหลัก ซึ่งเขาก็ทำได้ดีในแบบของเขา เพียงแต่เรารู้สึกว่ามันยังขาดเนื้อหาในอีกด้านหนึ่งของวงการหนังไป

หนังนอกกระแส หนังต่างประเทศ หลายเรื่องมันไม่ได้มาฉายในประเทศไทยก็จริง แต่การที่ไม่ได้มาฉาย ไม่ได้แปลว่ามันไม่ควรค่าแก่การรู้จัก เพราะเรารู้สึกว่าหนังที่ฉายในตลาดจะมีความหลากหลายน้อย โดยเฉพาะช่วงนั้นที่ตลาดหนังฮอลลีวูดมันแข็งแรงมากๆ ดังนั้นความคิดที่จะต้องนำเสนอหนังนอกกระแสให้คนอ่านรู้จักคือความตั้งใจอย่างแรก

ต่อมาคือ การจุดประเด็นและตั้งคำถามต่อวงการหนังในประเทศไทย ตลอดเวลาที่ทำเราจะมี

คำถามต่อวงการหนังไทย มีความสงสัยว่าทำไมสิ่งนี้เป็นอย่างนี้ ทำไมสิ่งนั้นเป็นอย่างนั้น ก็เลยกลายเป็นอีกคอนเซปต์หนึ่งของ Bioscope

ถ้าเรามองว่าวงการหนังไทยยังมีสิ่งที่ต้องหาคำตอบ เราเองในฐานะคนผลิตเนื้อหาเกี่ยวกับหนังจะทำอย่างไรที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยหาคำตอบได้บ้าง ยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดอย่างเช่น ช่วงหนึ่งวงการหนังไทยจะมีปัญหาว่าบทหนังไม่ค่อยแข็งแรง ซึ่งก็เป็นสิ่งหนึ่งที่เราสงสัยว่าเป็นเพราะอะไร เป็นเพราะองค์ความรู้เรื่องการเขียนบทมันไม่ได้แพร่หลายหรือไม่ จนทำให้คนในวงการไม่สามารถเข้าถึงองค์ความรู้เรื่องการเขียนบท

มันก็เลยเป็นที่มาของคอลัมน์สำคัญอันหนึ่งใน Bioscope ที่อยู่มาตั้งแต่เล่มแรกจนถึงเล่มสุดท้ายเลย คือคอลัมน์ที่พูดถึงศิลปะการเขียนบท ซึ่งนิตยสารหนังอื่นๆ อาจจะมีบ้าง ไม่มีบ้าง ไม่ได้มีต่อเนื่อง แต่เรารู้สึกว่ามันเป็นสิ่งที่เราอยากรู้ เป็นการตอบคำถามอะไรบางอย่าง เป็นคอนเซปต์ที่เราอยากนำเสนอ อันนี้ก็เป็นอีกตัวตนของ Bioscope ที่อยากให้ผู้อ่านรู้จัก

เชื่อว่าช่วงนั้นคงมีคำถามประมาณว่า ถ้าหนังไม่มีให้ดู จะอ่านเนื้อหาเกี่ยวกับหนังเรื่องนั้นทำไม คิดเห็นประเด็นนี้อย่างไร

สุภาพ: ส่วนตัวผมเติบโตมาจากยุคที่โอกาสได้ดูหนังที่ไม่ใช่กระแสหลักเป็นไปได้น้อยอยู่แล้ว ดังนั้นการได้รู้จักหนังสักเรื่อง สิ่งแรกที่เกิดขึ้นคือเราคาดหวังไว้ว่าจะได้ดูมัน แต่ถ้าสุดท้ายมันไม่มีโอกาสได้ดูจริงๆ ก็คงไม่เป็นไร ก็ทำความรู้จักกันไว้ก่อน เราเริ่มด้วยวิธีคิดแบบนี้

แต่เชื่อไหมว่าในวงการหนังไทย บ่อยครั้งที่หนังดูไม่มีโอกาสจะเข้ามาฉายในไทยเลย แต่พอเรามีการพูดถึง ทำให้คนไทยได้รู้จัก พอเขาสนใจกันมากๆ สุดท้ายก็มีการนำเข้ามาฉายในประเทศได้ในที่สุด มันเกิดขึ้นจริงๆ นะ เหตุการณ์อะไรแบบนี้

ธิดา: สมัยก่อนตอนที่อ่านหนังสือหนังทางเลือก มันก็เต็มไปด้วยหนังชนิดที่ว่าชาตินี้ก็คงไม่มีโอกาสได้ดู คือรู้แหละว่าอย่างไรก็คงไม่ได้ดู แต่ก็ยังชอบอ่านเนื้อหาพวกนี้อยู่ เป้าหมายของเราไม่ได้รู้สึกว่าต้องได้ดู ขอเพียงแค่เราได้เห็น ได้รู้จัก ได้รู้ว่ามันมีความคิดแบบนี้อยู่ในโลก เพียงเท่านี้ก็เป็นความรู้สึกเปิดหูเปิดตาแล้ว จนถึงช่วงทำ Bioscope

แม้โอกาสในการเข้าถึงหนังจะค่อยๆ เพิ่มขึ้นตามยุคสมัย แต่สุดท้ายเราก็ยังเชื่อว่าการทำเนื้อหาที่มันสร้างแรงบันดาลใจและให้ความรู้กับคนอ่านมันเป็นเรื่องสำคัญมากกว่า

มีเรื่องหนึ่งที่อยากเล่าคือ Bioscope จะมีอยู่คอลัมน์หนึ่งชื่อ World Movie Map เป็นเนื้อหาที่เล่าว่าในช่วงที่ผ่านมามีหนังอะไรน่าสนใจผุดขึ้นมาบนโลก เราจำได้ว่ามีเพื่อนคนหนึ่งเป็นผู้กำกับหนัง เขาบอกว่าไปอ่านเจอย่อหน้าเดียวในคอลัมน์นั้น แล้วทำให้เขามีแรงบันดาลใจมากว่าจะทำหนังในอีกแบบที่ต่างออกไป

ดังนั้นเราคิดว่าการอ่านบางอย่างจนทำให้รู้สึกว่าได้ค้นพบบางอย่างมันสำคัญในตัวมันเอง ไม่จำเป็นต้องมีเป้าหมายว่า ถ้าหากฉันไม่ได้ดูหนังเรื่องนี้ การอ่านเนื้อหาของหนังจะไม่มีความหมายเลย

ปลายทางของเนื้อหาใน Bioscope ไม่ได้มีแค่การไปดูหนังเรื่องที่เขียนถึง

ธิดา: ใช่ Bioscope จะใช้วิธีคิดแบบนี้ คือไม่ได้มีเป้าหมายว่าเหล่านี้ คือสิ่งที่คุณต้องหาดูเท่านั้น แต่บางทีได้รู้ว่ามีสิ่งนี้อยู่ก็สำคัญไม่แพ้กัน ซึ่งบางครั้งมันสำคัญกว่าการไปดูแล้วสุดท้ายก็ไม่ได้อะไรกลับมา ไม่พาไปสู่ความรู้สึก ความคิด หรือมุมมองใหม่ๆ ซึ่งก็มีเหมือนกัน

แล้วหนังในกระแส Bioscope จะเขียนถึงอย่างไร

สุภาพ: หากเทียบกับหนังนอกกระแสคงแบ่งสัดส่วนครึ่งต่อครึ่ง เหตุผลที่ต้องทำหนังในกระแสก็เพราะต้องทำให้รู้ว่าโลกกำลังไปทางไหน และหนังเรื่องไหนที่กำลังจะเข้ามาประเทศไทย เราก็ต้องบอกเล่าในแง่หนึ่งเพื่อเป็นการบอกว่าเราคือนิตยสาร เรามีวาระ มีการอัปเดตเนื้อหาในช่วงเวลานั้น

หนังในกระแสของ Bioscope จะแตกต่างกับหนังในกระแสของนิตยสารหัวอื่นอย่างไร

สุภาพ: ส่วนใหญ่มันจะเกิดขึ้นจากการตั้งคำถามว่าเราคิดกับหนังไว้อย่างไร สำหรับเราไม่ว่าจะหนังในกระแสหรือหนังนอกกระแส เราคิดว่ามันเป็นเหมือนประตูที่จะพาเราไปเจอโลกอื่นๆ อีกเยอะแยะมากมาย ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาแบบไหน มันต้องทำหน้าที่ใช้หนังเป็นประตูไปหาชุดความรู้ใหม่ๆ ซึ่งเราจะพยายามดูว่าหนังในกระแสมันมีแง่มุมตรงไหนหลังประตูที่น่าหยิบยกมาเล่าบ้าง

A4

ธิดา: สำหรับนิตยสารหนังอื่นๆ เขาอาจจะทำเนื้อหาสำหรับหนังที่จะเข้าฉายสักเรื่อง ด้วยข้อมูลประเภทเบื้องหลัง วิธีการทำ หรือโปรดักชันต่างๆ ภายในเรื่องนั้น

> **สำหรับ Bioscope เราพยายามหาวิธีเล่าและนำเสนอแบบอื่น ซึ่งเวลาประชุมกอง ก็พยายามชวนทุกคนคิดว่าหนังเรื่องที่เราสนใจ เราสนใจมันเพราะอะไร อยากรู้อะไรเกี่ยวกับมัน หรือมีความสลักสำคัญอย่างไร ที่ต้องทำให้คนรู้จัก แล้วเราจะเชื่อมโยงหนังกับคนอ่านอย่างไร**

ยกตัวอย่างเช่น เรื่อง *Top Gun* (1986) เราก็พยายามจะเล่าว่าสิ่งที่ ทอม ครูซ นักแสดงหลักในเรื่องพยายามพูดอยู่ตลอดในหนัง คือการที่คนรุ่นหนึ่งที่พยายามมีตัวตนในอีกยุคสมัยหนึ่ง ซึ่งไม่มีพื้นที่ให้สำหรับเขาแล้ว จากนั้นเราก็พยายามหาข้อมูลมาอธิบายต่อว่า เหตุใดจึงเป็นเช่นนี้ ผู้กำกับคิดอะไรอยู่ ทำไมจึงนำเสนอสิ่งนี้ หรือมันมีหนังเรื่องไหนอีกที่พูดในประเด็นที่คล้ายคลึงกัน หรือถ้ามันสามารถเชื่อมโยงไปสู่สังคมกว้างกว่านี้ เราจะนำเสนอความแตกต่างของคนแต่ละยุคสมัยในประเทศไทยได้อย่างไร คือเราพยายามตั้งคำถามว่าอะไรที่ทำให้คิดว่าหนังเรื่องนี้น่าสนใจ มากกว่าจะเล่ากระบวนการ เบื้องหลังทั้งหลาย

ไม่ใช่คอหนัง ดูหนังน้อย ไม่มีความรู้เชิงลึกของหนังหรือผู้กำกับ จะอ่าน Bioscope รู้เรื่องไหม

ธิดา: คนที่ไม่เคยอ่าน Bioscope หากมองจากภายนอกจะรู้สึกว่าคือนิตยสารเหมาะกับคนรักหนังเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงเรามีคนอ่านที่ทำอาชีพอื่นๆ เยอะมาก ซึ่งก็อาจเป็นไปได้ว่าความที่เราพยายามเชื่อมหนังไปกับเรื่องอื่นๆ มันทำให้คนเขาต่อกับเรื่องราวติด แม้จะไม่ได้ดูหนังกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ ที่พูดถึงในหนังสือเลย จึงทำให้ Bioscope มีคนอ่านที่อยู่ในวงการแปลกๆ ค่อนข้างเยอะ

Bioscope มีวิธีในการเลือกธีมแต่ละเล่มอย่างไร

สุภาพ: เราก็ไม่ถึงขนาดจะมีธีมทุกเล่มนะ มีเป็นบางเล่ม จำได้ว่าในช่วงแรกเคยพยายามจะมีธีมเพื่อมีอะไรให้เล่นไปตลอด แต่พอทำไปแล้วกลับพบว่ามันกลายเป็นการสร้างเงื่อนไข สร้างข้อจำกัดให้กับตัวเองมากกว่า

สมมติมีเหตุการณ์ที่เรารู้สึกว่าอยากจะพูดถึงมัน แต่พอมันไม่ตรงธีม มันก็พูดไม่ได้ จะรอไว้เขียนในธีมเล่มหน้า มันก็ไม่ทันแล้ว ดังนั้นธีมของเล่มจึงกลายเป็นเงื่อนไขที่จำกัดการนำเสนอของเรา โดยหากจะมีจริงๆ ต้องเป็นเรื่องและประเด็นที่เยอะและแข็งแรงพอ เราถึงจะทำเป็นธีมเล่ม แต่ท้ายที่สุดแล้วเราอยากจะพูดถึงเนื้อหาให้หลากหลายในเล่มมากกว่า

ธิดา: เนื่องจากทุกคอลัมน์ใน Bioscope เราอยากให้มีจุดเด่นและยืนอยู่ได้ในตัวมันเอง เราจึงพยายามไม่กำหนดธีมเพื่อไปผูกกับคอลัมน์ ซึ่งเราชอบวิธีคิดแบบนี้มากกว่า

มีคอลัมน์หนึ่งที่เราชอบมากๆ คือ คอลัมน์ที่พูดถึงประวัติผู้กำกับคลาสสิก ที่ใน Bioscope จะไม่มาเล่าด้วยท่าทีหยิบเขาขึ้นหิ้ง ยกบูชาเหนือหัวอะไรแบบนั้น แต่เราจะย่อประวัติมาให้สั้น แล้ววาดเป็นการ์ตูน วาดเป็นแอนิเมชันหลายๆ ช่อง ให้จบใน 2 หน้า มันก็กลายเป็นคอลัมน์ที่ง่าย สนุก และโดดเด่นมีเอกลักษณ์ของตัวมันเอง

ส่วนใหญ่แล้วคนดูหนังเขาคาดหวังอะไรจาก Bioscope

สุภาพ: เราคงไม่กล้าไปฟันธงขนาดนั้น แต่หากพูดในบทบาทของคนทำนิตยสารที่มีตำแหน่งบรรณาธิการ เราก็รู้สึกว่าคนอ่านของเราจะสื่อสารกลับมาประมาณว่า คัดมาให้ฉันอ่านสิ เพราะเขาเชื่อใจเรา เขาก็เลยเลือกอ่านหนังสือของเรา

ดังนั้นจึงไม่จำเป็นที่จะต้องทำเนื้อหาให้ทันสถานการณ์ หรือเลือกเล่าโปรแกรมหนังใหญ่ที่สุด หากมันไม่มีประเด็นที่จะพูด

อาจด้วยความที่ว่าเราเติบโตมาทำเนื้อหาที่ไม่ได้เป็นกระแสหลัก ฉะนั้นนอกจากสิ่งที่เป็นกระแสหลักที่เขาพูดกันไปหมดแล้ว เราจะพูดอย่างอื่นได้บ้างไหม ทำให้ Bioscope เสิร์ฟเนื้อหาให้คนอ่านด้วยโจทย์นี้มาตลอด

หากพูดถึงการเขียนเกี่ยวกับหนัง ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือ บทวิจารณ์หรือรีวิวหนัง ซึ่งปัจจุบันยังดำรงอยู่และได้รับความนิยมอย่างมาก คุณคิดเห็นอย่างไรกับเรื่องนี้

ธิดา: บทวิจารณ์หนัง สำหรับเรามันเกิดขึ้นมาเพื่อประเมินค่าของหนังแต่ละเรื่อง แต่มันก็จะมีการตั้งคำถามกับเรื่องนี้ต่อว่า แล้วบทวิจารณ์ที่ดีคืออะไร ซึ่งแต่ละคนก็จะมีนิยามที่ต่างกันออกไป

สำหรับเรามันคือวิธีการประเมินค่างานศิลปะแบบหนึ่ง หมายความว่า คนเขียนก็มีชุดความคิดในการอธิบายมุมมองของเขาที่มีต่อภาพยนตร์เรื่องนั้นๆ ซึ่งจะสมบูรณ์แบบหากชุดความคิดนั้นสามารถข้ามพ้นจากความรู้สึกส่วนตัว ด้วยการอาศัยศาสตร์ของหนังเข้าไปจับต้อง เช่น ภาษาของหนัง การใช้งานสร้าง ใช้สี งานตัดต่อ การถ่ายภาพ หรือชุดความคิดอื่นๆ ที่ใช้ในหนัง เช่น ชุดความคิดเรื่องสังคมวิทยา ชุดความคิดเรื่องสตรีนิยม

แล้วเหตุใดจึงไม่มีเนื้อหาประเภทบทวิจารณ์หนังปรากฏอยู่ใน Bioscope

ธิดา: หากมีก็คงมีอยู่ 2-3 คอลัมน์ที่เป็นการวิเคราะห์หนัง ด้วยวิธีการต่างๆ แล้วแต่คนเขียน เช่น การวิเคราะห์หนังในเชิงสัญลักษณ์ วิเคราะห์หนังในเชิงจิตวิทยาอะไรแบบนี้มากกว่า เราไม่มีบทวิจารณ์ประเภทให้ดาว ให้คะแนน หรือไม่แม้แต่บอกว่าหนังเรื่องนี้ดี ไม่ดีอย่างไรในมุมมองคนเขียน

เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะเราอยากเป็นคนที่สร้างสภาพแวดล้อม สร้างบรรยากาศของการวิจารณ์ขึ้นมากกว่า ดังนั้นตำแหน่งของ Bioscope ในประเด็นนี้คือเราอยากผลิตเนื้อหา องค์ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับหนังเพื่อให้ผู้อ่านนำไปต่อยอดเป็นงานวิจารณ์ สร้างให้วัฒนธรรมการวิจารณ์มันเกิดขึ้นในสังคม พอเป็นโจทย์นี้ เราเลยพยายามทำคอลัมน์เชิงความรู้มากกว่า พยายามเน้นเรื่องความคิดของคนทำ ความคิดที่อยู่เบื้องหลังงานนั้น ส่วนจะถูกประเมินค่าอย่างไร เป็นเรื่องของคนดูและคนอ่าน เราไม่ได้ไปทำหน้าที่ตรงนั้น

อีกอย่างคือมันเป็นความเชื่อส่วนตัวของเราด้วย เราเชื่อว่าหนังเรื่องหนึ่งไม่ควรสุดทางเพียงแค่การตัดสินว่าดีหรือไม่ดีอย่างไรเสมอไป บางทีหนังมันอาจทำหน้าที่อื่น เช่น ในทางศิลปะอาจไม่ดีเท่าไร แต่มันโคตรกล้าหาญเลยที่พูดประเด็นสังคมเรื่องนี้ออกมา ดังนั้นหนังเรื่องนี้ควรจะมีคุณค่าที่จะได้รับการพูดถึง มากกว่าจะบอกว่าหนังเรื่องนี้ไม่ค่อยดี ไม่ต้องดูก็ได้

สุภาพ: มันมีบางกรณีที่เราประเมินในเชิงคุณค่าทางภาพยนตร์ มันก็เป็นหนังที่ไม่ได้โดดเด่นอะไร แต่ปรากฏว่าเวลาผ่านไป 20-30 ปี ทุกวันนี้มานั่งคุยกัน เราจะรู้สึกว่าหนังเรื่องนั้นมันก็มีความน่าสนใจของมัน วันก่อนยังคุยเรื่อง *The Execution* (1985) ตอนนั้นก็ไม่ได้รู้สึกว่ามันดีขนาดนั้น แต่ว่าพอมองทุกวันนี้แล้วเห็นหนังเรื่องนี้พูดเรื่อง consent เราก็รู้สึกว่ามันล้ำมาก ทั้งที่หนังมันพูดเรื่องนี้เมื่อสามสิบกว่าปีที่แล้ว แต่บ้านเราเพิ่งมาพูดเรื่องนี้เมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง

หนังทุกเรื่องจะสนุกหรือไม่สนุก จะดีหรือไม่ดี แต่เราเชื่อว่ามันจะมีคุณค่าบางอย่างอยู่เสมอ

สุภาพ: มีผู้กำกับคนหนึ่งเคยพูดไว้ว่า สำหรับเขาสิ่งที่ทำให้หนังน่าสนใจคือเรื่องราวที่อยู่นอกจากกรอบที่เราได้ดูกัน ซึ่งแม่งโคตรจริง บางทีนอกจากเราจะสนุกในกรอบแล้ว ข้างนอกจอที่มันยังมีอะไรตั้งเยอะแยะที่เกี่ยวข้อง แล้วพาเราไปไหนต่อไหนได้อีก

ในวันที่เทคโนโลยี โซเชียลมีเดียเข้ามา Bioscope มีการปรับตัวอย่างไร

ธิดา: สำหรับเทคโนโลยีคงไม่ได้กระทบขนาดนั้น เพราะในช่วงหนึ่งการหาหนังนอกกระแสดูก็ยังเป็นเรื่องยาก หนังที่คนได้ดูก็ยังเป็นกระแสหลัก หน้าที่ในการนำเสนอหนังให้คนรู้จักก็ยังคงเดิมอยู่ ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไร แต่การเข้ามาของโซเชียลมีเดียสำหรับเราคือต้องปรับตัวเยอะกว่า เราว่าสิ่งนี้เปลี่ยนพฤติกรรมการอ่านของคน จนทำให้เนื้อหาใน Bioscope ดูไม่ตรงกับความต้องการของคนที่เปลี่ยนไป

อย่างแรกคือ นิตยสารมันอัปเดตไม่ทันแล้วด้วยข้อจำกัดด้านการผลิต อีกอย่างคือพฤติกรรมการอ่านเป็นบทความยาวๆ หลายหน้า มันลดลงแล้ว ซึ่ง Bioscope ได้รับผลกระทบตรงนี้ค่อนข้างมาก โดยช่วงท้ายก็ต้องเปลี่ยนวิธีการของการทำหนังสือไป เช่น เริ่มต้องมีเป้าหมายให้ชัดเจนว่าจะขายใคร เพื่อหวังว่าจะมีกลุ่มคนที่ยังอ่านเนื้อหาที่เป็นบทความยาวๆ แบบนี้อยู่

คนทุกวันนี้เองก็ไม่อยากทำเนื้อหาแบบ Bioscope ที่ยาวๆ เยอะๆ กันแล้ว ด้วยความเร็วแน่นอนว่าอย่างไรก็ทำไม่ทัน ที่สำคัญพอต้องมาย่อยลงเว็บไซต์ก็ไม่ค่อยมีคนอ่าน มันเลยทำให้กรอบความสนใจของคนอ่านที่เป็น core idea ของเรามันหายไป

เนื้อหาหนังที่สั้น สะดวก รวดเร็ว คุณมองว่ามันจะส่งผลต่อนักอ่านในระยะยาวอย่างไรบ้าง

ธิดา: สำหรับเราคือน่าเสียดาย เพราะว่าสิ่งที่เราพยายามทำกับ Bioscope คือเราจะไม่ตัดสินประเมินค่าในแบบสำเร็จรูป เพื่อให้คนเห็นว่าหนังแต่ละเรื่องมันมีหลายมุมให้คุณค้นพบอยู่ ซึ่งสิ่งนี้มันไม่ปรากฏอยู่ในโซเชียลมีเดีย มันไม่ได้มีใครสนใจจะทำงานตรงนี้แล้ว ดังนั้นเวลาหนังเรื่องหนึ่งเข้าก็น่าสนใจเหมือนกันว่าจะมีคนรับรู้ สนใจองค์ความรู้ บริบท เรื่องราวนอกกรอบของหนังเรื่องนั้นๆ หรือไม่ ด้วยวิถีชีวิตและพฤติกรรมการอ่านแบบทุกวันนี้ ส่วนหนังเองจะกระทบแน่นอน เพราะจะถูกตัดสินและประเมินคุณค่าอย่างรวดเร็ว

จนถึงวันนี้ที่นิตยสาร Bioscope ปิดตัวลงไปแล้ว มองว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นิตยสารเล่มนี้ได้วางรากฐานและส่งผลต่อนักอ่านเนื้อหาเกี่ยวกับหนังอย่างไร

ธิดา: มันก็คงจะควบคู่กันไปตลอดระหว่างคนอ่านกับคนผลิตเนื้อหา ทุกวันนี้คนชอบอ่านอะไรเร็วๆ คนผลิตเนื้อหาก็ต้องปรับตัวทำเนื้อหาที่เป็นจานด่วนย่อยง่าย ก่อนนำมาเสิร์ฟ หากทิศทางของวงการนักอ่านยังเป็นแบบนี้ มันก็จะวนเวียนด้วยกระแสการอ่านแบบนี้ต่อไปเรื่อยๆ ไม่รู้จบ

Ookbee

ปฏิวัติการอ่านด้วยเทคโนโลยี

เรื่อง: สหธร เพชรวิโรจน์ชัย
ภาพ: ธนดิษ ศรียานงค์

‘สื่อสิ่งพิมพ์กำลังจะตาย’ ในโลกแห่งการอ่าน ใครหลายคนคงคุ้นชินกับวาทกรรมนี้ที่เริ่มโหมกระแสมากขึ้นเรื่อยๆ หลังโซเชียลมีเดียเข้ามามีบทบาทในสังคมอย่างมากในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมา

เห็นได้จากข่าวยอดขายสื่อสิ่งพิมพ์ที่ค่อยๆ ลดลง เม็ดเงินโฆษณาที่เทไปยังโลกออนไลน์มากขึ้น กระทั่งหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารหลายฉบับต้องปิดตัวลง

สิ่งพิมพ์กำลังจะตายจริงๆ ไหม? จึงเป็นคำถามสำคัญที่ใครหลายคนตั้งข้อสงสัยตลอดมา

แม้ปัจจุบันจะยังมีข้อถกเถียงกันอยู่ ทว่าสิ่งหนึ่งที่ไม่เคยหายจากไปคือ 'นิสัยรักการอ่านของผู้คน' เพราะพฤติกรรมนี้สามารถไหลลื่น และแปรสภาพสู่สื่อต่างๆ ได้ ไม่ต่างจากความคิดเห็นของ **หมู-ณัฐวุฒิ พึงเจริญพงศ์** ผู้ก่อตั้ง *Ookbee* แพลตฟอร์มสำหรับอ่านหนังสือในรูปแบบอีบุ๊ก ที่ถือกำเนิดมานานกว่าทศวรรษและเป็นอีกหนึ่งตัวแปรสำคัญที่ช่วยต่ออายุพฤติกรรมการอ่านให้สังคมไทย ปัจจุบันมียอดคนอ่านออนไลน์มากถึง 10 ล้านคนต่อเดือน

นอกจากนี้ ณัฐวุฒิยังปฏิวัติโลกการอ่านด้วย *Joylada* แพลตฟอร์มนิยายในรูปแบบข้อความแชตที่เอาใจคนรุ่นใหม่ จนสะสมความฮอตฮิตในระดับ 3 ล้านคนต่อเดือน ด้วยเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่า Ookbee และ Joylada สามารถสร้างแรงกระเพื่อมใหม่ๆ ให้กับโลกแห่งการอ่านได้อย่างเต็มปาก เพราะถึงแม้สื่อสิ่งพิมพ์อาจต้องตายไปจริงๆ แต่เขาเชื่อว่าการอ่านจะยังคงอยู่คู่สังคมไทยไปอีกนาน

From Kindle with Love

ย้อนกลับไปก่อนโซเชียลมีเดียจะมาแย่งชิงความสนใจของสื่อสิ่งพิมพ์ เชื่อได้ว่านักอ่านจำนวนมากน่าจะคุ้นเคยกับชื่อ *Kindle* กันเป็นอย่างดี โดยเฉพาะผู้ที่ชื่นชอบการอ่านหนังสือภาษาอังกฤษ เพราะนี่คือแพลตฟอร์มที่รวมหนังสือต่างประเทศทั่วทุกมุมโลก อย่างไรก็ตาม ขั้นตอนการอ่านหนังสือผ่าน Kindle ยังมีข้อจำกัดบางอย่าง เนื่องจากการดาวน์โหลดหนังสือแต่ละเล่มมีความซับซ้อนพอสมควร อีกทั้งไม่มีหนังสือไทยให้อ่านมากนัก ทำให้ Kindle ณ เวลานั้นยังไม่ได้รับความนิยมมาก และยังไม่สามารถครองใจนักอ่านชาวไทยได้

ณัฐวุฒิเห็นช่องว่างดังกล่าวจึงปิ๊งไอเดียว่า "เราเองน่าจะทำได้เหมือนกันนะ แพลตฟอร์มการอ่านหนังสืออีบุ๊กที่เป็นของคนไทยเอง"

เขาจึงนำความรู้ด้านการเขียนโปรแกรมมาสร้างแพลตฟอร์มการอ่านอีบุ๊กไทยชื่อ Ookbee ขึ้นมาประจวบเหมาะกับระบบนิเวศสื่อในไทยที่กำลังเปลี่ยนจากการอ่านกระดาษมาเน้นอ่านในออนไลน์มากขึ้น ทำให้การถือกำเนิดของ Ookbee กลายเป็นทางเลือกใหม่ที่โดนใจคนไทยไม่น้อย พร้อมทำให้เกิดความหวังว่า แพลตฟอร์มนี้น่าจะช่วยต่ออายุให้วงการหนังสือยืนระยะต่อไปได้

แรกเริ่มณัฐวุฒิเข้าไปพูดคุยกับสำนักพิมพ์ต่างๆ เพื่อเสนอไอเดียว่า จะเอาหนังสือหรือนิตยสารมาจำหน่ายให้อ่านทางออนไลน์ได้อย่างไร ก่อนที่พวกเขาจะพบว่าโมเดลธุรกิจนั้นเย้ายวนใจจนแต่ละเจ้าไม่อาจปฏิเสธได้

"Business model ของเราง่ายมากครับ คือเราทำให้ฟรีหมดทุกเจ้า ถ้าขายได้ก็แบ่งกัน 70/30 โดยสำนักพิมพ์จะได้ 70 เปอร์เซ็นต์ แต่ถ้าขายไม่ได้เขาก็ไม่ต้องเสียอะไร สุดท้ายในเวลาหนึ่งปี สำนักพิมพ์เกือบทุกเจ้าก็ตกลงทำกับเราหมด"

หนึ่งในสาเหตุที่สำนักพิมพ์จำนวนมากสนใจอีบุ๊ก เพราะตอนนั้นสถานการณ์สิ่งพิมพ์กำลังสั่นคลอน ไม่เพียงขายได้น้อย แต่พอขายได้ก็ต้องเจียดส่วนแบ่งกับส่วนงานอื่นๆ ที่อยู่ในกระบวนการจัดทำและจัดจำหน่ายหนังสือ จนแทบไม่เหลือกำไรตกมาถึงมือนักเขียนจริงๆ

"สมมติว่ายอดขายหนังสือเล่มหนึ่งอยู่ที่ 100 บาท ผู้จัดจำหน่ายอาจจะแบ่ง 50 บาท อีก 50 บาทจ่ายไปที่สำนักพิมพ์ แต่สำนักพิมพ์เองมีค่าใช้จ่ายมากมาย ทั้งค่าขนส่ง ค่าพิมพ์ ค่าสต็อก ก่อนจะเหลือไปถึงนักเขียนเพียงแค่ 5-10 บาท แต่พอกลายเป็นอีบุ๊กที่ไม่ต้องพิมพ์กระดาษ ไม่ต้องมีสต็อก และไม่ต้องหักส่วนแบ่งมากนัก ต้นทุนก็เลยถูกกว่า"

เมื่อพูดคุยกับสำนักพิมพ์ราบรื่นแล้ว สิ่งที่ได้ตามมาโดยอัตโนมัติคือ Ookbee ไม่ต้องโฆษณาเชิญชวนให้ผู้อ่านมาใช้งานเลย เพราะทางสำนักพิมพ์จะเป็นผู้เชิญชวนเอง

"คนอ่านอีบุ๊กส่วนใหญ่ต้องเคยอ่านแบบเล่มกระดาษกันมาก่อน กลุ่มเป้าหมายจึงชัดอยู่แล้ว ถ้าสำนักพิมพ์ลงรายละเอียดว่า เขามีเวอร์ชันอีบุ๊กด้วยนะ คนอ่านก็พร้อมจะกดซื้อทันที"

และนั่นคือก้าวแรกของพฤติกรรมการอ่านที่เปลี่ยนไป

'Self-Publishing' ทางเลือก/ทางรอดนักอยากเขียน

การมาถึงของอีบุ๊กพลิกโฉมหน้าวงการหนังสืออย่างที่หลายคนไม่คาดคิดมาก่อน ทั้งยังค่อยๆ เปลี่ยนสถานะของหนังสือเล่มไปเป็นของสะสมแทน

"หนังสือที่เราชอบก็จะเก็บไว้เป็นเล่มกระดาษกลายเป็นของสะสม ส่วนอีบุ๊กมีความสะดวกกว่า อ่านง่ายกว่า หาโหลดง่ายกว่า อยากซื้ออะไรก็เสิร์ชหาเลย ส่วนใหญ่จะเป็นคนรุ่นใหม่ที่อ่านอะไรแบบนี้เสียมากกว่า"

สอดคล้องกับสถานการณ์ในช่วงปี 2553 เป็นต้นมา ที่โซเชียลมีเดีย นำโดย Facebook และ Twitter* เป็นที่นิยมในวงกว้าง ทำให้ผู้คนอ่านเรื่องราวต่างๆ ทั้งแบบยาวและแบบสั้นผ่านแพลตฟอร์มเหล่านี้มากขึ้น

ไม่เพียงแค่นั้น อีกบทบาทที่หลายคนไม่คาดคิดคือ มันยังเปลี่ยนให้คนที่อาจไม่ได้ทำงานในแวดวงสิ่งพิมพ์ ให้กลายเป็นนักเขียน หรือนักอยากเขียนง่ายขึ้น (User Generated Content) และเกิดสิ่งที่เรียกว่า 'Self-Publishing' หรือการเขียนเอง ตีพิมพ์เองทางออนไลน์ โดยไม่จำเป็นต้องจัดพิมพ์และจำหน่ายผลงานเป็นรูปเล่ม ทำให้คนตัวเล็กตัวน้อยมีพื้นที่สามารถแจ้งเกิดและเติบโตได้มากขึ้น

ที่สำคัญ Self-Publishing ยังไม่จำเป็นต้องมีบรรณาธิการทำหน้าที่คัดกรองเนื้อหา นำมาซึ่งความหลากหลายของคอนเทนต์ให้ผู้อ่านได้เลือกเสพ แต่มันก็มีทั้งข้อดีและข้อเสียในเวลาเดียวกัน

"ข้อดีคือ เนื้อหาจะหลากหลายและเผยแพร่เร็วมาก แต่ข้อเสียคือ คุณภาพจะผสมปนเปกันหมด อะไรดีไม่ดีก็ปะปนกันไปครับ"

อ่าน-เขียนยังไงให้คน Joy

Ookbee นับเป็นโดมิโนตัวแรกๆ ที่ทำให้วงการเขียน-อ่านในภาพรวมเปลี่ยนไป ต่อมา *Fictionlog* แพลตฟอร์มการเขียนและอ่านนวนิยายออนไลน์ก็เข้ามาร่วมพาร์ตเนอร์กับ Ookbee ในปี 2559 เปิดโอกาสให้คนตัวเล็กตัวน้อยเป็นนักเขียนชื่อดังได้ ก่อนที่ณัฐวุฒิจะเปิดแพลตฟอร์มใหม่ที่ใช้ประโยชน์จากการ Self-Publishing สูงสุดอย่าง Joylada

ความพิเศษของ Joylada อยู่ที่การเปิดประตูให้นักเขียนแต่ละคนได้เขียนนิยายขนาดสั้นๆ เป็นตอนที่ไม่จำเป็นต้องยาวมาก เขียนเสร็จก็สามารถเผยแพร่ผลงานทันที ผลลัพธ์ก็คือสามารถครองใจกลุ่มผู้อ่านรุ่นใหม่ได้เป็นจำนวนมาก ทั้งยังเป็นพื้นที่แจ้งเกิดให้นักเขียนนวนิยายแชตชื่อดังจำนวนมาก ซึ่งณัฐวุฒิบอกว่า นักเขียนตัวท็อปๆ ใน Joylada หลายคนสร้างรายได้มากระดับหลักแสนหรือหลักล้านบาทต่อเดือนเลยทีเดียว รวมแล้วทั้งแพลตฟอร์มมีนักเขียนมากกว่า 700,000 คน และมีรายได้รวมกันมากกว่า 50 ล้านบาท

ณัฐวุฒิไม่คาดคิดว่าผู้คนจะตอบรับ Joylada ขนาดนี้ แต่ความสำเร็จดังกล่าว มาจากการที่เขาศึกษาพฤติกรรมทั้งนักอ่านและนักเขียนรุ่นใหม่ที่เปลี่ยนไป ว่าไม่จำเป็นต้องใช้พลังมหาศาลเพื่อสร้างวรรณกรรมเป็นเล่มๆ ตามปกติอีกต่อไป

> **"การเขียนหนังสือทั้งเล่มได้ต้องใช้เวลาครับ นั่งเขียนทีละนิดๆ จนออกมาเป็นเล่ม ซึ่งอาจจะเขียนจบบ้างไม่จบบ้าง แต่การเขียนในแพลตฟอร์มของเราคือ เขียนเสร็จแล้วได้ฟีดแบ็กจากคนอ่านทันที เวลาเห็นคนมาคอมเมนต์ว่าเขียนสนุก เขาก็มีกำลังใจอยากเขียนต่อ"**

สำหรับคนที่อ่าน Joylada แล้วคันไม้คันมืออยากเขียนเก่งๆ บ้าง ณัฐวุฒิให้คำแนะนำว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ต้องอ่านเยอะๆ ก่อน

"ถ้าฟังเพลงอะไรบ่อยๆ เพลงที่แต่งก็จะออกมาตามเพลงที่ฟังนั่นแหละ คุณอยากจะทำอาหาร fine dining คุณก็ต้องกิน fine dining อยากทำ street food คุณก็ต้องไปกิน street food หลายๆ ที่ แล้วเปรียบเทียบว่าแต่ละที่ดีอย่างไร คุณถึงจะสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ของตัวเองออกมา

* แม้ในปี 2566 Twitter ได้ถูกเปลี่ยนชื่อเป็น X แต่บทความนี้ยังคงใช้คำว่า Twitter เพื่อให้สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์

“ทุกวันนี้โลกเปิดโอกาสให้เราสามารถเจอของดีได้จากทั่วโลก ทุกแนว ทุกตลาด ทำให้เราหาไอเดียสร้างสไตล์ของเราเองได้ และเราก็ต้องรู้จักคิดด้วยว่าตลาดต้องการอะไร เทรนด์เป็นยังไง แล้วเอาตัวเองไปอยู่ตรงนั้นให้ได้”

เมื่อความแตกต่างสร้างความโดดเด่น มันจึงเป็นทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดีคือ เราจะเสพ อ่าน และทดสอบอะไรก็ได้ แต่ว่าข้อเสียคือ เราก็จะเป็นหนึ่งในทะเลแห่งการแข่งขันนั้น ทุกคนทำเหมือนเราได้หมด ฉะนั้นนักเขียนต้องหาสไตล์ของตัวเองให้เจอ

ไม่หยุดเรียนรู้ กล้าล้ม ต้องกล้าลุก

ตลอดเวลากว่าสิบปี แม้ทั้ง Ookbee และ Joylada จะประสบความสำเร็จเกินเป้าไปไกล แต่ไม่ใช่ว่าณัฐวุฒิจะไม่เคยเจออุปสรรคหรือความล้มเหลว เขาพยายามคิดค้นนวัตกรรมมาให้ผู้คนได้ใช้เสมอ แต่ผลลัพธ์ที่ได้ก็มีทั้งรุ่งและร่วง

“อย่างฟีเจอร์พวกไลฟ์สตรีม Ookbee ก็เคยลองทำครับ เคยทำแม้กระทั่ง E-Commerce ด้วย เราคิดว่าเรารู้พฤติกรรมคนแล้ว เขาอ่านหนังสือรถแสดงว่าชอบรถ เขาอ่านหนังสือสัตว์ก็คงชอบสัตว์เลี้ยง ถ้าเราเปิด E-Commerce ขายของก็น่าจะดี แต่ในความเป็นจริง E-Commerce มันทำยาก เพราะมันไม่ได้เป็นเรื่องการรู้แค่พฤติกรรม ต่อให้เรารู้แล้ว แต่เราไม่สามารถขายถูกกว่าคนอื่นก็ยากครับ หรือพวกแอปพลิเคชันที่เป็นฟีเจอร์ต่างๆ จะมีแอปที่เราทดลองแล้วก็ปิดไป เช่น โปรแกรมอ่านข่าว เราเคยลองแล้วมันไม่ค่อยเวิร์กเท่าไร”

สิ่งที่ลองแล้วผิดจะมีเยอะไม่เป็นไร ขอเพียงลองแล้วเจอสิ่งที่ถูกต้องก็ถือว่าคุ้มค่าแล้ว

“บางฟีเจอร์ที่มีประโยชน์ในวันหลัง เช่น Joylada กลายเป็นไลฟ์สตรีม มีเด็กๆ มาเปิดห้องเหมือนเป็น Clubhouse วันละเกือบหมื่นห้อง เป็นบริบทการเล่าเรื่องแบบ real-time ถ้าเขาขี้เกียจพิมพ์ ก็กดเปิดห้องคุยกันได้เลย เวลาเข้าไปก็จะเป็นตัวตนอื่นที่ไม่ใช่ตัวเราจริงๆ เป็นตัวการ์ตูนคุยกันอะไรอย่างนี้ คล้ายๆ กลายเป็น Metaverse ไปโดยปริยาย (หัวเราะ) เหมือนเราไปหา new frontier และขยับจากการอ่านออกไปเรื่อยๆ”

หนึ่งในบทเรียนสำคัญที่ณัฐวุฒิค้นพบจากการอยู่ในตลาดการอ่านและการทำงานกับเทคโนโลยี ก็คือ ยิ่งปรับตัวเข้าหาโลก เข้าหาพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนไปได้เร็วเท่าไร ก็ยิ่งเอื้อต่อการอยู่รอดในโลกธุรกิจได้มากเท่านั้น

“เราเป็นบริษัทเทคโนโลยี ใช้เทคโนโลยีเปลี่ยนจากกระดาษมาเป็นอีบุ๊ก เราต้องเปลี่ยนตัวเองไปตามพฤติกรรมของคนรุ่นใหม่ ต้องไม่ยึดติดอยู่กับสิ่งเดิมๆ ที่เราคิดว่ามันจะเป็นแบบนั้นไปเรื่อยๆ ทั้งที่จริงแล้วคนมันเปลี่ยนไปเสมอ และพอพฤติกรรมคนเปลี่ยนไปแล้ว มันจะไม่ย้อนกลับไปเป็นเหมือนเดิมอีก ถามว่าเราเป็นคนดิสรัปต์ไหม ผมว่าดิสรัปต์ในแง่การเป็นคนแรกในตลาดมากกว่าครับ”

ปรับตัวเพื่อแย่งชิงเวลา หนทางแห่งการเอาตัวรอด

เมื่อถามว่าอะไรคือคู่แข่งสำคัญของ Ookbee และ Joylada ณัฐวุฒิตอบทันทีว่า “เวลา” เพราะเวลาคือทรัพยากรที่ทุกคนมีเท่ากัน และเมื่อหมดสิ้นไปก็ไม่สามารถเอากลับคืนมาได้

“ปัญหาของแพลตฟอร์มเราคือ เวลามีจำกัด คนมีเวลาจำกัด คนเราทำงานวันหนึ่งก็หมดไปแปดชั่วโมงแล้ว เวลาว่างที่เหลือมาใช้กับการอ่าน ก็มีตัวเลือกอีกมากมาย ถ้าเขาไปติดทีวีซีรีส์ ติด Netflix เขาก็ไม่ได้อ่าน Ookbee ถ้าเขาไปเล่น TikTok ก็ไม่ได้อ่าน Ookbee เพราะฉะนั้นคู่แข่งเราไม่ใช่แค่การอ่านนะ มันคือพฤติกรรมที่คนใช้อยู่บนโลกดิจิทัล ดังนั้นเราต้องออกผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจเพื่อแย่งชิงเวลาจากเขา”

ณัฐวุฒิเผยสถิติที่น่าสนใจจากแพลตฟอร์มของเขาว่า Joylada มีคนเปิดเข้าแอปเฉลี่ยวันละ 15 ครั้ง และใช้เวลารวมกันทั้งวันประมาณ 90 นาที แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมผู้ใช้งานหากมีเวลาว่างแม้เพียงสั้นๆ คนอ่านรุ่นใหม่ก็จะเปิดจอยขึ้นมาอ่าน แล้วพอมีธุระก็ปิด จากนั้นทำธุระเสร็จก็กลับมาเปิดอ่านต่ออย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่แตกต่างจากการอ่านอีบุ๊ก

“ถ้าเรายืนรอรถเมล์ 5 นาที เราคงไม่เปิดอีบุ๊กขึ้นมาอ่าน คงจะต้องเป็นตอนอยู่บ้านหรือว่าอยู่ริมทะเล มีเวลาติดกันสัก 30-40 นาที แล้วจึงจะอ่านหนังสือ พฤติกรรมต่างกัน แพลตฟอร์มต่างกัน คนใช้ก็แตกต่างกัน

Ookbee

"ถ้าเราอยากดู TikTok เราก็คงเปิด TikTok มันเปิดได้ทุกวัน วันละนิดวันละหน่อย แต่เวลาเราจะดูซีรีส์ก็ต้องรอตอนกลางคืน ต้องใช้เวลาสักชั่วโมงสองชั่วโมง หรือจะดูหนังฮอลลีวูดที่โรงหนังก็ต้องเตรียมมาเลย 2-3 ชั่วโมงเพื่อเดินทางไปดู เพราะงั้นพฤติกรรมมันก็จะแตกต่างกัน อีบุ๊กแม้จะชนะกระดาษมาได้ แต่มันก็อาจจะสู้กับพวกนี้ไม่ได้ในอนาคต"

เมื่อโลกการอ่านเปลี่ยนไปแบบนี้ สิ่งที่เขาเน้นย้ำคือ วงการหนังสือหรือสิ่งพิมพ์ที่เป็นรูปเล่มจำเป็นต้องปรับตัวอย่างจริงจัง โดยอาจยึดรูปแบบของค่ายเพลงในทุกวันนี้ก็ได้

"ต้องดูว่าคุณเป็นสำนักพิมพ์ประเภทไหน ถ้าเป็นสำนักพิมพ์เรื่องธุรกิจบุคคล มันคือการไปเป็นพาร์ตเนอร์กับตัวศิลปิน เหมือนวงการเพลงที่แกรมมี่ ศิลปินเขามี Instagram มีช่องทาง Direct Message รับงานได้เอง เราจึงจะเห็นข่าวตลอดว่าค่ายเพลงทะเลาะกับศิลปิน เพราะว่าเขารับงานตรงได้ มันคือพฤติกรรมเดียวกันกับที่นักเขียนสามารถ self-publish ผลงานเอง รับงานเองได้ จนมีสถานะแทบไม่ต่างจากการเป็นศิลปินเองแล้ว

"สำนักพิมพ์อาจต้องทำตัวเหมือนค่ายเพลง คุณต้องปั้นนักเขียนมาตั้งแต่แรก ต้องให้ส่วนแบ่งที่เหมาะสมด้วย คุณโฟกัสแค่เรื่องพิมพ์ได้ แต่คนปัจจุบันไม่ได้เกิดมาแค่เพื่อพิมพ์หนังสือ เพราะว่าตัวเขาเองก็ต้องโพสต์ในโซเชียลมีเดีย ใครๆ ก็มีแอ็กเคานต์ของตัวเองทั้งนั้น แปลว่ายังไงตัวเขาก็ต้องอยู่บนทุกๆ แพลตฟอร์มอยู่แล้ว

"เราต้องขยับเป็นตัวแทนหรือเอเจนซี และช่วยเขาทุกเรื่อง สำนักพิมพ์ก็อาจจะกลายเป็นเหมือนผู้จัดการดารา ดูแลให้หมดไม่ว่าจะเรื่องอะไร รวมถึงข้อกฎหมาย คุณก็อาจจะไปต่อรองกับเขาว่าคุณช่วยอะไรเขาได้บ้างเหมือนเป็นผู้จัดการดารา เดี๋ยวเจรจาให้กับแพลตฟอร์มนะ เดี๋ยวเราดูแลเรื่องสัญญา คุณไม่ต้องยุ่ง มาสนใจเรื่องอะไรพวกนี้เลย เดี๋ยวเราจัดการให้ อารมณ์แบบนั้น"

Live Read Forever

ความท้าทายของการทำ Ookbee กับ Joylada มีหลายประการ แต่ในฐานะผู้ก่อตั้ง สิ่งที่ณัฐวุฒิคาดหวังก็คือ บริษัทจะต้องโตตามธรรมชาติ และหวังว่าโลกภายภาคหน้าจะยังมีช่องให้พฤติกรรมการอ่านสามารถพัฒนาไปได้อีกไกล

"ถ้าผมทำตลาดการอ่านแล้วมันไม่โต ผมก็ต้องขยับ แต่ท้ายที่สุดเรากำลังพูดถึงเรื่องของเวลา กลับมาพื้นฐานเลยว่ามันคือ ทรัพยากรที่ทุกคนมีอยู่จำกัด เวลาที่มีอยู่ คนจะเลือกใช้ไปกับอะไร

"ถ้าเราไม่ยึดติดว่าการอ่านมันต้องอ่านเป็นเล่ม เราต้องเข้าใจก่อนว่ามันมีที่มีทางของมัน โลกมันพัฒนาไป ตอนที่ยังไม่มีทางเลือก มีม้าก็ต้องขี่ม้า มีรถก็ต้องขับรถ เดินทางไปต่างประเทศ คนก็ต้องใช้เครื่องบิน เพราะขับรถไปไม่ได้ แต่เราไม่ต้องยึดติดว่ามันคงจะต้องขี่ม้ากันไปตลอด

"เพราะฉะนั้นการอ่านที่เป็นเล่มหนังสือกับการอ่านแบบอีบุ๊ก มันก็คือเรื่องเดียวกัน ถ้าเราลองเปิดใจว่ามันไม่ได้เป็นแค่กระดาษ เป็นหนังสือ มันก็จะทำให้เราสามารถรับมือกับอะไรก็ได้"

แต่วิวัฒนาการเพื่อการอ่านจะถอยหลังกลับไปนิยมหนังสือเล่มอีกหรือไม่นั้น ณัฐวุฒิกล่าวว่า "ถ้าบอกว่าเพื่ออนุรักษ์การอ่าน มันก็อาจใช่ แต่คนก็คงไปอ่านสิ่งอื่นแทน แต่บางเรื่อง เช่น ตำราการศึกษา ก็อาจยังอยู่ในฟอร์แมตเดิม มันเป็นเรื่องอุปสงค์-อุปทานครับ"

ในสภาวะที่ทุกคนตั้งคำถามว่าสื่อสิ่งพิมพ์กำลังจะตายไหม กลับกัน เราสงสัยว่าแล้วอีบุ๊กล่ะมีสิทธิ์ที่จะตายบ้างหรือเปล่า? ณัฐวุฒิเชื่อว่าคงไม่ตายง่ายๆ ในเร็ววันนี้

"อาจจะอีกร้อยปีก็ได้ ผมไม่รู้ มันเหมือนเราถามว่า หนังฮอลลีวูดจะตายไหม โรงหนังจะตายไหม แต่มันก็ไม่ตาย พอผ่านโควิด-19 มาได้ หนังก็ยังมีที่ทางของมันอยู่ แต่ถามว่า Netflix เติบโตไหม YouTube เติบโตไหม มันเติบโต แถมมีช่องเล็กๆ เกิดขึ้นตลอด เพราะฉะนั้นมันคงไม่ตายจริงๆ หรอก แต่จะกลายเป็น niche market มากขึ้นเรื่อยๆ แทน"

ท้ายที่สุดผู้ก่อตั้ง Ookbee ย้ำคำพูดที่บอกว่า 'คนไทยไม่อ่านหนังสือ' ไม่ใช่ความจริง

"เราเปิดมือถือเล่น Facebook Twitter หรือ Instagram เราอ่านแคปชันเพื่อน นั่นคือพฤติกรรมการอ่านนะ การอ่านยังมีที่มีทางของมัน ในอนาคตพฤติกรรมนี้ไม่หายไปไหนหรอกครับ ถ้าทุกคนเข้าใจพฤติกรรมการอ่านการเขียนของคนไทย แล้วเลือกใช้ในทุกสื่อที่ไม่ใช่แค่กระดาษ มันมีความเป็นไปได้ใหม่ๆ หมดเลย อะไรที่ดีกว่า เร็วกว่า สะดวกกว่า คนก็จะค่อยๆ เคลื่อนที่ไปหาสิ่งนั้นเองครับ"

ชำแหละ ‘บอ.บู๋’

คนบ้าบอลฝีปากกล้า ผู้สร้างวรรณกรรม
ผ่านการเป็นคอลัมนิสต์ฟุตบอล

เรื่อง: กฤตนัย จงไกรจักร
ภาพ: ธนดิษ ศรียานงค์

‘เด็กผีแดง ฝีปากกล้า ตัวพ่อเรื่องฟุตบอล’ คำจำกัดความข้างต้นคงจะเป็นใครไปไม่ได้ นอกจาก **บูรณิจฉ์ รัตนวิเชียร** หรือ **บอ.บู๋** คอลัมนิสต์ฟุตบอลชื่อดังผู้มีเอกลักษณ์ด้วยสไตล์ที่ดิบเถื่อน ฉูดฉาด โผงผาง กล้าใช้ชุดคำชนิดไม่สนหน้าอินทร์หน้าพรหม จนกระแทกใจเหล่าแฟนบอลให้มาตามอ่านเป็นเวลากว่า 30 ปี

แต่น้อยคนนักที่จะรู้ว่า ข้อเขียนอันเผ็ดร้อนของ บอ.บู๋ กลับมีจุดเริ่มต้นจากการเป็นหนอนหนังสือและแฟนตัวยงของ ’รงค์ วงษ์สวรรค์ ก่อนที่จะซึมซับจดจำ น้อมนำลูกเล่นทางภาษาอันแพรวพราวเช่นเดียวกับไอดอลของเขา มาปรับใช้ในการเขียนคอลัมน์รายสัปดาห์ ให้กลายเป็น ‘วรรณกรรมฉบับเร่งรีบ’ ที่คนอ่านต้องได้ข้อมูล สนุก และเห็นความงดงามของการใช้ภาษา

บทสัมภาษณ์ฉบับนี้ชวน บอ.บู๋ ย้อนความทรงจำไปวัยเด็กสมัยเป็นคนคลั่งทั้งฟุตบอล และหลงใหลในตัวหนังสือ กระทั่งผนวกทั้งสองสิ่งให้กลายเป็นอาชีพได้ อีกทั้งการทำงานในบทบาทคอลัมนิสต์เจ้าของคอลัมน์ *ทุ่งหญ้าแห่งความฝัน* อันโด่งดังว่าเขามีวิธีการอย่างไรที่สามารถมัดใจผู้อ่านมาได้ตลอด 3 ทศวรรษ แม้จะมีการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัยจากสื่อสิ่งพิมพ์สู่โลกออนไลน์ก็ตาม

เพราะไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น ชื่อของ บอ.บู๋ ยังคงได้รับการยอมรับในโลกของคนรักฟุตบอลและตัวหนังสืออยู่เสมอ

ความหลงใหลในกีฬาฟุตบอลของคุณเริ่มต้นขึ้นได้อย่างไร

เราเป็นคนบ้าฟุตบอล ตอนเป็นเด็กประถมก็ชอบเตะบอลกับเพื่อนตามประสาเด็กผู้ชายในประเทศไทย ตอนนั้นถามว่าเราเชียร์ทีมฟุตบอลไหม คำตอบคือ ไม่เลย เพราะยุคนั้นบ้านเรายังไม่มีถ่ายทอดสด

จุดเริ่มต้นจริงๆ คือตอนที่เริ่มตามอ่าน *สตาร์ซอคเก้อร์* เป็นนิตยสารรายสัปดาห์ที่เกี่ยวกับฟุตบอลอังกฤษ ตอนนั้นเรามีลูกพี่ลูกน้องที่ชอบฟุตบอลอังกฤษและเป็นแฟนของสตาร์ซอคเก้อร์ เขาก็มาแนะนำว่า สตาร์ซอคเก้อร์ มันมีเรื่องเกี่ยวกับการแข่งขันฟุตบอลอังกฤษนะ มีสโมสรต่างๆ เช่น แมนเชสเตอร์ ยูไนเต็ด, ลิเวอร์พูล, อาร์เซนอล, แอสตัน วิลลา แล้วก็เอาหนังสือมาให้เราอ่าน หลังจากนั้นเราก็เริ่มสนใจฟุตบอลอังกฤษมากขึ้น

จำได้ว่าตอนจะตัดสินใจเลือกเชียร์ทีมแมนเชสเตอร์ ยูไนเต็ด นี่ตลกมาก เราเอาหนังสือมาเปิดดู ก็เห็นตราสโมสรของแต่ละทีมซึ่งเป็นสัตว์ต่างๆ แตกต่างกันไปในแต่ละทีม แต่สำหรับแมนเชสเตอร์ ยูไนเต็ด นี่มันเป็นปีศาจแดง ก็รู้สึกว่ามันเจ๋งดีว่ะ มันเหนือธรรมชาติ อีกทั้งชื่อทีมก็เพราะดี เลยตัดสินใจเลือกเชียร์แมนเชสเตอร์ ยูไนเต็ด ทั้งที่ไม่เคยรู้จักสโมสร ไม่เคยดูพวกเขาลงแข่งเลยสักนัดเดียว เพราะเมื่อก่อนมันไม่มีถ่ายทอดสดฟุตบอล เราก็ติดตามผล ติดตามอ่านเรื่องของแมนเชสเตอร์ ยูไนเต็ด จากนิตยสารสตาร์ซอคเก้อร์

ลีกฟุตบอลอังกฤษสมัยก่อน เขาจะแข่งแค่วันเสาร์วันเดียว ซึ่งหนังสือพิมพ์หัวทั่วไปยุคนั้นก็จะลงผลการแข่งขันบ้าง ไม่ลงบ้าง ดังนั้นเราจึงมีทางออกเดียว คือต้องรอวันจันทร์ให้นิตยสารสตาร์ซอคเก้อร์วางแผง ถึงจะได้รู้ผลการแข่งขัน ตอนนั้นแหละที่ได้เริ่มอ่านหนังสืออย่างจริงจัง เริ่มเข้าสู่โลกของการอ่าน อ่านหลายอย่างนะ หนังสือบอล หนังสือเพลง หนังสือหนัง เพราะมีลูกพี่ลูกน้องที่โตกว่า เราก็ไปหยิบหนังสือทั้งหมดของเขามาอ่าน มันก็กลายเป็นการปลูกฝังไปโดยไม่รู้ตัว

พอเราอ่านสตาร์ซอคเก้อร์มากเข้า ได้รู้เรื่องราวของทีมฟุตบอลต่างๆ เรื่องราวของแมนเชสเตอร์ ยูไนเต็ด เรื่องราวของนักเตะ ก็เริ่มรู้สึกติดใจ สนุกดีว่ะ ลีกฟุตบอลอาชีพเตะกันทั้งปี มีได้แชมป์มีตกชั้น เราติดอ่านสตาร์ซอคเก้อร์ ถึงขนาดบอกกับตัวเองว่า ถ้าชีวิตนี้เรียนจบปริญญาตรีเมื่อไร จะไปทำงานกับนิตยสารสตาร์ซอคเก้อร์ เพราะมันเป็นสิ่งที่เราชอบ และเป็นความใฝ่ฝันของเราจริงๆ

ตอนนั้นเตะบอลอยู่ด้วย เราก็ใฝ่ฝันไว้อีกว่าอยากเป็นนักฟุตบอล แต่สมัยนั้นการเป็นนักฟุตบอลมันทำเป็นอาชีพได้ยาก จะเล่นให้ดีจนถึงขนาดติดทีมชาติมันก็เพ้อฝันเกินไปสำหรับเรา ดังนั้นในเมื่อเป็นนักฟุตบอลไม่ได้ เราก็ตั้งใจว่าจะเป็นคนที่ทำนิตยสารฟุตบอลแทน ทั้งที่ตอนนั้นก็ไม่รู้ด้วยว่านิตยสารเขาทำกันอย่างไร ไม่รู้ด้วยว่าจะต้องเรียนอะไร ต้องทำอย่างไรถึงจะเข้าไปทำงานในนิตยสารสตาร์ซอคเก้อร์ได้

พูดได้ไหมว่าความบ้าฟุตบอล เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้คุณเข้าสู่โลกของการอ่าน

ใช่ เพราะหลังจากนั้นเราก็กลายเป็นคนชอบหนังสือ อ่านแม่งทุกอย่างเลย เพราะนอกจากลูกพี่ลูกน้องแล้ว พี่สาวแท้ๆ ของเราก็เป็นนักอ่าน เขาจะมีพ็อกเกตบุ๊กเยอะมาก พอช่วงปิดเทอมเราก็หยิบมาอ่าน เล่มไหนชอบ เล่มไหนตรงจริตกับเราก็อ่าน เป็นการปลูกฝังให้รักการอ่านโดยไม่รู้ตัว อีกอย่างคือเมื่อก่อนก็ไม่มี YouTube ไม่มีอินเทอร์เน็ต ไม่มีอะไรให้ทำ ดังนั้นเวลาปิดเทอมถ้าไม่เล่นกับเพื่อนก็ต้องอ่านหนังสือ

ถ้าพูดถึงการเชียร์ฟุตบอลผ่านการอ่านนิตยสารสตาร์ซอคเก้อร์ ปกติแล้วคอฟุตบอลเขาอ่านอะไรในนั้นกันบ้าง

อันดับแรกเลยคือ รายงานผลการแข่งขัน นี่คือสิ่งแรกที่ต้องอ่าน วันจันทร์เปิดนิตยสารมาก็ต้องลุ้นกันแล้ว ผลการแข่งขันของทีมที่เรารักเป็นยังไงบ้าง ใครเป็นคนทำประตู นาทีที่เท่าไร รูปเกมเป็นยังไง เขาก็จะเขียนบรรยายเอาไว้ในแต่ละนัด

ต่อมาคือ คอลัมน์ของนักเขียนในเล่ม สมัยนั้นสตาร์ซอคเก้อร์จะมีนักเขียนชื่อดังอยู่ 3 คน คือ ย.โย่ง (เอกชัย นพจินดา), ยอดทอง (ยอดชาย ขันธะชวนะ) และ เตยหอม (พิศณุ นิลกลัด) ซึ่งรายหลังเราชอบมาก เป็นคนเขียนหนังสือสนุก ตลก มีสาระ ส่วน ย.โย่ง ก็จะแนวเขียนตอบคำถามให้ความรู้ เป็นคอลัมนิสต์ที่เราติดงอมแงมเลย สมัยนั้นคนอ่านต้องส่งจดหมายไปถามประมาณว่า “พี่โย่งครับ ทีมรวมดาราโลกของผมเป็นยังไง” “พี่โย่งครับ ปีนี้ลิเวอร์พูลจะซื้อนักเตะคนไหน” ซึ่งแกก็จะตอบด้วยความรู้

นอกจากนี้ยังมีข่าวแปล มีสกู๊ปจากต่างประเทศ เราก็อ่านบ้าง ไม่อ่านบ้าง แต่ส่วนตัวแล้วไม่ค่อยชอบอ่าน เพราะมันเป็นบทความขนาดยาว เป็นการพูด การให้สัมภาษณ์ของนักฟุตบอลในประเด็นต่างๆ ซึ่งเขาก็จะแปลมาจากนิตยสารอังกฤษอีกที

เรารู้สึกว่าตัวเองเป็นคนที่ชอบอ่านความเห็นของคนไทยด้วยกันเองมากกว่า รู้สึกเป็นกันเอง มีอารมณ์ร่วม สมมติเวลานักเขียนเขาไปดูฟุตบอลที่อังกฤษ หรือไปดูฟุตบอลที่อิตาลี เขาไปเจอเหตุการณ์นั้น เหตุการณ์นี้ เจออุปสรรค เข้าสนามไม่ได้ ไปชิมอาหารที่อังกฤษ พอได้อ่านมันก็รู้สึกเหมือนเราผจญภัยไปกับเขาด้วย มันเห็นบรรยากาศต่างๆ ผ่านงานเขียนของเขา

จากนักอ่านกลายมาเป็นนักเขียนของนิตยสารสตาร์ซอคเก้อร์ ได้อย่างไร

ตอนเรียนมหาวิทยาลัย ทุกคนจะรู้ว่าเราบ้าฟุตบอล อ่านแต่หนังสือฟุตบอล ดังนั้นทุกคนก็จะยกให้เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านฟุตบอล เราเลือกเรียนนิเทศศาสตร์ แต่สุดท้ายก็ไปไม่รอด เพราะเราชอบอ่านหนังสือทุกประเภท ยกเว้นหนังสือเรียน เราไม่อ่านหนังสือเรียนเลย เพราะมันไม่สนุก อ่านแล้วไม่เข้าใจ ทำไมต้องอ่านแล้วจำเพื่อไปสอบด้วยวะ ก็เลยเป็นคนเรียนไม่เก่ง ไม่ท่องหนังสือ สุดท้ายก็โยกไปเรียนศิลปะ เข็นตัวเองจนจบมาได้ แต่หลังจากนั้นก็ไม่ได้มีความคิดว่าจะไปทำงานด้านศิลปะเลย เพราะยังอยากเป็นคอลัมนิสต์ฟุตบอลอยู่เหมือนเดิม

ตอนนั้นนิตยสารสตาร์ซอคเก้อร์ มีหนังสือพิมพ์รายวันเพิ่มเข้ามา เราก็รู้สึกว่ามีช่องทางมากขึ้น แต่พอเรียนจบ ปรากฏว่าเขายังไม่เปิดรับสมัคร เราจึงยังไม่ได้ไป ก็รอจนกว่าเขาจะเปิดรับสมัคร ผ่านไปครึ่งปีก็แล้ว ยังไม่มีวี่แวว เคยคิดเหมือนกันนะว่าจะบุกไปที่กองบรรณาธิการแล้วบอกเขาว่าเราเป็นคนบ้าฟุตบอล เป็นแฟนของนิตยสาร ขอทำงานด้วยได้ไหม แต่สุดท้ายก็ไม่ได้ทำเพราะคิดว่ามันสะเหล่อ (หัวเราะ)

กระทั่งพ่อเราถามว่าจะไม่ทำงานทำการเลยเหรอ จะเอาอย่างไร เราก็บอกพ่อตรงๆ ว่าอยากทำงานที่นิตยสารสตาร์ซอคเก้อร์ โชคดีที่เขาพอจะรู้จักกับคนข้างในนั้น ก็เลยไปฝากฝังไว้ให้ จนสุดท้ายพี่ ย.โย่ง โทรมาหาเรา ก็สัมภาษณ์สั้นๆ ถามว่าชอบฟุตบอลเหรอ ภาษาอังกฤษได้ไหม ที่นี่งานหนักนะ ไม่มีวันหยุดเสาร์-อาทิตย์แบบงานอื่น เราก็ตอบว่าสบาย ไม่มีปัญหา เขาก็เลยนัดให้ไปหาที่ออฟฟิศในวันต่อมาเลย นั่นก็เป็นจุดเริ่มต้นของการได้ทำงานที่นิตยสารสตาร์ซอคเก้อร์

พอเข้าไปเป็นนักเขียนวันแรก เราทำได้ดีตามประสาคนบ้าฟุตบอลไหม

ไม่เลย วันแรกเราเริ่มทำงานจากการแปลข่าว เขาเอาเนื้อข่าวภาษาอังกฤษล้วนๆ 4-5 พารากราฟ มาให้แปล เห็นตอนแรกตาแทบถลน คิดกับตัวเองกูจะเขียนยังไงวะเนี่ย ก็ค่อยๆ แปลไปทีละคำ เขียนส่งไป 10 รอบ ไม่ผ่านสักรอบ เพราะเราเขียนไม่รู้เรื่อง เขาก็ค่อยๆ สอน เริ่มจากหลักการเขียนง่ายๆ ว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร เริ่มกันแบบนี้เลย

ทำอย่างนั้นอยู่เป็นปี ถึงค่อยๆ ไต่เต้าตามลำดับ

เหมือนชีวิตนักฟุตบอล ต้องฝึกส่งลูก รับลูก เตะบอลให้เป็นก่อน แล้วค่อยเริ่มฝึกยิงประตู ยิงฟรีคิก แล้วถึงจะเป็นกองหน้าของทีมได้

โชคดีอยู่อย่างที่อ่านหนังสือมาเยอะ เลยทำให้เป็นคนที่ร้อยเรียงภาษาได้โดยไม่รู้ตัว เพียงแต่ภาษาอังกฤษเราไม่ได้เลย ก็พยายามปรับปรุงพัฒนามาเรื่อยๆ จนได้แปลบทสัมภาษณ์ แปลสกู๊ปข่าว ก่อนจะเขียนวิจารณ์ฟุตบอลพรีเมียร์ลีก ได้วิเคราะห์เกมฟุตบอลในเวลาต่อมา นั่นคือกระบวนการก่อนที่คุณจะได้เป็นคอลัมนิสต์ แต่สุดท้ายก็ยังไม่ได้เขียนคอลัมน์ของตัวเองจริงๆ สักที

จนวันหนึ่ง รุ่นพี่คนหนึ่งที่เป็นคอลัมนิสต์อยู่ เขาติดธุระ ก็เลยให้เราเขียนแทน ก็เลยมีโอกาสได้ใช้นามปากกา บอ.บู๋ เป็นวันแรก วันต่อมามีความเห็นจากคนอ่านกลับมาแล้ว ทั้งด่าและชม เพราะเวลาเขียนคอลัมน์ เราเขียนไม่เหมือนชาวบ้าน เป็นคอลัมน์แบบที่ไม่เคยเกิดขึ้นบนนิตยสารเล่มนี้มาก่อน เพราะศัพท์ที่เขาไม่เคยใช้ เราก็ใช้หมด เรื่องที่เขาไม่เล่า เราก็เล่า สมมติคนอื่นเขียนเรื่องฟุตบอล เราจะเขียนเรื่องฟุตบอลแล้วก็แทรกเรื่องส่วนตัวลงไปอีก เพราะเราอยากให้มันเหมือนคนคุยกัน เหมือนเพื่อนคุยกัน

อีกอย่างเลยคือ ก่อนหน้านี้คอลัมนิสต์เขาไม่ค่อยกล้าแซวแฟนฟุตบอลทีมอื่น แต่เรากล้าแซว กล้าแดกดัน กล้ากวนส้นตีน เวลาเขาแพ้เราก็จะไปเย้ยหยัน ซึ่งก่อนหน้านี้ในหนังสือพิมพ์ ในนิตยสารจะเป็นการเขียนให้สาระข้อมูล เป็นทางการมากกว่า แต่เราเล่าในอีกแบบหนึ่งด้วยภาษาที่ใช้มันดูดุดัน ดูฮาร์ดคอร์มากขึ้น

การเป็นคอลัมนิสต์ต้องรู้เรื่องฟุตบอลมากแค่ไหน

สมัยก่อนคุณต้องมีข้อมูลเก็บไว้เป็นคลัง เพราะมันไม่มีอินเทอร์เน็ต ไม่มีอะไรให้ค้นหา มันอยู่ในความจำ ดังนั้นเวลาอ่านข้อมูล ดูการแข่งขันก็ต้องจำ นัดนี้ใครชนะ นัดนี้ใครยิง นัดนี้เกิดเหตุการณ์อะไรขึ้น เราจำก็เอามาเล่าได้ มันเป็นแบบนี้สำหรับคอลัมนิสต์สมัยนั้น เป็นคนที่ไปเห็น ไปดู ไปอ่าน แล้วก็เอามาเล่าให้ฟัง อย่าง ย.โย่ง ได้ชื่อว่าเป็นคัมภีร์ฟุตบอล แกก็ได้มาจากความจำเหมือนกัน เพราะมันไม่มีห้องสมุดกลาง อาจจะมีหนังสือที่กองเป็นตั้งๆ หากจะเอาชัวร์ๆ ก็ต้องเปิดหาข้อมูล อย่างเราเองเคยเขียนผลการแข่งขันแค่ 2 ประโยค แต่ต้องนั่งหาข้อมูลเป็นชั่วโมงเลยก็มี

ถามว่าจำเป็นต้องดูฟุตบอลเยอะไหม เราว่าจำเป็นต้องดูให้ละเอียดมากกว่า เพราะเวลาเขียนคอลัมน์ฟุตบอล เราไม่ได้เขียนรายงานข่าวฟุตบอล การเขียนรายงานข่าวก็คือเขียนสิ่งที่เกิดขึ้น สิ่งที่เห็น แต่เขียนคอลัมน์ต้องดูให้ละเอียด แล้วค่อยมาวิเคราะห์

มันไม่ใช่การเขียนเพื่อบรรยายว่า นาทีที่ 25 ใครหลุดเดี่ยว เลี้ยงหลบผู้รักษาประตูแล้วยิงเข้าไป

แต่เราต้องอธิบายให้ได้ด้วย เขาวางแผนอย่างไร ใช้กลยุทธ์แบบไหน เพราะอะไรจึงพลิกกลับมาชนะได้ เพราะเป็นแผนตั้งรับลึก ปิดพื้นที่การเข้ารุกของคู่แข่ง อาศัยการโยนบอลยาว ให้กองหน้าที่มีความเร็วเข้าทำประตู แบบนี้คือการวิเคราะห์ เพื่อบอกว่ารูปเกมเป็นแบบนี้ ผลการแข่งขันจึงเป็นอย่างนี้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องดูให้ละเอียด

แต่สิ่งที่ทำให้คนอ่านติดตามงานเขียนของคอลัมนิสต์ ก็ยังคงอยู่ที่ข้อคิดเห็นของคนเขียนมากกว่าข้อมูลใช่ไหม

ใช่ อย่างเรานี่ชัดเจนเลยว่าใช้ภาษากวนตีน ใช้คำศัพท์ที่มันแตกต่างจากที่เคยมี อีกอย่างเราใช้วาทศิลป์ที่ได้แรงบันดาลใจจากนักเขียนที่เราชื่นชอบ เราชอบ 'รงค์ วงษ์สวรรค์ มาก สมัยที่เราอ่านหนังสือของพี่สาว หนังสือเล่มหนึ่งที่ไปหยิบมาและก็ไม่รู้จักว่าเขาเป็นใคร ก็คือ *มาเฟียก้นซอย* อ่านเสร็จรอบหนึ่งพูดตรงๆ ว่า อ่านแล้วไม่ค่อยเข้าใจหรอก แต่รู้สึกว่ากวนตีนฉิบหาย ภาษาไม่เหมือนกับหนังสือที่เคยอ่านมาเลยในชีวิต ทำไมมันแพรวพราว มันสวิงสวาย ลูกเล่นเยอะมาก ดูเก๋าแต่ก็ยังแน่นไปด้วยข้อมูล เราก็ตามซื้อเก็บซื้ออ่าน

พอถึงวันหนึ่ง ตัวเองได้เป็นคอลัมนิสต์ ก่อนจะเขียนเราก็คิดนะว่าตัวเองชอบอ่านอะไร ก็จะเขียนแบบนั้นให้คนอ่านเหมือนกัน ก็เลยยึดวิธีคิดวิธีเขียนของ อา 'รงค์ มาใช้ จุดเด่นของ อา 'รงค์ คือภาษาที่เต็มไปด้วยจินตนาการ สมมติเขาเจอผู้หญิงสวยคนหนึ่ง อา 'รงค์ เขาจะไม่บอกว่าผู้หญิงคนนี้สวย แต่เขาจะบรรยายว่า 'ผู้หญิงคนนี้เดินมา ต้นหญ้าโค้งคำนับให้' อะไรแบบนี้ ดังนั้นเวลาเราเขียนบรรยายการแข่งขันฟุตบอล เวลาเจอลูกยิงประตูสวยๆ ก็จะไม่เขียนว่าสวยตรงๆ ก็จะเขียนว่า การยิงครั้งนี้เหมือนตาข่ายถูกกระทืบ ลูกฟุตบอลแทบพังคาเท้าของนักฟุตบอลแข้งเหล็กคนนี้

ภาษาอันฉูดฉาด การเลือกใช้คำกระแทกใจในแบบของคุณ คนอ่านนิตยสารกีฬาเขาเข้าถึงกันไหม

ถ้าไม่มีใครเข้าใจเลย บอ.บู๋ ก็คงไม่อยู่ถึงทุกวันนี้หรอก (หัวเราะ) อย่างคอลัมน์ ทุ่งหญ้าแห่งความฝัน แต่กระแสด้านลบ คนที่ไม่ชอบก็มี เขาก็บอกว่ามันหยาบคายเกินไป เพราะว่าเมื่อก่อนไม่มีนักเขียนคนไหนใช้คำว่าดาก ใช้คำว่าตูด ใช้คำว่ากู ใช้คำว่านรก เขียนลงหนังสือกัน บางคำที่ใช้มันก็มาจากความห้าวหาญแบบไม่ทันยั้งคิดตอนวัยรุ่น ตอนหลังๆ ก็ต้องลด ต้องปรับอยู่ตลอด

หากพูดถึงงานเขียนของคุณ องค์ประกอบสำคัญต้องมีอะไรบ้าง

เราอ่านเองแล้วต้องพอใจก่อน เวลาเขียนเราจะมองตัวเองเป็นคนอ่าน ถ้ายังไม่พอใจ รู้สึกว่าเขียนแล้วเหมือนเผางาน แค่เขียนให้เสร็จๆ เราจะไม่ทำด้วยความที่เป็นคนโรคจิตประมาณหนึ่ง ซึ่งจริงๆ เป็นคนไม่ชอบเขียนหนังสือเลย แต่ถ้าจะเขียนแล้วต้องทำให้เต็มที่ ต้องเขียนให้สุดฝีมือ เพราะงานเขียนหนังสือมันใช้สมองเยอะ ใช้มือ เขียนแต่ละครั้งกินเวลา 2-3 ชั่วโมง ดังนั้นถ้าจะเริ่มเขียนแล้วต้องทำให้ดีที่สุด ทำให้คอลัมน์กีฬาของเรากลายเป็นแบบวรรณกรรมเร่งรีบ ที่มีกำหนดการตีพิมพ์ที่ชัดเจน

ส่วนเนื้อหานั้นเรามีกฎอยู่ข้อหนึ่งคือ ต้องเอาสาระข้อมูลกับความบันเทิงมาผสมกันให้ได้ ไม่ต้องแบ่งกันคนละครึ่ง อาจจะ 70/30 ก็ได้ แล้วแต่เรื่องราว แล้วแต่จังหวะ จะให้เขียนเอาสนุกอย่างเดียว บทความเราก็ไม่มีประโยชน์อะไร เอาข้อมูลอย่างเดียวคนอ่านก็คงเครียดตายห่า ดังนั้นมันเลยต้องบาลานซ์กัน

สุดท้ายเป็นส่วนที่เราพยายามปรับอยู่ตลอดคือการวิจารณ์ทีมอื่น ในช่วงแรกเรารู้สึกว่าตัวเองเขียนมันมือเกินไป อาจเพราะเราสื่อสารทางเดียว เวลาเขียนอะไรไป เต็มที่ก็จะมีแค่จดหมายมาด่าอยู่ 2-3 ฉบับ อีก 10 ฉบับก็มาชม จนกระทั่งการเข้ามาของอินเทอร์เน็ต กลายเป็นว่าชื่อเราไปโผล่เป็นดราม่าในเว็บไซต์พันทิปบ่อย มันเลยเห็นถึงความเปราะบางความเซนสิทีฟของผู้คนและสังคม ก็ต้องเพลาเรื่องนี้ลงมาบ้าง พอมายุคดิจิทัล ยุคโซเชียลมีเดียคือชัดเจนเลย เขียนอะไรไป คนเข้ามาด่าได้ทันที ดังนั้นมันก็ต้องระมัดระวังมากขึ้น จากที่เคยไปล้อเลียนเขา ไปกวนตีนเขาก็ต้องอยู่ในกรอบ ไม่ล้ำเส้นมากเกินไป เอาใจเขามาใส่ใจเรามากขึ้น พวกประโยคประมาณว่า 'เล่นได้แค่นี้ก็ไปลาหมาบวชเถอะ' อะไรแบบนี้ก็จะไม่เขียนแล้ว

มองเรื่องการวิจารณ์ การถากถาง ทับถมทีมฟุตบอลฝั่งตรงข้าม ในกลุ่มคนดูบอลชาวไทยอย่างไรบ้าง

เรามองว่าคนไทยเก่งและชอบที่จะแซะกัน แต่ปรากฏว่าไม่มีใครยอมรับเรื่องการถูกแซะได้เลย

สักคน คือคนไทยชอบแสดงความเห็น มากกว่าชอบฟังชอบอ่านความคิดเห็นคนอื่น อีกอย่างคือส่วนใหญ่ค่อนข้างจะมีเส้นความอดทนน้อย อะไรสะกิดใจนิดหน่อย ก็จะก่อไฟให้กลายเป็นเรื่องใหญ่โต

ยกตัวอย่าง ข่าวเกี่ยวกับการแตกหักของคริสเตียโน โรนัลโด กับสโมสรแมนเชสเตอร์ ยูไนเต็ด เราก็เขียนอธิบายด้วยเหตุและผล ว่าทำไมโรนัลโดทำไม่ถูก แล้วก็ลงท้ายว่ารู้สึกผิดหวังในตัวเขา แต่คนที่คลั่งในตัวโรนัลโดเขาไม่อ่าน ไม่สนใจเหตุผล เขาบอกว่าเราด่าโรนัลโด แล้วเขาก็ด่าเรา คือมันเป็นแบบนั้นเลย อย่างน้อยเถียงกันด้วยเหตุผลก็ยังพอรับได้ แต่นี่คือแทบจะไม่ได้ฟังกันเลยด้วยซ้ำ

การเข้ามาของโซเชียลมีเดีย ทำให้คอลัมนิสต์นิตยสารกีฬาอย่างคุณต้องปรับตัวอย่างไรบ้าง

ต้องบอกว่าเราโชคดีอย่างหนึ่งคือ ยุคเปลี่ยนผ่านจากสื่อสิ่งพิมพ์กระดาษ มาเป็นโซเชียลมีเดียและโลกออนไลน์ เราได้เปิดแฟนเพจ Facebook เอาไว้ก่อน ซึ่งจริงๆ ก็เป็นการทำเล่นๆ เพื่อเอาไว้โปรโมตงานเขียนในนิตยสาร ไม่ได้จริงจังอะไร โดยไม่รู้ด้วยซ้ำว่าทุกวันนี้มันจะสำคัญกับชีวิตขนาดนี้

โชคอีกอย่างคือ การที่เราเป็นคอลัมนิสต์ในหนังสือพิมพ์มาก่อน พอกระโดดไปอยู่อีกแพลตฟอร์มหนึ่ง เรายังมีต้นทุน ยังมีคนรู้จัก มีคนเชื่อในงานของเรา เราไม่ได้เริ่มจากศูนย์ มันเลยอาจไม่ยากเท่าคนที่กำลังเริ่ม หรือนักเขียนคนอื่นๆ ที่ต้องมาลุยโลกออนไลน์ด้วยมือเปล่า

แต่ถ้าถามว่าวิธีการทำงานต้องปรับไหม บอกเลยว่ามากและไม่ได้รู้สึกว่าต้นทุนที่มีมันทำให้ง่ายเลย จากที่เป็นคนเขียนคอลัมน์ยาวๆ ก็ต้องปรับให้มันสั้นลง เพราะทุกวันนี้ไม่มีใครเขาอยากอ่านอะไรยาวๆ ในโทรศัพท์กันแล้ว อะไรที่สั้นๆ เป็นคำคมกลับมียอดไลก์ ยอดแชร์มหาศาลเสียอย่างนั้น แต่พอเป็นความรู้เน้นๆ ยาว 3-4 หน้ากระดาษ กลับแทบไม่มีใครกดไลก์เลยด้วยซ้ำ ซึ่งมันก็สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมของคนอ่านว่าเขาก็คงต้องการอะไรที่มันสั้นๆ ง่ายๆ ไม่ชอบอะไรที่เป็นสาระความรู้ยาวๆ

เพจกีฬาฟุตบอลเกิดขึ้นมามากมาย แต่น่าสนใจไม่น้อยว่าทำไมส่วนใหญ่มักมีข่าวลวง ข่าวปลอม ข่าวที่ให้ข้อมูลผิดๆ อยู่เต็มไปหมด

เพราะโลกออนไลน์มันอนุญาตให้ใครก็ได้เป็นนักข่าว อนุญาตให้ใครก็ได้เป็นคอลัมนิสต์ โดยที่ไม่ต้องผ่านกระบวนการฝึกเขียนใดๆ ขนาดเราเองยังต้องใช้เวลาหลายปี กว่าจะได้เขียนคอลัมน์ ต้องผ่านการเขียนข่าว เขียนวิจารณ์ เขียนเรื่องแปล เขียนสกู๊ป แต่ทุกวันนี้ใครก็ไม่รู้ มีความรู้บ้าง ไม่มีความรู้บ้าง เขียนผิดๆ ถูกๆ ก็สามารถเขียนเนื้อหาฟุตบอลได้ เราไม่ได้มองเป็นปัญหาขนาดนั้น เพราะสุดท้ายคนอ่านจะเห็นเอง ใครเขียนข่าวปลอมเน้นยอดไลก์ คนอ่านก็จะเห็นเอง และสุดท้ายเขาก็จะคัดกรองไม่ตามเพจแบบนั้นอีกต่อไป

แต่มันก็น่าเซ็งอยู่ดี เวลาเขียนเหมือนคอลัมน์หนังสือพิมพ์ ไปเอาสถิติ ไปเอาข้อมูลที่ถูกต้องมา กลับไม่มีคนอ่าน แต่เวลามีเพจไปเอารูปนักฟุตบอลมาแปะคำคมเท่ๆ ทั้งที่ไม่รู้ด้วยซ้ำว่า นักฟุตบอลในรูปเคยพูดหรือไม่ มาโพสต์ลงแล้วได้ยอดไลก์เป็นหมื่น บอกตรงๆ เห็นแล้วโคตรท้อเลย ยุคใหม่มันเป็นแบบนี้จริงๆ เหรอวะ

คนอ่านในยุคโซเชียลมีเดียแตกต่างจากคนอ่านยุคสิ่งพิมพ์อย่างไรบ้าง

สำหรับเรา คนในโลกโซเชียลมีเดียเชื่ออะไรง่ายเกินไป ไม่ค่อยกลั่นกรอง ชอบแสดงความเห็นและไม่ชอบฟัง ยกตัวอย่างง่ายๆ ข่าวเรื่องคีย์บอร์ดระเบิดที่เคยเกิดขึ้นในปี 65 ถ้าไตร่ตรองสักนิดเราจะรู้ทันทีเลยว่า ไม่มีทางเป็นไปได้เลยที่คีย์บอร์ดที่ไม่มีอะไรอยู่ในนั้นจะระเบิดได้ ซึ่งสุดท้ายมันก็ใช่จริงๆ

สุดท้ายมองว่าตลอดระยะเวลาที่เป็นคอลัมนิสต์ คุณได้ส่งมอบอะไรให้กับคนที่ติดตามอ่านบ้าง

สิ่งสำคัญที่สุดคือ ความบันเทิง เพราะฟุตบอลเราดูกันก็เพื่อสันทนาการ ดูเพื่อความเพลิดเพลิน อย่างตอนที่เราเริ่มบ้าฟุตบอล เราก็ดูเพื่อความสนุก แล้วหลังจากนั้นมันก็แล้วแต่คน จะได้ข้อคิด ได้ความรู้ ได้วิธีเอามาปรับใช้ในชีวิต มันก็แตกต่างกันไป แล้วแต่ว่าข้อเขียนของเราจะไปจุดประกายอะไรในตัวเขาได้บ้าง

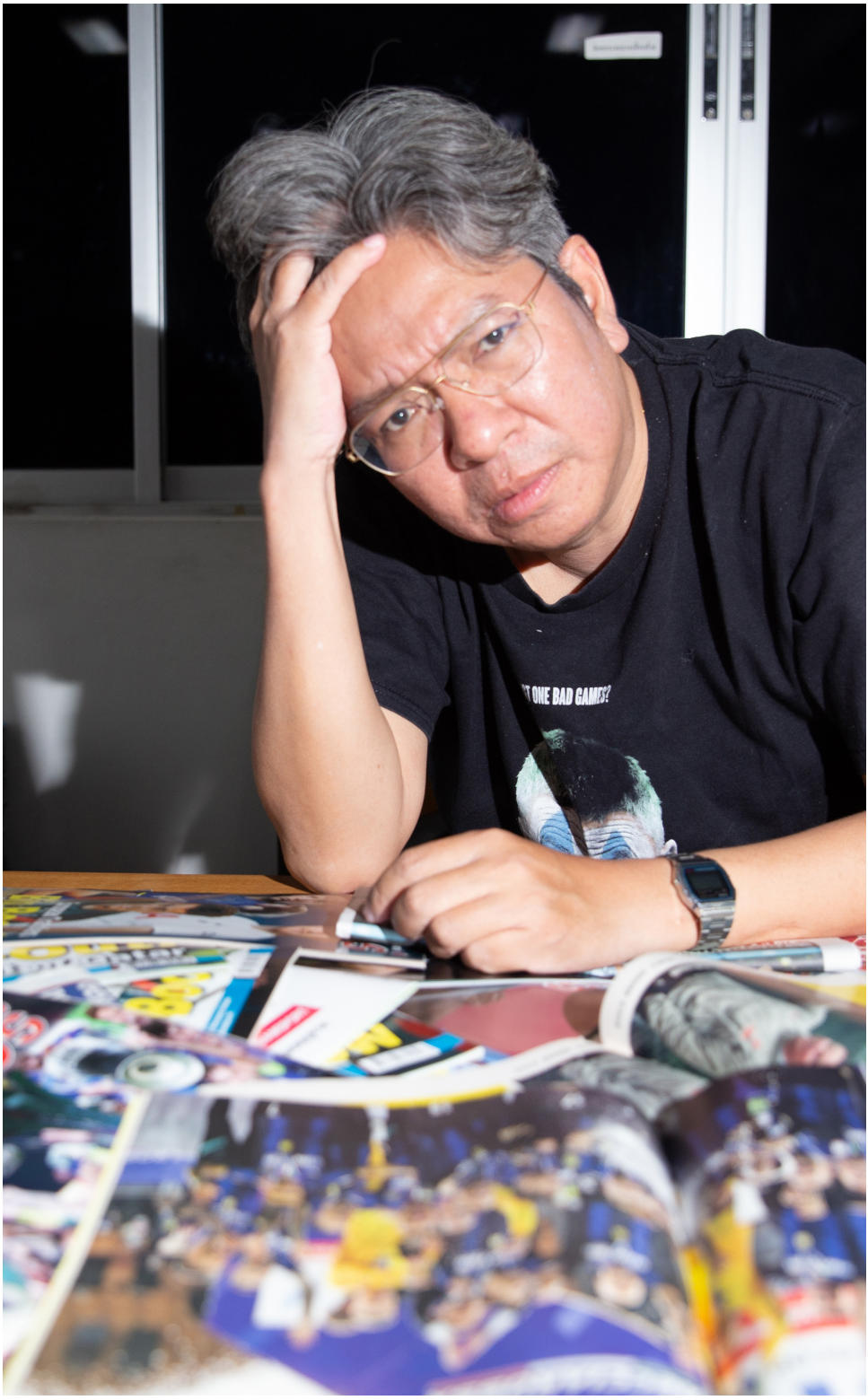
ONE BAD GAME?

อ่านวิทยาศาสตร์ระหว่างบรรทัด กับ

แทนไท ประเสริฐกุล

เรื่อง: อรสา ศรีดาวเรือง
ภาพ: สรรค์ภพ จิรวรรณธร

เมื่อครั้งเยาว์วัย แทนไท ประเสริฐกุล หลงใหลและโลดโผนในโลกแห่งการอ่าน ละเลงจินตนาการผ่านหน้ากระดาษ และปลีกตัวจากบ้านหลังน้อยสู่ดินแดนอันลึกลับระหว่างบรรทัด

ในฐานะเด็กชายขี้เหงาจากจังหวัดตรัง เขาสามารถไปที่แห่งใดก็ได้ตามแต่หนังสือเล่มนั้นจะนำทางไล่เรียงตั้งแต่โลกลับแลใต้มหาสมุทร สัตว์ประหลาดในป่าลึก โลกอวกาศอันไกลโพ้น ไปจนถึงสิ่งมีชีวิตที่ไม่อาจมองเห็นด้วยดวงตาเปล่าเปลือยของมนุษย์

รู้ตัวอีกที แทนไทกลายเป็นเด็กชายผู้หลงใหลสิ่งที่เรียกว่า ‘วิทยาศาสตร์’ อย่างถอนตัวไม่ขึ้น

"หลายๆ คนบอกว่า ชอบวิทยาศาสตร์เพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว แต่สำหรับผม ยิ่งไกลตัวเท่าไรยิ่งน่าสนใจเท่านั้น เพราะผมรู้สึกว่า ตัวเราช่างเล็กและน่าเบื่อเหลือเกิน"

แทนไท ประเสริฐกุล เป็นหนุ่มเนิร์ดผู้มีอารมณ์ขันเห็นได้จากงานเขียนของเขาอย่าง *โลกจิต, โลกนี้มันช่างยีสต์, โลกนี้มันช่างยุสต์* และ *Mimic เลียนแบบทำไม* เป็นนักจัดพอดแคสต์และเจ้าของช่อง *WiTcast* บอกเล่าเรื่องราววิทยาศาสตร์ในหัวข้อที่หลากหลาย เป็นครูสอนชีววิทยาในโรงเรียนมัธยมหญิงล้วน และเป็นนักเล่าเรื่องชนิดหาตัวจับยาก เจ้าของรางวัลนักสื่อสารวิทยาศาสตร์ ประจำปี 2564

โปรไฟล์ยาวเหยียดข้างต้น ไม่ใช่สิ่งที่เราจะคุยกับเขาในวันนี้ หากแต่เป็นการเดินทางในฐานะ 'นักสื่อสารวิทยาศาสตร์' เขาปรารถนาจะสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากล่างขึ้นบน (Bottom-Up) ด้วยการสร้างบรรยากาศที่ทุกคนสนุกสนานกับการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ผ่านเครื่องมือการสื่อสารที่ไม่จำกัดด้วยตัวอักษร

ย้อนกลับไปในวัยนักเรียน บรรยากาศการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ในช่วงเวลานั้นเป็นอย่างไร

การเรียนวิทยาศาสตร์ในระบบการศึกษาช่วงประถมศึกษาถึงมัธยมต้นก็สนุกสนานนะครับ มันจะเริ่มจริงจังจนไม่ค่อยอยากเรียนตอนมัธยมปลาย ทั้งที่เราก็เคยชอบเรียนวิทยาศาสตร์มาก เพราะเราจะเริ่มเจอบทเรียนยากๆ แล้วบางทีเราไม่รู้ว่าต้องเรียนยากขนาดนี้ไปทำไม อาจารย์สอนดีหรือไม่ดีก็ไม่รู้ เราก็ค่อยๆ ท้อแท้ไปเรื่อยๆ โดยเฉพาะวิชาเคมีกับฟิสิกส์ ผมเรียนไม่ค่อยเก่ง แต่ที่ยังเก่งคือชีววิทยา เพราะมันมีความชอบนำทางมาก่อน

ถึงขนาดว่าเรารู้สึกว่าเรียนรู้ได้ไม่อิ่มในห้องเรียน เราเลยไปซื้อตำราของพี่ ม.5-ม.6 อ่านล่วงหน้าก่อน (หัวเราะ)

สิ่งที่มาเติมเต็มให้เราเพิ่มเติมจากที่เรียนในห้อง คือการเข้าร่วมโครงการพัฒนาและส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (พสวท.) กับโครงการโอลิมปิก

เราได้ขยายการเรียนแบบภาษาไทยสู่การเรียนแบบภาษาอังกฤษ เช่น ในค่ายโอลิมปิก เขาจะให้อ่านหนังสือชีววิทยาเป็นภาษาอังกฤษ เป็นเหมือนคัมภีร์หนา เรียกสั้นๆ ว่า แคมป์เบลล์ (Campbell Biology) พออ่านตำราภาษาอังกฤษได้เราพบว่ารูปประกอบมันสวย การไล่เรียงเรื่องราวดูเป็นเหตุเป็นผล มีตัวอย่างเจ๋งๆ ที่ทำให้เรารู้สึกทึ่งไปกับการอ่าน ทำให้เรายิ่งอินกับชีววิทยามากขึ้น คล้ายกับการเปิดโลกกว้างใหญ่ เพราะถ้าเราไปดูตำราหรือสื่อภาษาไทย เราจะเห็นแค่คู่มือติวเอ็นทรานซ์ทุกอย่างราวกับมุ่งไปสู่ข้อสอบอย่างเดียว แต่ตำราที่เราอ่านในภาษาอังกฤษ เขามุ่งไปสู่เป้าหมายว่าผู้อ่านจะสามารถทำความเข้าใจธรรมชาติอันลึกลับได้อย่างไร

คุณเคยเรียนทั้งในและต่างประเทศ รู้สึกถึงความแตกต่างทางการเรียนรู้หรือไม่ อย่างไร

ตอนที่เรียนอยู่มหาวิทยาลัยคอร์เนล เรารู้เลยว่ามุมมองที่มีต่อวิทยาศาสตร์ของพวกเขาจะกว้างมาก เช่น เรามักมองว่าวิทยาศาสตร์มันต้องเป็นประโยชน์ต่ออะไรสักอย่างหนึ่ง ทั้งที่จริงแล้ววิทยาศาสตร์มันกว้าง มันมีทั้งการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาอะไรบางอย่าง หรือทำให้เกิดประโยชน์บางอย่าง ขณะเดียวกัน วิทยาศาสตร์ยังมีด้านที่เราศึกษาเพราะต้องการค้นหาความจริงอันลึกซึ้งของธรรมชาติ ซึ่งในมุมนี้เมืองไทยจะไม่ค่อยสนใจ เช่น คำถามว่าชีวิตมาจากไหน ชีวิตถือกำเนิดได้ยังไง

ถ้าเป็นในฝั่งตะวันตก คำถามเหล่านี้จะอยู่คู่กับความสงสัยของพวกเขามาตั้งแต่ยุคที่ยังไม่มีวิทยาศาสตร์ ความอยากรู้ต้นกำเนิดของสรรพสิ่งเป็นคำถามที่อยู่ในวัฒนธรรมของเขามาเนิ่นนาน แล้วพอเขาค้นหาไปเรื่อยๆ ก็เริ่มเข้าใจกระบวนการกำเนิดชีวิต กระบวนการวิวัฒนาการ กลายเป็นคำตอบที่อธิบายได้อย่างยิ่งใหญ่มาก ว่าทำไมชีวิตถึงเป็นอย่างที่มันเป็น ทำไมปลาหางนกยูงหางสีส้ม ทำไมช้างตัวใหญ่ ทำไมหนูตัวเล็ก เบื้องหลังสิ่งมีชีวิตมันมีคำอธิบายว่า 'ทำไม' อยู่ ซึ่งตรงนี้ในต่างประเทศจะให้ค่ามากในการศึกษา

ขณะที่ประเทศไทยจะเป็นอีกแบบ เราไม่ค่อยให้ความสำคัญกับนักวิทยาศาสตร์ที่อยากไขปริศนาธรรมชาติ เราจะสนใจคนที่มีความสามารถเฉพาะทางเป็นเรื่องๆ ไป

> **“บรรยากาศโดยรวมของสังคมไทยคือทำอะไรตามขั้นตอน ตามสูตร ไม่ต้องแหวกแนว ไม่ต้องตั้งคำถามมาก เช่น กระทั่งการกลับมาบ้านเจอพ่อแม่ที่คอยบอกให้เราเรียนเพื่อทำงาน ทำงานเพื่อหาเงิน มันเหมือนถูกสังคมและเศรษฐกิจตีกรอบไว้แคบๆ ผมว่าคำถามทางวิทยาศาสตร์นี่แหละ คือสิ่งหนึ่งที่ทำให้เราสามารถขับเน้นตัวตนความเป็นมนุษย์ในด้านที่อยากจะรู้ให้มากและลึกที่สุดเท่าที่สมองของเราจะรู้ได้”**

ในฐานะที่เคยเป็นทั้งนักเรียน เคยเป็นทั้งครูสอนชีววิทยา และเป็นนักสื่อสารวิทยาศาสตร์ คุณมองการศึกษาไทยในภาพรวมอย่างไร

หลักสูตรการศึกษาไทยมักจะอัดความรู้เข้าไปเยอะๆ ซึ่งก็เป็นความรู้ที่สำคัญและควรเรียน แต่ส่วนที่ขาดหายไปมันคือ ความโรแมนติกของการเรียนรู้ ว่าเราต้องมาเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ไปทำไม เหมือนเอาเด็กมาดูองค์ประกอบของเซลล์ แต่คล้ายกับว่า เขาให้ดูอะไรก็ดูไป ให้ท่องอะไรก็ท่องไป มันไม่ได้มาพร้อมกับความรู้สึกที่ว่า 'นี่เรากำลังมองเห็นตัวเลโก้ชิ้นเล็กที่จะประกอบเป็นชีวิตเรา' บรรยากาศแบบนี้ หากไม่ใช่ครูผู้สอนเป็นผู้สร้าง มันก็ต้องมาจากสังคมที่ชวนให้เราตื่นเต้นกับเรื่องพวกนี้

การศึกษาไทยจึงมีเด็กที่ไม่รอดเยอะมาก ส่วนเด็กที่รอดก็จะเป็นเด็กที่มีวินัยหน่อย อดทน อ่านหนังสือ ท่องจำ เพื่อให้ตนยังเป็นนักเรียนเกรดดี แต่ไม่ได้ตกหลุมรักกับศาสตร์นั้น

ส่วนตัวผมไม่ได้ทะเยอทะยานว่าเราจะเปลี่ยนแปลงการศึกษา หรือเปลี่ยนแปลงประเทศ แต่ผมจะรู้สึกว่า แหม มันน่าจะทำได้สนุกมากกว่านี้ หรือลึกซึ้งมากกว่านี้ได้ ผมก็จะมองหาแง่มุมเล็กๆ ของตัวเองเพื่อลองทำ ลองเขียนหนังสือในแบบที่ยังไม่เคยมีใครเขียน มาสอนในแบบที่เรารู้สึกว่า มันน่าจะดีกว่าตอนที่เราเรียนอยู่ หรือลองมาจัดรายการวิทยาศาสตร์ที่ยังไม่เห็นว่ามีใครทำ สร้างความเปลี่ยนแปลงในลักษณะออร์แกนิก ให้มันเป็นไปตามธรรมชาติ ในแบบ bottom-up change ไม่ใช่ top-down change

อะไรทำให้คุณเริ่มเขียนหนังสือ

ผมเขียนหนังสือมาประมาณ 5-6 เล่ม เช่น โลกจิต, โลกนี้มันช่างยีสต์, โลกนี้มันช่างยุสต์ แล้วก็มีหนังสือเกี่ยวกับชีวิตสัตว์ชื่อ Mimic เลียนแบบทำไม ทั้งหมดนี้ลาร้านหนังสือหมดแล้ว ขายหมดไปแล้ว ไม่มีพิมพ์ใหม่แล้ว

เราเขียนเพราะมีหัวข้อที่อยากเล่า แล้วจึงค่อยมาคิดว่า เราจะเรียบเรียงยังไงให้เราสามารถเล่าออกไปได้อย่างลึกซึ้งและได้อรรถรสมากที่สุด

อย่างเวลาเราเล่าผ่านรายการในช่อง WiTcast ลีลาและการเรียบเรียงก็จะอีกแบบหนึ่ง เล่าผ่านการเขียนก็อีกแบบหนึ่ง แต่ที่เหมือนกันคือ มีเรื่องอยากเล่า และคิดว่าอยากให้คนรู้เรื่องนี้เยอะๆ เป็นเหมือนอาหารที่สามารถดูดซึมเข้าสมองของเขาแล้วอยู่กับเขาไปอีกนาน อะไรแบบนั้น

โลกจิต น่าจะเป็นเล่มที่ขายดีสุด มันเริ่มจากคอลัมน์ในนิตยสาร a day เราอยากเอาความรู้วิทยาศาสตร์มาเล่าเป็นตอนๆ สุดท้ายเราก็เลือกหัวข้อสมองกับจิตวิทยา ตั้งชื่อคอลัมน์ว่า *โลกจิต* เพราะตอนที่เราไปเรียนที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล อาจารย์สั่งให้ไปอ่านหนังสือของ โอลิเวอร์ แซกส์ (Oliver Sacks) เกี่ยวกับคนไข้ทางสมองอาการแปลกๆ ผมก็ไปซื้อมาอ่านแล้วรู้สึกมหัศจรรย์มากกับโลกความรับรู้ของมนุษย์ ยกตัวอย่างสมมติ เช่น ผู้ที่ประสบอุบัติเหตุจนต้องเสียแขนขวา แต่ก็ยังรู้สึกคันนิ้วจากแขนข้างขวาได้ หรือเจ็บนิ้วโป้งจัง ทั้งๆ ที่ไม่มีนิ้วโป้งแล้ว นั่นเป็นเพราะสมองส่วนที่รับรู้และตีความออกมาว่า เรายังมีนิ้วโป้งอยู่ มันยังมีอยู่ถึงแม้อวัยวะจะไม่อยู่แล้ว เขาเรียกว่า Phantom limb syndrome หรือปรากฏการณ์อวัยวะหลอน

แล้วสิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างคือ มีหมอคนหนึ่งเขาค้นพบว่า เวลาที่คนไข้มีอาการ Phantom limb syndrome เวลาเราเอาสำลีไปจิ้มแก้มเขา นอกจากจะรู้สึกที่แก้ม เขาจะรู้สึกที่นิ้วด้วย แต่เป็นนิ้วของมือข้างที่ขาดไปแล้ว ปรากฏว่าแผนที่ในสมองส่วนนิ้วมันติดอยู่กับส่วนแก้มพอดี มันน่าสนใจว่าตกลงความรับรู้ของเรามันขึ้นอยู่กับก้อนเนื้อหยุยๆ ในหัวเรานี่หรือ ประหลาดจัง หรือในบางกรณี สมองที่เอาไว้แปรผลว่าสีสันมีความต่างกันอย่างไร กับสมองส่วนที่เอาไว้อ่านตัวเลขหรืออ่านตัวอักษร สองส่วนนี้อยู่ติดกันพอดี ทำให้คนจำนวนไม่น้อยมีการรับรู้สองส่วนนี้เชื่อมถึงกัน เช่น ทุกครั้งเวลาพวกเขาเห็นเลข 1 เขาจะเห็นสีแดงพ่วงมาด้วย หรือเมื่อเห็นเลข 1 เขาจะเห็นสีน้ำเงินพ่วงมาด้วย แต่ละคนก็เห็นสีกับตัวเลขไม่เหมือนกันด้วย แต่มันจะมาตลอด มาแบบไม่ได้ตั้งใจ ทำให้ทุกครั้งที่เขาอ่านหนังสือ ต่อให้เป็นหมึกพิมพ์สีดำ เขาก็จะเห็นเป็นตัวหนังสือสีๆ ทั้งหน้าเลย ผมรู้สึกว่าเรื่องอะไรแบบนี้มันมหัศจรรย์จัง

คุณเคยให้สัมภาษณ์ว่า รู้สึกภูมิใจกับพอดแคสต์เรื่องของชาวเลราไวย์ซึ่งถูกนายทุนขับไล่ออกจากที่ดินทำกิน ขยายความให้ฟังหน่อย

วิทยาศาสตร์โดยโครงสร้างของมันเอง เป็นสถาบันที่มีขั้นตอนการค้นหาความจริงอย่างรัดกุมในการจะพิสูจน์หาหลักฐานอะไรบางอย่าง หลักการนี้มันเหมือนกันหมดไม่ว่าคุณจะทำวิจัยหัวข้ออะไร ตั้งแต่สังคมศาสตร์ไปจนถึงการวิจัยเชื้อโรค คุณต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าข้อสรุปของคุณมีความน่าเชื่อถือ

ความน่าสนใจของเรื่องนี้คือ ชาวเลราไวย์ที่กำลังถูกเอกชนขับไล่จากที่ดิน เขาอาศัยอยู่ตรงที่ดินผืนนั้นก่อนการประกาศกฎหมายให้มีการถือครองกรรมสิทธิ์

อยู่มาวันหนึ่ง พวกเขาพบว่าแผ่นดินที่อยู่อาศัยกันมานานนับร้อยปีตกเป็นของเอกชนที่มีโฉนดตามกฎหมาย ซึ่งประเด็นนี้ หากเถียงกันไปเถียงกันมาด้วยเรื่องเล่าว่าใครมาก่อนมาหลังนั้น มันไม่มีทางจบ เพราะเอกชนก็ไม่มีทางยอม แต่หากเราใช้วิทยาศาสตร์มาช่วย เช่น ตามคำบอกเล่าของชาวเล เขาจะฝังร่างของบรรพบุรุษไว้ เราลองมาขุดกันดูไหม แล้วเอากระดูกเหล่านั้นมาตรวจอายุว่าร่างนี้ถูกฝังไว้ตรงนี้มากี่ปีแล้ว นี่คือการพิสูจน์หลักฐานที่ออกมาเป็นตัวเลขที่น่าเชื่อถือได้ และสามารถเอามาตัดสินได้ว่า ชาวเลกลุ่มนี้อยู่บนที่ดินตรงนี้มากี่ร้อยปีแล้ว

ผมได้ไปสัมภาษณ์ชาวเลที่เป็นหนึ่งในคณะวิจัยที่หาดราไวย์ ตอนนั้นเราทำหน้าที่คล้ายนักข่าวด้วยซ้ำ สัมภาษณ์แล้วเอาเรื่องราวมาถ่ายทอดในกรอบการสื่อสารวิทยาศาสตร์

“

จากเรื่องนี้ ผมรู้สึกว่าถ้ารัฐจะสนับสนุนงบอะไรเยอะๆ ผมอยากให้สนับสนุนวิทยาศาสตร์ เพราะมันเอามาใช้ประโยชน์ได้มากมาย มันมีความชัดเจนในตัวมันเองว่า หากคุณอยากรู้สิ่งนี้ก็หาคำตอบด้วยวิธีนี้ เมื่อหาคำตอบมาได้ มันก็จบไม่ต้องเถียงต่อจนไปสู่ความขัดแย้งยืดเยื้อ มันทำให้ผู้คนที่มีสถานะทางสังคมหรือเศรษฐกิจไม่ดี มีเสียงเบากว่าคนกลุ่มอื่น สามารถใช้เสียงดังขึ้นได้ด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ โดยรัฐต้องมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุน

”

เราพยายามเผยแพร่ความเข้าใจที่ถูกต้อง ไม่ว่าจะเรื่องโลกร้อน เรื่องการรักษาโรคต่างๆ ที่คนเชื่อกัน หรืออย่างเช่น หากมีคำถามขึ้นมาว่ากำแพงกันคลื่นมันดีจริงไหม เอาล่ะ เราก็ไปขุดคุ้ยหาข้อมูลหาหลักฐานมานำเสนอ มาถกเถียงกันเถอะ

นี่ก็เป็นอีกจ๊อบหนึ่งของนักสื่อสารวิทยาศาสตร์เหมือนกัน เพราะว่าบางที นักวิชาการเขาก็ไม่ได้รู้สึกว่าเขาต้องมาบอกกล่าวให้คนหมู่มากได้รับรู้ นักสื่อสารวิทยาศาสตร์ก็อาจจะเป็นฝ่ายรวบรวมข้อมูลมานำเสนอกับผู้คน แบบที่คนทั่วไปเข้าใจง่ายก็เป็นอีกงานหนึ่งของเรา

WiTcast ของเราก็มีหลายบทบาท แต่ส่วนใหญ่เราจะเน้นไปที่การสร้างบรรยากาศมาให้คนสนุกสนานกับวิทยาศาสตร์ ส่วนในเรื่องที่สังคมกำลังสงสัยกับประเด็นต่างๆ เช่น ออร์แกนิกดีจริงไหม รังนกดีจริงไหม เราก็จะมีมาเล่าเป็นระยะๆ ว่าตกลงข้อมูลวิทยาศาสตร์เขาค้นพบอะไรบ้าง

ในสายตาของคุณ นักสื่อสารวิทยาศาสตร์คืออะไร

ผมเป็นหนึ่งในคนแรกๆ ที่เริ่มใช้คำว่านักสื่อสารวิทยาศาสตร์ในเมืองไทย เพราะเคยได้ยินคำว่า science communicator ผ่านรายการต่างประเทศ ซึ่งเมื่อก่อน คนชอบมาถามเราว่า "ทำงานอะไร นักเขียนใช่ไหม นักแปลใช่ไหม เป็นอาจารย์ใช่ไหม" ผมรู้สึกว่า มันก็ใช่นะ แต่ถ้าเอาทั้งหมดมารวมกันจริงๆ เราคือนักสื่อสารวิทยาศาสตร์ หมายความว่าเราอยากเอาเรื่องวิทยาศาสตร์มาเล่าผ่านอะไรก็ได้ จัดรายการก็ดี เขียนหนังสือก็ดี แปลหนังสือก็ดี หรือไปบรรยายก็ดี เป็นตัวแทนของคนที่ไปเอาความรู้มาเล่าให้คนอื่นรู้เรื่องได้

ทั้งเขียนหนังสือ แปลหนังสือ และจัดพอดแคสต์เล่าเรื่องวิทยาศาสตร์มากว่า 10 ปี อะไรทำให้ยืนระยะนานได้ขนาดนี้

ที่ทำอยู่ตอนนี้ไม่ใช่ธุรกิจนะ ถ้ามันจะเป็นธุรกิจได้ผมก็ยินดีเลยนะ ใครอ่านบทสัมภาษณ์นี้แล้วอยากเป็น financial manager ให้เราก็จะยินดีมาก ที่ผ่านมาเราทำกันด้วยใจรัก ทำกันแบบบ้านๆ ได้เงินบ้างไม่ได้เงินบ้างก็ทำไป

อีกส่วนคือ ตอนนี้เรารวมตัวกันทำสำนักพิมพ์ร่วมกับนักสื่อสารวิทยาศาสตร์ท่านอื่นๆ คือ หมอเอ้ว-ชัชพล เกียรติขจรธาดา ผู้เขียน *500 ล้านปีของความรัก* คุณนำชัย ชีววิวรรธน์ ผู้แปล *เซเปียนส์ ประวัติย่อมนุษยชาติ* คุณโตมร ศุขปรีชา เราตั้งสำนักพิมพ์ชื่อ *กาลาปากอส* เน้นไปที่หนังสือแปลหนังสือจากต่างประเทศ

เล่มที่พวกเรารู้สึกว่ามันดีมาก แต่ไม่มีสำนักพิมพ์ไหนสนใจ เดี๋ยวเราเอามาแปลเอง ซึ่งอีกไม่นานก็จะมีหนังสือออกมา และเรามีการจัดอบรมด้านงานแปลเชิงความรู้วิทยาศาสตร์ด้วยครับ

ทรงศิล ทิวสมบุญ

ในความหลากหลาย
มีรู้ที่สิ้นสุดของศิลปิน

เรื่อง: กันต์กนิษฐ์ มิตรภักดี
ภาพ: กฤติการ ชัยกล้าหาญ

ย้อนกลับไปเมื่อปี 2548 หนังสือเล่มหนึ่งเปิดตัวบนแผงอย่างสง่างามและจำหน่ายหมดเกลี้ยงภายในเวลาสั้นๆ หนังสือเล่มนั้นมีชื่อว่า *ถั่วงอกและหัวไฟในความบ้าคลั่งอันมิรู้สิ้นสุด* (หรือ ถั่วงอกหัวไฟ)

แม้จะถูกนิยามด้วยถ้อยคำที่อาจแปลกหูสำหรับนักอ่านสมัยนั้นว่า 'กราฟิกโนเวล' แต่ผู้ที่ได้หยิบจับพลิกอ่าน และตัดสินใจพาหนังสือเล่มนั้นกลับบ้านล้วนไม่มีปัญหาในการดำดิ่งไปกับ 'ภาพ' และ 'ข้อความ' ที่ประกอบกันเป็นเรื่องเล่าของสองเด็กกำพร้าและหนึ่งสุนัข

ส่วนนักเขียน-นักวาดผู้รังสรรค์ผลงานที่ประทับคำว่า 'กราฟิกโนเวล' ไว้ในแวดวงหนังสือไทยอย่างหนักแน่น จะเป็นใครไปได้นอกจาก **ทรงศีล ทิวสมบุญ**

ว่ากันตามตรง นักเขียน-นักวาดไม่ใช่อาชีพในฝันของเขา ทรงศีลใฝ่ฝันอยากเป็นนักดนตรี ฝันเป็นจริงอยู่พักใหญ่ ก่อนจะสลายหายไปด้วยหลากหลายเหตุปัจจัย หนึ่งในนั้นคือความขัดแย้งกับรูปแบบการใช้ชีวิต การเล่นดนตรีตอนกลางคืนและพบปะผู้คนมากหน้าหลายตาไม่ตรงกับธรรมชาติของศิลปินอินโทรเวิร์ตเท่าไรนัก

กระนั้นการเป็นนักเขียน-นักวาดก็ไม่ใช่เรื่องไกลตัว ทรงศีล ค้นพบพรสวรรค์ด้านการวาดรูปตั้งแต่สมัยเรียนศิลปะในโรงเรียนอาชีวะ รวมทั้งบ่มเพาะฝีมือมาอย่างเข้มข้นระหว่างร่ำเรียนในรั้วคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

แม้การเป็นนักเขียน-นักวาดจะเป็นอาชีพรองๆ ลงมาที่ทรงศีลค้นพบหลังจากเลิกเป็นนักดนตรี แต่นับจากวันนั้น เขาสร้างสรรค์ผลงานอย่างต่อเนื่องมามากกว่าสิบปี มีหนังสือตีพิมพ์ในชื่อของเขาอีกหลายเล่มที่หากพูดชื่อไปรับรองว่าคุ้นหู อย่างเช่น *Stories of Bobby Swingers* กราฟิกโนเวลเกี่ยวกับนักดนตรีพร้อมซีดีเพลงที่เขาลงมือสร้างสรรค์เอง *Nine Lives* ว่าด้วยเรื่องแมวหลากหลายชีวิตที่ได้รับรางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด รวมทั้งได้รับการตีพิมพ์ในญี่ปุ่น จีน ไต้หวัน และเวียดนาม หรือ *รอยสนธยา* นวนิยายเล่มแรกในชีวิตที่ไปไกลถึงรอบ Shortlist รางวัลซีไรต์ปี 2564

นี่ขนาดยังไม่นับ หนังสือที่ทรงศีลเป็นบรรณาธิการ นิทรรศการใหญ่ที่เขาเพิ่งจัดเมื่อปี 2565 และ *Songsinthings* สำนักพิมพ์ที่ขายทั้งหนังสือและโปรดักต์จากคาแรกเตอร์ในเรื่องเล่าของเขา

การเป็นผู้บุกเบิก การยืนระยะ ความหลากหลายในตัวตนและผลงาน ตลอดจนการเป็นศิลปินที่ซื่อสัตย์กับตนเอง เรานั่งลงคุยกับทรงศีล เพื่อทำความเข้าใจเรื่องราวทั้งหมดนี้ผ่านสายตาของเขา

ตอนเด็กๆ คุณเสพสื่อแบบไหนมาบ้าง

เราได้อิทธิพลจากครอบครัว คุณพ่อเสพสื่อศิลปะเยอะพอสมควร เพราะแกชอบศิลปะ ถ้าด้านภาพก็จะได้เสพงานจากหนังสือรวมภาพประกอบแนวเหนือจริง หรือ surrealism อย่างงานของซัลวาดอร์ ดาลี (Salvador Dali) ศิลปินชาวสเปนที่มีอิทธิพลกับเราในแง่ศิลปะค่อนข้างมาก เราทลายกรอบลงไปได้เยอะตั้งแต่เด็กเลย เพราะว่าเสพงานแนวเหนือจริงมาตั้งแต่ตอนนั้น

สิ่งที่ได้จากคุณพ่ออีกส่วนคือภาพยนตร์ ทุกสัปดาห์เราดูหนังหลายเรื่องเป็นกิจวัตร ซึ่งตรงนี้พอโตมาถึงรู้ว่า มันมีความหมายมากในแง่ของการเรียบเรียงเรื่องราว ทำให้เรากลายเป็นคนที่คิดเป็นภาพเคลื่อนไหวในหัวก่อนจะเขียนหนังสือ เราไม่ได้คิดเป็นถ้อยคำ แต่จะเห็นเหมือนเป็นหนังฉายอยู่ในหัวแล้วพยายามถ่ายทอดออกมา

หนังสือก็ได้มาจากที่บ้านเยอะ เราอาจจะอ่านหนังสือได้มากกว่าเด็กทั่วไปนิดหนึ่ง เพราะที่บ้านมีให้อ่านเยอะ ทั้งนิยายไทย นิยายจีน นิยายแปลของฝรั่ง ที่เราคุ้นเคยมากๆ ก็คือ สตีเฟน คิง (Stephen King) เราอ่านตั้งแต่เด็กๆ แล้วก็เป็นขวัญใจมาจนถึงทุกวันนี้

เพราะเสพสื่อทั้งภาพและตัวอักษรมา ตอนทำงานเลยอยากทำทั้งวาดทั้งเขียนหรือเปล่า

จริงๆ ตอนเริ่มทำงาน เราไม่ได้คิดว่าจะสื่อสารกับคนด้วยรูปแบบไหน ไม่ได้คิดเลยว่าต้องเป็นการ์ตูน เป็นนิยาย เป็นแอนิเมชัน เรามีความรู้สึกว่านี่คือเรื่องที่เราอยากเล่า แล้วภาพมันจะหน้าตาประมาณนี้ อย่างเรื่องถั่วงอกหัวไฟ ก็วาดๆ เขียนๆ เก็บไว้นานแล้ว อันที่จริงมันกลายมาเป็นหนังสือได้ก็เพราะจังหวะชีวิตช่วงนั้นด้วยนะครับ

จังหวะชีวิตช่วงนั้นคือ

ช่วงที่วาดภาพประกอบหนังสือหรือคอลัมน์ต่างๆ ให้นักเขียนท่านอื่น เราขลุกอยู่กับคนทำหนังสือ แล้วก็มีข้อเสนอมาว่าเราลองเขียนดูได้นะ ตีพิมพ์ในยอดพิมพ์ที่ไม่ต้องเยอะมาก ลองดูก่อนสักพันเล่ม ซึ่งมันกลับสำเร็จมากชนิดที่เราเองก็ไม่ได้คิดไว้

นักวาดภาพประกอบส่วนใหญ่มักวาดอย่างเดียว ทำไมคุณถึงอยากเขียนด้วย

หลังจากทำภาพประกอบได้ประมาณปีกว่า ก็รู้สึกว่ามันมีคอนเทนต์ที่เราอยากวาดเป็นภาพมากกว่านั้น แล้วก็ยังไม่มีโจทย์ที่ตรงกับสิ่งที่เราอยากวาดเข้ามา ส่วนหนึ่งมันเริ่มจากตรงนั้น

เราเริ่มเข้าใจอาชีพนักวาดภาพประกอบแบบเป็นรูปธรรมในตอนนั้น บางอาชีพเราไม่เข้าใจจนกว่าจะได้ลองทำอยู่ตรงนั้นจริงๆ ไปรับรู้ความรู้สึกจริงๆ ก่อนหน้านี้เราก็อยากเป็นนักวาดภาพประกอบ แต่มาค้นพบว่าเนื้อหาที่ตรงกับความต้องการของเราก็สำคัญมากเหมือนกัน มันจะทำให้เรามีความสุขทำงานนี้ได้ ยืนระยะได้นาน

แสดงว่าก่อนหน้านั้นคุณก็ไม่ได้รู้จักหมวดกราฟิกโนเวลมาก่อน แต่มันมาจากการไปคลุกคลีกับคนทำหนังสือ บวกกับมีเรื่องที่อยากเล่า

ผมไม่ค่อยได้แยกแยะสื่อที่เสพเท่าไรนะ อย่างตอนเด็กๆ เราดูงานจิตรกรรมของ ซัลวาดอร์ ดาลี แล้วอีกครึ่งชั่วโมงถัดมาเราก็หยิบการ์ตูน *JOJO ล่าข้ามศตวรรษ* ขึ้นมาอ่าน โดยที่ไม่ได้รู้สึกว่ามันต่างกันอย่างไร เรามองมันเป็นสิ่งที่เราชอบทั้งหมด หนังสือสตีเฟน คิง กับการ์ตูนสักเล่ม หรือหนังสักเรื่อง เรารู้สึกว่ามีค่าเท่ากันสำหรับเรา มันเป็นความชอบเหมือนกัน

ตอนที่ถั่วงอกหัวไฟวางแผง มีคนงงเรื่องรูปแบบไหม

เท่าที่เห็นตอนแรกผมก็รู้สึกว่าแบ่งหมวดหมู่ไม่ค่อยได้นะครับ ซึ่งก็เข้าใจได้ พอมานึกดูแล้วตอนที่ทำ เราเองก็ไม่ได้แบ่งหมวดหมู่ให้มัน เรียกได้ว่าพยายามใช้ความสามารถทั้งหมดที่มี เล่าเรื่องราวกับภาพในหัวออกมาให้ดีที่สุด แล้วสื่อที่อยู่ในมือตอนนั้นก็คือหนังสือที่เป็นตัวกลางในการถ่ายทอด

ตอนนั้นทั้งคนอ่าน สำนักพิมพ์ สื่อ ก็จะพยายามหาคำจำกัดความ เพื่อที่จะบอกต่อได้ว่ามันเป็นหนังสือแนวไหน เริ่มจากสำนักพิมพ์ที่หาคำจำกัดความบนปกหลังเพื่อบอกหมวดหมู่ เขาใช้คำว่า 'วรรณกรรมทันสมัย' เพราะไม่รู้จะใช้คำว่าอะไร ในขณะที่สื่อส่วนหนึ่งก็จะบอกว่าแบบนี้คือการ์ตูน เขียนคอลัมน์ถึงถั่วงอกหัวไฟ ก็จะบอกว่าสำหรับเขาถือว่าเป็นการ์ตูน ในขณะที่คนอ่านจำนวนมากบอกว่า มันทำให้คนที่ไม่ค่อยอ่านหนังสือแบบเขารู้สึกว่าการอ่านหนังสือมันไม่ยาก แล้วยังสามารถติดการอ่านหนังสือได้ด้วย

คนอ่านไม่ได้มีปัญหาอะไร แต่เป็นเรื่องการจะเรียกอย่างไรเวลาสื่อสารมากกว่า

ใช่ เพราะเวลาเราจะบอกต่อเพื่อน หรือจะเขียนรีวิว บางทีก็อยากจะบอกว่า อันนี้คืออะไร แนวไหนประมาณไหน ซึ่งถั่วงอกหัวไฟไม่ได้เสนอตัวว่าเป็นแนวไหนที่มีอยู่ แต่มันเสนอตัวของมันเองที่ชัดเจน ถ้าเปรียบเป็นคนคนหนึ่ง ถั่วงอกหัวไฟเป็นคนที่ไม่รู้จะเดินไปเข้ากลุ่มไหนกับใครในตอนนั้น ก็เลยต้องยืนอยู่โดดๆ

คาแรกเตอร์ก็จะคล้ายถั่วงอกหัวไฟหน่อยๆ เหมือนเป็น outcast

ใช่ครับ แต่พออยู่มานานๆ ผมว่าตรงนี้กลับน่าสนใจนะครับ ทุกวันนี้เวลาผมคิดอะไรขึ้นมาแล้วรู้สึกว่ามันไม่ได้เป็นหมวดหมู่ไหน ผมก็จะให้โอกาสมันพอสมควร แม้ว่าช่วงแรกๆ มันจะยากนิดหนึ่ง และอาจมีความไม่มั่นใจจากผู้ร่วมงาน เพราะว่าบางครั้งมันอาจเป็นสิ่งที่น่าสนใจมากด้วยเหมือนกัน

คุณดูค่อนข้างสบายใจกับความคลุมเครือ

สำหรับศิลปิน ถ้าเราชัดเจนในตัวเองและผลงานอยู่แล้ว แม้โลกจะรู้สึกว่ามันคลุมเครือหรือเข้าใจได้ยาก แต่เราอาจจะกำลังสร้างอะไรที่น่าสนใจหรือค้นพบอะไรใหม่ๆ ก็ได้

ตอนที่หนังสือวางแผง นอกจากประเด็นที่ว่าหนังสือนี่มันหมวดหมู่อะไรกัน อีกเสียงตอบรับคือลายเส้นและเนื้อหาสไตล์นี้มันแปลกใหม่มาก

เป็นแบบนั้นด้วยเหมือนกันครับ ผมคิดว่าในโลกนี้คงไม่มีอะไรใหม่โดยสิ้นเชิงแล้วนะครับ หลังจากที่มนุษย์วิวัฒนาการกันมานานขนาดนี้ แต่บ้านเราในตอนนั้นก็คงจะยังมีน้อยอยู่

แล้วด้วยเนื้อหาบางอย่างที่เล่า จริงๆ คือมันเป็นหนังสือที่ไม่มีพล็อต ตอนนั้นผมตั้งใจไว้ว่า...

“พล็อตก็จะเหมือนกับชีวิตคน คือเราอาจจะใช้ชีวิตไปทุกวันโดยที่เดาไม่ได้ 100 เปอร์เซ็นต์ว่าวันนี้จะเกิดอะไรขึ้น ถั่วงอกหัวไฟก็เป็นแบบนั้นครับ ผมเชื่อมั่นมากว่า ถ้าเราเข้าใจตัวละครอย่างแท้จริง ต่อให้เราไม่รู้เรื่องราวล่วงหน้าทั้งหมดก็ไม่เป็นไร”

ในแง่หนึ่งทั้งเราและคนอ่านได้ใช้ชีวิตไปพร้อมกับตัวละครด้วย

ใช่ครับ เพราะเมื่อย้อนกลับไปดูแต่ละเล่ม ผมจะพบว่าช่วงชีวิตต่างๆ ในตอนนั้นที่ทำให้เราเขียนเรื่องราวออกมาเป็นแบบนั้น เป็นวัยรุ่นก็จะประมาณหนึ่ง แต่งงานแล้วก็จะมีความคิดอะไรเข้ามา ช่วงที่ต้องต่อสู้กับโลกก็จะมีความคิดอะไรเข้ามาอยู่ในหนังสือด้วยในแบบที่แปลงเป็นเรื่องราว

เรามองว่าคุณเป็นผู้บุกเบิกหมวดกราฟิกโนเวลในไทย คุณมองตัวเองอย่างนั้นไหม

เพิ่งรู้ตอนที่เขาบอกว่ามันใหม่ มันมีทั้งสองด้านนะครับ ตัวผมเองไม่ได้รู้สึกว่าเรื่องนี้จะเป็นบวกหรือเป็นลบ เรารู้สึกว่าทำงานออกมาได้อย่างที่พอใจ เราก็มีความสุขแล้ว

แต่ผมก็มีความรู้สึกกับเรื่องนี้เหมือนกัน คือในแง่หนึ่ง มันเป็นคำชมว่าเราเป็นผู้บุกเบิกและสร้างอะไรใหม่ๆ แต่ในขณะเดียวกัน พอคนพูดถึงอย่างนั้นก็จะมีอีกด้านหนึ่งที่เขาไม่ค่อยแฮปปี้ เพราะคิดว่าเราเป็นคนเคลมคำนี้เอง เคยมีตอนสัมภาษณ์บนเวทีเขาพูดว่า “มันก็มีอยู่แล้วใช่ไหมพี่” ผมรับแรงปะทะแบบนี้อยู่พอสมควร ซึ่งมันก็ไม่ได้เดือดร้อนอะไรมากหรอก แต่ความเข้าใจผิดตรงนี้ ถ้าจะพูดถึงมันได้ เราทำงานอย่างที่เราชอบมาก แล้วโลกก็พยายามตีความว่ามันคืออะไร

แต่แรงปะทะนั้นก็ไม่ได้กระทบแนวทางการทำงานของคุณ

ตัวผมเองเวลาทำงาน โลกภายนอกจะเปลี่ยนอะไรไม่ค่อยได้ (หัวเราะ) เป็นทั้งข้อดีและข้อไม่ดีนะครับ แต่ว่าเวลาอยู่ที่โต๊ะทำงาน เขียนเรื่องราวหรือว่าวาดรูป ที่สุดแล้วก็ต้องยอมรับว่า เรายึดตัวเองเป็นหลัก เรียกว่าเราเป็นคนเอาใจไม่เก่ง ถ้าเราเขียนอย่างที่โลกพูดกันว่ามันควรจะเป็นอย่างไร เราต้องไม่ชอบงานตัวเองแน่ๆ เลย สู้เราเป็นตัวเองและซื่อสัตย์กับงาน แล้วปล่อยมันออกไปดีกว่า ถ้าชอบก็จะได้อยู่ด้วยกันอย่างที่เราเป็นตัวเอง เราก็ไม่ต้องเปลี่ยนตัวเองเพื่อเขา ก็น่าจะยั่งยืนกว่า

คุณอยู่ในแวดวงมานาน ปล่อยงานมากกว่าปีละเล่ม ทำอย่างไรถึงยืนระยะมาได้นานและสร้างผลงานได้อย่างสม่ำเสมอ

ต้องกลับไปที่เราบอกไว้ก่อนหน้านี้ คือเราทำอย่างเป็นตัวเองจริงๆ ตัวเองในที่นี้คือ เราไม่ได้พยายามจะดื้อเพื่อยึดถือมันไว้ เพราะถ้าย้อนดูผลงานที่ผ่านมาก็มีคนทักเหมือนกันว่า ผลงานบางช่วงเหมือนคนละคนเขียน คือผมจะมีซีรีส์ที่เป็นเรื่องยาวอยู่ 3-4 เรื่อง อย่าง Nine Lives กับ ถั่วงอกหัวไฟ หลายคนรู้สึกว่ามันต่างกันมาก ที่เราพยายามจะอธิบายตรงนี้คือ ความเป็นตัวเองมันไม่ได้จำกัดความหลากหลายในการทำงาน แต่มันทำให้เราไม่หวั่นไหวกับโลกที่เปลี่ยนไป จนสูญเสียวิธีคิดของตัวเองไป

นี่คือสาเหตุที่คุณทำงานได้หลากหลาย

ใช่ครับ ถ้าโตขึ้นแล้วพบว่าตัวเองเปลี่ยนไปหรือมีแง่มุมที่หลากหลายขึ้น ผมก็จะไม่จำกัดมัน ผมเข้าใจอีกมุมเหมือนกันนะ เคยมีคนตั้งคำถามว่าถ้าพี่วาดเรื่องเดียว ย้ำตัวละครให้เห็นบ่อยๆ จะดีกว่าไหม บางคนก็บอกว่า พอเขียนหลายเรื่องมันก็ไม่ต่อเนื่อง บางเรื่องคนอ่านอาจต้องรอ 2-3 ปีเลยที่จะอ่านเล่มต่อไป ผมเข้าใจนะ แต่การวาดหลายเรื่องมันทำให้เราเติบโตขึ้น และทำงานทั้งหมดได้ดีขึ้น เช่นว่า ถ้าเขียนถั่วงอกหัวไฟเรื่องเดียว เทคนิคในการเขียนและวาดอาจจะไม่พัฒนาเท่าที่เป็นอยู่ เพราะว่าการไปเขียนเรื่องอื่นมันก็ได้เรียนรู้ เรียนรู้เทคนิคในการเขียน เรียนรู้เทคนิคในการวาด เราก็เติบโตขึ้น ถ้าเราเขียนอยู่เรื่องเดียว เราก็จะไม่ได้เจอเทคนิคใหม่ๆ บางอย่าง

เท่ากับว่าความหลากหลายก็เป็นสาเหตุที่ยืนระยะมาได้ยาวด้วยใช่ไหม

ความหลากหลายในแง่นี้ ผมคิดว่ามันช่วยสร้างกลุ่มผู้อ่านที่กว้างขึ้นด้วยนะครับ อย่างสมมติผมพอจะทราบคร่าวๆ ว่าผู้อ่านเล่มไหนจะเป็นโทนไหน ซึ่งจริงๆ แล้วต่างกันอยู่ครับ

เช่นว่า ถ้าเป็นนักดนตรีก็จะชอบ Nine Lives กับ Stories of Bobby Swingers เยอะหน่อย ส่วนผู้ชายก็อาจจะอินไปทางถั่วงอกหัวไฟมากกว่า

นอกจากความหลากหลายแล้ว สิ่งที่น่าจะสำคัญสำหรับศิลปินคือ วินัย คุณสามารถสร้างวินัยให้ตัวเองออกผลงานสม่ำเสมอได้อย่างไร

ผมไม่แน่ใจว่าผมมีวินัยหรือเปล่านะครับ จริงๆ แล้วผมรู้สึกว่า โดยค่าตั้งต้น ผมไม่ได้เป็นคนมีระเบียบวินัยขนาดนั้นโดยธรรมชาติ แต่สิ่งที่ทำให้ภาพมันออกมาดูเหมือนมีวินัยได้ ผมคิดว่าน่าจะเป็นความปรารถนาที่อยากจะทำงานมากๆ

อย่างที่เขียนถั่วงอกหัวไฟได้ต่อเนื่องขนาดนี้จริงๆ มันมีช่วงที่ไม่อยากเขียนด้วยนะครับ เมื่อเราทำงานไปนานๆ ทำงานซ้ำๆ เราชินกับมันแล้วเบื่อก็มีครับ ณ เวลานี้ยังไม่อยากเขียน แต่ว่าเรามีความปรารถนาที่อยากจะรู้เรื่องต่อไปเหมือนกัน หรือมีความรู้สึกเสียดายที่จะไม่เล่าเรื่องที่เรารู้ว่ามันดีมากๆ เราจะไม่เล่าเรื่องนี้ให้ใครฟังเลยเหรอ มันจะมีความปรารถนาเหล่านี้อยู่

ซึ่งเรามีสิ่งเหล่านี้ค่อนข้างมาก มีภาพที่อยากให้คนเห็น มีเรื่องที่อยากให้คนรับรู้ มีเพลงที่อยากให้คนฟัง เรานั่งลงทำงานด้วยเหตุนี้ แล้วพอเป็นแบบนั้นบ่อยๆ เข้า มันดูเหมือนคนมีวินัย (หัวเราะ) ไม่แน่ใจว่าถ้าเราไม่ได้รักหรือมีความปรารถนามากขนาดนี้ เราจะมีวินัยแบบนี้หรือเปล่า เพราะก่อนหน้านี้ตอนทำอาชีพที่ไม่ตรงกับธรรมชาติของเรา ภาพที่เหมือนวินัยนี้ก็จะไม่ค่อยออกมาให้เห็น

เท่ากับว่ามันมีความปรารถนาในการเล่าเรื่องเป็นแรงขับหลักๆ

ผมคิดว่า นอกจากความปรารถนาแล้ว เรามีตัวตนด้านหนึ่งที่ไม่อยากเป็นอย่างอื่นจริงๆ ผมไม่รู้เรื่องนี้เป็นแรงขับแค่ไหน แต่รู้สึกว่ามันมีอยู่เมื่อโตขึ้นเคยได้ยินเรื่องของ ฮายาโอะ มิยาซากิ (Hayao Miyazaki) ไหมครับ ฮายาโอะเขามีปมเรื่องการเกิดที่ทำให้เขารู้สึกผิดกับคุณแม่อยู่นิดหนึ่ง ดังนั้นเขาจะรู้สึกว่าเขาต้องให้ความสุขกับโลก การมีอยู่ของเขาถึงจะคุ้มค่า

ผมเองก็มีเรื่องแบบนั้นเหมือนกัน เดิมทีคุณแม่เป็นโรคลิ้นหัวใจรั่วตั้งแต่กำเนิด ซึ่งโดยธรรมชาติควรหยุดมีลูกตั้งแต่มีพี่ชายผมเพื่อรักษาสุขภาพไว้ เขาก็เลยไปคุมกำเนิดไว้ แต่ปรากฏว่าผมเกิดมาได้ ทั้งที่เขาคุมกำเนิดแล้ว โอกาสมันหนึ่งในล้านครับ แล้วส่วนหนึ่งก็ต้องยอมรับตามความเป็นจริงว่ามันทำให้สุขภาพของคุณแม่ทรุดลงเหมือนกัน

เรื่องนี้ตอนเด็กๆ ที่บ้านเราไม่ได้ทำให้เรารู้สึกไม่ดีเลย แต่พอโตขึ้นเรารู้สึกว่ามันมีแรงขับเคลื่อนนี้อยู่ลึกๆ เรารู้สึกว่าเราจะต้องทำอะไรที่สำคัญ หรือมีความหมายมากพอให้คุ้มค่ากับที่เราต้องเกิดมา

SONGSIN T.

เหมือนการทำงานกลายเป็นการหาความหมายของการมีชีวิตอยู่ในรูปแบบหนึ่ง

อืม อาจจะโดยไม่รู้ตัว คือบางเรื่องเรามองการขับเคลื่อนของตัวเองมาเป็นสิบๆ ปีโดยไม่รู้ตัวเลย จนวันหนึ่งเรารู้ตัวขึ้นมา เราเรียนสิ่งนี้จากตอนเขียนรอยสนธยา เราใส่ตัวเองเข้าไปในตัวละครหลักในเรื่อง ทำให้เราต้องเขียนถึงตัวเองแบบที่ไม่เคยเขียนมาก่อน รวมถึงเรื่องการเกิดนี้ด้วย พอเขียนไปถึงตรงนั้น มันเหมือนเราถอดวิญญาณไปนั่งมองตัวเองผ่านสายตาคนอื่นและพิจารณาตัวเองอย่างจริงจัง แล้วเรารู้สึกว่า ใช่ มีแรงขับเคลื่อนนี้อยู่จริงๆ

เท่ากับว่าการทำงานไม่ว่าจะวาดจะเขียนช่วยให้เราทำความเข้าใจตัวเองได้มากขึ้นด้วย

ผมคิดว่านี่เป็นสิ่งพิเศษสำหรับอาชีพศิลปินเลยนะครับ แล้วความเข้าใจตัวเองที่เราพบตรงนั้นมันส่งต่อให้คนอื่นโดยธรรมชาติของตัวงานด้วย เราบันทึกมันไว้เป็นผลงานของเรา ใครที่ได้มาอ่านถึงไม่ได้คำตอบ ก็อาจจะได้การตั้งคำถาม

แล้วสิ่งนี้ย้อนกลับมาให้คุณค่าและความหมายในเนื้องานและตัวเราด้วยใช่ไหม

เป็นอย่างนั้นครับ ผมคิดว่าถ้าไม่มีงานที่ทำอยู่ ผมคงเป็นคนที่ไม่ค่อยมีอะไรน่าสนใจนะครับ โดยชีวิตส่วนตัวแล้วเนี่ย คงจะธรรมดามาก ถ้าไม่มีเพลงที่น่าฟัง มีดนตรี มีงานเขียน มีภาพวาด ผมคงไม่รู้จะคุยเรื่องอะไรเลยล่ะครับ

ก่อนหน้านี้คุณเมนชันเรื่องงานที่ตรงกับธรรมชาติของชีวิต อธิบายได้ไหมว่าตรงอย่างไร

ธรรมชาติของเราที่เป็นก็คือ เราชอบสร้างครับ แล้วก็มีความสุขกับสิ่งที่สร้างขึ้นมา อย่างเช่น ถ้าเราฟังเพลง เราจะเริ่มรู้สึกว่าเราอยากมีเพลงของเราบ้าง บางคนเขาอาจจะแฮปปี้กับการฟังเพลงก็เพียงพอแล้ว แต่สำหรับเราไม่ว่าเราจะเสพสืออะไรที่เป็นงานศิลปะ เราจะรู้สึกว่าเราอยากทำบ้าง เฉพาะงานศิลปะนะครับ เวลาเห็นคนอื่นทำกับข้าวก็ไม่ได้รู้สึกอยากทำบ้าง (หัวเราะ)

แต่ว่ามันจะมีธรรมชาติในการใช้ชีวิตอีกมิติหนึ่งที่ทำให้เราทำบางอย่างไม่ได้ เช่น เราชอบดนตรี ชอบทำเพลง แต่พอไปเป็นนักดนตรี เราใช้ชีวิตแบบนักดนตรีแล้วไม่ถนัดเลย แต่ในขณะที่วาดรูปกับเขียนหนังสือเนี่ย อาจจะชอบเท่าๆ กันเลย แต่ว่าใช้ชีวิตเป็นนักเขียน รูปแบบการใช้ชีวิต การนอน การตื่น มันสบายตัวกว่า และผมอาจมีความเป็นอินโทรเวิร์ตตามธรรมชาติที่ศิลปินส่วนหนึ่งมักเป็น เผชิญหน้าคนเยอะๆ บ่อยๆ ก็ไม่ใช่แนวทางที่จะทำได้ดี

นอกจากปล่อยผลงานออกมาในรูปแบบหนังสือ เราคิดว่าคุณเป็นนักวาดนักเขียนคนแรกๆ ที่ลุกมาทำ merchandise ขายด้วย เล่าที่มาที่ไปให้ฟังหน่อย

เราชอบของพวกนี้อยู่แล้ว อย่างที่เกริ่นเมื่อกี้ว่าเวลาชอบอะไรก็จะอยากทำ ซึ่งโปรดักต์ชิ้นแรกๆ ที่เราทำก็คือปิ๊กกีตาร์ ก่อนหน้านั้นเรามักจะซื้อปิ๊กกีตาร์ เช่น ปิ๊กกีตาร์วง The Beatles ที่เราชอบซื้อด้วยความที่รู้สึกว่า นอกเหนือจากการใช้งานไม่มีฟังก์ชันอะไรหรอก จะเอามาดีดก็กลัวสีจะถลอกเปล่าๆ แต่ก็จะซื้อเอาไว้ด้วยคุณค่าทางใจเป็นหลักเลยครับ เห็นแล้วมีความสุข เห็นแล้วรู้สึกมีพลัง ก็เลยมองว่าของพวกนี้เป็นมากกว่าความสวยงามครับ มันมีพลังในแบบของมัน แล้วก็มีคุณค่าไม่ต่างจากสารอาหารประเภทหนึ่ง แต่เป็นสารอาหารทางจิตใจ ถ้า merchandise นั้นๆ ไม่ได้มีฟังก์ชันอะไรจริงจัง บางคนอาจมองการซื้อมันเป็นเรื่องเปล่าประโยชน์ได้เหมือนกันนะ แต่ถ้ามองในแง่ที่ว่ามันให้อาหารกับจิตวิญญาณและจิตใจเรา โอ้โห ผมว่ามันมีคุณค่ามหาศาล

คุณอยากให้คนที่ติดตามคุณได้รับสารอาหารแบบนั้นบ้างใช่ไหม

ใช่ ตอนทำผมทำด้วยความคิดที่ว่า ทำไมถึงไม่ค่อยมีนะ รู้สึกว่ามันน่าจะมีมากกว่านี้ มันควรจะเป็นเรื่องที่เป็นธรรมชาติมากๆ สำหรับศิลปินที่ทำงานประมาณเรา ที่มีคาแรกเตอร์ มีภาพวาด แล้วด้วยความที่ผมก้าวเข้ามาทำหนังสือด้วยความรู้สึกที่ไม่ได้มองมันเป็นหนังสือ แต่มองว่ามันเป็นพื้นที่ในการเล่าเรื่อง ผมก็เลยรู้สึกว่ามันเป็นเรื่องเดียวกันหมดครับ มองมันเป็นจักรวาล เหมือนกับว่าในจักรวาลของเรามันมีแค่หนังสือเองเนอะ แต่อย่างอื่นยังไม่มีเลย ผมไม่ได้รู้สึกว่ามันเป็น merchandise ด้วยซ้ำ รู้สึกว่ามันเป็นพื้นที่คนละแบบกับหนังสือในการถ่ายทอดโลกที่อยู่ข้างในตัวเรา ถ้าเรารู้สึกมันเป็นโลกใบหนึ่ง มันก็มีทั้งภาพและเสียงในโลกที่เราอยู่ มีภาพ มีเสียง มีอาหาร มีสิ่งของ มีผู้คน แล้วตอนนี้ในโลกของผมที่ถ่ายทอดให้คนอื่นได้รับรู้ มันก็ยังมีอะไรได้อีกเยอะ

การถ่ายทอดโลกผ่านหลากหลายสื่อแบบนี้ช่วยเรื่องเศรษฐกิจด้วยไหม

ถ้าบอกตามความจริงคือ ผมไม่ได้เริ่มมาทำเพราะอยากได้เงินเพิ่มนะครับ เพราะหนังสือมันขายดี มันทำให้เราอยู่ได้ จริงๆ แล้วถ้าให้สบายตัวทำงานไม่เยอะมาก ก็เขียนหนังสืออย่างเดียวได้ แต่ก็ต้องยอมรับว่า พอลองขยายจักรวาลมาทำ merchandise แล้วมันก็ทำได้ดีในแง่เศรษฐกิจของศิลปินเหมือนกัน

จริงๆ ตอนแรกที่เราเริ่มทำ เราก็ไม่รู้หรอกว่าจะมีกำไรไหม เพราะเราเน้นไปที่คุณภาพเลยครับ เพราะว่าถ้าคุณภาพมันไม่ถึง ตัวเราเองจะไม่ชอบ ก็เลยค่อนข้างจะลงทุนเยอะกับการผลิต จนเราไม่แน่ใจว่ามันจะทำกำไรหรือเปล่า แต่เบื้องต้นเราคิดว่า โอเค ให้มันมีก่อน ขอแค่ไม่ขาดทุนและเราได้อาหารทางใจก็แล้วกัน แต่ปรากฏว่ามันไปได้ดีมาก จนเรารู้สึกว่าการทำ merchandise ก็ทำให้เรามีความมั่นคงมากขึ้นด้วย

สำหรับศิลปินหน้าใหม่ การเขียนหนังสือไปด้วย ทำ merchandise ไปด้วย เป็นโมเดลที่ดีสำหรับการอยู่รอดไหม

จะให้ฟันธงก็คงยาก เพราะผมเองทำมาเป็นสิบปีก็มีชิ้นที่ไม่ได้ขายดีมากเหมือนกันนะครับ ถ้ามองเป็นการทดลองมันก็ช่วยได้ แต่ถ้าจะยึดมันเป็นเรื่องเป็นราวเนี่ย ผมคิดว่ามันต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่างประกอบกัน อย่างที่ผมทำอยู่จะเห็นเลยว่า ถ้าเป็นตัวละครที่คนชอบ คนก็จะซื้อมากหน่อยเป็นธรรมดา ตรงนี้เราเรียกกันเล่นๆ ว่ามีความ Sanrio อยู่ คือเราซื้อเพราะเราชอบตัวละครนั้นๆ แต่ถ้าเกิดว่า จู่ๆ เราวาดอะไรขึ้นมาแล้วเอาไปขาย ก็อาจจะวัดกันที่คุณภาพหรือปัจจัยอื่นๆ

ถ้าคุณมีโอกาสให้คำแนะนำนักเขียน นักวาดศิลปินที่เพิ่งเริ่มต้น คุณอยากแนะนำว่าอะไร

ข้อแรกคือให้มี Plan B ไว้ เพราะเราตอบไม่ได้จริงๆ ว่าการเป็นศิลปิน ซึ่งเป็นอาชีพอิสระ ไม่ได้มีเงินเดือนตายตัว มันจะไปได้ดีแค่ไหน ช่วงที่ทำงานใหม่ๆ ผมก็มี Plan B ไว้เหมือนกัน คือคิดว่าจะเป็นอาจารย์สอนศิลปะ ก็เลยไปเรียนปริญญาโทไว้ เพราะมันเป็นขั้นตอนหนึ่ง แต่ในขณะที่เราเตรียม Plan B นั้น Plan A ก็ต้องเต็มที่นะ ผมก็เรียกได้ว่าทุ่มสุดตัวอยู่แล้ว จนถึงจุดหนึ่งที่เลิกเรียนปริญญาโทกลางคัน เพราะรู้สึกว่าจังหวะนี้แหละที่ต้องเขียนหนังสือให้ต่อเนื่อง

คุณรู้ได้อย่างไรว่าถึงเวลาทิ้ง Plan B แล้ว

ความอยู่รอดก็เป็นเรื่องจริงนะครับ เพราะบ้านผมก็ไม่ได้มีฐานะร่ำรวย ปานกลางธรรมดา ผมก็ดูว่าตอนนั้นรายรับจากหนังสือพอจะเป็นอาชีพได้ และถ้าเกิดเราอยากให้งานของเรามีคุณภาพ เราก็ต้องทำเต็มเวลา

มีคำแนะนำอื่นๆ อีกไหม

ข้อถัดไปก็คงจะเป็น ไม่ถูกชี้นำด้วยความเปลี่ยนแปลงของโลกมากจนเกินไป บางคนโกรธที่ผมแนะนำแบบนี้ เราเข้าใจว่าหลายคนมองว่าการปรับตัวเป็นเรื่องสำคัญ เราก็ปรับตัวมาตลอด แต่มันมีเส้นบางๆ ในการปรับตัวของศิลปินว่าเราจะเปลี่ยนตามโลกแค่ไหน เช่น ช่วงหนึ่งมีคนแนะนำว่าพี่น่าจะเขียนการ์ตูนออนไลน์ลงเป็นประจำ เพราะว่าช่วงนั้นมันได้รับความนิยม แทนที่จะออกหนังสือปีละเล่ม นานๆ เจอกันที เดี๋ยวมันจะเสื่อมความนิยมไหม แต่เราคิดว่า ถ้าทำแบบนั้น มันเสียหลายอย่าง ทั้งสมาธิในการทำงาน คุณภาพในการทำงาน

เรื่องนี้ละเอียดอ่อนแต่สำคัญ คือถ้าเราเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ทำนู้นที ทำนี้ที งานก็ไม่แข็งแรงสักที สำคัญที่สุดคือ เราน่าจะมีแก่นหลักๆ ของเราอยู่ เป็นแก่นหลักๆ ที่ไม่ว่าเราจะปรับตัวเข้ากับสื่อไหน ยุคสมัยไหน แก่นอันนี้จะยังคงอยู่ ซึ่งอันนี้มันต้องหาแก่นเฉพาะของแต่ละคนให้เจอว่ามันอยู่ตรงไหน

แล้วแก่นของคุณคืออะไร

ข้อแรกคือคุณภาพครับ ถ้าเกิดว่ามีงานเข้ามา เราก็ต้องถามลักษณะงานก่อนว่า เราทำสิ่งนี้ได้มีคุณภาพใช่ไหม ถ้าทำได้ ต่อให้มันเป็นสื่อใหม่หรือแปลกสำหรับเราแค่ไหน เราก็ทำได้ และผมคิดว่าบุคลิกของงาน สิ่งที่เราจะพูด มันจะยังคงอยู่ ตรงนี้ผมคิดว่าเป็นจุดสำคัญ มันถึงขนาดมีบางคนต้องปรับบุคลิกตัวเองให้แมสขึ้น เขามาปรึกษาเราว่าต้องพูดอย่างไร ทำตัวอย่างไร แต่งตัวอย่างไร ผมคิดว่าถึงมันจะรู้สึกแปลกไปสักนิดหนึ่งที่เป็นตัวเอง แต่บางทีมันก็มีเสน่ห์นะครับ

ถึงขั้นมีคนมาปรึกษาเรื่องการวางตัวเลยทีเดียว

มีครับ เรื่องพวกนี้ผมเข้าใจนะ มันเกิดขึ้นตลอดเลย บางคนก็น้อยใจที่ไม่ค่อยมีใครไปสัมภาษณ์เขา เพียงเพราะว่าเขาพูดไม่เก่ง แต่ไม่พูดเลยก็อาจจะเป็นเสน่ห์เหมือนกันนะ (หัวเราะ)

หรือเคยมีคนแนะนำว่าต้องไปปาร์ตี้เยอะๆ ก็มี ซึ่งหลายอย่างในนี้เราก็ไม่ได้ทำนะ จริงๆ ถ้าทำก็อาจสำเร็จกว่านี้ก็ได้นะครับ แต่คิดว่าตัวตนอาจจะไม่แฮปปี้เท่าที่ควร และถ้าไม่แฮปปี้ก็คงทำงานได้ไม่ดี

คุณเคยต้องจัดการเรื่องพวกนี้ไหม

เป็นเรื่องที่ต้องคิดนะครับ เพราะพออยู่ๆ ไปก็จะมีคนเสนอสิ่งต่างๆ เข้ามา จากผู้ร่วมงานบ้าง จากผู้หวังดีที่อยากให้เราไปได้ไกลขึ้นบ้าง เป็นเรื่องที่คิดว่าควรจะทำอย่างไร ซึ่งที่สุดแล้ว สิ่งที่เราเลือกทำคือ ทำที่ตัวงานมากกว่าทำที่ตัวเรา

ให้งานเป็นตัวพิสูจน์แล้วกัน

ใช่ครับ ผมมักจะนึกถึงคนวาด SpongeBob น้อยคนมากเลยนะที่รู้ว่าคนวาด SpongeBob หน้าตาเป็นอย่างไร ยังมีชีวิตอยู่หรือเปล่า แต่ว่า SpongeBob ก็ประสบความสำเร็จมาก ผมเลยรู้สึกว่า เราก็อาจจะเป็นแบบนั้นก็ได้ หรืออาจจะก้ำกึ่งก็ได้ ตัวตนกี่เปอร์เซ็นต์ งานกี่เปอร์เซ็นต์

ถ้าจะตอบแบบยาวหน่อยคือ ผมเคยคุยกับหมอคนหนึ่งที่ศึกษาเรื่อง DNA มนุษย์ เขาบอกว่าจริงๆ แล้วความเป็นมนุษย์มันจำแนกได้ออกเป็นล้านๆ แบบเลย แต่ละคนมีรายละเอียดที่จะต่างกันได้มากๆ เพราะฉะนั้นการวินิจฉัยโรคทุกวันนี้จริงๆ จึงถือว่ายังแคบไปสำหรับคุณหมอท่านนี้ ซึ่งในแง่นั้นผมก็คิดถึงการเป็นศิลปินด้วยนะครับว่าจริงๆ แล้วศิลปินมีได้เป็นล้านๆ แบบเลย

นักรบ มูลมานัส

ปกหนังสือคือพื้นที่ฉายงานศิลปะ

เรื่อง: สุธามาส ทวินันท์
ภาพ: อนุวัตน์ เดชธำรงวัฒน์

จากปกนับพันนับหมื่นที่มีอยู่ในตลาดหนังสือ หากถามว่านักออกแบบปกหนังสือคนไหนที่คุณจำชื่อได้หนึ่งในนั้นอาจมี **นักรบ มูลมานัส** ศิลปินแนวคอลลาจที่ฝากฝีไม้ลายมือไว้บนปกหนังสือหลายสิบเล่มด้วยสไตล์อันเป็นเอกลักษณ์ที่มักผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมตะวันออกกับตะวันตกเข้าด้วยกัน

ผลงานของเขาโดดเด่นจนทำให้คนอ่านรู้ได้ทันทีว่าปกไหนเป็นศิลปะการตัดปะของเขา แต่ถึงพอจะคาดเดาได้ นักรบกลับสร้างความสดใหม่ออกมาอยู่เรื่อยๆ ดังเช่น การออกแบบปกอมตะนิยายของเสนีย์ เสาวพงศ์ เรื่อง *ปีศาจ* และ *ความรักของวัลยา* ที่ไม่เพียงเชื้อเชิญอยากให้เก็บสะสม แต่ยังเป็นการประกาศก้องว่า เขายังมีของให้โชว์อีกเยอะ แม้ในวันที่ท้องตลาดเต็มไปด้วยการแข่งขันออกแบบหน้าปกหนังสือให้งดงามก็ตาม

ย่างก้าวของการเป็นนักออกแบบ

นักรบสนใจในงานศิลปะแนวคอลลาจมาตั้งแต่ยังเด็ก จากการที่บ้านเป็นร้านเสริมสวย และมักรับนิตยสารอยู่เสมอ ความชื่นชอบในการเก็บสะสมสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นนิตยสาร รูปภาพ โปสต์การ์ด จึงเริ่มต้นขึ้น ณ วันนั้น โดยหารู้ไม่ว่ามันจะกลายมาเป็นรากฐานผลงานศิลปะของเขาในวันนี้

"สมัยก่อนเราเติบโตอยู่ในแวดวงของคนที่สนใจนิตยสาร เพราะที่บ้านเปิดร้านทำผม ก็จะรับนิตยสารต่างๆ ค่อนข้างเยอะ เราเลยเติบโตมากับการอ่านนิตยสาร *ดิฉัน ขวัญเรือน พลอยแกมเพชร* ฯลฯ และก็เห็นว่ามันมีการทำภาพประกอบหลากหลายวิธี วิธีแบบคอลลาจก็มีเหมือนกัน

"พอตอนที่อยากทำอะไรเป็นของตัวเองก็เลยมองว่าวิธีการนี้น่าสนใจ เพราะเราไม่ได้วาดรูประบายสีสวยงามมาก และเราสนใจประวัติศาสตร์ พวกรูปภาพ โปสต์การ์ด หรือสิ่งพิมพ์ จึงเริ่มหยิบจับหนังสือหรือนิตยสารเก่าๆ มาตัดปะให้กลายเป็นบริบทใหม่"

เมื่อจบจากภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ความชื่นชอบในงานภาพเป็นแรงผลักดันให้นักรบเบนเข็มจากการทำงานตรงสายอาชีพ มาสมัครเป็นกราฟิกดีไซเนอร์ให้กับนิตยสารแห่งหนึ่งในช่วงบั้นปลายของยุคสิ่งพิมพ์รุ่งเรือง หรือราว 8-9 ปีก่อน

"ตอนเริ่มทำงานกราฟิก เรายังไม่รู้สไตล์ตัวเองเท่าไร แต่ก็มีสไตล์ที่เราชอบ มีสิ่งพิมพ์เก่าๆ ที่เก็บเอาไว้ เลยเริ่มหยิบสิ่งเหล่านั้นมาทำเป็นงานคอลลาจ โดย based on text และส่งพอร์ตโฟลิโอไปตามนิตยสารต่างๆ ประมาณ 4-5 แห่ง น่าเสียดายที่ทุกวันนี้นิตยสารเหล่านั้นไม่เหลือแล้ว และนิตยสารดิฉัน ก็เป็นที่เดียวที่ตอบรับมา นั่นจึงเป็นงานแรกที่เริ่มทำภาพประกอบคอลัมน์ หลังจากนั้นค่อยมาทำภาพปกหนังสือ"

ย้อนกลับไปในช่วงที่นักรบเริ่มสร้างสรรค์ผลงานศิลปะแนวคอลลาจอาจยังไม่ได้เป็นที่สนใจเท่าไรนักในเมืองไทย แต่หลังผลงานของเขาเผยแพร่ออกไปก็มีทั้งกระแสชื่นชมในความสร้างสรรค์ รวมทั้งกระแสที่ว่าไม่เหมาะสมที่นำศิลปวัฒนธรรมของไทยมาดัดแปลงเข้ากับวัฒนธรรมอื่น ทว่าวันนี้ไม่อาจปฏิเสธได้ว่านักรบพิสูจน์ตนเองจนผลงานของเขาเป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาทั้งในและต่างประเทศ

"ตอนนั้นคนอาจจะไม่ค่อยเห็นงานในลักษณะแบบนี้ แต่ความจริงงานคอลลาจเกิดขึ้นมาเนิ่นนานแล้ว และเราเลือกที่จะหยิบจับวิธีนี้มาใช้ เพราะมันสามารถสื่อสารภาพที่อยู่ในหัวเราได้โดยที่ไม่ต้องวาดหรือระบายสี ไม่ต้องทำอะไรขึ้นมาเป็นพิเศษ ในช่วงแรกๆ คนอาจจะมองว่าแปลกดี เพราะเราเอาความเป็นไทย หรือศิลปะไทยมาใช้เป็นวัตถุดิบ และหยิบจับมาวางให้อยู่ในบริบทประวัติศาสตร์อย่างอื่นด้วย เช่น แนวตะวันตก"

แม้ปัจจุบันศิลปะแนวนี้จะพบเห็นไปทั่วโลกอินเทอร์เน็ต ควบคู่กับการถือกำเนิดศิลปินแนวคอลลาจหน้าใหม่ขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง แต่นักรบมองว่าเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเขายังคงแจ่มชัด เพราะแก่นสำคัญในการเป็นศิลปินคอลลาจคือการเข้าใจตัวเอง

"เราพูดอยู่เรื่อยๆ ว่าคอลลาจเป็นสิ่งที่ทุกคนทำได้ และเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีเลยของการทำงานศิลปะหรืองานออกแบบต่างๆ ถึงงานคอลลาจจะเป็นวิธีการเดียวกัน แต่วิธีที่จะทำให้งานออกมาไม่เหมือนกัน คือ material บวกกับความสนใจของแต่ละคน ถ้าคุณจะทำคอลลาจ คุณต้องมีความเข้าใจตัวเองระดับหนึ่ง มีคลังรูปที่เราเก็บแล้วนำมาตีความหรือเอามาทำงาน ไม่อย่างนั้นงานของคุณอาจจะคล้ายกับคนอื่นที่ทำลักษณะเดียวกันได้

"มันเป็นโจทย์ของคนที่ทำงานสร้างสรรค์ประเภทนี้เหมือนกันว่าจะทำอย่างไรให้หยิบจับรูปภาพ หรือนำเสนอสิ่งต่างๆ ออกมาโดยที่คนดูยังรู้อยู่ว่าเป็นงานของเรา ซึ่งเราก็พยายามขยับขยายคอลลาจให้ไปไกลขึ้น เช่น เอา text มาเป็นวัตถุดิบบ้าง หรือทำอะไรที่เป็น installation บ้าง ปรับเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ให้สดใหม่ ให้เราไม่เบื่อด้วย ถ้าเกิดเราเบื่อคนดูเขาก็คงจะเบื่อด้วยเหมือนกัน"

สำหรับกระบวนการทำงานคอลลาจนั้น นักรบบอกว่าสิ่งที่ยากที่สุดไม่ใช่การลงมือตัดปะภาพหนึ่งเข้ากับอีกภาพหนึ่งให้สอดคล้องกลมกลืนกัน แต่เป็นการเก็บรวบรวมคลังข้อมูล ที่บางครั้งอาจต้องใช้เวลาทั้งชีวิต

"การที่เราเก็บสะสมรวบรวมคลังข้อมูลหรือคลังรูป ใช้เวลามากกว่าที่เราทำงานอีก มันเป็นช่วงที่กินเวลายาวนาน อาจจะใช้เวลาไปทั้งชีวิตของเราก็ได้ แต่มันทำให้เราเรียนรู้ว่า สิ่งไหนใช่ สิ่งไหนไม่ใช่ ส่วนนี้จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญ เพราะสิ่งที่จะทำให้งานแต่ละคนไม่เหมือนกันก็เริ่มจากตรงนี้"

โลกของปกหนังสือ

พุทธศักราชอัสดงกับทรงจำของทรงจำของแมวกุหลาบดำ ผลงานการเขียนเล่มที่ 2 ของ วีรพร นิติประภา เจ้าของรางวัลซีไรต์ 2 สมัย เป็นหนังสือเล่มแรกที่ปูทางให้นักรบเริ่มเข้าสู่โลกการออกแบบปกหนังสือ หลังจากนั้นเขาก็ถือเป็นนักออกแบบปกคู่บุญของวีรพรเลยก็ว่าได้

"เรารู้จักคุณวีรพรมาตั้งแต่สมัยเรียน เพราะเป็นคุณแม่ของรุ่นน้องที่คณะ พอเห็นว่าหนังสือเล่มแรกของเขาได้รางวัลซีไรต์ พอได้ออกแบบปกเล่มที่สองก็รู้สึกกดดันนิดหนึ่ง เพราะเขาเป็นนักเขียนเบอร์ใหญ่ แถมเรื่องราวก็เข้มข้น ซับซ้อน เต็มไปด้วยเลเยอร์ของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม หรือความเหนือจริง

"ด้วยความยิ่งใหญ่ของตัวนักเขียนและความทรงพลังของหนังสือ มันจึงเป็นโจทย์ที่ยาก ขณะเดียวกัน มันก็มีความง่ายอยู่ เพราะเป็นหนังสือที่มีภาพชัดเจน เราอ่านแล้วได้มู้ดแอนด์โทนที่ชัดเห็นสี เห็นรูปภาพที่เกิดจากการพรรณนาของคุณวีรพร รวมถึงภาษาและท้องเรื่องก็แข็งแรงมาก แข็งแรงจนทำให้เราเห็นภาพของนิยาย ก็เลยคิดว่าเป็นโจทย์ที่มีทั้งยากแล้วก็ง่ายอยู่ในเล่มเดียวกัน แต่ก็รู้สึกว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สวยงาม เป็นหนังสือที่นำพาอารมณ์ของเราไปสู่มิติต่างๆ มากมาย เลยรู้สึกดีมากที่ได้ทำเล่มนี้เป็นเล่มแรก"

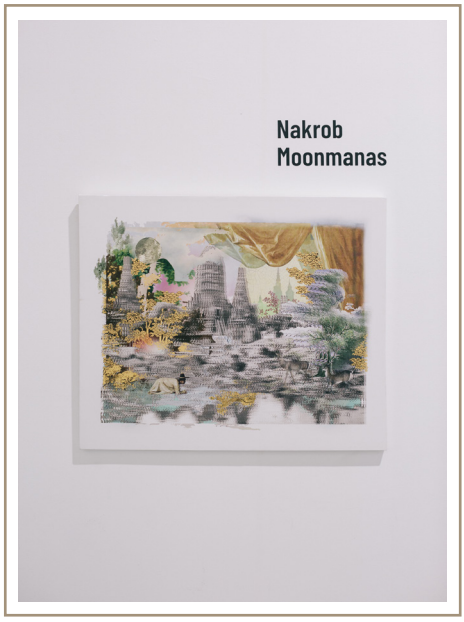

ปกตินักออกแบบปกหนังสือส่วนใหญ่มักจะจบมาทางด้านศิลปศาสตร์ หรือการออกแบบโดยตรง แต่การสร้างสรรค์ผลงานของนักรบนั้นเกิดขึ้นจากการเรียนรู้และทดลองด้วยตัวเอง โดยอาศัยความรู้เมื่อครั้งยังเรียนเอกภาษาไทยมาใช้เป็นอาวุธในการตีความตัวบทหนังสือ และต้นทุนเรื่องการอ่านนี้เองที่อาจเป็นเหตุผลหนึ่งทำให้ผลงานของเขาช่วยส่งเสริมเนื้อหาภายในได้เป็นอย่างดี

"ผมคิดว่าเป็นทั้งข้อเด่นและข้อด้อยนะ ข้อเด่นคือ เรามีพื้นฐานการอ่าน ทำให้มองเห็นจุดต่างๆ ที่สามารถหยิบจับมาตีความได้ หรือมองเห็นบริบทในแง่สภาพสังคมว่าเกิดอะไรขึ้นบ้างในสมัยนั้น ซึ่งก็เป็นแรงบันดาลใจจากการที่เราเรียนประวัติศาสตร์หรือเรียนปรัชญามาด้วย แน่นอนว่าเป็นข้อดีที่ทำให้เราวิเคราะห์อะไรได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

"แต่ข้อด้อยก็คือ เรื่องทักษะในการวาด ในงานฝีมือเรามีไม่เท่าคนที่เขาจบศิลปะหรืองานออกแบบมาโดยตรง เพราะฉะนั้นเราก็พยายามจะชูสิ่งที่ทำได้ออกมา พยายามหาวิธีการต่างๆ ที่ดึงข้อด้อยของเราให้น้อยลง นั่นแหละคือวิธีการที่เราทำคอลลาจ เราหยิบยืมภาพที่มีอยู่แล้วในอดีตมาใช้ แทนที่จะสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ 100 เปอร์เซ็นต์"

ในวิธีสกัดความคิดความเข้าใจออกมาเป็นภาพนั้น นักรบแจกแจงให้ฟังว่า เวลาอ่านหนังสือสักเล่ม เขาจะเห็นแนวทางว่า มู้ดแอนด์โทนควรเป็นแบบไหน หรือกล่าวอีกอย่างก็คือ ตัวเนื้อหาจะกำหนดมู้ดแอนด์โทนเอาไว้ให้ชัดเจน สิ่งที่นักออกแบบควรทำก็คือ ดึงสารที่หนังสือส่งมาแสดงให้เห็นอยู่บนหน้าปก เหมือนเวลาที่อ่าน พุทธศักราชอัสดงฯ ก็จะรู้ได้ทันทีว่าไม่ควรเป็นปกสีชมพูหวานแหวว ส่วนการทำให้ภาพเล่าเรื่องนั้น นักรบมองว่าภาพทุกภาพล้วนเล่าเรื่องด้วยตัวมันเองอยู่แล้ว เหมือนเป็นกลวิธีการสื่อสารที่เมื่อมองไปเห็นภาพภาพหนึ่งก็สามารถจุดประกายความคิดอะไรบางอย่างขึ้นมาได้

"แต่สิ่งที่ยากคือ ทำอย่างไรให้ภาพร้อยเรียงเข้าด้วยกัน และเข้ากับท้องเรื่องของหนังสือเล่มนั้น เพราะภาพหมา ภาพแมว ภาพนก ภาพผลไม้ แต่ละภาพเล่าเหมือนกันหมด แต่มันกำลังพูดถึงเรื่องราวของอะไร สิ่งที่ยากจึงไม่ใช่การให้ภาพเล่าเรื่อง แต่เป็นการร้อยเรียงให้เป็นเนื้อเรื่องที่อยู่ในหนังสือเล่มนั้นมากกว่า"

แม้งานของนักรบจะอิงกับประวัติศาสตร์ แต่หนังสือที่เขาออกแบบนั้นกลับไม่ได้ตีวงจำกัดอยู่แค่ความเป็นอดีต ไม่ว่าจะหมวดนวนิยาย เศรษฐศาสตร์ ไปจนถึงจิตวิทยา การพัฒนาตัวเองล้วนเคยผ่านมือเขามาทั้งสิ้น ความสามารถในการลื่นไหลไปตามแต่ละโจทย์ได้โดยยังคงเอกลักษณ์ของตัวเองไว้อยู่นั้น ถูกฝึกฝนมาตั้งแต่ครั้งเริ่มออกแบบภาพประกอบให้คอลัมน์ในนิตยสารดิฉัน

"งานแรกที่ทำให้กับนิตยสารดิฉัน เป็นคอลัมน์ตอบปัญหาทางกฎหมาย ตอนนั้นก็รู้สึกท้าทายมากและเป็นโจทย์ที่ดี เพราะหัวข้อเป็นเรื่องเกี่ยวกับเงินๆ ทองๆ ผัวๆ เมียๆ หรือการฟ้องร้องขึ้นโรงขึ้นศาล งานตรงนั้นเลยเหมือนกับฝึกให้เราคิดว่าถ้าโจทย์วนกลับมาพูดถึงเรื่องเงินทองอีก เราจะใช้รูปอะไรในคลังของเราที่เป็นภาพทางประวัติศาสตร์มาบอก

เล่าเรื่องนี้ และจะหาวิธีนำเสนออย่างไรให้แตกต่าง คล้ายกับเราต้องหาวิธีการทำงานภายใต้ข้อจำกัดของคอลลาจว่าจะทำอย่างไรให้ภาพที่ออกมาต่างออกไป ทำให้เขายังสนใจอยู่ ซึ่งมันก็มีทางไปได้ และเราก็คงจะรู้สึกเสียใจถ้าเกิดทำปกหนังสือขึ้นมาอีกเล่มหนึ่ง แต่คนเห็นกลับจำมันไม่ได้ หรือคิดว่าเป็นเล่มเดิมที่เราทำ แบบนั้นเหมือนเรายำ่อยู่กับที่ เราอยากจะเดินไปข้างหน้าเรื่อยๆ เพราะรู้สึกว่ายังทำอะไรได้อีกเยอะ แม้เทคนิคแบบคอลลาจจะดูเป็นวิธีเดียว แต่จริงๆ ยังมีช่องว่างหรือมีวิธีตีความเชื่อมโยงกับสิ่งต่างๆ อีกมากมายที่จะทำให้เกิดความเป็นไปได้ที่ไม่จำกัด"

หนึ่งในผลงานการออกแบบปกหนังสือของนักรบที่ถ้าหากไม่พลิกดูด้านใน คงไม่รู้แน่ว่าเขาคือผู้ออกแบบ คือ *SELF-SEARCHING คุณค่า ตัวตน คน ละคร* ของ อรชุมา ยุทธวงศ์ ที่เผยให้เห็นความเป็นไปได้ที่ไม่จำกัดตามที่เขาพูดถึง ปกนี้เป็นเพียงภาพม่านสีแดงเล็กๆ อยู่ตรงกลาง และกระดาษสีเงินด้านในก็ทำหน้าที่เหมือนกระจก สอดประสานไปตรงกลางม่านที่ถูกเจาะช่องเอาไว้

"บางสำนักพิมพ์มีคาแรกเตอร์ค่อนข้างแข็งแรง เล่มนั้นเป็นของสำนักพิมพ์ *openbooks* ที่มีแบรนดิ้งเป็นสไตล์มินิมอลประมาณหนึ่ง ตอนแรกเราเสนอไปหลายทางว่าควรจะเป็นทางไหนดี ควรจะเป็นภาพตัดปะเยอะแยะมากมายหรือเปล่า หรือควรจะลดลงมาเป็นแบบไหน ก็พยายามหาแนวทางกับสำนักพิมพ์เหมือนกันว่าทำยังไงให้ยังเป็นงานของเราอยู่ โดยที่ตอบโจทย์สำนักพิมพ์ด้วย เราจึงพยายามถอดงานของเราที่เป็นดีเทลเยอะๆ หรือภาพอะไรเกี่ยวกับอดีตไปใส่ไว้ข้างในเล่ม ส่วนตัวปกก็ตั้งใจทำให้มินิมอลหน่อย แต่ใส่กิมมิกบางอย่างลงไป"

ปกหนังสือคืองานศิลปะ

หากหนังสือไม่มีปก เรายังสามารถเรียกว่าเป็นหนังสือได้อยู่หรือไม่

เมื่อตั้งคำถามนี้กับตัวเอง เราก็เห็นความสำคัญของปกหนังสือขึ้นมาอย่างคาดไม่ถึง กระดาษเปลือยเปล่าไร้ปกห่อหุ้ม คงแทบไม่ต่างอะไรกับเศษกระดาษ หน้าที่ของปกหนังสือจึงเป็นทั้งการปกป้องเรื่องราวที่อัดแน่นอยู่บนหน้ากระดาษนับร้อยนับพันหน้า เป็นเหมือนพ่อค้าที่เชื้อเชิญให้ผู้คนยอมหยุดสายตา หยิบหนังสือเล่มนั้นขึ้นมาลูบคลำสัมผัส หรือพลิกดูปกหลังเพื่ออ่านเรื่องย่อ แต่สำหรับนักรบนั้นปกหนังสือคือ 'งานศิลปะ'

"ในสังคมร่วมสมัย ปกทำหน้าที่หลายอย่าง อย่างแรกคือทำหน้าที่เชื้อเชิญให้ผู้พบเห็นเข้ามาในโลกของสิ่งพิมพ์ บางคนอาจบอกว่าสิ่งพิมพ์กำลังจะตาย แต่เราไม่คิดแบบนั้น เพราะส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการออกแบบหน้าปกให้ดูสวยงามก็เป็นเรื่องของการตลาดที่อยากให้คนอยากสัมผัสและเก็บสิ่งเหล่านี้เอาไว้"

> **"สำหรับเราปกหนังสือเป็นงานศิลปะอย่างหนึ่ง แน่นอนเราปฏิเสธไม่ได้ว่าการทำงานในแวดวงสิ่งพิมพ์อาจจะไม่ให้รายได้มากเท่างานอื่นๆ แต่เรามองว่าเป็นพื้นที่สำคัญ เป็นผืนผ้าใบให้เราได้แสดงผลงาน และกระจายไปทั่วทุกแผงหนังสือ**
>
> **ปกหนังสือจึงมีคุณค่าทั้งในเชิงการค้า และคุณค่าในเชิงจิตใจที่จะเชื้อเชิญให้คนไปสัมผัสกับเรื่องราว ความรู้สึก หรือสาระอะไรต่างๆ ที่แฝงอยู่ในเล่มด้วย"**

นักรบเปรียบปกหนังสือประหนึ่งผืนผ้าใบในการสร้างสรรค์งานศิลปะ เพราะวิธีการทำงานต้องใช้ชุดความคิด ใช้การตกตะกอน ใช้มิติการเชื่อมโยงอะไรบางอย่างเพื่อจะถ่ายทอดให้เป็นภาพที่ชักชวนให้คนคิดหรือจินตนาการต่อเหมือนกัน และถ้าบางครั้งผู้อ่านจะไม่สามารถรับสารที่ส่งออกมาผ่านงานศิลปะคอลลาจของเขาได้ ก็ไม่ได้หมายความว่าการออกแบบล้มเหลวเสมอไป

"เราแค่อยากให้ภาพสื่อสารออกมา ผู้อ่านอาจไม่ต้องรับสารอะไรที่อยู่ในหนังสือก็ได้ เพราะดูภาพภาพเดียวอาจไม่ได้ทำให้เรารับรู้สารผ่านตัวอักษรที่มีเป็นร้อยหน้าได้ แต่เราแค่ต้องการสรุปเนื้อหาให้อยู่ในภาพเดียว เมื่อคนเห็นก็จะรู้สึกอยากรู้ว่าเรื่องราวข้างในเป็นอย่างไร

"ถ้าสมมติหนังสือหนึ่งเล่มเป็นภาพยนตร์ สิ่งที่เราทำบนหน้าปกจะเป็นเหมือนทีเซอร์สั้นๆ ที่ไม่สปอยล์ แต่จะทำให้คนอยากรู้ว่าเนื้อหาเป็นอย่างไร หรือถ้าสมมติหนังสือเป็นนายแบบหรือนางแบบ สิ่งที่เราต้องทำคือหาเสื้อผ้าให้เขาว่าแบบไหนจะนำเสนอบุคลิกของเขาออกมาได้ คนเห็นแล้วสะดุดตาอยากรู้ว่าเขาคนนั้นเป็นใคร"

เคารพหนังสือครึ่งหนึ่ง เคารพตัวเองครึ่งหนึ่ง

เมื่อถามเขาว่าจนถึงวันนี้จำได้ไหมว่าตัวเองออกแบบปกหนังสือไปกี่เล่ม นักรบตอบกลับมาเกือบจะทันทีว่า "จำไม่ได้" พร้อมหัวเราะเล็กน้อย แต่เขามั่นใจว่าไม่ต่ำกว่า 20 เล่ม เพราะการออกแบบปกหนังสือถือเป็นงานหลักประมาณ 1 ใน 3 ของงานทั้งหมดที่ทำ และหากงานนี้จะทิ้งบทเรียนอะไรไว้ให้ นักรบคิดว่าเป็นการพาตัวเองก้าวออกจากกรอบที่คุ้นชิน โดยเฉพาะกรอบในการอ่าน

"งานนี้ทำให้เราได้ค้นพบโลกที่หลากหลาย ได้อ่านหนังสือที่คิดว่าปกติฉันอาจจะไม่ได้อ่าน ซึ่งก็ท้าทายตัวเองเหมือนกัน ในการต้องทำหนังสือในหลายวงการ เพราะต้องรู้เงื่อนไขของแต่ละแวดวงด้วย แน่นอนสิ่งต่างๆ อาจจะไม่ได้พวยพุ่งขึ้นมาจากแรงบันดาลใจของเราเอง 100 เปอร์เซ็นต์ แต่เราจะทำอย่างไรที่จะพวยพุ่งไปด้วยกันกับสิ่งที่เราพบเจอในหนังสือ ไปกับสิ่งที่นักเขียนกำลังจะบอก เราต้องลดอัตตาของตัวเองหรือเปล่า เราต้องผสมผสานสไตล์ของตัวเองอย่างไรให้เข้ากันกับลีลาหรือว่าน้ำเสียงของนักเขียน

> **"สิ่งที่ต้องระลึกไว้ก็คือ เราต้องหาวิธีการในการประสานความเป็นศิลปินกับความเป็นนักออกแบบให้ออกมาได้ ต้องเก็บลายเซ็นของเราไว้ แต่ก็ต้องวางอยู่ในกรอบของเรื่อง สมมติถ้าเป็นหนัง เราไม่ใช่ผู้กำกับ เราเป็นคนตัดต่อ คนทำทีเซอร์ เราต้องเคารพนักเขียนและตัวหนังสือ แล้วก็เคารพความเป็นตัวเราเหมือนกัน"**

แม้การออกจากเซฟโซนของตัวเองจะพานักรบไปเจอโลกอีกใบ แต่ถ้าบังเอิญโลกใบนั้นกลับไม่ใช่สิ่งที่รู้สึกเข้าถึง นักรบจะพยายามคิดว่า 'อย่างน้อยก็ต้องมีคนอื่นที่ชอบ'

"ถึงแม้ว่าเล่มนั้นจะไม่ถูกจริตเรา แต่เราก็คิดเสมอว่าต้องมีคนถูกจริตกับหนังสือเล่มนี้บ้างแหละ เราต้องทำตามโจทย์ หยิบจับภาพขึ้นมาให้ได้ และโจทย์ในที่นี้ก็คือ เนื้อหา มันพูดถึงสิ่งไหนบ้าง มีน้ำเสียงอย่างไรบ้าง แน่นอนว่าเล่มที่เราชอบเราก็อาจจะทำงานออกมาได้เร็วกว่าหน่อย คล่องกว่าหน่อย ใส่อะไรเข้าไปเต็มที่หน่อย"

การออกแบบปกหนังสือที่เห็นและรู้สึก

คำกล่าวที่ว่า *'อย่าตัดสินหนังสือจากหน้าปก'* อาจใช้ไม่ได้แล้วในยุคนี้ หากไปเดินในร้านหนังสือ คุณจะเห็นการออกแบบปกที่สวยสดงดงามชนิดไม่มีใครยอมใคร ราวกับจะเป็นการบอกทุกคนว่า 'สิ่งพิมพ์ยังไม่ตาย' ในความเห็นของนักรบที่คลุกคลีกับการอ่านมาตั้งแต่เด็กนั้น เขาเองก็รับรู้ได้ถึงความเปลี่ยนแปลงนี้

"สิ่งที่ทำให้เราสนใจเกี่ยวกับการออกแบบปกขึ้นมา เพราะเราไปดูหนังสือที่มีการตีพิมพ์ครั้งแรกๆ ในประเทศไทยประมาณ รัชกาลที่ 4 หรือรัชกาลที่ 5 ช่วงนั้นหนังสือดูเป็นสิ่งที่มีคุณค่า เป็นสิ่งที่หรูหรา กลวิธีการคิดการออกแบบก็ประณีตงดงาม เปี่ยมไปด้วยความคิดสร้างสรรค์ แต่ไม่รู้ว่าทำไมสมัยที่เราเป็นเด็ก เมื่อเห็นหนังสือกลับรู้สึกว่าไม่ค่อยน่าสนใจเท่าไร กระทั่งช่วง 5-10 ปีที่ผ่านมา คนให้ความสนใจกับการเลือกซื้อหนังสือผ่านหน้าปกมากขึ้น อย่างคำที่บอกว่า 'อย่าตัดสินหนังสือจากหน้าปก' ไม่รู้ว่าทุกวันนี้ยังสามารถใช้ได้อยู่ไหม เพราะทุกสำนักพิมพ์ต่างออกแบบหน้าปกให้สวยเพื่อดึงให้คนมาสนใจซื้อหนังสือเล่มนี้เก็บเอาไว้ ซึ่งก็เป็นอีกวิธีหนึ่งสำหรับคนทำงานสร้างสรรค์หรือคนทำงานศิลปะ แน่นอนเราปฏิเสธไม่ได้ว่าการทำงานในแวดวงสิ่งพิมพ์อาจจะไม่ให้รายได้มากเท่างานอื่นๆ แต่สำหรับเราเห็นว่าเป็นพื้นที่สำคัญ เป็นผืนผ้าใบให้เราได้แสดงผลงาน และงานที่เรานำไปแสดงที่ต่างๆ ก็ไม่ได้มีแค่ผืนผ้าใบอย่างเดียว แต่กระจายออกไปทั่วทุกแผงหนังสือ"

การที่นักรบสั่งสมชื่อเสียงของตนเองในฐานะศิลปิน และการที่ยังคงมีคนจ้างเขาออกแบบปกหนังสืออยู่ไม่ขาด อาจเป็นข้อพิสูจน์เบื้องต้นว่าผลงานของเขาช่วยกำหนดชะตากรรมของหนังสือเล่มนั้นได้ไม่มากก็น้อย จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่านักรบก็นับเป็นฟันเฟืองตัวหนึ่งที่มีส่วนขับเคลื่อนให้วงการสิ่งพิมพ์ก้าวไปข้างหน้าเช่นกัน

"คิดว่าไม่ใช่เราคนเดียว ยังมีพี่นักออกแบบที่ทำงานมาเนิ่นนาน เราเป็นแค่กลไกหนึ่งที่ช่วยกันขับเคลื่อนวงการสิ่งพิมพ์ เพราะการทำหนังสือเป็นงานที่ต้องทำเป็นงานกลุ่ม นักเขียนก็ทำงานในรูปแบบของเขา ศิลปินนักออกแบบก็ทำงานในรูปแบบของเรา บรรณาธิการก็ทำงานในส่วนนั้น เพราะฉะนั้น แต่ละคนก็ทำงานของตัวเองให้ดีที่สุด

"เราก็อยากทำให้สวยเพื่อให้คนเข้าไปเห็นคุณค่าของหนังสือ บางเล่มอาจจะเป็นหนังสือที่ดีมาก แต่ถ้าหน้าปกไม่สวย ก็เป็นยาขมเหมือนกัน เราต้องให้คนผ่านด่านแรกมาให้ได้ก่อน เลยรู้สึกว่าถ้าจะทำให้คนเปลี่ยนความคิดว่าอย่าตัดสินหนังสือจากหน้าปกมาเป็นเลือกซื้อหนังสือจากปกก็อาจจะเวิร์กเหมือนกัน หากปกถ่ายทอดคุณค่าของหนังสือออกมาได้ทัดเทียมกับคุณค่าภายในเล่มนั้น"

ทุกวันนี้งานสัปดาห์หนังสือเปรียบดั่งเส้นตายที่คนทั้งสายพานต้องเร่งให้ทันเวลา จนบางคนอดบ่นไม่ได้ว่า 'เวลา' คือศัตรู ในฐานะคนออกแบบปก นักรบกล่าวว่าเวลาไม่ใช่ปัญหา ทว่าค่าตอบแทนต่างหากที่เขาอยากเห็นเพดานมันสูงกว่านี้

"ในแง่ของค่าตอบแทนของทั้งวงการไม่ใช่แค่คนออกแบบปกคนเดียวนะ ทั้งคนเขียน คนแปล ถ้ามีมาตรฐานที่สูงขึ้น ทำให้เรายึดตรงนี้ได้เป็นอาชีพ 100 เปอร์เซ็นต์ ก็คงจะดี เพราะทุกวันนี้คนออกแบบปกหรือคนทำภาพประกอบหนังสืออาจจะไม่ได้ทำสิ่งนี้อย่างเดียว อย่างเราเองก็ต้องทำงานศิลปะ ทำงานออกแบบเพื่อให้มีรายได้ในการขับเคลื่อนชีวิตบนโลกทุนนิยมนี้ แต่เมื่อเทียบกับหลายวงการ ถ้าทำภาพหนึ่งภาพให้กับสำนักพิมพ์กับทำหนึ่งภาพให้กับวงการโฆษณาหรือออกแบบให้กับห้างร้าน โรงแรมต่างๆ ก็เห็นชัดเจนว่าราคาคนละเรตกันเลย เพราะฉะนั้นถ้ามีเพดานที่สูงกว่านี้ อาจทำให้คนอยากหันมาออกแบบปกหนังสือมากขึ้น ซึ่งก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าคนทำงานสร้างสรรค์ในไทย เขาไปทำงานอย่างอื่นที่ได้เงินมากกว่า ยกเว้นคนที่มีใจรักในการอ่านหนังสือจริงๆ เพราะเราต้องใช้เวลาในการอ่านหนังสือหนึ่งเล่มให้จบแล้วมาตีความเป็นภาพ ถ้าเพดานค่าจ้างตรงนี้เพิ่มขึ้น เราอาจจะเห็นนักทำภาพประกอบหน้าใหม่ที่มาสร้างความน่าตื่นเต้นมากขึ้นก็ได้"

คำตอบของนักรบทำให้เราฉุกคิดถึงการให้คุณค่าต่อคนทั้งวงการสิ่งพิมพ์ คำว่า 'ศิลปินไส้แห้ง' ยังคงเป็นวาทกรรมที่ลากยาวมาจนถึงปัจจุบัน และคงจะจริงหากเมื่อไรค่าตอบแทนของพวกเขาถูกให้ค่าเท่ากับคุณภาพของผลงาน เมื่อนั้นวงการสิ่งพิมพ์ก็จะเบ่งบานยิ่งกว่าที่เป็น

เคล็ดไทย

สายส่งเก่าแก่ผู้เชื่อมต่อ สำนักพิมพ์เล็กๆ และนักอ่านกว่า 40 ปี

เรื่อง: ชยพล ทองสวัสดิ์
ภาพ: อนุวัตน์ เดชธำรงวัฒน์

ในแวดวงหนังสือของเมืองไทย ชื่อของ *เคล็ดไทย* เป็นที่รู้จักอย่างดี นอกจากความเก่าแก่ที่ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี 2516

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เริ่มต้นจากร้านหนังสือ *ศึกษิตสยาม* และสำนักพิมพ์ เคล็ดไทย ก่อนจะแยกตัวออกมาเป็น *สายส่งศึกษิต* ในปี 2522 ช่วงที่ประชาธิปไตยในไทยกำลังเบ่งบานและเกิดการตื่นตัวในการอ่านของเหล่านักศึกษา เพื่อทำหน้าที่จัดจำหน่ายหนังสือให้กับสำนักพิมพ์ในเวลานั้น

ปัจจุบัน สายส่งเคล็ดไทยทำหน้าที่จัดจำหน่ายหนังสือให้กับสำนักพิมพ์ไม่ต่ำกว่า 20 แห่ง กระจายไปยังร้านหนังสือกว่า 800 ร้านทั่วประเทศ ภายใต้การดูแลของ **วินัย ชาติอนันต์** กรรมการผู้จัดการ และ **ทิชากร ชาติอนันต์** รองผู้จัดการทั่วไป แห่งบริษัท เคล็ดไทย จำกัด

ในอดีต การที่สำนักพิมพ์จะทำหนังสือเพื่อวางขายสักเล่ม กระบวนการหนึ่งที่สำคัญไม่แพ้ขั้นตอนผลิตก็คือ การส่งขายตามร้านค้า ร้านหนังสือต่างๆ ทั่วประเทศ หากแต่ความหนักหนาของการขนส่งหนังสือที่มีอยู่จำนวนมากก็ไม่ใช่เรื่องง่าย จึงต้องมีธุรกิจ 'สายส่ง' ที่เข้ามาเป็นตัวกลางในการเชื่อมต่อระหว่างผู้ผลิตไปสู่ร้านค้า หรือพูดง่ายๆ คือเป็นผู้รับหนังสือจากสำนักพิมพ์กระจายไปตามร้านหนังสือต่างๆ

แม้ว่าการเป็น 'ตัวกลาง' ของการกระจายหนังสือคือหน้าที่หลักและหัวใจสำคัญของธุรกิจสายส่ง หากแต่สิ่งที่สายส่งเคล็ดไทยทำมากกว่านั้น คือการเป็น 'ผู้สนับสนุน' ให้สำนักพิมพ์ที่ทุนน้อย แต่มีความตั้งใจในการผลิตงานหนังสือที่มีสาระ ผ่านวิธีการทำงานร่วมกันและการออกเงินให้ก่อน โดยมีเงื่อนไขเดียวคือ 'ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน'

เปรียบเสมือนลมใต้ปีกให้สำนักพิมพ์เหล่านี้มีกำลังใจในการผลิตหนังสือต่อไป ซึ่งรายได้จากการขายหนังสือเหล่านั้นก็จะถูกแบ่งเป็นเปอร์เซ็นต์กลับมาสู่สำนักพิมพ์และสายส่งเพื่อเลี้ยงดูธุรกิจ

> **"สายส่งเคล็ดไทยดำรงอยู่ได้ก็ด้วยเหตุของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน"**

วินัยและทิชากร เล่าในตอนหนึ่งของบทสนทนา ซึ่งอาจเป็นข้อสรุปว่าทำไมธุรกิจสายส่งเคล็ดไทยยังคงยืนหยัดอยู่มาได้จนถึงทุกวันนี้ ท่ามกลางโลกที่เทคโนโลยีเข้ามาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ซื้อและผู้อ่านหนังสือ จนสายส่งแทบจะถูกมองว่าไม่จำเป็นอีกต่อไปแล้ว เมื่อผู้บริโภคมีช่องทางในการซื้อขายหนังสือได้โดยไม่ต้องผ่านตัวกลาง

เคล็ดไทยมีจุดเริ่มต้นอย่างไร

วินัย: เคล็ดไทยมีจุดเริ่มต้นมาจากร้านหนังสือศึกษิตสยาม ซึ่งเป็นแหล่งปัญญาชนในการพบปะเสวนากันในยุคนั้น แล้วก็มีการส่งหนังสือไปตามร้านค้า จนมีการแยกตัวออกมาเป็นสายส่งศึกษิตเต็มตัวในปี 2522 เนื่องจากสำนักพิมพ์ที่ต้องการให้สายส่งเป็นคนจัดการวางหนังสือตามร้านหนังสือในยุคนั้นไม่มีการวางหนังสือพ็อกเกตบุ๊ก แต่มีแค่หนังสือพิมพ์ โทรสารนิดหน่อย ทางเลือกเกี่ยวกับหนังสือมันน้อย ซึ่งก่อนหน้านั้นตอนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ถึง 6 ตุลา 2519 เป็นช่วงประชาธิปไตยเบ่งบานมาก นักศึกษาตื่นตัวเรื่องการอ่าน หนังสือเกี่ยวกับการเมืองและลัทธิจะบูม สายส่งศึกษิตก็คิดว่าตั้งเป็นบริษัทเคล็ดไทย จำกัด จัดจำหน่ายหนังสือทั่วไปเลยดีกว่า

ช่วงนั้นนักอ่านตัวจริงที่เห็นชัดๆ คือ นักศึกษา ส่วนหนังสือก็เป็นแนวที่มีสาระในแง่ของความคิด ซึ่งตอนนั้นรอบประเทศเราจะมีลัทธิการปกครองของจีนและอื่นๆ ที่เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับการทำหนังสือมากขึ้น

สายส่งคืออะไร และมีความสำคัญในระบบธุรกิจร้านหนังสืออย่างไร

วินัย: สายส่งหมายถึงผู้จัดจำหน่ายหนังสือให้กับสำนักพิมพ์ภายนอก และจัดจำหน่ายหนังสือของตัวเองที่พิมพ์ด้วย พูดง่ายๆ คือส่งหนังสือไปตามร้านหนังสือใน กทม. และต่างจังหวัด ถ้าในกรุงเทพฯ ก็ใช้รถขนส่ง มอเตอร์ไซค์หรือรถพิกอัป แต่ถ้าต่างจังหวัดก็ใช้รถขนส่งไป พอถึงระยะเวลาหนึ่งก็ออกไปเก็บหนังสือคืน

“

ผมว่าสายส่งช่วยทั้งสำนักพิมพ์ และช่วยร้านค้าด้วย เพราะเป็นตัวกลางในการส่งผ่านหนังสือจากสำนักพิมพ์สู่ร้านหนังสือ โดยเฉพาะสำนักพิมพ์เล็กๆ บางคนบอกว่าสายส่งเป็นเสือนอนกิน แค่รับส่งหนังสือและได้ส่วนแบ่ง ต้องแย้งนิดหนึ่งว่าไม่ใช่ สายส่งเองก็มีค่าใช้จ่ายเยอะแยะไปหมด ดังนั้นสายส่งก็ต้องทำหน้าที่ของตัวเองให้ดีที่สุด

”

นอกจากสายส่ง เคล็ดไทยก็มีสำนักพิมพ์และร้านหนังสือด้วย ทำไมถึงต้องทำหลายอย่าง

วินัย: ความจริงงานหลักของเราคือ จัดจำหน่ายหนังสือ ถ้าพูดถึงปริมาณหนังสือข้างนอกกับที่เคล็ดไทยผลิตหนังสืออยู่ที่ 70/30 หมายถึงว่า 70 เปอร์เซ็นต์ เป็นหนังสือภายนอกที่มอบความไว้วางใจให้แก่เคล็ดไทยเป็นคนจัดหนังสือส่งให้ ส่วนของเคล็ดไทยเองมีหนังสืออยู่ 30 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเป็นหนังสือที่เฉพาะทางจริงๆ เช่น ของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ อาจารย์กรุณา กุศลาสัย อาจารย์สมัคร บุราวาศ เป็นงานเขียนที่มีคุณค่าต่อจิตวิญญาณ คนรุ่นผมก็จะยังอ่านงานพวกนี้อยู่

หากทำเฉพาะสายส่งอย่างเดียวสามารถอยู่รอดในธุรกิจได้ไหม

วินัย: อยู่ได้ เพียงแต่ว่าถ้าคุณเป็นสายส่งก็ต้องทำให้ตัวเองเข้มแข็ง ต้องดูหลายอย่างให้มันอยู่ให้ได้ ถ้ากำลังการลงทุนของคุณคุ้มค่ากับการที่จะต้องจัดจำหน่ายหนังสือ ก็เพียงพอที่จะเลี้ยงตัวเอง ลองคิดดูว่าเคล็ดไทยก่อตั้งมาตั้งแต่ปี 2522 จนถึงปัจจุบันนี้ยังอยู่ได้ ทั้งที่สำนักพิมพ์ไม่ได้เยอะ เราอยู่ได้เพราะเรื่องการเก็บเงินต่างๆ ซึ่งมาจากสำนักพิมพ์ ถึงเวลาหนึ่งเราก็ต้องเคลียร์ให้ เพื่อให้สำนักพิมพ์นำเงินไปหมุนต่อและทำหนังสือให้เราจัดจำหน่าย การทำธุรกิจต้องรู้ตัวเองว่าเราอยู่ตรงไหน เงินที่ได้มาคือเงินส่วนต่างของเปอร์เซ็นต์ที่ได้รับ เอามาลงทุนเท่าที่ควร ไม่ใช่ทำแล้วก็ทุ่มไป ซึ่งจะเป็นภาระให้สำนักพิมพ์หรือร้านหนังสือ

ส่วนเรื่องเปอร์เซ็นต์ส่วนแบ่ง แต่เดิมสายส่งคิด 37.5 เปอร์เซ็นต์ ตั้งแต่ปี 2522 เป็นต้นมา ตอนหลังปรับเป็น 42 เปอร์เซ็นต์ และต้องให้ร้านหนังสืออีก 20-30 เปอร์เซ็นต์

ทิชากร: ในอดีตเราได้ 37.5 เปอร์เซ็นต์ และให้ร้านหนังสือ 20-30 เปอร์เซ็นต์ เหลือ margin อยู่ 7.5 เปอร์เซ็นต์ ก็คือค่าใช้จ่ายในออฟฟิศ ค่าเงินเดือนพนักงาน ค่าน้ำค่าไฟจิปาถะเลย สุดท้ายเหลือ margin ไม่เกิน 2 เปอร์เซ็นต์ ถ้าเราพอเพียงอยู่ตรงนี้ไม่ได้ขยับอะไรมาก ก็อยู่ได้ ขึ้นอยู่กับปริมาณหนังสือที่คุณขาย ถ้าขายได้มาก ก็ทำให้รายรับมากขึ้นด้วย

ไม่ว่าจะเป็นสายส่ง สำนักพิมพ์ หรือร้านหนังสือ ทั้ง 3 ขานี้ของเคล็ดไทยมีพันธกิจร่วมกันอย่างไรบ้าง

วินัย: สำนักพิมพ์ก็เป็นผู้ผลิต ผลิตหนังสือมาให้ทางสายส่ง ถ้าไม่มีก็ให้ทางสายส่งนั้นๆ จัดการจัดจำหน่ายให้ เราก็จะเป็นตัวกระจายสินค้าไปตามร้านค้า ถ้าโดยระบบแล้วมันจะแยกเป็น 3 ขา ร้านหนังสือมีหน้าที่ขายให้ดีที่สุด สายส่งทำหน้าที่กระจายสินค้าให้ดีที่สุด สำนักพิมพ์ก็ต้องไปหาว่าคนอ่านชอบอ่านหนังสือประเภทไหนในยุคนั้น แล้วก็ให้มีการจัดจำหน่ายออกไป

ทิชากร: อย่างตอนนี้นิยายไลท์โนเวลของญี่ปุ่นมีคนดาวน์โหลดอ่านในอีบุ๊กกันเยอะมาก เขาพูดกันว่าปีเดียวยอดขายเริ่มตีตลาดหนังสือแล้ว เพราะเด็กรุ่นใหม่ที่อายุ 10 ขวบขึ้นไป เขาเริ่มอ่านจากมือถือ เริ่มดาวน์โหลดมาอ่าน ดังนั้น ต่อไปอีก 5-10 ปี ไม่แน่ว่ารายได้จากอีบุ๊กอาจจะมากกว่าหนังสือ มันเริ่มเป็น market share จากตัวเล่มมากขึ้นจนฟังแล้วน่ากังวลในแง่ของผู้จัดจำหน่ายเองหรือในแง่ของสำนักพิมพ์

หรือความเปลี่ยนแปลง ณ เวลานี้ที่สำนักพิมพ์สามารถที่จะขายตรงได้มากขึ้น จากที่เมื่อก่อนหนังสือเคล็ดไทยอาจจะได้ 2,000 เล่มเต็ม แต่ตอนนี้หนังสือพรีออร์เดอร์ได้ประมาณ 500-1,000 เล่ม ดังนั้นถ้าพิมพ์ 2,000 เล่ม มันก็ผ่านตลาดแค่พันเล่มเท่านั้น ต่อไปสายส่งอาจจะลดความสำคัญลงในฐานะตัวกลาง จึงน่าห่วงหนังสือบางเล่มที่พอร้านหนังสือขายไม่ได้ ร้านหนังสือก็อาจพิจารณาไม่รับหนังสือเล่มนั้นๆ อาจจะต้องคุยกับเจ้าของหนังสืออีกรอบหนึ่ง

เทคโนโลยีที่ทำให้ผู้ซื้อและผู้ขายติดต่อกันได้โดยตรง จนคนเริ่มมองว่า คนกลาง อาจไม่จำเป็น สายส่งเคล็ดไทยมีวิธีปรับตัวอย่างไร หรือต้องเปลี่ยนฟังก์ชันตัวเองอย่างไรบ้าง

วินัย: เราปรับอยู่แล้ว เพื่อช่วยสำนักพิมพ์เล็กๆ มีการขายออนไลน์ไม่ว่าจะ Lazada หรือ Shopee มันเป็นเรื่องธรรมดาของการค้าขาย ถ้าเงินเข้ากระเป๋าเร็ว สำนักพิมพ์เล็กๆ ก็มีเงินไปลงทุนอะไรได้ง่ายขึ้น ซึ่งก็เป็นเรื่องของแต่ละแห่ง ส่วนของเคล็ดไทยก็มีเว็บไซต์ของเราเพื่อขายหนังสือในส่วนของเราเอง ขายได้บ้างไม่ได้บ้างตามแต่สถานการณ์ อย่างช่วงโควิดปี 2564 ยอดขายทางออนไลน์ดีมาก เพราะร้านหนังสือปิด แต่พอปี 2565 ตลาดเริ่มเปิด คนก็กลับเข้าร้านหนังสือ ตลาดก็เริ่มโตขึ้น ออนไลน์ก็เริ่มลดลง ซึ่งเป็นเรื่องเข้าใจได้

นอกจากวิธีการฝากขายหรือขายขาด สายส่งจะมีวิธีที่เรียกว่าแอดวานซ์ คือออกเงินให้สำนักพิมพ์ไปก่อนเพื่อประคองและสนับสนุน วิธีนี้มันส่งผลเสียหรือผลดีอย่างไรบ้าง

วินัย: แรกเริ่มตั้งแต่ปี 2522-2523 สำนักพิมพ์เล็กๆ ไม่มีเงินมากพอที่จะทำหนังสือ เราก็ซัพพอร์ตแอดวานซ์เช็คให้ โดยจ่ายให้ 30 เปอร์เซ็นต์ จากราคาปกหักส่วนลดแล้ว เช่น 100 บาท หักส่วนลดไว้ 37.5 บาท เหลือเท่าไร เราจ่ายให้ 30 เปอร์เซ็นต์ของยอดหนังสือ คูณด้วยราคาที่หักส่วนลดจัดจำหน่ายไว้แล้ว ซึ่งเมื่อก่อนยังไม่มีปัญหาเรื่องการทำหนังสือ อาจจะมีบางแห่งที่เขาไม่เข้าใจระบบนี้ดี จึงเป็นหนี้เรา หนึ่งล้านหรือสองล้านกว่าบาท ต้องฟ้องร้องกัน เราก็ชนะคดี แต่ส่วนใหญ่ก็พอใจเรื่องการแอดวานซ์เช็คในการช่วยเหลือสำนักพิมพ์ เพราะการที่เขาจะต้องหาเงินมาทำหนังสือต่อเล่ม ถ้าต้องลงทุนพิมพ์ 7-8 หมื่นบาทคงไม่มีเงินพอ เคล็ดไทยก็ซัพพอร์ตให้ ไม่ใช่ว่าเรามีเงินขนาดนั้น แต่เราเข้าใจว่าต้องให้เขาผลิตหนังสือให้เราจัดจำหน่าย เขาจึงต้องมีเงินในการลงทุน

ปัจจุบันเรายังช่วยแอดวานซ์ให้สำนักพิมพ์เล็กๆ อยู่ แต่ต้องระวังมากขึ้น เพราะบางแห่งไม่รับผิดชอบเท่าไร พอแอดวานซ์เช็คไปแล้วปิดบัญชีติดลบ เขาก็ไม่ได้เคลียร์ หนังสือก็อยู่ที่คลังเรา นักขายหนังสือเก่าก็ฉวยโอกาสมาซื้อหนังสือราคาถูกๆ ซึ่งส่งผลหลายอย่างต่อวงการหนังสือ เพราะสำนักพิมพ์เองก็ไม่มีเงินพอที่จะมาใช้หนี้เรา หนังสือก็ยกให้เคล็ดไทยไป ซึ่งบางทีก็เป็นภาระ เพราะเราไม่รู้จะเอาหนังสือไปทำอะไร ก็ต้องเปิดคลังขายให้หนอนหนังสือ ให้นักอ่านหนังสือมาแวะดู แวะซื้อ

ในมุมมองของเคล็ดไทย รูปแบบการทำธุรกิจกับสำนักพิมพ์แบบไหน ที่เอื้อต่อทุกฝ่ายได้มากที่สุด

วินัย: สำนักพิมพ์ต้องมีความซื่อตรงซื่อสัตย์ในแง่ของการที่อาจมีเงินลงทุนไม่พอ แต่เขามีใจรักที่จะทำหนังสือ การจะแอดวานซ์เช็คให้สำนักพิมพ์ต้องมีข้อมูลว่าสำนักพิมพ์นั้นๆ แต่เดิมเขาขายเท่าไร ถ้าขายตรงตามแอดวานซ์เช็ค เราก็จ่ายเท่าเดิมได้ แต่บางแห่งดูข้อมูลแล้วขายเท่าเดิมไม่ได้ก็ต้องบอกเขา ซึ่งสำนักพิมพ์ก็เข้าใจและยอมลดยอดพิมพ์ บางแห่งจากที่เคยพิมพ์ 2,000 เล่ม ก็เหลือ 1,500 เล่ม แล้วแต่เรื่องแล้วแต่แนว อันนี้คือการปรับลดยอดพิมพ์ เพื่อไม่ให้เป็นภาระเรื่องหนังสือคงคลังเยอะ เพราะถ้าเยอะมันจะมีปัญหา เราต้องพยายามบาลานซ์ไปให้ได้

เคล็ดไทยมีหลักเกณฑ์ในการเลือกสำนักพิมพ์ที่จะช่วยแอดวานซ์อย่างไร

วินัย: ถ้าเป็นสำนักพิมพ์เจ้าใหม่ๆ เราจะดูเนื้อหาว่าเป็นแนวไหน เหมาะกับตลาดไหม ถ้ามีม็อกอัปปกมาให้ดูจะดีมาก ถ้าหากโอเคก็จะช่วยแอดวานซ์ให้ แต่สำนักพิมพ์บางแห่งก็ไม่ต้องการเงินแอดวานซ์ แต่ต้องการให้เราวางหนังสือให้ทั่วตลาด ปล่อยการขายให้เป็นหน้าที่เรา ถึงเวลาก็มาเคลียร์บัญชีกันตามรอบ 2 เดือน 3 เดือน 6 เดือน หรือหนึ่งปี แต่เจ้าเก่าที่ต้องการแอดวานซ์ เราก็ดูยอดขาย ถ้ายอดขายต่ำลง เราก็ขอลดยอดลง

มีสำนักพิมพ์ประเภทไหนหรือหนังสือแนวไหนที่เคล็ดไทยจะช่วยแอดวานซ์ให้เป็นพิเศษบ้างไหม

วินัย: ส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือที่มีสาระต่อผู้อ่าน มีคุณค่าต่อชีวิต ซึ่งก็จะแล้วแต่แนวทางของแต่ละสำนักพิมพ์ ตัวอย่างเช่น พี่ขนิษฐา ณ บางช้าง ลูกสาวของ คุณมาลัย ชูพินิจ ที่เขียนหนังสือ *ล่องไพร* ซึ่งผมนับถือแกเป็นพี่สาว รู้จักกันมา 30 ปีแล้ว แกก็เอื้อให้เคล็ดไทยเป็นผู้จัดจำหน่ายหนังสือของครูมาลัยมาตลอด เขาไว้ใจเราและซื่อสัตย์ต่อธุรกิจ เราก็ยินดีจ่ายล่วงหน้าให้ ตอนนี้เขาเปลี่ยนเป็นมูลนิธิ *มาลัย ชูพินิจ* มีคนมาดูแลเกี่ยวกับหนังสือของครูมาลัย อันนี้เป็นตัวอย่างที่เห็นชัดๆ

แล้วก็มีสำนักพิมพ์ *นาคร* ของ อาจารย์เจน สงสมพันธุ์ ซึ่งช่วยกันมาตลอด หรือสำนักพิมพ์ *หอน* ของชาติ กอบจิตติ ซึ่งอาจจะซาๆ ไปบ้าง เพราะตอนหลังแกพักเขียนงาน จึงไม่ค่อยมีเล่มใหม่ออกมา รวมถึงของ *ไลบรารี่ เฮ้าส์* ที่พิมพ์งานวรรณกรรม

อย่างการสนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับการอ่าน เช่น LIT Fest ถือเป็นพันธกิจของเคล็ดไทยไหม

วินัย: เรารู้สึกว่าแนวทางหนังสือของเราสอดคล้องกับแนวทางที่เขาจัด จึงคิดว่าการช่วยเหลือโฆษณาหรือโปรโมตก็ไม่เกินความสามารถเราที่จะช่วยเขาได้ คนจัดก็จริงใจและตั้งใจที่จะทำให้วงการหนังสือมีความหลากหลาย มีความแตกต่างทางความคิดในการอ่านหนังสือ อาจจะไม่ได้เอาหนังสือทุกแนวมาขาย แต่คนที่เข้าไปในงานจะรู้เลยว่างานนี้มีคุณภาพ ซึ่งเราเข้าใจบรรยากาศนี้ จึงลงทุนช่วย ซื้อบูท และถ้ามีกำลังสนับสนุนช่วยโปรโมตอะไรก็ช่วยกันไป

คุณมองว่าเคล็ดไทยหรือสายส่งมีส่วนในการสนับสนุนนักอ่านหรือวงการการอ่านในไทยให้เติบโตหรือเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง

วินัย: ผมคิดว่าการทำหน้าที่ของสายส่งเคล็ดไทยก็เป็นการส่งเสริมแวดวงการอ่านไปในตัว เพราะเราทำหน้าที่ในการจัดจำหน่ายหนังสือ เป็นตัวส่งผ่านทำให้คนอ่านรู้จักวงการหนังสือมากขึ้น ส่วนหนังสือที่เราพิมพ์ออกมาแม้จะเป็นหนังสือที่ขายยาก แต่เราก็มีใจรักที่จะทำออกมา เพราะถือว่าเป็นหนังสือดี เราอยากจะส่งผ่านให้ผู้อ่านได้อ่าน เราไม่ได้ทำหนังสือสะเปะสะปะ แต่ทำหนังสือที่มีสาระจริงๆ หรือแม้แต่สำนักพิมพ์ภายนอกที่ให้เคล็ดไทยจัดจำหน่าย เราก็เข้าใจว่าเรามีบทบาทที่ช่วยเสริมในการส่งต่อหนังสือไปให้ร้านหนังสือหรือคนอ่านที่อยู่ต่างจังหวัด หรือบางทีก็จัดงานขายสัญจร ถ้ามีกิจกรรมพอช่วยเหลือได้ก็ช่วยกัน

นี่เป็นสิ่งที่เคล็ดไทยสนับสนุนมาตลอด 40 กว่าปีนี้ สายส่งเคล็ดไทยดำรงอยู่ได้ก็ด้วยเหตุของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน และประคับประคองให้อยู่ได้ในอนาคต

ทิชากร: เคล็ดไทยเป็นสายส่งเก่าแก่ก่อนที่จะมี *นายอินทร์* หรือ *ซีเอ็ด* เพราะฉะนั้นงานของนักเขียนตัวเล็กๆ ที่หากพิมพ์พันเล่มหรือห้าร้อยเล่ม สายส่งใหญ่ๆ จะไม่รับ ดังนั้นเราคือทางเลือกของนักเขียนหรือสำนักพิมพ์เล็กๆ เหล่านี้

เราไม่ได้เลือกว่าหนังสือคุณจะขายได้หรือไม่ได้ แต่เราจะทำหน้าที่ส่งต่อในสิ่งที่คุณสร้างสรรค์ออกมาไปวางให้ถึงมือคนอ่าน แถมมีการซัพพอร์ตล่วงหน้าให้อีก ดังนั้น ตลอดระยะ 40 กว่าปีมานี้ เคล็ดไทยช่วยให้สำนักพิมพ์เล็กๆ ได้เติบโต เพื่อที่จะมีกำลังการผลิต เงินจะได้หมุนเวียน และสามารถอยู่รอดได้

ชัยพร อินทุวิศาลกุล

ศีลธรรมในการพิมพ์
หนังสือคือความงาม
และรายละเอียด

COLIN DEXTER
COLIN DEXTER
COLIN DEXTER

20 ปีแรกของภาพพิมพ์ คือยุคสมัยของพ่อชายผู้ก่อตั้งและวางรากฐานหลายอย่างให้กับโรงพิมพ์ ก่อนจะเดินทางเข้าสู่ครึ่งชีวิตหลังในมือของรุ่นลูกอย่าง **จ๊อก-ชัยพร อินทุวิศาลกุล** ผู้ต่อยอดให้ภาพพิมพ์ มีชื่อเสียงด้านการพิมพ์หนังสือวรรณกรรมและพ็อกเกตบุ๊กมากที่สุดแห่งหนึ่ง

"ความใส่ใจลูกค้า ความซื่อตรงในวิชาชีพ ความเชื่อว่าเราผลิตสิ่งพิมพ์ที่ดีได้ และความพยายามที่จะอยู่สูงกว่าเส้นมาตรฐานของโรงพิมพ์ทั่วไป"

บางคำตอบในบทสัมภาษณ์สะท้อนบุคลิกของเขาออกมาได้ชัดเจน และบุคลิกนี้ก็ถูกส่งออกมาผ่านตัวตนของภาพพิมพ์ นั่นอาจทำให้โรงพิมพ์แห่งนี้เป็นมากกว่าโรงพิมพ์ทั่วไปในความรู้สึกของผู้คนในแวดวงการอ่าน-การเขียน ในเชิงรูปธรรม ภาพพิมพ์มีบทบาทในการสนับสนุนวัฒนธรรมการอ่าน อย่าง *เทศกาลหนังสือกรุงเทพมหานคร* และ *LIT Fest* ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นโรงพิมพ์แห่งเดียวที่ควักกระเป๋าจัดงานรูปแบบนี้

จากกลิ่นหมึกและเสียงเครื่องพิมพ์ในกรุงเทพฯ ล่าสุดจ๊อกย้ายถิ่นฐานไปสูดกลิ่นอายทะเลและฟังเกลียวคลื่นกระทบชายฝั่งของเกาะพะงัน เขากำลังวางมือจากอาชีพในโรงพิมพ์ที่ทำมากว่า 20 ปี เพื่อเริ่มต้นฉากใหม่ของชีวิต

มันจึงเป็นเวลาที่น่าชวนเขาคุยถึงฉากที่จะปิดลงอาชีพซึ่งเป็นทั้งความรัก ความเชื่อ และสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิต อนาคตของภาพพิมพ์ในวันข้างหน้า ประสบการณ์อันลึกซึ้งยาวนานในโรงพิมพ์ บทสัมภาษณ์นี้เก็บเกี่ยวหลายคำตอบของเขามาให้คุณ

อะไรคือความท้าทายที่สุดตอนเริ่มทำงานที่ภาพพิมพ์

ตอนที่เราเริ่มทำงานภาพพิมพ์ยังถือว่าเป็นโรงพิมพ์ขนาดเล็ก เลยมีเรื่องที่ต้องปรับปรุงค่อนข้างเยอะ โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยี ปัญหาที่เรามองเห็นตอนนั้นคือ กำลังการผลิตที่ไม่เพียงพอ และมีเครื่องพิมพ์ที่ไม่เหมาะสมกับงาน

พูดให้เห็นภาพคือ การพิมพ์หนังสือเป็นรูปแบบการพิมพ์อย่างหนึ่งที่ใช้แม่พิมพ์จำนวนมาก ฉะนั้นขนาดเครื่องพิมพ์จึงต้องใหญ่ที่สุดเท่าที่จะใหญ่ได้ แต่ตอนนั้นเรามีเครื่องพิมพ์ตัด 2 แค่เครื่องเดียว และเป็นเครื่องที่เก่ามากจึงพิมพ์ได้ไม่ดีเท่าไร ทำให้ต้องไปพิมพ์เครื่องตัด 4 ที่เล็กกว่า

ข้อเสียของเครื่องพิมพ์ขนาดเล็กคือ จำนวนรอบพิมพ์ที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย สมมติจะผลิตพ็อกเกตบุ๊กสักเล่มหนึ่ง เครื่องพิมพ์ตัด 4 จะพิมพ์ได้ 8 หน้าต่อครั้ง แต่เครื่องพิมพ์ตัด 2 พิมพ์ได้ 16 หน้าต่อครั้ง นั่นแปลว่าเราใช้เวลาในการทำงานน้อยลง

แต่ตอนนั้นมันมีข้อจำกัดทั้งเรื่องพื้นที่และงบลงทุน ซึ่งก็ทำให้เรารู้สึกอึดอัดเหมือนกัน เพราะอยากรับงาน แต่ประสิทธิภาพหลายอย่างยังแข่งกับโรงพิมพ์เจ้าอื่นๆ ไม่ได้

ยากไหมในการโน้มน้าวให้ รุ่นแรก ลงทุนเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลง

โคตรยากเลย เราใช้เวลาประมาณ 3-5 ปี ในการคุยกับพ่อ เวลาที่บอกว่าอยากซื้อเครื่องพิมพ์ใหม่ พ่อจะชอบถามว่าคิดดีแล้วหรือยัง อย่าลงทุนเกินตัว

ซึ่งมันก็กลายมาเป็นเหมือนความเก็บกดและแรงผลักดันอย่างหนึ่งของเรา ตอนนั้นเราอายุ 20 กลางๆ และไม่ได้มีเงินถุงเงินถัง เลยต้องไปตระเวนหาเครื่องพิมพ์มือสอง ก็ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงมาเรื่อยๆ ซึ่งก็ใช้เวลา 6-7 ปี กว่าจะมาถึงจุดที่เราพอใจ

จากรุ่นพ่อถึงรุ่นคุณ ภาพพิมพ์มีอะไรเปลี่ยนไปบ้าง

ถ้าพูดถึงการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมก็คงเป็นเรื่องเทคโนโลยี แต่ก็จะมีเรื่องทัศนคติของเรากับพ่อที่มองไม่เหมือนกันด้วย เรามองว่าตัวเองค่อนข้างจะมีศีลธรรมในการผลิตหนังสือมากกว่า ส่วนหนึ่งเพราะเราบ้าหนังสือมากกว่า คือไม่ใช่แค่พิมพ์ถูกต้อง แต่เราให้ความสำคัญความสวยงามหรือรายละเอียดเล็กๆ ด้วย

สิ่งหนึ่งที่เรารู้สึกว่าเป็นเรื่องประจวบเหมาะกันพอดี คือธุรกิจของครอบครัวเราเป็นโรงพิมพ์ที่พิมพ์หนังสือ และตัวเราเองก็เป็นคนชอบหนังสือ มันจึงเป็นความลงตัวในการต่อยอดหรือพัฒนาธุรกิจ ที่พูดอย่างนี้เพราะว่าบางโรงพิมพ์ต้นทุนเขาพร้อมกว่าเรามาก แต่ถ้าคนที่ทำงานไม่ได้อินกับสิ่งที่ทำอยู่ก็อาจจะไม่ได้พัฒนาจนประสบความสำเร็จ

แต่ก็ต้องออกตัวว่าเราไม่ได้หลงตัวเอง ภาพพิมพ์ไม่ได้สำเร็จมากมายอะไร แค่อยู่ในมาตรฐานที่เรามองว่ามันควรจะเป็น สามารถจ่ายเงินพนักงานตรงเวลา จ่ายเงินซัพพลายเออร์ตรงเวลา จ่ายหนี้ธนาคารสม่ำเสมอ มีโบนัสบ้างตามปัจจัยในปีนั้นๆ และจ่ายปันผลให้กับผู้ถือหุ้นได้

ศีลธรรมในการผลิตหนังสือนี้ฟูมฟักมาจากอะไร

ไม่แน่ใจเลย แต่ถ้าพูดแบบติดตลกก็อาจจะมาจากนิยายกำลังภายในจีนอย่าง *ฤทธิ์มีดสั้น* ก็ได้ สมัย ม.ปลายเราได้อ่านนิยายคาวบอยของ หลุยส์ ลามูร์ (Louis L'Amour) หลังจากนั้นก็มาอ่านนิยายกำลังภายในจีน ซึ่งทั้งสองประเภทนี้มีการแบ่งสีขาวและสีดำอย่างชัดเจน มีกฎเกณฑ์ที่กำหนดว่าความดีงามต้องเป็นอย่างไร หรืออาจจะเป็นช่วงเรียนที่ธรรมศาสตร์ มีโอกาสได้ไปข้องเกี่ยวกับงานเอ็นจีโออยู่บ้าง ทำให้เรามีแนวคิดเรื่องศีลธรรม เรื่อง fair trade แล้วสิ่งเหล่านี้ทำให้เรากลับมามองว่าถ้ายังใช้เครื่องจักรแบบเดิมอยู่ ถ้าประสิทธิภาพของเครื่องพิมพ์ไม่ตอบมาตรฐานที่หนังสือควรจะเป็น โรงพิมพ์น่าจะไปไม่รอด

ภาพพิมพ์มีชื่อเสียงด้านการตีพิมพ์หนังสือวรรณกรรม สิ่งนี้เพิ่งเกิดในรุ่นคุณหรือเปล่า

เราว่าตอนรุ่นพ่อเราก็ทำ เพียงแต่พ่อเราไม่ได้อินกับหนังสือเท่าเรา หากไปถามคนรุ่น 6 ตุลา หรือรุ่นหลังจากนั้นประมาณ 10 ปี เขาจะรู้กันว่า ภาพพิมพ์คือโรงพิมพ์ที่ผลิตหนังสือฝ่ายซ้าย เท่าที่จำได้ก็น่าจะมีช่วยพิมพ์งานของ อมธ. (องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ที่เป็นงานเคลื่อนไหวทางการเมืองช่วงปี 2520-2530 นักศึกษาจะรู้ว่ามีอะไรก็มาพิมพ์ที่นี่ได้ อาจเพราะเมื่อก่อน ภาพพิมพ์อยู่ใกล้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วย

พอมาถึงช่วงที่เราทำงาน เราก็เริ่มจากพิมพ์หนังสือให้คนที่รู้จักกันอยู่แล้วอย่าง พี่เป้-วาด รวี (รวี สิริอิสสระนันท์) และเพื่อนๆ ของเขา จากนั้นพี่เป้ก็แนะนำให้รู้จักกับสำนักพิมพ์ openbooks ซึ่งเขามีโรงพิมพ์ที่ใช้ประจำอยู่แล้ว แต่ในบางปกเราก็มีโอกาสได้ไปช่วยพิมพ์ให้

พอดีกับช่วงนั้นนักเขียนหลายคนเริ่มเปิดสำนักพิมพ์ของตัวเอง หนึ่งในคนที่เราได้ช่วยพิมพ์ให้คือ สำนักพิมพ์ *ใต้ฝุ่น* ของ พี่คุ่น-ปราบดา หยุ่น ซึ่งเป็นหนึ่งในคนที่มีอิทธิพลต่อภาพพิมพ์อย่างมาก เราได้เรียนรู้เทคนิคการพิมพ์หลายแบบจากตัวอย่างหนังสือดีๆ ที่มาจากเขา เช่น การพิมพ์ 2 สี 3 สี และสีพิเศษ

นับจากช่วงที่ได้เริ่มพิมพ์ให้พี่เป้จนถึงตอนนี้ก็น่าจะราวๆ 15 ปี ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าแต่ละงานคือโอกาสที่เราได้รับจากพี่ๆ ในวงการที่อนุญาตให้เราได้พิมพ์หนังสือของเขา

นอกจากความรู้จักคุ้นเคย อะไรที่ดึงดูดให้คนในแวดวงวรรณกรรมนิยมมาพิมพ์งานกับภาพพิมพ์

อาจเป็นเพราะเราพูดภาษาเดียวกัน เราเป็นคนชอบอ่านหนังสือ หลายครั้งที่เจอนักเขียนมาติดต่องานพิมพ์ เราก็จะทักว่าเราเคยอ่านงานของเขามาบ้าง อีกสาเหตุคงเป็นความเชื่อร่วมกันที่ว่าหนังสือเป็นสิ่งสำคัญในสังคม ถ้าให้เปรียบคงเหมือนกับการเดินไปในตลาดแล้วเจอคนพูดภาษาไทย เราก็อาจจะมีความโน้มเอียงที่จะช่วยเหลือเขามากกว่าคนที่พูดคนละภาษา ถ้าเราพูดภาษาเดียวกัน เราก็มีจุดร่วมที่คล้ายคลึงกันในระดับหนึ่ง

เรื่องอื่นๆ ก็อาจจะเป็นความกันเองที่มีให้กัน บางครั้งมีลดให้ หรือมีการให้เครดิตไว้ก่อน รวมถึงมาตรฐานของงานที่พยายามดันให้สูงขึ้นอยู่ตลอด

“จริงอยู่ที่การทำธุรกิจต้องคาดหวังกำไร แต่เรารู้สึกว่ากำไรไม่ใช่ทุกอย่าง และไม่อยากให้เป็นเงื่อนไขของการสร้างสรรค์ เราว่ามันไปด้วยกันได้ อาจจะมีคนบอกว่าถ้าทำแบบนี้แล้วจะขาดทุน แต่เราก็คิดว่าไม่เป็นไร เพราะเชื่อว่าในอนาคตมันจะกลับมาให้เรา เราไม่ต้องได้กำไรเดี๋ยวนั้นเลยก็ได้”

เราอาจจะไม่ได้นับถือพุทธนะ แต่พูดแบบเข้าใจง่ายๆ คือ กำไรในปีนี้อาจจะเป็นผลจากกรรมเก่าเมื่อ 2 ปีที่แล้วก็ได้ เราสนใจแค่ว่าสิ่งที่ทำในวันนี้ผลลัพธ์ออกมาดีหรือเปล่า ถ้าดีมันก็น่าจะสร้างกำไรให้เราได้ในสักวัน ตราบใดที่องค์กรของเรายังอยู่ คิดแบบนี้แล้วทำงานสบายใจกว่า

ด้วยวิธีคิดแบบนี้ ยากไหมในการรับมือกับความกดดันทางธุรกิจ

ก็ยากนะถ้าอยู่ในช่วงที่สถานการณ์ไม่ค่อยดี แต่ถ้าธุรกิจจะเจ๊งมันไม่ได้มาจากความใจดีของเราหรอก คนรอบตัวเราอาจจะไม่ได้เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ทั้งหมด เขาอาจจะมองว่าถ้าทำธุรกิจอีกแบบหนึ่งอาจรวยเร็วกว่าหรือมีกำไรมากกว่า คือเราไม่คิดว่ามันจะมีประโยชน์อะไรถ้าคนเราจะรวยแบบไร้ชีวิต ต้องรวยแบบมีชีวิตสิ หรือว่าที่จริงแล้วไม่ต้องรวยก็ได้ไหม แค่มีลมหายใจที่กระหายการทำงาน มีความสุขกับการทำงานในแบบที่เราเชื่อ

แปลว่าตลอด 20 ปี คุณมีความสุขที่ได้เดินเข้าโรงพิมพ์

จะพูดแบบนั้นก็คงโลกสวยเกินไป มีหลายครั้งที่เราท้อหรือเจอปัญหา แต่ก็น้อยกว่าวันที่เราอยากเข้าไปทำงาน

ความสุขของงานพิมพ์คืออะไร

คือวันที่ลูกค้าโทรมาบอกว่าขอบคุณมาก

ดูเหมือนภาพพิมพ์จะเป็นโรงพิมพ์เดียวที่ลงทุนเพื่อจัดกิจกรรมสนับสนุนวัฒนธรรมการอ่าน อะไรทำให้คุณตัดสินใจทำอย่างนั้น

กรณีงานเทศกาลหนังสือกรุงเทพมหานคร เริ่มจากคุยกับพี่คุ่นแล้วเกิดไอเดียว่าจะจัดงานหนังสือ ซึ่งคงมีที่มาจากความรำคาญปนหมั่นไส้งานสัปดาห์หนังสือฯ ที่เน้นขายกันสุดๆ เราแค่อยากเห็นงานที่คนตัดสินใจซื้อด้วยความรู้สึกอยากอ่านจริงๆ ไม่ใช่เพราะราคาถูก

ส่วน LIT Fest ก็มีที่มาจากความคิดว่าคนไทยควรจะได้เดินงานหนังสือกลางแจ้งบ้าง เป้าหมายของงานก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าได้เห็นคนถือหนังสือที่ชอบ นักอ่านได้เจอนักเขียน ซึ่งรูปแบบของงานมีที่มาจากงานเลี้ยงขอบคุณปีใหม่ที่เราจัดให้กับซัพพลายเออร์และลูกค้า พอดีวันนั้น พี่ปุ๊-ธนาพล อิ๋วสกุล มางาน แกชมว่างานสวย จากนั้นก็นำไปสู่การจัดเป็นเทศกาล

เอาจริงๆ LIT Fest เป็นงานที่เปลืองตังค์มาก หลายคนในบริษัทอาจจะเคืองว่าทำไมไม่เอาเงินไปใช้หนี้ธนาคารก่อน แต่เรามองว่ามันคือความรู้สึกขอบคุณและซาบซึ้งในความสัมพันธ์ต่อผู้คนซึ่งเรียกรวมๆ ว่า ‘วงการ’ มันคือคำตอบว่า ภาพพิมพ์ดำรงอยู่ได้เพราะอะไร เราผลิตหนังสือสวยๆ ได้เพราะมีนักออกแบบที่เก่ง ดังนั้นมันไม่ใช่ว่าเราเก่ง แต่เรามีเพื่อนที่เก่งคอยสนับสนุน มีเพื่อนที่เข้าใจและเห็นอกเห็นใจเมื่อเราทำผิดพลาด รวมถึงมีพนักงานที่ไม่ใช่แค่ทำงานกินเงินเดือน

อะไรทำให้คุณตัดสินใจวางมือ

เราเชื่อมั่นว่าโรงพิมพ์ไปต่อได้ด้วยตัวเอง เราบอกกับทุกคนตลอดว่าไม่เคยเกลียดงานที่ตัวเองทำเลย แต่โชคร้ายที่โรงพิมพ์ของเราตั้งอยู่ในประเทศไทย ถ้าสมมติเราได้อยู่ในเมืองดีๆ สักเมืองหนึ่งก็คงได้ทำต่อไปเรื่อยๆ เพราะเรารักงานนี้จะตาย มันเป็นงานที่มีความสุขที่สุดอย่างหนึ่งของโลก ด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นงานที่ไม่ซ้ำซากจำเจ มีโอกาสได้เจอคนใหม่ๆ ได้มิตรสหายเพิ่มขึ้นตลอดเวลา และทำเงินเลี้ยงครอบครัวได้ เอาเข้าจริงงานโรงพิมพ์มันก็ส่งผลต่อวิธีคิดและตัวตนของเรามากเหมือนกันนะ

แต่ตอนนี้ชีวิตในเฟสนั้นก็จบไปแล้ว เรากำลังเริ่มเดินทางครั้งใหม่ แต่ความรู้สึกต่อหนังสือก็ไม่ได้เปลี่ยนไปนะ หนังสือยังคงมีความสวยงามของมัน

คุณมองภาพพิมพ์ ยุคต่อไปอย่างไร

เราเพิ่งมาคิดได้ตอนที่กำลังจะวางมือว่า จากนี้ไปภาพพิมพ์ต้องไม่ใช่ตัวตนของเรา มันอาจจะต้องมีจริยธรรมบางอย่างที่คงอยู่ แต่ตัวตนต้องเปลี่ยนไป เราเชื่อว่ามีพนักงานจำนวนหนึ่งที่ทำงานด้วยความเห็นอกเห็นใจลูกค้ามากกว่าเราอีก เพียงแต่เขาอาจ

จะไม่ได้นำพาสารเหล่านั้นไปถึงฝ่ายผลิตเท่าที่ควร ซึ่งก็เป็นกระบวนการที่กำลังเป็นไป

เราไม่ได้ต้องการให้ตัวตนของโรงพิมพ์เป็นตัวตนของเรา เพราะการที่ต้องทำงานใต้เงาของใครสักคน คงไม่สนุกหรอก ถึงเราจะเป็นเจ้าของแต่เราก็คาดหวังให้คนทำงานได้แสดงตัวตนออกมา เราอยากให้ภาพพิมพ์ เป็นสิ่งที่ประกอบขึ้นจากตัวตนของทีมงาน แน่นอนมันต้องมีจุดอ่อนอยู่แล้ว แต่ก็อาจจะมีจุดแข็งที่เพิ่มขึ้นมา

คิดว่าคุณทิ้งจิตวิญญาณแบบไหนไว้

ความใส่ใจลูกค้า ความซื่อตรงในวิชาชีพ ความเชื่อว่าเราผลิตสิ่งพิมพ์ที่ดีได้ และความพยายามที่จะอยู่สูงกว่าเส้นมาตรฐานของโรงพิมพ์ทั่วไป

คุณมองธุรกิจโรงพิมพ์ใน 5-10 ปีข้างหน้าอย่างไร

ก็น่าจะเหลือโรงพิมพ์น้อยลง และคนที่เหลือจะต้องเป็นโรงพิมพ์ที่มีความเชี่ยวชาญสูง ไม่มีงานง่ายๆ ให้ทำแล้ว ต้องเก่งจริงถึงจะอยู่ได้ ไม่ว่าจะเก่งในเชิงคุณภาพ ความรวดเร็ว หรือต้นทุน ถ้าได้ทั้ง 3 อย่างก็เจ๋งเลย

ที่โรงพิมพ์มีน้อยลงเพราะคนอ่านน้อยลงหรือเปล่า

คนอ่านไม่ได้น้อยลง แต่เขามีทางเลือกมากขึ้น คนหันไปอ่านในแพลตฟอร์มออนไลน์กัน เราก็ต้องยอมรับว่าหนังสือเป็นวงการที่เฉพาะกลุ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ประเด็นที่น่าสนใจคือ แม้ว่าทุกวันนี้จะมีข้อมูลหรือเนื้อหาให้เราได้อ่านเต็มโลกออนไลน์ แต่แพลตฟอร์มนี้ก็ไม่ใช่สภาพแวดล้อมที่จะสร้างวัฒนธรรมการอ่านที่ดีให้เกิดขึ้น เพราะมันเต็มไปด้วย clickbait ข่าวปลอม ข่าวลวง หรือแม้แต่เรื่องที่ไม่มีสาระซึ่งคาดว่าเป็นเหมือนกันทั้งโลก

ในความเปลี่ยนแปลงนี้ ภาพพิมพ์ปรับตัวอย่างไร

ไม่ได้ปรับขนาดนั้น เราก็อยู่กับกระดาษและหมึกพิมพ์ ทำในสิ่งที่เราถนัดเหมือนเดิม วรรณกรรมหรือพ็อกเกตบุ๊กก็ยังทำอยู่ และในช่วงหลังๆ ก็มีผลิตหนังสืออาร์ตบุ๊ก โฟโต้บุ๊ก วรรณกรรมเยาวชนมากขึ้น แล้วก็งานพิมพ์ประเภทอื่นๆ อย่างงานพิมพ์ไพ่ ทั้งไพ่ทาโรต์ ไพ่ออราเคิล

เราคิดว่าหนังสือที่เน้นตัวหนังสืออาจจะไม่ตอบโจทย์ของการเผยแพร่ความรู้เหมือนในอดีต เพราะมีต้นทุนสูงกว่าออนไลน์ กระดาษยุคต่อไปอาจจะ

กลายเป็นเรื่องของการพิมพ์ภาพก็ได้ ซึ่งเราก็ไม่ได้ปิดใจในแง่นี้ แต่สิ่งที่เราพิมพ์ก็จะไม่ใช่งานเชิงพาณิชย์นัก จะให้ไปพิมพ์กล่องสบู่ก็คงไม่ใช่ เพราะเราก็ยังอยากทำงานที่มีความเป็นศิลปะอยู่บ้าง

ในระยะเวลา 20 ปีมานี้ บทเรียนอะไรคือสิ่งสำคัญที่สุด

เราไม่อยากพูดถึงบทเรียนของอาชีพใดอาชีพหนึ่ง แต่แค่รู้สึกว่า be nice and sincere to people, then the good things come to you. ถ้าให้แปลก็คือ ก็แค่เป็นมนุษย์ที่ดีแล้วจริงใจกับทุกคน เดี๋ยวสิ่งดีๆ มันก็เข้ามาหาเราเอง

ถ้ามีคนอยากมาเรียนรู้การทำงานโรงพิมพ์กับคุณ คุณจะพาเขาไปเรียนอะไรเป็นอย่างแรก

เริ่มจากการเป็นเด็กติดรถส่งของก่อน เขาจะได้รู้จักวิธีรับมือกับเพื่อนมนุษย์ สมมติวันหนึ่งงานเราล่าช้า ถ้าคุณเป็นคนส่งของที่ดี คุณจะทำให้ลูกค้าใจเย็นและพอใจได้ แต่ถ้าคุณเป็นคนส่งของที่ไม่ดี ถึงจะส่งก่อนเวลาก็จะโดนลูกค้าด่าอยู่ดี

ในงานขายเราอาจจะต้องดีลกับมนุษย์โดยไม่ต้องเสียเหงื่อ แต่ถ้าเป็นคนส่งของคุณต้องดีลกับมนุษย์และเสียเหงื่อออกไปด้วย ถ้าคุณเริ่มเรียนรู้จากหน้าที่นี้แล้วทำมันได้ดี เราว่าคุณแม่งเจ๋งพอ ไม่ใช่แค่ธุรกิจโรงพิมพ์หรอกที่สอนคุณได้ อีกหลายธุรกิจก็มีบทเรียนให้ เพียงแต่คุณต้องมองให้เห็น

ชายคาเรื่องสั้น

ชายคาวรรณกรรม
แห่งราษฎร

เรื่อง: วีรวรรธน์ สมนึก
ภาพ: วินทกรานต์ ชูญาติ

ตั้งแต่นักข่าวสายม็อบ นักดนตรีออกเทปกับค่ายดัง จวบปัจจุบันบทบาทอาจารย์มหาวิทยาลัย ผู้อุทิศตนให้ลูกศิษย์ลูกหาวิชาวารสารศาสตร์ เขาเปรียบตัวเองดั่งกรรมกรสอนหนังสือ

แต่เท่านั้นยังไม่เพียงพอ ใต้นามปากกา **ธีร์ อันมัย** ที่เอาไว้ใช้ทั้งแต่งเพลงและเขียนเรื่องสั้น **ธีระพล อันมัย** รับบทบาทผู้ประสานงานหลักในนิตยสารเรื่องสั้นรายสะดวก *ชายคาเรื่องสั้น* เสมือนชายคาบ้านที่พร้อมต้อนรับและให้ร่มเงาแก่นักเขียนที่มุ่งมั่นในแนวทางเดียวกัน คนเท่ากัน ราษฎรเท่าเทียม

มายากลแห่งภาวะฉุกเฉิน รวมเรื่องสั้น ลำดับที่ 1 ปรากฏบนแผงหนังสือในปี 2553 ที่สังคมไทยเผชิญหน้าเหตุรัฐล้อมปราบบุคคลที่คิดต่างกลางเมืองหลวงปีถัดมา รวมเรื่องสั้น ลำดับที่ 2 *ร่างกลางห่ากระสุน* เหมือนจะตอกย้ำว่า 'คณะเขียน' ที่ได้แรงบันดาลใจชื่อตาม 'คณะสุภาพบุรุษ' จากยุค กุหลาบ สายประดิษฐ์ ย้ำคิดย้ำทำตอกตรึงความทรงจำกับเหตุทางการเมืองนั้น อย่างไม่คิดปล่อยให้เรื่องเล่าหลุดหายไปในกาลเวลา

เปลือยประชาชน และ *โลกสันนิวาส* เป็นชื่อรวมเรื่องสั้น ลำดับที่ 3 และ 4 ที่สะท้อนสังคมขบวนถัดมา ทั้ง 4 เล่มแรก สำนักพิมพ์ *เคหวัตถุ* ของ อนุสรณ์ ติปยานนท์ เป็นหน่วยประสานการจัดพิมพ์ ยังมีสำนักพิมพ์ *อ่าน* ของ ไอดา อรุณวงศ์ ทำหน้าที่จัดการรูปเล่ม

ถัดจากนั้น มาโนช พรหมสิงห์ นักเขียนอีสาน เจ้าของรางวัลรพีพร รับหน้าที่บรรณาธิการหลักคัดสรรต้นฉบับจนล่วงมาถึงเล่มที่ 16 ด้วยสุขภาพที่ไม่เอื้ออำนวย ชายคาเรื่องสั้น จึงถูกส่งต่อให้ ธีร์ อันมัย ผู้เป็นดั่งเลขานุการของคณะเขียน รับหน้าที่ดูแลต้นฉบับ ประสานงานการจัดพิมพ์ ที่แปรเปลี่ยนจากกระดาษเป็นรูปแบบออนไลน์ ในเว็บไซต์สำนักข่าว *เดอะอีสานเรคคอร์ด*

หนังสือ 16 เล่ม เรื่องสั้น 197 เรื่อง นักเขียนหน้าเก่าหน้าใหม่ผลัดเปลี่ยนเวียนวนร่วม 100 คน กับผู้อ่านจำนวนนับไม่ถ้วน

"ชายคาเรื่องสั้น มันตรงจริตเรา เป็นภารกิจที่เกิดมาชาติหนึ่งได้ทำหนังสือแล้วส่งพลังให้ตัวเองและคนอื่นๆ เราก็ไม่อยากพลาดโอกาสแบบนั้น" อาจารย์หนุ่มพรั่งพรูความรู้สึกไว้ตอนหนึ่ง

เมนิเฟสโตจากชายขอบ

"ชายคาเรื่องสั้น มาจากแนวคิดที่ว่า บ้านหลังนี้มันหลังเล็ก แต่มันมีชายคาให้คนได้พึ่งพาพักพิง มีที่ที่คนจรคนอื่นสามารถมาพักพิง มาร่วมงานกับเราได้" ความเป็น ชายคาเรื่องสั้นที่ ธีร์ อันมัย สมาชิกหลักบอกเล่าที่มา

ปี 2552-2553 ยุคสมัยที่สังคมนักเขียนไทยมองการทุจริตของนักการเมืองเป็นปัญหาหลักสังคมที่ต้องบอกเล่าเคลื่อนขบวน หน้าหนาวขวบปีระหว่างนั้นที่อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร กลุ่มนักเขียนอีสานผู้เฝ้ามองปรากฏการณ์สังคมเช่นกัน ทว่าพวกเขามองล้ำหน้าไปกว่านั้น ปัญหาบ้านเมืองน่าจะเป็นเรื่องของมนุษย์ที่ไม่เท่าเทียมกันมากกว่าการฉ้อโกงเพียงอย่างเดียว และทุกกิจกรรมของมนุษย์เกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างแยกไม่ออก เหตุใดต้องวางตัวตนให้อยู่เหนือความขัดแย้งที่เห็นๆ กันอยู่

"มีคนที่แหลมขึ้นมา เช่น วัฒน์ วรรลยางกูร และไม้หนึ่ง ก.กุนที (กมล ดวงผาสุก) ซึ่งแสดงตัวชัดเจน นอกนั้นก็มีคนที่เงียบ รอดูเหตุการณ์ หรือส่วนใหญ่ก็เป็นอีกฟากหนึ่งที่รังเกียจการเมืองจนเลยเถิด คิดว่าชาวบ้านเป็นเครื่องมือของนักการเมือง" ธีร์ อันมัย ฉายภาพบรรยากาศห้วงเวลานั้น

จากคนที่มีความคิดความอ่านเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน ไม่ว่าจะ มาโนช พรหมสิงห์, อนุสรณ์ ติปยานนท์, ภู กระดาษ (ถนัด ธรรมแก้ว) และใครต่อใคร ต่างมีข้อตกลงร่วมที่จะทำหนังสือรวมเรื่องสั้นด้วยปัจจัยหนุนช่วงเวลานั้น สนามเรื่องสั้นในเมืองไทยที่เคยมีเวทีอยู่มากมายเริ่มหายหน้าหายตา

ขณะที่ มาโนช พรหมสิงห์ กล่าวถึง *ช่อการะเกด* ของ สุชาติ สวัสดิ์ศรี หนังสือรวมเรื่องสั้นอันเป็นเวทีแจ้งเกิดของนักเขียนไทยหลายต่อหลายคนว่านี่เป็นต้นแบบการสร้างที่ทางวรรณกรรมให้ดำรงอยู่ จึงคิดว่ามันควรมีอีกพื้นที่สำหรับนักเขียนเรื่องสั้นโดยเฉพาะ หากจะรอส่งงานไปตีพิมพ์กับ *มติชนสุดสัปดาห์* หรือส่ง *เนชั่นสุดสัปดาห์* มันก็เป็นอีกแบบหนึ่ง เพราะสิ่งที่พวกเขาทำนั้นคือพื้นที่เรื่องสั้นที่เข้มข้นในแบบฉบับของตัวเอง

"มายากลแห่งภาวะฉุกเฉิน หนังสือเล่มแรกเกิดขึ้นหลังปี 2553 เป็นการประกาศหรือปักธงเล่นกับสถานการณ์ที่มันเกิดขึ้นในบ้านเมืองเราในช่วงปีนั้นที่ อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ประกาศ พ.ร.ก. ฉุกเฉินฯ ยาวนาน เพื่อให้เจ้าหน้าที่รัฐเป็นเครื่องมือปราบคนเสื้อแดง"

อาจารย์หนุ่มเล่าถึงจุดเริ่มต้นของหนังสือว่า คนที่ส่งเรื่องสั้นเข้ามาระยะแรก แทนที่จะได้ค่าเรื่องกลับต้องเสียค่าพิมพ์แทน ตอนนั้นพวกเขาจ่ายให้โรงพิมพ์ตามเท่าที่มีกำลังระดมทุน เพื่อให้หนังสือออกมา โดยอาศัยเครดิตของสำนักเคหวัตถุของอนุสรณ์ ติปยานนท์ เป็นหลัก

หลังตีพิมพ์ 4 เล่มในระยะเวลา 4 ปี นักเขียนคุณภาพในเมืองไทยต่างแวะเวียนมาร่วมในชายคาอย่าง เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์, วรพจน์ พันธุ์พงศ์, ภาณุ ตรัยเวช, ชัชวาลย์ โคตรสงคราม และคนอื่นๆ ที่นักอ่านยากที่จะปฏิเสธผลงาน แต่มองลึกลงไปคณะเขียนต่างรู้สึกถึงภาวะเงียบงันในแง่ของผลตอบรับหรือเรื่องที่ต้องขบคิดอย่างหนัก โดยเฉพาะรายได้จากการจัดจำหน่าย

"เงียบๆ เหมือนว่ามันจะล้มหายตายจากไป" ธีร์อันมัย สะท้อนถึงหนังสือที่เขามีส่วนสร้างชีวิตขึ้นมา

แต่แล้ว ปี 2557 ชายคาเรื่องสั้น กลับมาฟื้นตื่นด้วยคณาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ทำโครงการขอสนับสนุนเพื่อจัดประกวดเรื่องสั้น ชายคาเรื่องสั้น ภายใต้หัวข้อ *เรื่องสั้นในภาคอีสาน* ก่อนตีพิมพ์จำนวน 2 เล่ม ลำดับที่ 5 *สุสานของความสุข* ลำดับที่ 6 *มวลดอกไม้*

ในยุคมืด แม้แหล่งสนับสนุนเงินทุนจะแปรเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ แต่การจัดประกวดเรื่องสั้นที่เริ่มจากมีนักเขียนส่งผลงานมาระยะแรกราว 30 คน ก่อนจำนวนจะขยับขึ้นไปจนทะลุหลัก 100 เรื่องในเล่มถัดๆ ไป ก็นับได้ว่าชายคาทางวรรณกรรมแห่งนี้ ประสบผลสำเร็จในแง่ของการสร้างพื้นที่อ่านเขียนให้กับประชาชน

ดั่งคำประกาศที่ มาโนช พรหมสิงห์ มักใช้สื่อสารกับผู้ติดตามชายคาเรื่องสั้นในฐานะ 'ราษฎร' กับ 'ราษฎร'

"เหมือนเมนิเฟสโตจากชายขอบ ที่ผ่านมาเรานึกถึงการเขียนงานจากอะไร เราจะนึกถึงพื้นที่ส่วนกลางอำนาจจากกรุงเทพฯ งานผลิตที่กรุงเทพฯ คืองานอยู่ที่ต่างจังหวัดต้องส่งไปผลิตที่กรุงเทพฯ คุณจะได้เห็นคำว่าราษฎรตาดำๆ ในคำประกาศชายคาเรื่องสั้นบ่อยๆ ก็คือยืนยันว่า เราเป็นพวกบ้านนอกคอกนา เรายังอยากทำหน้าที่เป็นจุดตั้งต้นของเสียงที่มันถูกเปล่งออกมาภายใต้สิ่งที่เรียกว่างานวรรณกรรมเรื่องสั้น"

เขากล่าวย้ำถึงจุดยืนอันหนักแน่น

จริตคณะเขียนราษฎร

อุดมคติดูจะเป็นคำสำคัญของเหล่าชาวชายคาเรื่องสั้น ด้วยยึดถือคณะสุภาพบุรุษของกลุ่มนักเขียนหนุ่มในปี 2472 ทั้ง กุหลาบ สายประดิษฐ์, มาลัย ชูพินิจ, อบ ไชยวสุ และ โชติ แพร่พันธุ์ บุคคล

เหล่านี้ทำให้วรรณกรรมไม่ได้ผูกขาดแค่ชนชั้นนำ และเขาเหล่านั้นต่างเป็นนักเขียนที่ผลิตงานความคิดตัวเองเพื่อสื่อสารกับสังคม ขณะเดียวกันชายคาเรื่องสั้นที่เริ่มจากนักเขียนสามัญชนเช่นกัน ในชื่อว่า 'Like Write Light to Live' คณะเขียนเองก็อยากเขียนแสงสว่างเพื่อให้ได้มีชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางความมืดมิดใบ้บอดของบ้านเมืองนี้

ศิลปินแห่งชาติ คำพูน บุญทวี ภูเขาวรรณกรรม ที่นักเขียนลูกอีสานหลายยุคต้องการก้าวข้าม กลายเป็นที่ปรึกษาของคณะเขียน แม้นักเขียนซีไรต์คนแรกของประเทศจะจากไปก่อนหนังสือชายคาเรื่องสั้น เล่มแรกจะตีพิมพ์ออกมาเกือบสิบปี แต่ก็ตั้งใจให้เป็นสิริมงคลแด่กองบรรณาธิการ ในฐานะลูกหลานที่สานต่องานเขียน

"จริงๆ เราไม่ได้สนใจความศักดิ์สิทธิ์ แต่เราเล่นกับสิ่งที่มันเกิดขึ้นเหมือนทุกๆ ที่ที่มีที่ปรึกษา แต่ไม่ปรึกษา" ธีร์ อันมัยกล่าวไว้อย่างตลกร้าย

นอกจากรับเรื่องส่งประกวด ในทางหนึ่ง ชายคาเรื่องสั้นยังมีส่วนของเรื่องสั้นรับเชิญ อันเปรียบเสมือนการเคารพเกียรติยศของนักเขียนผู้นั้นที่มีจุดยืนเคียงข้างราษฎร ซึ่งแต่ละคนต่างถูกพิสูจน์ผ่านกาลเวลาทั้งตัวตนและผลงาน

"เราคิดว่าเราอยากบูชาพวกเขา เราของานพวกเขามาใช้เพื่อเป็นเกียรติกับเราหน่อย คนอย่างพวกคุณควรได้รับการเชิดชู นักอ่านจึงได้เห็นเรื่องสั้นของตำนานเมืองไทยอย่าง สุชาติ สวัสดิ์ศรี และ วัฒน์ วรรลยางกูร อีกครั้ง"

ตัวสำนักพิมพ์และตัวหลักของชายคาเรื่องสั้นอาศัยอยู่ในทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ นอกจากความคิดเชิงประชาธิปไตย คำว่า 'ท้องถิ่นนิยม' กลายเป็นสิ่งที่แทบแยกไม่ออกจากนิตยสารเรื่องสั้นหัวนี้

"เราพยายามไม่ให้เป็นเช่นนั้น แม้ลึกๆ เราปรารถนาให้นักเขียนอีสานเป็นคนส่งงานมามากๆ ด้วยซ้ำ แต่เอาเข้าจริงกลายเป็นว่านักเขียนจากทั่วประเทศส่งมา จากภาคใต้ก็เยอะ จากภาคเหนือก็เยอะ จากภาคกลางก็ไม่น้อย แม้แต่กรุงเทพฯ เองก็ตาม

"ชายคาเรื่องสั้นไม่จำกัดเรื่องภาษา จะเป็นภาษากลาง ภาษาเหนือ ภาษามลายู หรือท้องถิ่นอื่นๆ เราไม่จำกัด เราจะไม่พยายามแปลมันและไม่พยายามวงเล็บมันไว้ เราอยากให้ภาษานั้นยังคงอยู่" ธีร์สะท้อนความรู้สึกลึกๆ ถึงความคาดหวัง

สำหรับเขา ภาษาแทบไม่มีส่วนในการพิจารณาต้นฉบับ โดยหลักๆ จะดูจากตัวบทที่เป็นเรื่องใหม่ มีความคิดสร้างสรรค์ มีประเด็นกับผู้คนมากน้อยแค่ไหน

> **"ว่าไปถึงมนุษยนิยมแล้ว ที่สำคัญคือ คุณก็ต้องเป็นเสรีนิยม ควรมีอิสระจากอำนาจที่ครอบคลุมอยู่ ถ้าเรื่องสั้นต่อให้สร้างสรรค์แค่ไหน สุดท้ายถ้าพาเราไปกราบ ไปหมอบ เราก็จะพิจารณาว่าไม่เอา หรือแม้แต่คุณจะเป็นมนุษยนิยม แต่คุณเห็นคนถูกยิงตายเต็มถนน แต่คุณก็ไม่บอกไม่เล่าว่าใครเป็นคนตั้งใจสังหารประชาชนจำนวนนั้น เราก็ต้องถามกลับว่า คุณจะบอกอะไร จะสื่อสารอะไรกันแน่"**

ย้อนไปช่วง มาโนช พรหมสิงห์ กุมบังเหียนเป็นบรรณาธิการหลัก ถ้าหากใครก็ตามส่งต้นฉบับมา มาโนชจะอ่านทุกเรื่องก่อนจะคัดไว้ว่าอันนี้คือผ่าน หรือหากอ่านรอบแรกไม่ผ่าน ไม่เคลียร์ ไม่กระจ่างใจ ก็จะเอามาให้กองบรรณาธิการเช่นตัว ธีร์ อันมัยเอง ภู กระดาษ, เสนาะ เจริญพร และ วิทยากร โสวัตร ช่วยกันเข้าไปอ่าน เพื่อหารือกันว่ามีแง่มุมไหนที่ต้องพิจารณาหรือควรตั้งคำถามต่อ

"บางเรื่องที่นักเขียนส่งมา มีมิติทางศาสนารายละเอียดพระธรรมวินัยเข้มข้น ก็จะต้องให้คนที่เคยบวชเรียนมาวิเคราะห์ว่าคืออะไร ส่วนเรื่องละเอียดอ่อนกว่านั้นที่เกี่ยวข้องกับ '112' หรือสถาบันกษัตริย์ ก็ดูว่ามีประเด็นไหนที่ต้องดูแลเป็นพิเศษ ต้องเซฟใครบ้าง เซฟนักเขียน เซฟบรรณาธิการ หรือว่าเซฟหนังสือเอง"

ธีร์ อันมัยยอมรับว่ารู้สึกเสียใจ "ทำไมเรื่องศาสนา เรื่องการฆ่ากันตาย เป็นเรื่องที่เราต้องมาดูอย่างละเอียดถี่ถ้วน มันอาจนำไปสู่การไปแก้ไขตัวบท เราคุยกันว่ามันคือปัญหาของเสรีภาพในการแสดงออกที่เราไม่สามารถแสดงออกได้อย่างเต็มที่ เหมือนมีบางอย่างกดเราไว้ ทำให้เราต้อง self-censored"

นักเขียนเจ้าของรวมเรื่องสั้นตะวันออกเฉียงเหนือเล่าอีกว่า เท่าที่ดูนักเขียนเองต่างมีวิธีการบอกเล่าเรื่องต่อสู้ทางชนชั้นออกมาอย่างแนบเนียน

"ที่สุดเราเลยไม่กลัว แม้แต่งานเขียนของ วัฒน์ วรรลยางกูร ส่งมาเรื่องแรกเรื่อง *ปาก* แกก็ฝากข้อความว่า 'กลัวจังเลยว่าคุณตีพิมพ์แล้วจะมี

ปัญหา นักเขียนก็เถื่อนแล้วเป็นผู้ลี้ภัย' เราก็บอก 'ไม่มีอะไรต้องกลัวพี่' เพราะเราก็สแกนเต็มที่แล้วว่ามันไม่มีปัญหา"

เมื่อถามถึงความหวาดหวั่นเขากล่าวทันที

"ไม่ต้องใช้ความกล้าหาญ มันแค่ใช้วิจารณญาณว่าเรื่องนี้ได้หรือไม่ได้ เป็นพื้นฐานปกติของเสรีภาพประกอบกับการพิจารณาของนักเขียนที่จะใช้ตัวสัญลักษณ์ ซึ่งก็แนบเนียนด้วยตัวมันเอง ให้คนตีความออกไปแบบไหนสุดแท้แต่ นี่จึงกลายเป็นจริตของชายคาเรื่องสั้นไปเลย"

ปลอบประโลมเคียงข้างประชาชน

หัวหิน (เขียนโดย วิกรานต์ ปอแก้ว) ใช้ฉากในนิยาย *Norwegian Wood (ด้วยรัก ความตาย และหัวใจสลาย)* เคล้าบรรยากาศเมืองพักร้อนริมฝั่งอ่าวไทย ให้ตัวละครทุกตัวมีอิสระในการตัดสินใจและเผชิญหน้าชะตากรรมที่ผูกสัมพันธ์ขึ้น

สมรภูมิของนักรบ (เขียนโดย ปันนารีย์) เรื่องเล่าจากทะเลสาบทางตอนใต้ของเชียงใหม่ แม้ผู้เขียนไม่ได้ระบุตำแหน่งแห่งที่ไว้ชัดเจน แต่บรรยากาศในเรื่องก็ทำให้เห็นภาพผืนน้ำขนาดใหญ่ ที่บรรจุหลายชีวิตซึ่งดิ้นรนเพื่อจะอยู่ให้ได้ในที่แห่งนั้น

ลูกแกวร้านขายลาบ (เขียนโดย อรุณรุ่ง สัตย์สวี) เล่นล้อกับประวัติศาสตร์คน 'เหวียต' ที่ต้องทิ้งแผ่นดินเกิดจากภัยสงครามและภัยอาณานิคมก่อนเนรเทศไปสู่แผ่นดินอื่น เหมือนจะเป็นงานเรียบๆ ที่เล่าถึงชีวประวัติครอบครัวญวนอพยพ แต่ความทรงจำผ่านบาดแผลและคราบน้ำตานั้นแจ่มชัดในความทรงจำผู้เขียน

แม้แต่กระบวนการสร้างนักเขียน ที่คณะเขียนเองก็ชิงกล่าวว่า ร่วมทศวรรษในแวดวงหนังสือไทยของชายคาเรื่องสั้น พวกเขาไม่กล้าเคลมว่าสร้างนักเขียนคนใดคนหนึ่งขึ้นมา เพราะแต่ละคนต่างมีที่ทางเฉพาะแบบและสไตล์ท่วงทำนองเฉพาะตัว ธีร์ อันมัยกล่าวว่า

"ถ้าจะให้นึกถึงหรือเอ่ยชื่อมาก็คงจะเป็นนักเขียนที่เป็นนักเรียนนักศึกษามากกว่า อยากให้เขาเขียนงานต่อ อย่าง โมไนยา บุญช่วยชู (ได้รับรางวัลชายคาเรื่องสั้นยอดเยี่ยม ปี 2562 จากเรื่อง *นกใต้มหาสมุทร* -ผู้เขียน) ปัจจุบันเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น ไม่รู้ว่าเขาเขียนงานต่อหรือเปล่า"

ชาคริต คำพิลานนท์ นักเขียนจากแดนใต้ มีผลงานรวมเรื่องสั้นกับสำนักพิมพ์ *สมมติ* ในชื่อ *ในปีที่ยี่สิบเจ็ด* และเรื่องสั้นอื่นๆ เป็นอีกคนที่มีผลงานปรากฏอยู่ในชายคาเรื่องสั้นหลายครั้ง

ธีร์พูดถึงนักเขียนว่า "คนแบบนี้เหมือนเขาต้องการพื้นที่มานาน พื้นที่ที่เปิดรับเรื่องสั้นอย่างที่เขาอยากเขียน เหมือนนักมวยมารอชกในรายการที่พร้อมสำหรับเขา อีกคนก็ จารุพัฒน์ เพชราเวช ก็เป็นนักเขียนที่เขียนงานมาก่อน งานที่ทำให้เขาเปล่งประกายก็คือเรื่อง *ห่าก้อม* วิพากษ์การมีอยู่ของขนบเดิมที่อาจไม่จำเป็นกับโลกสมัยใหม่"

ตั้งแต่ทำกิจกรรมสมัยเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ลงสนามทำข่าวม็อบต้านเขื่อนปากมูล ต่อสู้ทางการเมืองกับชาวบ้านมาตลอด

ทุกวันนี้นอกจากเป็นอาจารย์สอนหนังสือแล้ว ยังเป็นตัวตั้งตัวตีทำกิจกรรมทางการเมืองในจังหวัดอุบลราชธานี นอกจากนี้ยังรับอีกบทบาทในกองบรรณาธิการชายคาเรื่องสั้น ชายผู้นี้รีบออกตัวว่าแค่สอนหนังสือมันน้อยไปด้วยซ้ำ ชีวิตหนึ่งน่าคิดว่าทำอะไรได้บ้าง แล้วก็เลือกทำอย่างที่ถนัด

"พอเห็นหนังสือออกมา คุณไปดูสิว่าหน้า มาโนช พรหมสิงห์ เขายิ้มภูมิใจขนาดไหน เราเองก็สนุก มีความสุขที่ได้แพ็กหนังสือส่งไปให้คนอ่านที่สั่งซื้อเข้ามา มันไม่ใช่พลังงานที่ให้เงินเรา แต่มันส่งต่อพลังงานบางอย่างที่เราคิดว่าสามารถทำได้"

ถ้อยเถื่อนแห่งอารยธรรม, สุดพรมแดนแสงดาว, เมืองมหรศพ และ *ห่าตำปอด เชื้อไข้ร่วมสมัย* บรรดาตัวอย่างชื่อหนังสือแต่ละเล่ม ที่บรรณาธิการ มาโนช พรหมสิงห์ ตั้งตามบรรยากาศเรื่องสั้นที่ส่งมาประกวดแต่ละครั้ง หรืออย่าง *ราษฎรทั้งหลาย, ปีศาจหนังสือ, ผู้ปรารถนาเสรีภาพ* และ *บุตรธิดาแห่งสยาม* ส่วนมากจะเป็นชุดคำที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้ของขบวนราษฎร วนเวียนอยู่กับประวัติศาสตร์ของฝั่งราษฎรเป็นส่วนใหญ่

ธีร์ อันมัยออกความเห็นว่า "เป็นสไตล์ของหนังสือเราตั้งแต่เล่มแรกจนถึงเล่มล่าสุด เหมือนชื่อหนังสือถูกตั้งขึ้นมาเพื่อจะบอกว่า มันมีคู่ตรงข้ามอยู่ในงานเสมอ ทุกอย่างไม่ได้มีทางเดียว สะท้อนสภาพที่มันเป็นจริงกับความคิดฝันที่มันไม่ได้เป็น เราเห็นว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของราษฎรถูกทำลาย เราก็พยายามนำเสนอประเด็นที่จะตอกย้ำหรือว่าไหลเวียนอยู่ในกระแสของผู้คนได้

"ปกหนังสือแต่ละเล่มทำมาเพื่อเล่นกับมัน บางทีก็ด่ามัน บางทีก็ปลอบโยนกันเอง บุตรธิดาแห่งสยามคือชื่อปกออกมาเพื่อปลอบใจในช่วงเวลาที่เด็กโดนแก๊สน้ำตา โดนกระทำ ถูกจับยัดเข้าคุกเป็นว่าเล่น นี่มันยุคสมัยไหนแล้ว ลูกหลานเราถูกกระทำย่ำยี นอกจากยั่วล้อกับอำนาจแล้ว นี่คือการทำหน้าที่ปลอบประโลมเคียงข้างประชาชนโดยตั้งชื่อที่มีนัย"

เขาพูดถึงปกหนังสืออีกว่า "ที่ขายดีที่สุดน่าจะเป็นเล่ม ปีศาจหนังสือ กับ *เด็กดีของประเทศที่ไร้อนาคต* เหตุผลที่ขายดีเพราะสีและชื่อประเด็นที่มันถูกสะท้อนผ่านคลื่นช่วงหนึ่ง เผด็จการกลัวหนังสือกัน เราคิดว่าการเผาหนังสือมันน่าจะหมดไปตั้งแต่

ยุค 6 ตุลาคม 2519 แล้ว แต่กลายเป็นว่าช่วงหลังๆ มีการกลับมาเซนเซอร์ มาตามจับคนที่ทำหนังสือ"

> **"การตั้งชื่อเรื่องของชายคาเรื่องสั้น บางทีมันก็สะท้อนยุคสมัย ไม่ได้มีเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ผูกขาดชื่อจากปกหนังสือ เพียงแต่ยุคสมัยมันเป็นแบบนั้น ซึ่งการตั้งชื่อหนังสือมันก็สำคัญกับทั้งบรรณาธิการและนักเขียน คือเราไปด้วยกัน"**

ขบถผู้ปลดปล่อย

ชีวิต 12 ปีของนิตยสารเรื่องสั้นเล่มหนึ่ง มีคุณค่าบางอย่างต่อแวดวงหนังสือและสิ่งแวดล้อมการอ่านในประเทศนี้มากมายกว่านั้น ผู้มีส่วนร่วม ธีร์ อันมัย เคยสะท้อนว่า

"ผมเกิดมาชาติหนึ่งได้ทำหนังสือ ใช้พลังงานกับมันเต็มที่แล้ว ผมคิดว่าสำหรับพี่มาโนชมันสำคัญมาก เพราะมันคือช่วงปลายของชีวิตการเขียนของเขา เขาได้ทำงานที่ใฝ่ฝันมาตลอดชีวิตอย่างเต็มที่กับการใช้ศักยภาพของความเป็นนักเขียน แม้แต่เราก็ใช้ความเป็นนักอ่านและบรรณาธิการอย่างเข้มข้น เห็นการทำงานของคุณมาโนชแล้วเราคิดว่าเป็นผู้ชายที่น่านับถือมากๆ แกเขียนจดหมายตอบนักเขียนที่ส่งเรื่องเข้ามาทุกคนในช่วง 10 เล่มแรก"

ธีร์ อันมัยเล่าอีกว่า ต้องหาโปสต์การ์ดให้ มาโนช พรหมสิงห์ เขียนหานักเขียนทุกคนเพื่อให้กำลังใจ

"มันมีความหมายมากในฐานะที่ผมเองได้เห็นการทำงานเข้มข้นของแก การได้ช่วยแกทำงานเป็นประสบการณ์ที่ไม่ใช่ใครก็หาได้ เพราะหนังสือเป็นที่มั่นของแก พี่มาโนชยังคุยเสมอว่า ใครจะคิดจะฝันว่าวันหนึ่งจะได้มาเป็นบรรณาธิการแบบ สุชาติ สวัสดิ์ศรี"

ไม่เพียงแต่เรื่องสั้น พวกเขาขยับมาทำงานแปลก่อนจะมีระเบียงกวี คัดสรรโดยกวีมากประสบการณ์อย่าง ประกาย ปรัชญา

"ถ้าหากเพิ่มเรื่องแปลจากภาษาอังกฤษหรือภาษาอะไรก็แล้วแต่เป็นภาษาไทย ก็คงจะเป็นเรื่องธรรมดาทั่วไป แต่ว่าเราลองแปลต่อจากภาษาต้นฉบับเป็นภาษาลาว กลายเป็นว่ามันสนุกขึ้น สนุกกับคนที่จะอ่านเรื่องนี้แล้วรู้เรื่อง นั่นก็คือคนที่พูดลาวได้ ทำให้คนกรุงเทพฯ ปวดหัว นี่แหละคือการหยอกล้อกับอำนาจส่วนกลางที่เป็นอำนาจทางภาษาเป็นอำนาจกำหนดการรับรู้ของผู้คน" เขาเล่าถึงประเภทงานที่ค่อยๆ ขยับขยาย

วัดที่ความสำเร็จ ในแง่พื้นที่สำหรับคนเขียนหนังสือชายคาเรื่องสั้น ก็ยืนหยัดได้นานเป็นปรากฏการณ์ทศวรรษหนึ่ง "เราแสดงตัวชัดเจนว่าเราอยู่อีกฟากหนึ่งกับอำนาจที่ครอบประเทศไทยอยู่ เราไม่ได้มีวรรณกรรมเพื่อหมอบกราบรับใช้ คณะเขียนทุกคนมีวิญญาณการเป็นขบถเป็นผู้ปลดปล่อย"

ธีร์ อันมัยกล่าวอย่างภาคภูมิว่า การจัดประกวดเรื่องสั้น ช่วงหลังๆ ได้รับความนิยมมากขึ้น ยิ่งกับ 3-4 ปีที่วัฒนธรรมอีสานป๊อปมากขึ้น เป็นผลมาจากการใฝ่รู้ของผู้คนทุกวันนี้ เช่นกันกับชายคาเรื่องสั้นที่โหมขึ้นจากตะเข็บชายแดนชายขอบโดยไม่รอให้งอกขึ้นจากส่วนกลาง ถึงอย่างนั้นมีบางส่วนพยายามจะปรับจริตให้เหมือนกับชายคาเรื่องสั้น เพื่อเอาใจกองบรรณาธิการ เขากล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า

"ถ้างานมันไม่ถึงจริงๆ ก็ไม่ผ่าน อย่าเขียนเพื่อเอาใจบรรณาธิการ จงใช้พลังงานสร้างสรรค์ตัวเองให้เต็มที่เถอะ"

แต่กับสกุลวรรณกรรม สำหรับ ธีร์ อันมัย เขามองว่าต้องคานงัดกับอำนาจที่กดทับอยู่ ไม่ใช่การศิโรราบต่ออำนาจนั้น ในฐานะบรรณาธิการคัดสรร เขาอยากได้ยินเสียงจากนักเขียนผู้หญิงอีสานให้มากขึ้นกว่านี้

"เราพยายามมองหาผู้หญิงในภาคอีสานที่เป็นนักมนุษยนิยม เป็นเสรีนิยม เขียนงานดีๆ ส่งมา เราอยากเห็น LGBTQ+ เขียนงานเพื่อปลดปล่อยตัวเองส่งมา แต่เราก็ยังไม่เห็น เราอยากเห็นมิติใหม่ คนหน้าใหม่ มันจะดีต่อคนอ่าน มันจะได้เปิดโลกจากการอ่าน" อาจารย์ด้านวารสารศาสตร์ กล่าวถึงสิ่งปรารถนา

คนออกจากความมืด

ปี 2565 รอยต่อที่แยกระหว่างสื่อสิ่งพิมพ์ไปสู่รูปแบบออนไลน์ ทำให้คณะเขียนค่อนข้างลังเลถึงแห่งหนตัวตน ก่อนได้ข้อสรุปว่า ปรับมาทำออนไลน์เพื่อลดค่าใช้จ่ายการตีพิมพ์ที่ครั้งหนึ่งเสียไปราว 70,000 บาท ซึ่งขณะนี้ไม่มีทุนสนับสนุนต้องหาเงินจากการขายหนังสือออนไลน์เพียงอย่างเดียว

"หนังสือมันยึดจับได้ เป็นเจ้าของได้ กระดาษมันคือพื้นฐานการอ่านของคนรุ่นเรา คนรุ่นใหม่อาจจะใช้มันเป็นอีบุ๊ก หากเป็นไปได้เราก็อยากให้มันเป็นแบบนั้นด้วย ทำทั้งสองแบบ แต่ถามความตั้งใจจริงของกองบรรณาธิการก็อยากให้ทำเป็นเล่มแบบนี้แหละ อย่างพี่มาโนชเองเวลาหนังสือถูกพิมพ์แต่ละครั้งก็เหมือนได้เจอลูกที่คลอดมาใหม่ ได้เจอคนรัก" ธีร์ อันมัยบอกเล่าความสำคัญของหน้ากระดาษ

ด้วยฝันใฝ่จะกลับมาตีพิมพ์รูปแบบหนังสือกระดาษอีกครั้ง คณะเขียนคิดว่าจะเอาเรื่องสั้นคัดสรรจากทั้ง 16 เล่ม ไปตีพิมพ์แปลเป็นภาษาอังกฤษ โดยเริ่มจากนักเขียนภาคอีสานกับภาคเหนือก่อน ซึ่งจะมีอาจารย์คณะศิลปศาสตร์แบ่งกันคนละเรื่องสองเรื่องแล้วช่วยกันแปล เน้นไปที่เรื่องสิทธิมนุษยชน (Human Rights) เป็นเหมือนภารกิจการพาเรื่องสั้นข้ามพรมแดน จากเมืองไทยไปต่างประเทศ

"เราไม่สนใจภาษาไทย เราสนใจภาษาลาวกับภาษาอังกฤษ แม้แต่ในคำประกาศคณะเขียนที่ปรากฏในทุกเล่ม ก็ยังใช้ ค.ศ. เพราะเป็นสากล เราไม่อยากเป็นเอเลี่ยนในประวัติศาสตร์โลก เวลาต้องเทียบประวัติศาสตร์โลกแล้วมาดูเลขไทย แถมยังต้องเอามาลบ 543 นี่คือสิ่งที่ชายคาเรื่องสั้นคุยกันตั้งแต่ต้นเพื่อใช้คริสต์ศักราชจริงๆ รัฐทำให้เรารู้ช้ากว่าชาวโลกตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ ถ้าคิดเป็น ค.ศ. เราก็เป็นสากลตั้งแต่แรก ก็ไปหาค่าสัมพัทธ์ช่วง ค.ศ. 1789 ที่ฝรั่งเศสเป็นอย่างไร ไทยเป็นอย่างไร ก็จะเห็นว่าเราอยู่ที่ตรงไหนของโลกในช่วงเวลานั้น"

ธีร์ อันมัยเล่าถึงผู้อ่านในรอบ 12 ปีที่ผ่านมาของชายคาเรื่องสั้นว่า "ส่วนใหญ่เป็นคนสนใจเรื่องการเมือง แล้วก็ยากจนฉิบหาย คือหนังสือเราพิมพ์ออกมาไม่ว่าจะ 3,000 หรือ 500 เล่ม ยอดขายมันก็ไม่เยอะอยู่ดี แต่คนที่อ่านจริงๆ ก็คือปัญญาชนที่คิดแบบซีเรียส"

ก่อนจะพบบ้างว่านักอ่านบางคนกลายเป็นนักเขียนเป็นนักวิจารณ์ สำหรับ ธีร์ อันมัย คิดว่า "มันก็ดี แต่เราก็ไม่เคยพบหน้าค่าตากับผู้อ่าน มันเป็น zero

feedback มันไม่สามารถเห็นหน้าตา มีบ้างที่นักศึกษาทั้งระดับปริญญาโท ปริญญาเอกเข้ามาทักแล้วบอกว่ากำลังทำริเสิร์ชเกี่ยวกับชายคาเรื่องสั้น แต่นานๆ ทีถึงจะมีแบบนี้เข้ามา"

กับวัฒนธรรมการอ่านปัจจุบัน เท่าที่ธีร์สังเกตพบว่า เด็กทุกวันนี้อ่านหนังสือการเมืองเล่มหนา เขาสนใจปรากฏการณ์อ่านแบบ *ขุนศึก ศักดินา และพญาอินทรี* หรือหนังสือที่เขาอยากแนะนำชื่อ *ในแดนวิปลาส*

"ถ้าได้อ่านคุณจะเห็นหัวจิตหัวใจของนักเขียนที่พูดถึงคนที่ถูกกระทำ หรือ *ชั่วโมงก่อนพิธีสวนสนาม* ของ ภู กระดาษ คุณจะเห็นว่าโลกของทหารมันขนาดไหน ดิบเถื่อนได้ใจมาก เลวทรามบัดซบที่สุด

"หน้าที่ของหนังสือต้องพาคนออกจากความมืดออกจากความไม่รู้ ถ้าออกไปแล้วควรจะยังไงต่อก็เป็นเรื่องของเขา แต่เราทำหน้าที่ปลดปล่อยด้วยความรู้ด้วยมุมมองที่ทำให้เบิกเนตร ถ้าทำได้ก็ควรจะทำ หนังสือไม่ได้มีหน้าที่เป็นแค่เครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายผู้มีอำนาจกดขี่เราอยู่เท่านั้น"

ตัวแทนชายคาเรื่องสั้น กล่าวทิ้งท้าย

Book Festival

กลุ่มคนทำอีเวนต์หนังสือที่อยากสร้าง
ความหลากหลายและทำให้งานหนังสือ
เป็นมากกว่างานลดราคา

เรื่อง: เดือนเพ็ญ จุ้ยประชา
ภาพ: อนุวัตน์ เดชธำรงวัฒน์

ABC BOOK FEST, SUMMER BOOK FEST, WINTER BOOK FEST, BOOK & BEER คือผลงานการจัดงานหนังสือโดยกลุ่ม *Book Festival* (หรือ Book Fest) ประกอบด้วย **จุ๋ม-ปนิธิตา เกียรติ์สุพิมล** ครีเอทีฟ, **เอิร์ธ-ชนินทร์ สูงทรง** โซเชียลมีเดีย, **นก-ศิริธาดา กองภา** คอนเทนต์ และ **เอ๋-ภัทรภร วิวัฒนาการ** ออร์แกไนซ์ ที่มารวมตัวกันตั้งแต่ปี 2563

แม้จะบอกว่าเพิ่งมารวมตัว แต่ก่อนหน้านั้นทั้ง 4 คนก็รู้จักกัน ถึงขั้นเคยทำงานร่วมกันด้วยซ้ำ เพราะทุกคนอยู่ในแวดวงสิ่งพิมพ์อยู่แล้ว อย่างปนิธิตาเป็นผู้ก่อตั้งและบรรณาธิการบริหาร *P.S. Publishing* ศิริธาดาเป็นผู้ร่วมก่อตั้งควบตำแหน่งบรรณาธิการต้นฉบับ *Legend Books Publishing* ก่อนมาทำงานในสำนักพิมพ์หนังสือเด็ก *YF CULTURE* กับชนินทร์ ส่วนภัทรภรทำงานแปลและรับหน้าที่ออร์แกไนซ์จัดงานหนังสือของสมาคมผู้จัดพิมพ์ฯ ที่เชียงใหม่มาหลายปี

จากองค์ประกอบเหล่านี้ ทำให้ปนิธิตา ชนินทร์ และ ศิริธาดาที่เคยร่วมทีมช่วยงานเทศกาลหนังสือ *LIT Fest* ที่มิวเซียมสยาม จับมือกับภัทรภรทำ ABC BOOK FEST อีเวนต์หนังสือขนาดย่อมงานแรกที่สามย่านมิตรทาวน์ ในช่วงหลังสถานการณ์โควิด-19 ที่บ้านเมืองค่อนข้างซบเซา ก่อนมีอีกหลายอีเวนต์ตามมา พร้อมกับฟีดแบ็กที่ดีขึ้นเรื่อยๆ

นอกจากเป็น 'งานหนังสือ' ที่เกิดจากการรวมตัวของ 'คนวงการหนังสือ' แล้ว Book Fest ยังสร้างความแตกต่างให้งานหนังสือที่มักมีภาพจำค่อนข้างเป็นทางการ จัดในฮอลล์ใหญ่ มีรูปแบบการจัดงานที่เป็นแพตเทิร์นซ้ำๆ ปรับเปลี่ยนให้มีความหลากหลายมากขึ้น โดยเป็นไปในทิศทางที่ร่วมสมัย มีรสชาติแปลกใหม่ ผสมผสานกับคัลเจอร์อื่นๆ อย่างศิลปะ แรปเปอร์ ดนตรี ไปจนถึงการกินดื่ม

ทำให้ปฏิเสธไม่ได้ว่า Book Fest คือกลุ่มคนผู้จัดอีเวนต์หนังสือนอกกระแส ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ให้นักอ่านและนักอยากอ่านสนใจ เชื่อมโยงและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งกับงานหนังสือได้ คล้ายกับเป็นการทำให้งานหนังสือกลายเป็นคอมมูนิตี้หรือวัฒนธรรมที่แทรกซึมเข้าไปอยู่ในไลฟ์สไตล์ของผู้คนมากกว่าเป็นแค่พื้นที่ขายหนังสือ หรือมหกรรมลดราคา

ตอนที่รวมกลุ่มกันทำ Book Fest มีไอเดียหรือโมเดลงานหนังสืองานไหนที่เป็นตัวตั้งต้นในการจัดงานบ้างไหม

ปนิธิตา: เริ่มจากตอนที่เราทำ LIT Fest นั่นแหละ เพราะเรามองเห็นความเป็นไปได้ว่างานหนังสือมันไม่จำเป็นต้องใหญ่ หรือแค่เอาหนังสือมาลดราคาแล้วคนจะมา แต่ต้องเอากิจกรรมและประสบการณ์การเดินงานหนังสือแบบใหม่มาให้คนอ่าน ทีนี้ LIT Fest มันเป็นงานที่มีความเป็น festival ค่อนข้างสูง มองว่าเราก็จัดการงานแบบนี้ได้นี่นา เลยชวนกันมาลองทำงานสเกลเล็กๆ เท่าที่ดูแลไหวกันไหม จึงออกมาเป็นงาน ABC BOOK FEST ที่สามย่านมิตรทาวน์

นอกจากนี้เวลาไปเที่ยวต่างประเทศ เราจะชอบเจองาน fair เล็กๆ ที่จัดในชั้นใต้ดินของคาเฟ่ เป็นแค่การเอาหนังสือมาวางขายบนโต๊ะ อาจเป็นโฟโต้บุ๊กอย่างเดียวก็ได้ และสเปซไม่ได้กว้างใหญ่อะไรเลย คนก็เดินกันในนั้น เรามองว่าเป็นโมเดลที่ดีและทำได้

ศิริธาดา: ABC BOOK FEST เป็นการพบกันที่จุดกึ่งกลางระหว่างความเป็น festival และ trade fair ที่ขายหนังสือ จะไม่ใช่ภาพการเป็น festival แบบ LIT Fest 100 เปอร์เซ็นต์ แต่มีงานขายเข้ามา เลยพยายามทำบรรยากาศให้ชิลล์ๆ ไม่ใช่เข้ามาแล้ว hard sell แต่อยากให้เดินสบายๆ มีอะไรหลายอย่างให้ดูมากกว่าการมาซื้อหนังสืออย่างเดียว

แล้วมันมีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาขึ้นจากความตั้งใจแรกมากน้อยแค่ไหน

ปนิธิตา: เราปรับตามมู้ดแอนด์โทนของแต่ละเดือน เช่น ถ้าหน้าหนาวก็จะเป็น WINTER BOOK FEST หรือล่าสุดคืองาน BOOK & BEER คือเอาหนังสือไปบวกกับอะไรก็ได้ จริงๆ เราคิดไอเดียกันเยอะมาก แต่หลายไอเดียอาจยังทำไม่ได้ในตอนนี้ ขึ้นอยู่กับว่าเราจะได้สถานที่ตรงไหนด้วย

Book Fest ไม่ได้โฟกัสการจัดงานแค่ที่กรุงเทพฯ อย่างเดียวใช่ไหม

ศิริธาดา: ปี 2564 เราจัด SUMMER BOOK FEST ที่เชียงใหม่ เนื่องจากพี่เอ๋เดินทางไปจังหวัดนี้บ่อย รู้จักพื้นที่ มีคอนเน็กชันอยู่แล้ว หรืออย่างช่วงปลายเดือนธันวาคม 2565 เราจัดงานที่พิษณุโลก อาจไปคอลแลบกับมหาวิทยาลัยนเรศวร คล้ายเป็นการให้ความร่วมมือว่าใครขาดสิ่งไหน ก็เอามาแจมกัน เรามองว่างานต่างจังหวัดต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในท้องถิ่น เราไม่อยากจัดงานแล้วคนในพื้นที่ทำอะไรไม่ได้เลย มันควรเป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมกัน มองว่าในอนาคตน่าจะไปอีกหลายจังหวัด เพราะอยากให้ความสนุกกระจายออกไป ไม่ควรจำกัดแค่คนกรุงเทพฯ

งานหนังสือสำคัญกับการอ่านและคนทำหนังสือยังไง

ปนิธิตา: ถ้าตอบในแง่สำนักพิมพ์ งานหนังสือคือการได้เจอหน้าคนอ่านจริงๆ รู้ว่าเป็นใคร อายุประมาณไหน ไลฟ์สไตล์ การแต่งตัวเป็นยังไง โดยเรานำมาใช้พัฒนาหนังสือของเราให้เสิร์ฟกลุ่มเป้าหมายได้ แต่ถ้าพูดในมุมคนอ่าน การไปงานหนังสือคือการไปเจอเพื่อน ได้รู้ว่าใครอ่านอะไร เล่มไหนเป็นที่พูดถึง ป้ายยากัน ส่วนในมุมมองคนจัดงานจะรู้สึกว่างานหนังสือสำคัญตรงที่คนได้มาปฏิสัมพันธ์กับคน ได้เจอนักเขียนและคนทำหนังสือ เขาอยากขายตรงไหน จุดขายคืออะไร เขาเล่าให้เราฟังได้

ภัทรภร: เดี๋ยวนี้คนสั่งหนังสือทางออนไลน์ก็สะดวกสบาย ได้หีบห่อที่สวยแหละ แต่เวลาเราไปเลือกเองที่งานหนังสือ มันจะมีความรู้สึกของการจับเล่ม ได้เปิดอ่านคำโปรยปก บางทีเจอนักเขียนนั่งอยู่ในบูท มีความกรี๊ดกร๊าด โดนคนขายป้ายยาเพิ่มจนต้องหอบหนังสือกลับบ้านเยอะมาก เราคิดว่ามันเป็นความสนุกและสีสัน มันเป็นความรู้สึกที่หาไม่ได้ในโซเชียลมีเดีย

ศิริธาดา: ขอเสริมในฝั่งที่เราทำงานเป็น literary agent ต้องเดินทางพบปะกับสำนักพิมพ์ต่างๆ งานหนังสือทั่วโลก คืองานเช็กชื่อสำหรับคนทำงานแวดวงหนังสือ ในความรู้สึกที่ว่าสำนักพิมพ์นี้จะออกหนังสือไฮไลต์กี่เล่ม สำนักพิมพ์ระดับโลกอย่าง *Penguin Books* จะออกหนังสืออะไรบ้าง นอกจากฟังก์ชันการเป็นพื้นที่พบปะพูดคุยกันแล้ว งานหนังสือยังเป็นเหมือนโชว์รูมขนาดใหญ่ที่คุณจะไม่ได้เจอแค่หนังสือ แต่เจอทั้งสำนักพิมพ์ กองบรรณาธิการ นักเขียน ฯลฯ เพราะฉะนั้นเราจึงรู้สึกว่างานหนังสือมันเป็นมากกว่าการเดินซื้อหนังสือแล้วกลับ

ปนิธิตา: พอด้วยความที่เป็นโชว์รูม มันเปิดโอกาสให้หนังสือเล่มที่ไม่เคยถูกแนะนำและไม่ดัง ทั้งที่เป็นเล่มที่ตรงใจคนบางกลุ่ม ให้มีโอกาสไปถึงคนกลุ่มนั้นๆ ได้มากขึ้น จากการพรีเซนต์ของสำนักพิมพ์ อีกอย่างคืองานหนังสือทำให้ความครีเอทีฟในวงการหนังสือเกิดการกระตุ้น ทั้งเรื่องรูปเล่มการออกแบบหนังสือ ไปจนถึงการจัดบูทยังไง ทำธีมแบบไหน มันสร้างไดนามิกบางอย่างที่ทำให้ทุกคนในวงการรู้สึกสนุก อยากแข่งขัน อยากพัฒนาตัวเอง

ชนินทร์: นอกจากนี้การที่เมื่อก่อนประเทศไทยมีงานหนังสือแค่ 2 งาน มันก็กลายเป็นบรรทัดฐานให้เหล่าสำนักพิมพ์ยึดเป็นสูตรว่าต้องออกหนังสือช่วงนั้นช่วงนี้ ทีนี้ระหว่างทางพอออกหนังสือใหม่ๆ มาก็ไม่รู้ว่าโซเชียลมีเดียช่วยได้ขนาดไหน แต่พอมีงานหนังสือย่อยๆ มันช่วยให้สำนักพิมพ์แบ่งแผนการออกหนังสือหรือโฟกัสการทุ่มกำลังทำงานโปรโมตได้ดีขึ้น

แล้วงานหนังสือที่ดีของกลุ่ม Book Fest ควรเป็นยังไง องค์ประกอบใดบ้างที่สำคัญ

ศิริธาดา: เราคิดว่าคือกิจกรรมและพื้นที่ อย่างงานทอล์กที่เราจัด มีคนมาฟังเสวนาทุกวัน จนเราตกใจว่ามีคนมาสนใจฟังขนาดนี้เลยเหรอ เหมือนกลายเป็นไฮไลต์เด็ดของงานที่ต้องมีเวทีเสวนาในประเด็นที่น่าสนใจ กระแสสังคมกำลังพูดถึง

ปนิธิตา: อาจไม่ใช่แค่ชวนนักเขียนมาแจกลายเซ็น แต่ชวนมาพูดคุยถึงประเด็นอื่นๆ ยกตัวอย่างเราเคยชวน ไอติม-พริษฐ์ วัชรสินธุ กับ ปิยบุตร แสงกนกกุล มาคุยเรื่องฟุตบอล เพื่อตอบสนองนักอ่านที่ชอบกีฬาฟุตบอล หรือกระทั่งชวนตัวแทนของเด็กเจนใหม่มาพูดคุยแสดงความคิดเห็นกันว่า จริงๆ แล้วพวกเขาอ่านอะไรในยุคที่มีกระแสเด็กรุ่นใหม่อ่านหนังสือการเมืองกับสังคมกันมากขึ้น

ศิริธาดา: อีกอันคือกิจกรรม *BOOK RAP* การประกวดแรปจากหนังสือที่จัดครั้งแรกที่เชียงใหม่ ต่อยอดจากการชวนเหล่าแรปเปอร์มาคุยเรื่องหนังสือและแรปที่งาน ABC BOOK FEST แล้วมันสนุกมาก ซึ่งกิจกรรมนี้ทำให้เราทราบว่าคนอายุน้อยๆ หลายคนเป็นนักอ่าน บางคนอ่านหนังสือหนักกว่าเราอีก อีกอย่างคือเป็นการขยายฐานคนอ่านให้กว้างขึ้น เพราะจริงๆ แล้วอาจมีแรปเปอร์ที่สนใจเรื่องนี้แต่รู้สึกว่าการอ่านมันยาก หรือคนที่เป็นนักอ่านอยู่แล้ว อยากลองขยับจากการเขียนกลอนไปเขียนไรม์ดูบ้าง เรารู้สึกว่านี่แหละคือความสนุกของงานหนังสือ เหมือนแค่เอางานหนังสือไปพ่วงกับสิ่งอื่น ทำให้มันเป็นไลฟ์สไตล์ไปด้วยกันได้

การที่แต่ละคนทำงานหนังสือกันอยู่แล้ว มันมีข้อดีหรือส่วนส่งเสริมให้ได้เปรียบในการจัดงานหนังสือยังไงบ้าง

ศิริธาดา: เราคิดว่ามีข้อได้เปรียบในเรื่องของความเข้าใจ เพราะพวกเราไม่ได้เป็นแค่คนทำหนังสือ แต่เป็นสำนักพิมพ์ คนอ่าน และคนจัดอีเวนต์ ดังนั้นเวลาจัดงานแต่ละครั้ง เราจะมองในหลากหลายปัจจัย แน่นอนว่าต่อให้เป็นคนนอกวงการก็จัดอีเวนต์หนังสือได้แหละ แต่พวกเราอยู่ในฟิลด์ไง ถ้าโยนโจทย์มาปุ๊บ เรารู้ทันทีว่าต้องไปต่อยังไง ต้องเลือกใครมาทำงาน

อยากให้เล่าว่าการจัดงานหนังสือแต่ละครั้งของกลุ่ม Book Fest มีขั้นตอนการทำงานอย่างไร

ภัทรภร: ต้องเริ่มก่อนว่าอยากจัดที่ไหน แต่บางงานก็เริ่มจากคอนเซปต์ โดยส่วนใหญ่เรากับนกจะไปดูว่าพื้นที่มันใช้ได้หรือเปล่า ค่าที่แพงไหม ข้อจำกัดของสถานที่คืออะไร จะแก้ด้วยวิธีไหน เป็นต้น ถ้าเป็นต่างจังหวัดก็จะดูที่ที่เรามีคอนเน็กชันหรือมีฐานคนอ่านอยู่แล้ว อย่างที่พิษณุโลกมีร้านหนังสือใหญ่ที่คนเข้า-ออกกันทั้งวัน เวลาจัดบุ๊กคลับก็มีคนมาร่วมกันเต็มร้าน เรารู้สึกว่าถ้าที่นี่คนเขารักการอ่านขนาดนี้ก็ลองไปจัดงานกันดูไหม บวกกับเช็กข้อมูลจากสมาชิกที่เคยไปบูทงาน *NU BOOK FAIR* ว่ายอดขายเป็นยังไง เพื่อคำนวณต้นทุน

ศิริธาดา: พอต้นทุนโอเค ก็ไปสู่กระบวนการทำงานฝั่งครีเอทีฟ เพื่อส่งต่อไปยังฝั่งโซเชียลมีเดียที่เวิร์กไปพร้อมๆ กับเราและพี่เอ๋ที่ดูส่วนกระบวนการหลังบ้าน ประสานเอากิจกรรมมาลง ขายบูทกันไป

คิดว่าการมาของ Book Fest ที่จัดงานหนังสือในรูปแบบใหม่ๆ และหลากหลาย ส่งผลอะไรให้สังคมการอ่านไทยบ้าง แล้วคาดหวังอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงแบบไหน

ศิริธาดา: อย่างที่บอกว่ามันมีเคสที่นักอ่านไม่เคยเจอหนังสือหรืองานของสำนักพิมพ์นี้เลย แต่พอมาที่งานเราแล้วได้เจอ เขาก็รู้สึกดีที่พบว่ามีอะไรอีกมากที่ยังไม่รู้และไม่ได้อ่าน เราเลยมองว่างานหนังสือของ Book Fest ช่วยเปิดประสบการณ์และพื้นที่ เราไม่ได้คาดหวังยิ่งใหญ่ว่ามันจะเปลี่ยนแปลงวงการการอ่านแบบพลิกโฉม แต่ขอแค่ให้คนที่มางานของเรารู้สึกว่าการอ่านยังสนุก มีอะไรมากกว่าการนั่งอยู่บ้านสั่งหนังสือออนไลน์

ปนิธิตา: ส่วนใหญ่คนที่มางานของเราจะตามมาจากโซเชียลมีเดีย เวลาเพจโพสต์ภาพกิจกรรมหรือบรรยากาศงาน พวกเขาจะคอมเมนต์ชมว่างานสนุกและแท็กเพื่อนคนอื่นๆ หรือบางทีก็ขอเพลย์ลิสต์เพลงที่เปิดในงาน ขอคอนแท็กต์บูทนั้นบูทนี้ เรารู้สึกว่าการทำงานหนังสือให้เล็กลงมันจะเข้าถึงผู้คนได้มากขึ้น ทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างงานกับคนที่มามันเชื่อมโยงและจับต้องได้ง่ายขึ้น เหมือนเราทำงานหนังสือจนกลายเป็นเพื่อนข้างบ้านที่คนรู้สึกสนิทสนม จนมาขอเพลงหรือปรึกษาหารือได้

บางคนวิจารณ์ว่างานหนังสือคืองานลดราคาหนังสือ พวกคุณมองเรื่องนี้ยังไง และคิดว่างานหนังสือนอกกระแสแบบที่ทำอยู่ ส่งเสริมหรือแก้ปัญหานี้อย่างไรบ้าง

ปนิธิตา: เราคิดว่าการลดราคาหนังสือเป็นไปตามกลไกตลาด สำนักพิมพ์เล็กหรือใหญ่ที่เป็นรูปแบบบริษัทมีความจำเป็นในแง่บัญชีที่ต้องเอาหนังสืออายุเกิน 5 ปีขึ้นไปมาลดราคาเพื่อระบายสต็อกออก เพียงแต่ว่าถ้าคุณตั้งราคามาแล้วลดราคา 25 เปอร์เซ็นต์ในงานหนังสืองานแรกที่วางขายเลย มันก็เป็นเรื่องประหลาดนิดหนึ่ง เพราะของใหม่มันยังไม่ควรลดราคา แต่ถ้าผ่านงานหนังสือใหญ่มาแล้วสองครั้งและงานหนังสือย่อยๆ อีกไม่รู้กี่ครั้ง คุณจะลด 10-15 เปอร์เซ็นต์ หรือลดถึง 20 เปอร์เซ็นต์ก็โอเค หมายถึงว่าการลดราคามันควรเป็นระบบขั้นบันไดที่แปรผันตามช่วงเวลาของหนังสือ

และถ้าสมมติว่าสำนักพิมพ์นั้นๆ ตั้งใจจะทำหนังสือขายในงานที่มีแค่การลดราคาอย่างเดียว เราคิดว่ามันก็ดึงดูดคนไม่พอแล้ว ต้องมีกิจกรรมอื่นๆ หรือของแถมพรีเมียมมาช่วยด้วย เพื่อทำให้คนอยากได้ เหมือนเป็นความพิเศษที่จะมีเฉพาะงานนี้เท่านั้น เพราะอย่างที่รู้ว่าเดี๋ยวนี้ใครๆ ก็ซื้อหนังสือออนไลน์ได้ ไหนจะช่วงหลังโควิด-19 ที่คนมีพฤติกรรมออกจากบ้านน้อยลงอีก การจะดึงให้คนมางานหนังสือมันต้องปรับเปลี่ยนงานให้เข้ากับไลฟ์สไตล์ของคน ไม่สามารถใช้แค่วิธีลดราคาอย่างเดียวได้อีกต่อไป

ชนินทร์: ขอขยายต่อว่าถ้าเราสร้างพฤติกรรมให้นักอ่านรู้สึกว่ารออีกหน่อย หนังสือก็ลดราคาแล้ว ตลาดก็ต้องเป็นแบบนั้น ทุกคนต้องลดราคาเพราะไม่อย่างนั้นจะขายไม่ได้ เผลอๆ คุณอาจต้องแบกต้นทุนในการลดราคาถึง 50 เปอร์เซ็นต์ ในช่วงปลายปีเพื่อเคลียร์สต็อก ซึ่งเป็นสิ่งที่น่ากลัว แน่นอนว่าการลดราคาเป็นสิทธิ์ของแต่ละคน แต่มวลรวมของตลาดจะพัง บางสำนักพิมพ์อาจคิดว่าเป็นการควักเนื้อ ยอมลดราคาเพื่อให้ขายได้จำนวนมากๆ คิดเอาแต่ตัวเองรอด แต่ไม่ได้คิดเผื่อทั้งตลาดและคนอื่นๆ สุดท้ายคุณก็อาจไม่รอด

ทำไมงานหนังสือต้องปรับตัวตามยุคสมัย ทั้งๆ ที่งานหนังสือแต่ละครั้งก็มีคนไปร่วมมากมาย

ศิริธาดา: เพราะคนเองก็ปรับเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ถ้างานหนังสือยังอยู่จุดเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เรารู้สึกว่าอีก 3-5 ปี มันจะไม่มีความตื่นเต้นกับการไปอีเวนต์หนังสือใหญ่ ทั้งที่มันควรมีความตื่นเต้น ยกตัวอย่างงาน *Frankfurt Book Fair* ที่เป็นงานหนังสือระดับโลก แต่ก็มีการปรับเปลี่ยนทุกปี และมีคอนเทนต์ที่หลากหลาย อย่างการเลือกชูประเด็นประเทศแถบอาหรับหรือฝั่งเอเชีย กระทั่งการพูดถึงทิศทางของคอนเทนต์จากหนังสือสู่โลกดิจิทัล ทั้งที่จริงๆ แล้วต่อให้เขาไม่เปลี่ยนอะไรเลย คนก็พร้อมไปอยู่แล้ว

เรารู้สึกว่ามายด์เซ็ตของผู้จัดงานควรเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ตามยุคสมัย เพราะถ้ามองว่าตัวเองเป็นงานใหญ่ระดับโลก ยังไงคนก็มา แล้วไม่ทำอะไรเลย ความประทับใจหรือประสบการณ์แปลกใหม่ที่คนจะได้รับกลับมามันอาจไม่เกิดขึ้น

มีความตั้งใจจะเปลี่ยนจากสิ่งที่คนมองว่าเป็นงานหนังสือนอกกระแส ให้กลายเป็นงานหนังสือกระแสหลักไหม

ปนิธิตา: เหตุผลที่เราจัดงานขนาดกลางๆ เพราะมีกลุ่มสำนักพิมพ์ที่เห็นด้วยกับแนวทางนี้ประมาณหนึ่ง แต่ก็ยังมีกลุ่มสำนักพิมพ์ที่ยังเป็นเด็กดีอยู่ เขาจะกังวล ไม่อยากมาร่วมงานแบบนี้ เพราะฉะนั้นเราคิดว่ามันคงไม่สามารถใหญ่ได้เท่ากับงานใหญ่ คงเป็นงานหนังสือขนาดเล็กและกลางแบบนี้ที่มีสีสันฉูดฉาด มีประเด็นที่ร้อนแรง และพร้อมทะลุกรอบออกไปเรื่อยๆ มากกว่า

ตั้งแต่ทำ Book Fest และได้พูดคุยกับคนที่มาร่วมงานมากมาย คิดว่าการมาถึงของโซเชียลมีเดียและเทคโนโลยีอื่นๆ มันส่งผลกระทบต่อวงการหนังสือ และพฤติกรรมการอ่านของคนไทยอย่างไรบ้าง

ปนิธิตา: เรามองเป็นแง่บวกนะ เพราะการเติบโตของสำนักพิมพ์ P.S. มันผูกโยงโดยตรงกับโซเชียลมีเดีย เราไม่ได้มองว่าโซเชียลมีเดียเป็นศัตรูที่มาแย่งลูกค้าให้ใช้เวลาอ่านน้อยลง แต่เป็นการส่งเสริมในเชิงการตลาดด้วยซ้ำในแง่ที่ยิ่งมีคนพูดถึงหนังสือของสำนักพิมพ์เรามากขึ้นเท่าไร หนังสือเราก็จะกระจายไปมากขึ้นเท่านั้น หรือบางครั้งบางเศษบางตอนของหนังสือมันแพร่กระจายไป ก็ไปดึงดูดให้ผู้อ่านกลับมาหาเราได้ สำหรับเราการมาถึงของโซเชียลมีเดียยิ่งทำให้หนังสือขายดีมากขึ้น เป็นกระแสและเป็นที่รู้จักมากขึ้น สุดท้ายแล้วมันก็วนกลับไปที่คอนเทนต์อยู่ดี ว่าเราทำอะไรที่ตอบโจทย์คนอ่านหรือเปล่า มันไปด้วยกันกับความสนใจของพวกเขาหรือไม่

ศิริธาดา: เหตุผลที่ทำให้หนังสือขายได้น้อยลง เพราะเรามีตัวเล่นเยอะขึ้นมากกว่า เมื่อก่อนเราอาจมีสำนักพิมพ์สัก 50 แห่ง มี 50 ซอยส์ให้เลือก แต่ตอนนี้มีสำนักพิมพ์เกิดใหม่เยอะขึ้นมาก การซื้อขายก็จะไม่ได้เทไปที่ใดที่หนึ่งมากเท่าเมื่อก่อน ส่วนตัวเรามองว่าโซเชียลมีเดียไม่ได้มีแต่ผลลบเสมอไป อย่างเรากับเอิร์ธทำหนังสือเด็ก พ่อแม่ที่เขาเล่นโซเชียลมีเดียแล้วอยากปลูกฝังให้ลูกเป็นนักอ่าน ก็จะมาซื้อหนังสือประเภทนี้เยอะ อย่างช่วงโควิด-19 เราขายหนังสือเด็กได้เยอะมาก ทั้งๆ ที่คนออกจากบ้านไม่ได้ แต่เขาเห็นหนังสือเราจากโซเชียลมีเดียไง สิ่งนี้เลยกลายเป็นตัวช่วยผลักดันให้สินค้าบางชนิดหรือคอนเทนต์บางส่วนไปถึงมือนักอ่านมากขึ้น ไหนจะมีการรีวิวจากคนนั้นคนนี้ที่ช่วยให้คนตัดสินใจง่ายขึ้นอีก

ภัทรภร: เราว่าคนมองเห็นคุณค่าของหนังสือเล่มกับอีบุ๊ก หรือแพลตฟอร์มอ่านออนไลน์ต่างกัน อย่างงานหนังสือที่เชียงใหม่ ก็มีคนมาต่อแถวรอเข้ากันเยอะมาก สุดท้ายก็กลับไปจุดเดิมที่คนโหยหาการไปเจอนักเขียน สำนักพิมพ์ หนังสือเป็นเล่มๆ ดูปกสวยๆ กระดาษดีๆ ร่วมกิจกรรมต่างๆ หรือกระทั่งไปซื้อของที่บูทแล้วได้ของพรีเมียม ไม่มีใครที่อยากนั่งกับจอสมาร์ทโฟนคนเดียวไปตลอดหรอก ทุกคนล้วนต้องการปฏิสัมพันธ์ ยิ่งถ้านำโซเชียลมีเดียมาใช้ในแง่ประชาสัมพันธ์ให้เป็นจะยิ่งช่วยมาก

ชนินทร์: เราคิดว่าโซเชียลมีเดียไม่ได้เป็นตัวร้าย มันอยู่ที่วิธีการใช้มากกว่า สำนักพิมพ์ต้องใช้ให้เป็น รู้ว่าตัวเองต้องใช้แบบไหน ลงคอนเทนต์อะไร จะบิลด์ยังไงให้คนชอบ สำนักพิมพ์บางแห่งอาจรู้สึกว่าตัวเองต้องเปลี่ยนแปลงเยอะ เลยเป็นกังวลว่าสิ่งนี้จะเข้ามาแย่งพื้นที่ของตัวเองไป แต่จริงๆ แล้วถ้าทำความเข้าใจและปรับตัวกับมันหน่อย เดี๋ยวก็ไปต่อได้ มันไม่ได้ยากอะไรขนาดนั้น

โลกกำลังเข้าสู่คุณค่าใหม่ของการกระจายอำนาจ (Decentralization) ทั้งในวงการการเงิน สื่อ การศึกษา ฯลฯ คิดว่างานหนังสือขนาดเล็กที่จัดโดยภาคเอกชน คือส่วนหนึ่งของกระแสนิยมเช่นนี้ไหม

ศิริธาดา: เราคิดว่าต่างจังหวัดก็มีหลายเจ้าที่จัดงานหนังสือของตัวเอง แต่ถึงที่สุดแล้วยังไงต้องมีคอนเน็กชัน โดยส่วนกลางเป็นคนชวนไปทำ เพราะถ้าให้คนท้องถิ่นจัดกันเองมันต้องหางบประมาณ หรือต่อให้เป็นอย่างเชียงใหม่ที่จัดงานกันเรื่อยๆ หลายงานก็ไม่ได้ถึงขนาดเอานักเขียนหรือกิจกรรมไปลงได้ เราถึงมองว่าถ้างานหนังสือจะกระจายไปยังต่างจังหวัดได้จริงๆ ต้องมีงบประมาณหรือเอกชนอย่างเราเป็นคนทำ โดยมีส่วนกลางช่วยผลักดันด้วย

สุดท้ายถ้าให้ถอดบทเรียนจากประสบการณ์ คุณอยากแนะนำอะไรกับคนในแวดวงเดียวกัน และคนรุ่นใหม่ๆ ที่กำลังจะเข้ามาทำอาชีพสายหนังสือ รวมถึงอยากจัดงานหนังสือแบบนี้

ปนิธิตา: เวลาจัดงานมันจะมีภาพของงานที่เราตั้งใจเอาไว้ แต่ระหว่างทางมันจะถูกปรับเปลี่ยนโดยหลายๆ เงื่อนไขและคนที่เราร่วมงาน เนื่องจากเราก็ต้องทำตามความต้องการของทั้งสำนักพิมพ์ ร้านหนังสือ และคนอื่นๆ ด้วย ให้คิดเสียว่าเป็นเรื่องของการมีส่วนร่วม อาจต้องค่อยๆ เปลี่ยน เพราะการจะเปลี่ยนให้สำนักพิมพ์ หรือคนที่ร่วมงานกับเราเข้าใจว่าเราจะไม่จัดงานหนังสือแบบเดิมๆ แล้ว มันต้องค่อยๆ เกลี่ยความเข้าใจ งานดีไซน์หรือคอนเซปต์ไอเดียบางอย่างอาจไม่ถึง 100 เปอร์เซ็นต์ ก็ต้องลองคิดดูว่าจะประนีประนอมยังไงเพื่อดันภาพที่มีอยู่ 70-80 เปอร์เซ็นต์แล้วขึ้นไปได้อีก

ชนินทร์: อดทน เรียนรู้ ตั้งมั่น (หัวเราะ) ต้องชัดเจนกับตัวเองว่าอยากทำงานนี้จริงๆ แล้วเรียนรู้ไปกับมัน จัดงานแรกจบแล้วต้องศึกษาด้วยว่าต้องปรับอะไรบ้าง เพราะไม่มีทางที่คนจัดงานแบบนี้จะเป็นตัวเองได้ 100 เปอร์เซ็นต์ เพียงแต่ ณ วันหนึ่งที่คุณทำสิ่งนี้ไปเรื่อยๆ จนมีคนเห็นและเชื่อมือแล้ว อาจเป็นวันนั้นแหละที่คนอื่นๆ เขาจะยอมปรับหรือมองเห็นภาพเดียวกับคุณ

ภัทรภร: ช่วงแรกๆ ของการจัดงานยากเสมอ เพราะด้วยความเป็นคนตัวเล็กของพวกเรา มันจะแปลกแยกนิดๆ กลุ่มคนหัวดั้งเดิมจะมองว่าทำอะไรกัน ไม่ค่อยเชื่อมือ ต่อรองไม่ได้ เวลาขอสปอนเซอร์เขาก็ไม่รู้ว่าเป็นใคร แต่พอช่วงหลังที่เราเริ่มมีผลงานชัดแล้ว สถานการณ์ก็จะดีขึ้น

ศิริธาดา: ต้องมีความเห็นอกเห็นใจคนอื่นและตัวเอง เพราะด้วยความที่เราทำงานกับคน ก็ต้องฟังความต้องการของเขา แต่บางทีความต้องการที่มากเกินไป ก็ทำให้พวกเรานอยด์กันเองเช่นกัน ดังนั้นให้อยู่ในจุดที่เห็นใจทุกคนแหละ แต่ก็ต้องเห็นใจตัวเองด้วย อันไหนที่ไม่ได้ เราจะบอกว่าไม่ได้ มันไม่ใช่ว่าไม่รับฟังเขานะ แต่เขาเองก็ต้องรับฟังและเข้าใจเราด้วย มันถึงจะทำงานแล้วไปต่อกันได้ เราคิดว่าการรับฟังกันทั้งสองฝั่งและการเห็นอกเห็นใจกัน คือเงื่อนไขการทำงานที่ทำให้เราไปต่อกันได้

Reading Room

ห้องสมุดอิสระ พื้นที่สาธารณะ
ที่เพียงมีอยู่ก็มีคุณค่า

เรื่อง: พชร สูงเด่น
ภาพ: สรรค์ภพ จิรวรรณธร

The Reading Room ห้องสมุดอิสระที่แทบจะกลายเป็นนามสกุลของ **เกี๊ยว-นราวัลลภ์ ปฐมวัฒน** พื้นที่ชั้นสี่บนถนนสีลม สตูดิโอกลางย่านราคาแพง ที่เธอแปลงเป็น 'ห้องสมุดอิสระ' ตั้งแต่ปี 2552 ไม่นานหลังเดินทางกลับจากสหรัฐอเมริกา ด้วยเจตนาหวังสร้างการเปลี่ยนแปลงในสังคมด้วย 'ทุน' ที่เธอพอมี ด้วยคลังหนังสือสะสมของเธอเอง

นราวัลลภ์นั่งอยู่อีกมุมของโต๊ะยาวเต็มไปด้วยหนังสือวางซ้อนกันเรียงแถว หลายแถว อันที่จริงแล้วหันไปทางไหนก็มีหนังสือวางเรียงรายไปหมด บนพื้น บนตู้ หนังสือที่อัดแน่นไปด้วยหนังสืออีกที

เราใช้พื้นที่เล็กๆ ที่พอว่างอยู่ของเก้าอี้ยาวข้างโต๊ะ คุยกันถึงการเปลี่ยนแปลงและการเติบโตตลอดสิบกว่าปีที่ผ่านมาของพื้นที่แห่งนี้

ถ้าหนังสือมีชีวิต มันคงเป็นชีวิตที่เงียบเหงา

ชีวิตที่เวลาส่วนใหญ่ซ่อนตัวอยู่เงียบเชียบในซอกชั้นเฝ้ารอคนพรมนิ้วไปบนสัน มือส่วนมากนั้นลูบผ่านไปมานานที นานทีเดียวกว่าจะถูกหยิบขึ้นมา ใส่กระเป๋าเป็นเพื่อนเดินทาง วางไว้หัวเตียง ถูกขีดเขียนด้านในบ้างก่อนจะถูกเก็บเข้าชั้นต่อไป หลับใหลอีกยาวนานจนกระทั่งนักอ่านหยิบขึ้นมาอีกที

หากไม่เช่นนั้น หนังสือเล่มนั้นมีชีวิตสั้นๆ ชีวิตเดียว

หากหนังสือมีชีวิตเมื่อถูกอ่าน ทำอย่างไรให้หนังสือเล่มหนึ่งที่อัดแน่นไปด้วยการงานสร้างสรรค์ของคนเขียน บรรณาธิการ สำนักพิมพ์ ฯลฯ มีชีวิตยาวนาน สมความพยายามที่ทำให้หนังสือเล่มหนึ่งถือกำเนิดขึ้นมา

นักอ่านหลายคนอาจเคยคิดเช่นนั้น อยากแบ่งปันหนังสือให้ผู้อื่นอ่านเช่นกัน

เกี๊ยว-นราวัลลภ์ ปฐมวัฒน คิด...ต่างเพียงเธอทำ

"สังคมเปลี่ยน ผู้คนเปลี่ยนหน้า เราเองยังเปลี่ยนไป พื้นที่นี้ก็เปลี่ยนตาม ทุกอย่างมันส่งผลต่อกันไปหมด"

นอกจากหนังสือแล้ว พื้นที่แห่งนี้ยังเป็นที่จัดกิจกรรม ฉายหนัง วงเสวนาว่าด้วยศิลปะ วัฒนธรรม วรรณกรรม การเคลื่อนไหวทางสังคม นั่งทำงาน รวมทั้งพื้นที่หลบมาพักผ่อนของใครหลายคนบนถนนที่พื้นที่สาธารณะแทบไม่มี

เราไม่ได้จำกัดว่าต้องเข้ามาอ่านหนังสือเท่านั้น สำหรับเราห้องสมุดเป็นมากกว่าพื้นที่เก็บหนังสือ มายืม มาคืน แต่หลักการเดียวที่ไม่เปลี่ยนเลยคือคำว่า อิสระ

นราวัลลภ์มองไปโดยรอบ โซฟามุมห้อง โต๊ะทำงานยาวตรงกลาง ตู้รายล้อม หนังสือตั้งวางเรียงราย บรรยายถึงความลื่นไหลของพื้นที่และเจตนาแรกเริ่มเดิมทีที่นอกจากการแบ่งปันหนังสือ เธอยังตั้งใจจะให้พื้นที่นี้เป็นประโยชน์ต่อผู้คน เป็นพื้นที่สาธารณะ พื้นที่อิสระที่ไม่ถูกควบคุม จำกัดว่าต้องทำ หรือห้ามทำอะไร

"เราไม่ได้มีวิธีการจัดการอะไร พื้นที่มีแค่นี้ ช่วงหนึ่งเคยมีสตาฟฟ์คอยดูแล แต่ตั้งแต่โควิด เราก็กลับมาดูแลเอง คนชอบถามว่าทำไปทำไม เงินก็ไม่ได้ เราไม่ได้จะหาเงินจากมันแต่แรกไง แค่ตอนที่กลับมาจากต่างประเทศแล้วไฟแรงมาก อยากทำอะไรที่มีประโยชน์บ้าง ไม่รู้เลยว่าต้องทำยังไง รู้แค่ว่าสังคมเราไม่ค่อยมีพื้นที่อิสระแบบนี้ เราเห็นเพื่อนหลายคนที่อยากจัดกิจกรรมแต่ไม่มีทุน ไปจัดที่อื่นไม่ได้ หรือโดนยกเลิกนาทีสุดท้าย ความต้องการพื้นที่อิสระมันเยอะมาก ก็หันมาดูสิ่งที่เรามี มีพื้นที่ มีหนังสือ ก็รู้สึกว่าเป็นความต้องการที่เราช่วยเติมได้"

The Reading Room ในช่วงเวลาหนึ่งจึงไม่ใช่ห้องสมุดแบบที่เราคุ้นเคยกัน ไม่ใช่ห้องสมุดเงียบงัน ผู้คนต่างมาต่างไป หากในพื้นที่แห่งนี้ เราเห็นผู้คนล้อมวงพูดคุยกันในวันที่มีกิจกรรม

"แต่ก่อนจัดกิจกรรมเยอะมาก เพิ่งมาเปลี่ยนไปหลังจากโควิด แต่สิ่งที่ทำให้พื้นที่นี้และตัวเราเองเปลี่ยนตลอดคือ เหตุบ้านการเมืองมากกว่า สามสี่เดือนแรกของรัฐประหารนี่ไม่รู้เลยว่าจะโดนเรียกเมื่อไร ทำอะไรก็เสี่ยงไปหมด จัดวงคุยเรื่องหนังสือทฤษฎีเสรีนิยมในต่างประเทศยังถูกเพ่งเล็งเลย การทำอะไรที่ต้องระวัง ต้องเลี่ยงตลอดมันเหนื่อยนะ"

ท่ามกลางเสียงชื่นชมจากผู้คนว่าสามารถเปิดพื้นที่อิสระมาได้นานขนาดนี้ โดยไม่มีรายได้ นราวัลลภ์กลับส่ายหัวพลางยิ้มว่า ชีวิตจริงของการเปิดห้องสมุดมันไม่ง่าย ไม่ได้สวยงามขนาดนั้น แต่ในขณะเดียวกันเธอก็รู้ดีว่าเธอไม่ได้ทำเพราะว่ามันง่าย หากเพื่อความหมายบางอย่างที่เธอเองก็ค่อยๆ ค้นพบตลอดทาง

"ตอนแรกเรามีอุดมการณ์มากเลยนะ อยาก

สร้างการเปลี่ยนแปลง จัดกิจกรรมมากมายไปหมด ตอนนี้ไม่ทำด้วยความหวังแล้ว ฟังดูเศร้า แต่เราไม่เศร้านะ เราแค่กลับมาสู่ความจริงตรงหน้า แค่มาเปิด-ปิดพื้นที่ตามเวลาให้ได้ทุกวัน ทำทุกอย่างให้สม่ำเสมอ เวลาเห็นคนเดินทางไกลๆ มายืมหนังสือบางเล่ม เห็นนักเรียน นักศึกษามีที่นั่งอ่านหนังสือ นั่งทำงานก็พอใจแล้ว ถ้ามองแบบอุดมคติ นี่อาจเป็นวัฒนธรรมใหม่ๆ ทำให้เห็นว่ามันมีที่ มีวิธีการที่ไม่ต้องใช้เงินทองแลกไปเพื่อได้มา เวลาคนแปลกใจว่าไม่เก็บเงินเลยเหรอ มันก็อาจจุดประกายความเป็นไปได้บางอย่างก็ได้ หรือถ้าไม่ ก็ไม่เป็นไรเลย อย่างน้อยเขาก็ได้อ่านหนังสือ มีพื้นที่เข้าถึงได้ฟรี"

ตั้งแต่วันแรกจนถึงวันนี้ The Reading Room ไม่เคยเก็บค่าบริการ ไม่มีการจ่ายค่าปรับ เธออาศัยความเชื่อใจ และการสนับสนุนจากสำนักพิมพ์ องค์กร และผู้คนที่คอยส่งหนังสือประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นสมัยนิยม หนังสือออกใหม่ หรือหนังสือที่หายไปในช่วงหลังเท่านั้น

"ก็ฟังดูอุดมคติอยู่นะ แต่เราไม่อยากได้สังคมในอุดมคติกันเหรอ เรื่องวิจารณ์ ตั้งคำถาม หรือเรียกร้องก็ทำไป แต่เราไม่อยากรอ ทำอะไรได้ก็ทำ ถ้ารัฐไม่ทำแล้วเราจะทำอยู่ดีไหม ถ้าตอบตัวเองได้ว่าใครทำไม่ทำไม่เป็นไร เราอยากทำอยู่ดี ก็ทำเลย"

หนังสือส่วนใหญ่ใน The Reading Room เป็นหนังสือศิลปะ ปรัชญา สังคม การเมือง หลายเรื่องว่าด้วยความคิด การตั้งคำถาม การวิจารณ์ หากในการลงมือทำงานแล้วเธอกลับย้ำคำว่า "ทำเลย อย่าคิดเยอะ" อยู่บ่อยๆ

"ถ้าเป็นประเทศที่เจริญแล้วเราอาจไม่ต้องการห้องสมุดอิสระก็ได้นะ ห้องสมุดรัฐ พื้นที่สาธารณะมันพอ ไหนจะห้องสมุดของสถาบัน ของภาคเอกชนต่างๆ ถ้าจะมีห้องสมุดอิสระบ้างก็คงเป็นอะไรที่เฉพาะเจาะจง มากๆ แต่ในสังคมเราความต้องการนี้มันมีอยู่ ถ้าใครสนใจก็อาจสำรวจดูความสนใจตัวเอง เริ่มจากสิ่งที่ตัวเองมี ให้ที่ทางของเราหาทางของมันเจอเอง"

เธอเล่าว่ามีคนมาขอคำปรึกษามากมายว่า จะเริ่มทำห้องสมุดอิสระได้อย่างไร มีคนมาพูดคุยถึงการจัดการ การวางแผนธุรกิจ ทว่าสิ่งสำคัญดูจะตรงไปตรงมากว่าที่คิด นั่นคือห้องสมุดคือการเปิดพื้นที่เพื่อผู้คน สิ่งที่ต้องทำคือ 'อยู่ตรงนั้น' เปิดพื้นที่ตามวันเวลาที่ตกลงไว้ทุกวันเพื่อผู้คน และปล่อยให้พลวัตที่เหลือทำงานด้วยตัวเอง

"สิบกว่าปีที่ผ่านมามันเบิร์นเอาต์จนไม่มีอะไรมาเบิร์นแล้ว ยิ่งแต่ก่อนเราอยู่ในหลายวงการ ศิลปะ วัฒนธรรม หนังสือ วิชาการ การเมือง พอบ้านเมืองเจอรัฐประหารก็ยิ่งบอกตัวเองว่าต้องทำมากขึ้น มันทนอยู่เฉยไม่ไหวในสถานการณ์แบบนั้น มันเหมือนคนวิ่งบนสายพานที่ไม่มีปุ่มหยุด หยุดก็ล้ม เราวิ่งจนเป็นปกติ แต่โควิดมันกระชากให้เราหยุด ทำอะไรไม่ได้ จัดกิจกรรมไม่ได้ เจอคนไม่ได้ กลายเป็นว่าไม่เจอก็ได้นี่ งานไม่จัดก็ไม่เป็นไร โควิดทำให้เราตัดเรื่องรุงรังไป ค่อยๆ กลับมาสู่จุดเริ่มต้นของมันว่าที่นี่เป็นห้องสมุดอย่างเดียวก็ได้นะ"

จากสัดส่วนผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่อผู้มาใช้บริการห้องสมุดประเมินคร่าวๆ ได้อยู่ที่ 70/30 ปัจจุบันนราวัลลภ์เล่าว่า สัดส่วนผู้ใช้บริการห้องสมุดเริ่มขยับเป็น 100 เปอร์เซ็นต์ ไม่ใช่ว่าคนใช้งานมากขึ้น แค่เพียงเธอจัดกิจกรรมน้อยลง และเน้นความเป็นห้องสมุดมากขึ้น เว้นแต่จะมีการจัดกิจกรรม เมื่อมีผู้ต้องการใช้พื้นที่ ดูเหมือนห้องสมุดในขวบปีที่สิบกว่าเริ่มจะกลับมาเป็นอย่างที่พื้นที่นี้ตั้งใจจะเป็น

> **"การได้พักทำให้เราได้หาคำตอบว่า ทำไมเราถึงอยากหนีจากที่ที่เราสร้างขึ้นมา เราพบว่าสิ่งที่เราอยากหนีไม่ใช่ห้องสมุด แต่คือความรู้สึกว่าเราต้องจัดกิจกรรมตลอดเวลา คิดว่าถ้าไม่จัดแล้วพื้นที่นี้จะไม่มีค่า แต่สุดท้ายแล้วเราพบว่าเราไม่ต้อง justify คุณค่าของสิ่งนี้กับใคร หนังสือ พื้นที่ ผู้คนมันมีคุณค่าในตัวเองอยู่แล้ว หนังสือแค่ถูกรวบรวมเป็นเล่ม ผ่านมือใครหลายคน จนมาอยู่ในพื้นที่นี้ได้ก็มีค่าแล้ว"**

หากห้องสมุดเทียบได้กับชีวิต สิบกว่าปีที่ผ่านมาคงเทียบได้กับการบ่มเพาะความมั่นคงพื้นฐานให้พร้อมกับการเติบโตต่อไป อีกไม่กี่ปี The Reading Room จะมีอายุครบ 2 ทศวรรษ หากห้องสมุดมีชีวิตก็นับว่ากำลังเข้าสู่วัยรุ่น วัยที่ใครหลายคนบอกว่าคนเราจะมีชีวิตของเราเองอย่างแท้จริง ไม่มีใครรู้ว่า The Reading Room จะวิวัฒนาการไปทางไหน แต่นักอ่านทั้งหลายต่างรู้ว่าเมื่อใดที่ข้อความประทับลงในใจของเราแล้ว ไม่มีวันที่มันจะสูญหาย เช่นเดียวกับหนังสือ และความพยายามสร้างวัฒนธรรมใหม่ของ The Reading Room เช่นกัน

ดรุณบรรณาลัย

โลกการอ่านของเด็กปฐมวัย
ในชุมชนพหุวัฒนธรรม

เรื่อง: พชร สูงเด่น
ภาพ: สรรค์ภพ จิรวรรณธร

ไม่ยากที่จะหาคนเห็นด้วยว่า การอ่านเป็นพื้นฐานสำคัญของการบ่มเพาะความคิด แต่ไม่ง่ายเท่าไร หากจะหาคนมาใช้เวลาอ่านหนังสือให้เด็กเล็กที่ยังอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้

ซ้ำไปกว่านั้น เราอาจทึกทักว่าพวกเขายังเด็กเกินไป ไม่น่าจะเข้าใจเนื้อหาเหล่านั้น ทั้งที่งานวิจัยต่างๆ ได้ชี้ให้เห็นว่าเด็กปฐมวัย หรือเด็กในช่วงวัย 0-7 ปี เป็น ‘วัยทอง’ ของชีวิต ในความหมายที่ว่านี่คือช่วงเวลาสำคัญที่จะสร้างรากฐานของพัฒนาการเด็กให้พร้อมต่อการเรียนรู้ เติบโตต่อไปอย่างมีคุณภาพ

ห้องสมุดดรุณบรรณาลัย ห้องสมุดเด็กปฐมวัยแห่งแรกของประเทศไทย ในชุมชนพหุวัฒนธรรมย่านเจริญกรุง ก่อตั้งขึ้นมาด้วยสองความเชื่อว่าวัย 0-7 ปี คือช่วงเวลาสำคัญที่จะปลูกฝังความคิด ความอ่าน เพื่อส่งเสริมพัฒนาการที่จะติดตัวพวกเขาไปตลอดชีวิต และนี่ไม่ใช่ภารกิจของใครคนใดคนหนึ่ง หากเป็นพันธกิจของทั้งครอบครัว ชุมชน และสังคมที่ต้องร่วมมือกันในการทำให้เด็ก พลเมืองคนหนึ่งเติบโตขึ้นมาในสภาพแวดล้อม และการเตรียมพร้อมที่ดี

'Bookstart' The Starting Point

สุธาทิพ ธัชยพงษ์ ผู้อำนวยการห้องดรุณบรรณาลัย เท้าความถึงจุดเริ่มต้นของดรุณบรรณาลัยว่าในปี 2547 มูลนิธิหนังสือเพื่อเด็ก ได้รับแรงบันดาลใจจากประเทศอังกฤษและญี่ปุ่น ที่ส่งเสริมให้พ่อแม่อ่านหนังสือภาพให้ลูกฟังตั้งแต่อายุ 6 เดือนต่อเนื่องจนถึงอายุ 7 ปี อีกทั้งสังคมโดยรวมยังมีวัฒนธรรมการอ่านที่แข็งแรง ห้องสมุดสาธารณะไม่ได้มีแค่หนังสือผู้ใหญ่เท่านั้น หากยังมีหนังสือเด็กด้วยเช่นกัน

ด้วยแรงบันดาลใจนี้ มูลนิธิฯ จึงได้ริเริ่มโครงการหนังสือเล่มแรก (Bookstart) ตามภารกิจ 'นำหนังสือสู่เด็ก นำเด็กสู่หนังสือ' ของมูลนิธิฯ ด้วยมองเห็นความสำคัญว่าการอ่านหนังสือเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ใกล้ชิด อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาการที่จะช่วยปูรากฐานการเติบโตต่อไปในชีวิต

มูลนิธิฯ จึงได้เริ่มต้นด้วยการจัดหางบประมาณซื้อหนังสือให้เด็กกลุ่มเป้าหมายทุกปี แต่ความต้องการมากเกินกว่าที่จะจัดหาได้ อีกทั้งผู้ปกครองเองก็ต้องคอยซื้อหนังสือใหม่ ให้เหมาะสมกับความต้องการเด็กที่เปลี่ยนไปในแต่ละช่วงวัย เพราะประเทศไทยยังไม่มีหนังสือเด็ก เมื่อเล็งเห็นความต้องการที่ยังไม่ได้รับการเติมเต็มนี้ มูลนิธิหนังสือเพื่อเด็กจึงได้ก่อตั้งขึ้นมาในปี 2557 ด้วยความร่วมมือกับสถาบันราชานุกูล การสนับสนุนด้านงบประมาณจาก มูลนิธิสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และการออกแบบสถานที่โดยบริษัท แปลน อาคิเต็ค จำกัด ที่แปลงบ้านโบราณอายุร่วมร้อยปีในชุมชนวัดม่วงแค ย่านเจริญกรุงให้กลายมาเป็นห้องสมุดปฐมวัยสีเขียวสดใสที่สามารถจัดกิจกรรมได้หลากหลายเช่นที่เห็นในปัจจุบันนี้

'อ่านกับเด็ก' ช่วงเวลาแสนสั้นประโยชน์ยืนยาว

"ไม่มีคำว่าเด็กเกินไปสำหรับการอ่าน เด็กเล็กก็อ่านจากภาพได้ เขาฟังเสียงที่เราอ่าน คอยดูภาพตาม สมองเขาเติบโตได้เยอะมากในช่วงวัยนี้ เขาจะค่อยๆ เชื่อมโยงสิ่งที่ได้ฟังและเห็นเข้าด้วยกัน สมองเริ่มแปลความหมายเอง การอ่านหนังสือร่วมกับเด็กจึงเป็นทั้งการสร้างจินตนาการ และสานความสัมพันธ์ สร้างความมั่นคงทั้งความคิดและจิตใจ"

งานวิจัยจำนวนมาก เช่น งานชิ้นสำคัญของเจมส์ เจ. เฮคแมน (James J. Heckman) เจ้าของรางวัลโนเบล สาขาเศรษฐศาสตร์ และผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์การพัฒนามนุษย์ ชี้ให้เห็นว่าการลงทุนในเด็กปฐมวัยไม่ได้ส่งผลดีแค่ต่อเด็กเท่านั้น หากสังคมก็ได้รับประโยชน์จากการลงทุนนี้เช่นกัน และเมื่อมองในเชิงเศรษฐศาสตร์แล้วยังนับว่าเป็นการลงทุนที่ได้รับผลตอบแทนสูงถึงเจ็ดเท่า เรียกได้ว่าการลงทุนในเด็กปฐมวัยทั้งคุ้มค่าและอาจเรียกได้ว่าเป็นแนวทางป้องกัน (preventive) ที่ได้ผลดีกว่าการแก้ไขปัญหา (curative) ที่อาจเกิดขึ้นจากการที่เด็กอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ความคิดความอ่านบกพร่อง หรือขาดความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ใกล้ตัว

“ความเข้าใจเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าพ่อแม่เข้าใจว่าการอ่านหนังสือกับลูกวัยนี้สำคัญแค่ไหน เขาจะให้เวลากับมัน เขาจะต้องการหนังสือดีๆ ที่ก็จะผลักดันตลาดให้ผลิตหนังสือเด็กคุณภาพมากขึ้น ถ้ามีความต้องการ ข้อเสนอของเราให้มีห้องสมุดเด็กตามชุมชนก็จะเป็นไปได้มากขึ้น มันจะหนุนกันทั้งระบบเลย และสุดท้ายทั้งเด็ก ทั้งพ่อแม่ ทั้งสังคมก็ได้ประโยชน์กันหมด”

แม้พันธกิจดั้งเดิมของมูลนิธิฯ ในการ ‘นำหนังสือสู่เด็ก นำเด็กสู่หนังสือ’ เรียกได้ว่า สำเร็จลุล่วงไปอีกขั้นกับการจัดตั้งห้องสมุดดรุณบรรณณาลัย สุธาทิพพบว่า การทำให้เด็กปฐมวัยเข้าถึงหนังสือได้ไม่ใช่แค่เพียงการจัดตั้งห้องสมุดเชิงกายภาพเท่านั้น การสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการอ่านในเด็กปฐมวัยก็สำคัญไม่แพ้กัน เนื่องจากเด็กปฐมวัยยังต้องอาศัยผู้ใหญ่อ่านหนังสือให้นั่นเอง

เมื่อเห็นว่าจำนวนผู้ใช้บริการยังมีไม่มากนัก โดยเฉพาะผู้คนในชุมชนที่เป็นหนึ่งในกลุ่มเป้าหมายหลัก เนื่องจากการอ่านหนังสือกับเด็กเล็กต้องใช้เวลาและความใกล้ชิด ผู้ใหญ่จึงมักคิดว่าไว้ให้เด็กโตแล้วค่อยอ่านก็ได้ ซึ่งทั้งน่าเสียดายและเสียโอกาส เพราะช่วงเวลาทองของชีวิตนี้ก็ย้อนกลับมาไม่ได้ ห้องสมุดจึงปรับวิธีการใหม่ทั้งทำงานเชิงรับหรือทำห้องสมุดให้มีคุณภาพต่อไป แต่ในขณะเดียวกันก็เพิ่มการทำงานเชิงรุกด้วย เช่น การจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อดึงดูดพ่อแม่ ผู้ปกครองให้เข้ามาใช้บริการ และการสื่อสารความตระหนักรู้เรื่องความสำคัญของการอ่านในกลุ่มเด็กปฐมวัย

“คนมักคิดว่าเด็กยังไม่รู้เรื่องอะไร แต่ตรงกันข้ามเลย เด็กแรกเกิดถึงสามปีแรกมีความรู้สึก และความจำสูงมาก เราใส่อะไรลงไป เขาซึมซับสิ่งนั้น เราใกล้ชิดกับเขา จิตใจเขาก็จะแข็งแรง เป็นยาขนานเอกช่วยป้องกันปัญหาต่างๆ อย่างมาก”

ห้องสมุดไม่ใช่แค่รวบรวม แต่เลือกสรร

ปัจจุบันห้องสมุดดรุณบรรณาลัยมีสมาชิกเกือบสองพันคน และหนังสือเกือบหนึ่งหมื่นเล่ม แต่สิ่งสำคัญยิ่งกว่าปริมาณคือ คุณภาพของหนังสือที่ห้องสมุดดรุณบรรณาลัยคัดเลือกทุกเล่ม

“ห้องสมุดไม่ได้ทำหน้าที่แค่รวบรวมหนังสือ แต่เราคัดสรรหนังสือ คณะกรรมการเราเลือกกันจริงจังมาก ทุกเล่มที่อยู่ในห้องสมุดต้องผ่านตากรรมการทั้งหมด เพราะนี่คือสิ่งที่เด็กๆ จะรับเข้าไป เราต้องใส่ใจกับเนื้อหาและรายละเอียดต่างๆ”

นอกจากเนื้อหาและภาพประกอบที่เป็นส่วนสำคัญของหนังสือภาพสำหรับเด็กแล้ว กรรมการห้องสมุดดรุณบรรณาลัยยังพิจารณาถึงความเหมาะสมต่อเด็กเล็กมากที่สุด เช่น เลือกหนังสือที่ไม่ได้มีหลายภาษาในหน้าเดียว ซึ่งตรงข้ามกับแนวคิดของคนส่วนใหญ่ว่ายิ่งมีหลายภาษายิ่งคุ้ม แต่สำหรับเด็กแล้วการมีตัวหนังสือน้อย เนื้อหาชัดเจน ทำให้เด็กโฟกัสมากกว่า หนังสือแต่ละเล่มจึงควรแยกภาษาใดภาษาหนึ่งไปเลย เนื้อหาก็ต้องชัดเจน ไม่ยุยง ไม่สรุปลงท้าย ‘สอนให้รู้ว่า’ แต่ให้เด็กตีความเอง ผู้ใหญ่ที่ร่วมอ่านด้วยมีส่วนช่วยอย่างมากในการพูดคุยกับเด็กต่อว่าเขารู้สึกอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้เขาได้พัฒนาการความคิดความอ่านของตนเองไปในตัว

เมื่อถามว่าหลังจากคัดเลือกหนังสือมาเป็นหมื่นเล่ม หนังสือสำหรับเด็กปฐมวัยประเภทไหนที่ยังมีน้อยต่อความต้องการ สุธาทิพตอบอย่างรวดเร็วว่า

“หนังสือที่พาเขาออกไปจากตัวเอง”

กล่าวคือ หนังสือที่เนื้อหาว่าด้วยธรรมชาติ สรรพชีวิตรอบตัว สิ่งแวดล้อมที่ไม่ต้องบอก ไม่ต้องสอนเรื่องการเคารพชีวิตอื่น เห็นอกเห็นใจ หรือสนใจใคร่รู้ เพราะเนื้อหาในหนังสือภาพที่เปิดประตูสู่โลกอื่นๆ ฉายให้เห็นชีวิตอื่นๆ จะพาเขาออกไปพ้นจากตัวเขาเอง และทำให้เขาสนใจสิ่งต่างๆ รอบตัวด้วยตนเอง

“หนังสือเด็กดูเรียบง่าย แต่รายละเอียดเยอะมาก นักเขียน นักวาด คนทำหนังสือเด็กเลยมีไม่กี่คน แต่เราต้องการคนทำงานด้านนี้อีกมาก ถ้าผู้ใหญ่เข้าใจถึงความสำคัญและเกิดความต้องการมันก็จะกระตุ้นให้มีคนสร้างสรรค์งานมากขึ้น และถ้าคนสร้างสรรค์งานได้น่าสนใจขึ้น ก็จะกระตุ้นให้ผู้คนสนใจหนังสือเด็กมากขึ้น มันต้องช่วยกันทั้งระบบเลย”

สุธาทิพกล่าวปิดท้ายถึงการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย ทั้งจากในบ้าน ชุมชน รัฐ เช่นที่ภาษิตของแอฟริกันได้กล่าวเอาไว้ว่า

“It takes a village to raise a child”

เด็กคนหนึ่งจะเติบโตได้ต้องอาศัยความร่วมมือกันของทุกคน

READ TOPIA 2

ที่ปรึกษา: ทวารัฐ สูตะบุตร

คณะผู้จัดทำ: วัฒนชัย วินิจจะกูล
นวพร มาลาศรี
เน รัชอำนวยวงษ์
ศรันภัทร โชติมนกุล

ออกแบบรูปเล่ม: กรกนก สุเทศ
นิษณาต นิลทองคำ

พิสูจน์อักษร: เบญจวรรณ แก้วสว่าง

พิมพ์ที่: บริษัท กู๊ดเฮด พริ้นท์ติ้ง แอนด์ แพกเกจจิ้ง กรุ๊ป จำกัด
6/1 ซอยเสรีไทย 58 แขวงมีนบุรี เขตมีนบุรี
กรุงเทพมหานคร 10510
โทรศัพท์ 06 1668 6122

พิมพ์ครั้งแรก สิงหาคม 2567

จำนวนพิมพ์: 1,500 เล่ม

ISBN 978-616-235-371-0

จัดพิมพ์โดย: สถาบันอุทยานการเรียนรู้
สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)
สำนักนายกรัฐมนตรี
เลขที่ 999/9 อาคารดิ ออฟฟิศเศส แอท เซ็นทรัลเวิลด์
ชั้น 17 ถนนพระราม 1 แขวงปทุมวัน
เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330
โทร. 02 264 5963-5
เว็บไซต์ www.tkpark.or.th

สำนักนายกรัฐมนตรี

okmd TKPark

สถาบันอุทยานการเรียนรู้
สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) สำนักนายกรัฐมนตรี
เลขที่ 999/9 อาคาร ดิ ออฟฟิศเศส แอท เซ็นทรัลเวิลด์ ชั้น 17
ถนนพระราม 1 แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330
โทรศัพท์ 0 2264 5963-5 เว็บไซต์ www.tkpark.or.th